

**Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészet Program**

Szoták Szilvia

**MAGYAR NYELV ÉS MAGYAR NÉPCSOPORT
BURGENLANDBAN**
Nyelvi tájképek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában

PhD-értekezés

**Témavezető:
Dr. habil. Nádor Orsolya
egyetemi docens**

**Pécs
2016**

TÉMAVEZETŐI NYILATKOZAT

Alulírott, Nádor Orsolya habilitált egyetemi docens Szoták Szilvia doktorjelölt témavezetőjeként nyilatkozom arról, hogy az értekezés a jelölt saját munkája, és beadását a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának Alkalmazott Nyelvészeti programjába messzemenően támogatom.

Budapest, 2016. november 2.

Dr. Nádor Orsolya

témavezető

egyetemi docens

Károli Gáspár Református Egyetem

Doktori értekezés benyújtása és nyilatkozat a dolgozat eredetiségéről

Alulírott

név:....Szoatak Szilvia.....

születési név:.... Szoatak Szilvia.....

anyja neve:..Kocsi Ida Ibolya.....

születési hely, idő:Ricse, 1971.07.20.....

MAGYAR NYELV ÉS MAGYAR NÉPCSOPORT BURGENDLANDBAN

Nyelvi tájépek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában.....

című doktori értekezésemet a mai napon benyújtom a(z)

Nyelvtudományi.....

Doktori Iskola

Alkalmazott Nyelvészet.....

Programjához

Témavezető neve:..Dr. Nádor Orsolya.....

Egyúttal nyilatkozom, hogy jelen eljárás során benyújtott doktori értekezésemet

- korábban más doktori iskolába (sem hazai, sem külföldi egyetemen) nem nyújtottam be,
- fokozatszerzési eljárásra jelentkezésemet két éven belül nem utasították el,
- az elmúlt két esztendőben nem volt sikertelen doktori eljárásom,
- öt éven belül doktori fokozatom visszavonására nem került sor,
- értekezésem önálló munka, más szellemi alkotását sajátomként nem mutattam be, az irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek, az értekezés elkészítésénél hamis vagy hamisított adatokat nem használtam.

Dátum: Budapest, 2016. november 2.

doktorjelölt aláírása

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyilvánítás.....	6
I. BEVEZETÉS.....	8
1. Ausztria és a nyelvi sokszínűség.....	10
2. A nyelvi tájkép tanulmányozása	12
3. Az értekezés helye a nyelvtudomány rendszerében.....	16
4. Kutatási kérdések, hipotézisek.....	17
5. A dolgozat felépítése.....	21
II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE	26
1. Bevezetés	26
2. Az ausztriai magyar népcsoportra vonatkozó szakirodalom áttekintése	26
2.1. A burgenlandi magyarokkal kapcsolatos nyelvészeti kutatások.....	27
2.2. Egyéb társadalomtudományi vizsgálatok Burgenlandban	37
2.3. Az osztrák tartományokban élő magyar diaszpórával kapcsolatos nyelvészeti kutatások	41
2.4. Egyéb társadalomtudományi vizsgálatok a bécsi és Bécs környéki magyarok vonatkozásában	42
3. A nyelvi tájkép fogalma.....	43
3.1. A nyelvi tájkép nemzetközi szakirodalma: rövid áttekintés	47
3.2. A nyelvi tájkép tanulmányozása: Kárpát-medencei kitekintés.....	54
3.3. A nyelvi tájkép tanulmányozása Ausztriában.....	59
4. Nyelvi tájképek és nyelvi vitalitás	61
5. Nyelvi tájképek és nyelvi ideológiák.....	64
6. A nyelvi tájkép osztályozása.....	65
7. Összefoglalás	68
III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS	70
1. Bevezető.....	70

1.1. Demográfia: cenzus és társadalmi környezet.....	71
1.2. Az osztrák népszámlálási rendszer sajátosságai	73
1.3. Az autochton népcsoportok Ausztriában	77
1.3.1. Az autochton népcsoportok státusza.....	78
1.3.2. Az autochton népcsoportok demográfiai helyzete	82
1.3.3. Az autochton népcsoportok intézményi támogatottsága.....	88
1.4. Az allochton kisebbségek demográfiai helyzete és elhelyezkedése	93
1.5. Az Ausztriában élő magyarok története.....	94
1.5.1. A burgenlandi magyarok rövid története, települései és létszáma.....	95
1.5.2. A migrációs eredetű magyar diaszpóra rövid története és létszáma	99
1.6. Siket közösségek Ausztriában.....	101
2. Kisebbségpolitika Ausztriában	103
2.1. Az osztrák kisebbségpolitika főbb vonásai (1945–2016).....	103
2.2. Az osztrák nyelvpolitika fontosabb irányelvei	108
2.3. A nyelvi charta és Ausztria	109
3. Kisebbségi jogok Ausztriában	110
3.1. Kisebbségi jogi dokumentumok	111
3.2. A kisebbségi oktatás jogszabályi háttere	114
3.3. A kisebbségi média (jogszabályok, tv, rádió).....	116
4. Oktatáspolitika: Az osztrák oktatási rendszer.....	119
4.1. Az osztrák oktatási rendszer jellemezői.....	120
4.2. Az osztrák iskolarendszer felépítése.....	121
4.3. Magyar nyelvű oktatás Ausztriában.....	125
4.3.1. Kisebbségi magyar oktatás története 1921-től napjainkig.....	125
4.3.2. Magyaroktatás az elemi és polgári iskolákban	127
4.3.3. Magyaroktatás a gimnáziumokban	129

4.3.4. A Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium.....	129
4.3.5. Iskolán kívüli szervezett magyaroktatás	131
4.4. Összefoglalás	133
5. Hitélet: magyarul a szakrális térben.....	134
5.1. Az anyanyelvű vallásgyakorlás lehetőségei és jellemzői Burgenlandban	134
5.2. A magyar nyelvű hitélet a többi tartományban.....	138
6. Magyar egyesületi élet Ausztriában.....	139
6.1. A Burgenlandban működő szervezetek főbb jellemzői	140
6.1.1. Felsőőr (Oberwart) egyesületei.....	140
6.1.2. Alsóőr (Unterwart) egyesületei.....	141
6.1.3. Felsőpulya (Oberpullendorf) egyesületei.....	143
6.1.4. Órisziget (Siget in der Wart) egyesületei.....	144
6.2. Egyesületi élet Bécsben	144
IV. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI.....	152
1. Bevezetés	152
2. Általános módszerek a nyelvi tájképek kutatásában.....	153
3. Alkalmazott módszertan	157
4. A kutatás célja és terepe.....	158
5. Felmért területek	159
6. Összefoglalás	161
V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN	162
1. Nyelvi tájképek Burgenlandban.....	162
1.1 A történelmi múlt vizuális jelei.....	162
1.2 Vizualitás a Sopron környéki népszavazás időszakában	170
2. Alsóőr nyelvi tájképei	177
2.1. A település táblái.....	177

2.1.1. Keretek és módszerek	177
2.1.2. Alsóőr: nyelvi tájkép a legmagyarabb faluban	179
2.1.3. Nemzetközi feliratok.....	180
2.1.4. Állami feliratok.....	181
2.1.5. Kereskedelmi feliratok.....	182
2.1.6. A helyi polgármesteri hivatal által kihelyezett feliratok.....	184
2.1.7. Egyházi feliratok.....	186
2.1.8. A civil szervezetek feliratai	187
2.1.9. Összegzés.....	190
2.2. Emlékezés és felejtés: a temetők feliratai	192
2.2.1. A sírfelirat mint nyelvi tájképek	193
2.2.2. Alsóőr családnevei	194
2.2.3. A kutatásról.....	195
2.2.4. Összefoglalás	198
3. Vizuális nyelvhasználat az iskolában.....	199
3.1. A kisebbségi oktatás előnyös voltáról.....	200
3.2. A burgenlandi iskolák nyelvi sokszínűsége.....	202
4. Az internetes portálok mint a vizuális nyelvhasználat módozatai	206
4.1. Hivatalos portálok.....	207
4.2 Civil szervezetek.....	211
4.2.1 A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapja	211
4.2.2 A Magyar Média és Információs Központ (UMIZ) honlapja.....	214
4.2.3 Színjátszó egyesületek	215
4.3 Turizmus és gazdaság: nyelvi sokszínűség.....	216
5. A névjegykártya mint nyelvi tájkép	223
6. Tájkép a tájképben	225

VI. Összefoglalás	226
SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS	249
BIBLIOGRÁFIA	271
MELLÉKLETEK.....	302
A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ ÁBRÁK JEGYZÉKE	304
A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	307

Köszönetnyilvánítás

A doktori értekezés elkészítésében mindenekelőtt témavezetőmnek, dr. Nádor Orsolyának szeretném kifejezni köszönetemet, aki folyamatosan és önzetlenül segítette munkámat.

Tisztelettel adózom néhai professzoromnak, dr. Szépe Györgynek, aki egyetemistaként ezen a pályán elindított és egyengette az utamat, s néhai dr. Galambos Iréneusz bencés atya emlékének, aki első terepmunkám megszervezésében volt segítségemre.

Köszönettel tartozom dr. Szarka Lászlónak, aki 2000-ben lehetővé tette, hogy elkezdjem első burgenlandi terepmunkámat, és azóta is mindenben segítségemre van.

Megköszönöm Horváth József alsóőri polgármesternek a folyamatos támogatást. Hálás köszönetemet fejezem ki Kelemen Lászlónak, az alsóőri Magyar Média és Információs Központ irodavezetőjének a közel másfél évtizedes közös munkáért és támogatásért, s Dowas Katalin óvónőnek az önzetlen segítséget. Hasonlóan köszönöm minden alsóőri adatközlőmnek a közreműködést, köztük Szabó Ernőnek, Posch Ferencnek, Liszt Evelinnek és Klaudiának, valamint szüleiknek.

Köszönet illeti a felsőpulyai adatközlőimet, köztük Major Pált, a BMKE hajdani pulyai fiiláléjának vezetőjét, Joós György fotográfust és Kulmann Ernő volt felsőpulyai polgármestert a rendelkezésemre bocsájtott információkért.

Szeretnék továbbá köszönetet mondani a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület alábbi tagjainak többéves közös munkánkért: Tölly Juliska hajdani elnökhelyettesnek, Zsótér Irisznek, az egyesület jelenlegi elnökének és Klenner Líviának, az egyesület titkárának. Köszönöm Gúthy László felsőőri református lelkésznek és feleségének, Pathy Líviának, a Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium tanárának és Somogyi Attilának az önzetlen segítségnyújtást.

Külön köszönöm Mentsik Szilvia elnök asszonynak (AMAPED) és kollégáinak a folyamatos segítségnyújtást.

Köszönöm az Ausztriai Magyar Szervezetek Központi Szövetsége volt elnökének, Deák Ernőnek a támogatását, valamint Szemerédi Tibornak, a Bécsi Napló munkatársának, Smuk Andrásnak, az Europa Club elnökének, Cserján Károlynak

szociológusnak, a Bécsi Egyházzsociológiai Intézet munkatársának a segítségét. Ők mindannyian hasznos információkkal és tanácsokkal láttak el a beszélgetések során.

Külön köszönöm dr. Gerhard Baumgartner örvidéki születésű, Bécsben élő történésznek, az Osztrák Ellenállási Levéltár vezetőjének a folyamatos konzultációt és tanácsokat.

Szeretném megköszönni a Termini Magyar Nyelvű Kutatóhálózat nyelvészeinek, kollégáimnak a folyamatos szakmai támogatást: különösen dr. Péntek János professzornak, dr. Kolláth Annának, dr. Csernicskó Istvánnak, valamint dr. Bartha Csillának és dr. Petteri Laihonennek.

Hasonlóan köszönöm dr. Bencze Lóránt professzornak, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet igazgatójának és kollégáimnak az önzetlen segítséget.

Hálasan köszönöm Horváth Tivadarnak, a Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola informatikusának a segítségnyújtást

Köszönöm barátaimnak az önzetlen segítségnyújtást!

Nem utolsósorban pedig köszönöm férjemnek, anyunak, gyerekeimnek és sógornőmnek, hogy folyamatosan biztattak, s biztosították a munkámhoz szükséges nyugalmas családi háttérrel, és segítették ennek a hosszadalmas munkának a beteljesülését.

I. BEVEZETÉS

Tizenhat esztendeje jártam először az Órvidéken. Akkor indult egy kutatási program, amelyet Szarka László, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének akkori igazgatója vezetett. A program *Kisebbségi konfliktusok, megoldási alternatívák Kelet-Közép-Európában* címmel a Kárpát-medence 15 településének interetnikus kapcsolatrendszerét, a kiválasztott települések magyar közösségének lokális identitástudatát és az etnikumok közötti esetleges konfliktushelyzeteket vizsgálta abból kiindulva, hogy a közösség etnikai identitása olyan viszály, konfliktushelyzet kapcsán mutatkozik meg legtöbbször, amikor egy közösség normái veszélybe kerülnek. (vö. Bartha 1996; Bakó 2003). A programban részt vevő kutatók mindegyikének volt egy faluja, amelyhez szülei, nagyszülei révén kötődött, ismerte a település lakóit, szerkezetét. Tizenhat évvel ezelőtt én teljesen ismeretlenül kopogtattam be Iréneusz atyához Alsóörbe (Unterwart) – hiszen mindenki hozzá ment, akinek segítségre volt szüksége –, hogy útmutatást kérjek: kihez, kikhez forduljak Felsőpulyán (Oberpullendorf), az általam kiválasztott burgenlandi településen.

Az első találkozást az órvidéki magyarokkal több és több követte. Elkészült az első tanulmány, leüledtek a tapasztalatok, s ezt követően megtaláltak az újabb feladatok és megíródtak az újabb tanulmányok. Elkészült egy teljes Kárpát-medencét bemutató nyelvi jogi (Szarka – Nádor szerk. 2003), majd egy oktatási kötet (Bartha – Nádor – Péntek szerk. 2011), amelyben minden régió magyar kisebbségi csoportjának oktatási jogait és gyakorlati lehetőségeit mutatja be egy-egy tanulmány. A nagyobb projektek közül említenék néhányat: 2007-ben elvégeztem egy kétnyelvűségi kérdőíves vizsgálatot, 2008-ban egy kontaktusvizsgálatot, majd 2009-ben részt vettem az Új Magyar Nyelvatlasz gyűjtésében, amelynek keretében a kijelölt alsóóri kutatóponton készítettem el a felméréseket és az interjúkat.

2001-ben megalakultak az MTA szlovákiai (Gramma Nyelvi Iroda), kárpátaljai (Hodinka Nyelvi Intézet), erdélyi (Szabó T. Attila Nyelvi Intézet), vajdasági (Magyarságkutató Tudományos Társaság) kutatóállomásai a kisebbségi magyar közösségek magyar nyelvhasználatának, a magyar nyelv kontaktusváltozatainak, a magyar nyelvhasználati szinterek kutatására (vö. MNy, 2005/1: 105–113). A három

nyugati kistérségi egyéni kutatóhelyek, azaz egy-egy kutató képviselte 2003–2007 között (vö. MNy, 2005/3: 371–377), s hogy ezen változtassunk, 2007-ben alakult meg interregionális központként az Imre Samu Nyelvi Intézet Alsóőrben. Az öt intézet a Kárpát-medencei magyar nyelvészeti kutatóállomások hálózatában, a Termini Kutatóhálózatban egyesült, s közös célként a külső régiók magyar nyelvének együttes kutatását határoztuk meg.

A közös hálózati kutatásaink fő programjaként a határon túli magyar nyelvváltozatok leírását és az ezzel kapcsolatos lexikológiai és lexikográfiai, valamint korpusznyelvészeti munkálatokat jelöltük ki: azaz a magyar nyelv “határtalanítását”.

A határtalanítás gyakorlati jelentősége abban nyilvánul meg, hogy a magyarországi magyarok megismerkedhetnek a határon túli magyar nyelvváltozatok legfontosabb elemeivel, ami megkönnyítheti számukra a magyar–magyar kommunikációt.

A határtalanítás célja, hogy a magyar szótárírás számoljon a magyar nyelv többközpontúságának nyelvi következményeivel, s egynyelvű (csak a magyarországi magyar nyelvet figyelembe vevő) szótárak és kézikönyvek helyett az egyetemes magyar nyelv kéziszótárai készüljenek el. Ez több okból is fontos, hiszen arra utal, hogy a magyar nyelvterület határai nem esnek egybe a jelenlegi országhatárokkal (Bartha 1999). A szóhatártalanítás kapcsán készül és folyamatosan bővül a határon túli szólista (röviden ht lista), amelynek része az általam készített, a burgenlandi magyarok által használt kontaktuselemeket tartalmazó örvidéki adatbázis is.¹ Ez az adatbázis képezi alapját a szótármunkálatoknak, s járult hozzá a többi régióhoz hasonlóan az Osiris Helyesírás és Idegen szavak szótára, valamint a Tinta Kiadó Értelmező szótár+ lexikális korpuszának bővítéséhez. Ezen szótárakkal nem a magyarországi magyar, hanem az egyetemes magyar nyelv szótárai készültek el.

Témaválasztásomban nagy szerepet játszott a fentebb ismertetett kutatómunka. A fentiek tükrében, s az elmúlt több mint egy évtized tereptapasztalatainak birtokában jutottam arra az elhatározásra, hogy disszertációmban az örvidéki magyar nyelv leírására vállalkozzam a címben meghatározott kereteken belül.

¹ (<http://ht.nyttud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage>)

Dolgozatom témája az ausztriai Burgenland autochton magyar népcsoportja nyelvi helyzetének szociolingvisztikai szempontú bemutatása a nyelvi tájképek (linguistic landscape) vizsgálatára alapozva. A fenti cél megvalósításakor abból indulok ki, hogy az egyik legkisebb Kárpát-medencei szórvány nyelvhasználati kérdéseinek vizsgálatához szükséges egy olyan értelmezési keret, amely szerint bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt körülvevő szociokulturális környezet ismeretében értelmezhető (Haugen 1972). Alapvetőnek tekintem Spolsky (2004) azon megállapítását is, hogy egy állam vagy más politikai, társadalmi egység nyelvpolitikáját akkor vizsgálhatjuk meg a legalaposabban, ha az elemzést az összetett nyelvi helyzet feltárásával kezdjük. Ezzel a gondolattal egyetértésben leszögezhetjük, hogy elengedhetetlenül fontos megismerni egy ország – jelen esetben Ausztria – kisebbségpolitikai, oktatáspolitikai irányelveit, a kisebbségi jogok, az osztrák népszámlálások struktúráját és koncepcióját vagy a társadalomban jelen levő nyelvi ideológiákat ahhoz, hogy a makrotársadalmi környezet ismeretében megérthessük, megfelelő kontextusba tudjuk helyezni a burgenlandi magyarság környezetében jelenlévő nyelvi tájképek, táblák és egyéb feliratok rendszerét.

1. Ausztria és a nyelvi sokszínűség

Az Osztrák Köztársaság alkotmánya szerint az ország hivatalos nyelve a német. A kormány 1955 és 1992 között összesen hat népcsoportot ismert el hivatalosan őshonos közösségként: a horvátokat, a szlovéneket, a magyarokat, a szlovákokat, a cseheket és a romákat. Nyelvük regionálisan hivatalos a törvényben meghatározott járásokban és településeken.

Az országban első idegen nyelvként az angolt, franciát, spanyolt, olaszt, orosz és a népcsoportok nyelvét is oktatják, de a statisztikák szerint a valóságban több mint 90%-ban az angol nyelvet tanulják a diákok. Az ország lakosságának 78%-a gondolja úgy, hogy képes legalább egy idegen nyelven folyamatosan kommunikálni (Eurobarometer 2012: 5), és a felmérés szerint a lakosság 73% beszél angolul (Eurobarometer 2012: 5).

Bár Ausztria nem tartja magát többnyelvű országnak, az osztrák statisztikai hivatal legfrissebb adatai szerint a 2015-ben 8,5 milliós lakosság 80%-a született csupán

Ausztriában (2015: 23).² 2013-ban a gyermekellátó alapintézeteket (bölcsőde, óvoda, napközi) látogató gyermekek 29%-ának nem német volt az anyanyelve, s tulajdonképpen az egész oktatási rendszeren – az elemi iskolától az egyetemi képzésig – nyomon követhető a hangsúlyos külföldi jelenlét az állampolgárság tekintetében.

Ausztriában a nyelvi sokszínűség nemcsak a tudományos előadások, viták vagy értekezések témája, hanem szinte folyamatosan jelen van a közéleti diskurzusokban (médiában, politikában) is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban is érvényesülnének, megvalósulnának a jogszabályok adta lehetőségek. A nyelvhasználatnak bizonyos aspektusai – ilyenek például a nyelvi-nyelvhasználati kérdések – elsősorban a nemzeti és nemzetközi nyelvpolitikai dokumentumokban, törvényekben és rendelkezésekben jelennek meg (Dorostkar 2014: 19).

Míg az egyes államok szintjén a vitatott nyelvi kérdések elsősorban a kisebbségi nyelvek helyzetére, vagy Ausztriában a közelmúltban az "új bevándorlók"³ (Ausztriában így nevezik a nem őshonos kisebbségek tagjait, a migránsokat) nyelvhasználatára vonatkoztak, addig az Európai Unióban szupranacionális szinten a hivatali és munkanyelv körüli diskurzusok álltak a középpontban (Dorostkar 2014: 20).

A nyelvpolitikai vitákban a résztvevők nyelvi ideológiái is megnyilvánulnak. Ausztriában például különböző nyelvpolitikai események és a háttérükben álló nyelvi ideológiák is szerepet játszottak bizonyos intézkedések megszületésében.⁴ A sajtóban és a választási szlogenek szintjén is gyakran találkozhatunk különböző nyelvi ideológiák által terhelt és befolyásolt nyilatkozatokkal. A sajtóban megjelent következő szalagcímek is ezt példázzák: „Egyre több gyermeknek van nyelvi hátránya”; „Nemkívánatos többnyelvűség”; „44% használja az idegen nyelvet munkája során”; „Óvoda: több nyelv, több lehetőség”; „Német bizonyítvány lakástámogatáshoz”. A politikai szlogenekben a többnyelvűséget értéknek, vagy épp ellenkezőleg, problémának tekintő, nacionalista

² Migration & Integration 2015. Statistik Austria.

http://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/Statistisches_Jahrbuch_migration_integration_2015_.pdf
http://www.szilvisz.com/Documents/NYELVITAJKEP/Statistisches_Jahrbuch_migration_integration_2015.pdf
 (2016.09.14)

³ Ausztriában így nevezik az elmúlt évtizedekben érkező, betelepüléssel keletkezett, nem őshonos kisebbségek tagjait.

⁴ Például: Deutsch for Zuzug: <http://www.deutschintegrationskurse.at/integrationspruefung.html> (2014-10-11); Rahmenstrategien für Mehrsprachigkeit:

http://www.eubildungspolitik.de/querschnittsthemen_176.html; Integrations vereinbarung:

<https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/12/Seite.120500.html>

nyelvi ideológiákra hozunk példákat: „Karintia egynyelvű!”, „Német nyelvtanfolyam nélkül nincs bevándorlás”, „Élj a lehetőséggel – a többnyelvűség előny”, „Német helyett: Nixversteh’n” (Dorostkar 2014: 20).

Az egynyelvű Ausztriának a valóságban tehát szembe kell néznie az országba érkező különböző nyelvű népességgel, azok nyelvi és kulturális másságával és sokszínűségével. Ugyanakkor a domináns nyelvi csoport *attitűdje* a kisebbségi nyelvvel, illetve a többnyelvűséggel szemben hatással lehet például a nyelvi revitalizációs törekvésekre. Az államszintű negatív attitűdök legtöbbször negatív előjelű nyelvpolitikákat, nyelvi jogszabályokat eredményeznek nem csupán nemzeti, hanem lokális szinten is, ezek pedig negatívan befolyásolják a nyelvi vitalitást, amellyel a nyelvi tájképkutatás összefüggésében a disszertáció 2. fejezetében részletesen foglalkozom (vö. Péntek 2008: 76).

2. A nyelvi tájkép tanulmányozása

A nyelvitájkép-kutatás a '90-es évektől kezdődően egyre nagyobb érdeklődést váltott ki a szociolingvisztikában (Landry – Bourhis 1997: 23–49). A nyelvi tájkép definícióját a Landry – Bourhis szerzőpárostól szokták idézni a leggyakrabban (Landry – Bourhis 1997: 25), ők használták ugyanis a kifejezést először a köztéren megjelenő feliratokra (kereskedelmi táblák, feliratok, helységnevtáblák, utcatáblák stb.).

A táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol **nyelvi konfliktusok** vannak, mint pl. Brüsszel, ahol Tulp és Wenzel (Tulp 1978: 261–288, Wenzel 1996: 45–74.) végzett terepmunkát különböző időszakokban, vagy Montreal, ahol Monnier (Monnier 1989) és a Landry – Bourhis (1997: 23–49) szerzőpáros vizsgálta a nyelvi táblákat. A nyelvi tájképek vizsgálatának gazdagításához jelentősen hozzájárultak Spolsky és Cooper (1991) Jeruzsálemben végzett kutatásukkal, majd Ben-Rafael és szerzőtársai (2004), akik különböző izraeli városok nyelvi tájképeit írták le. Hasonlóan figyelmet érdemelnek Calvet munkái, aki Párizs és Dakar nyelvi tájképének összehasonlító elemzését végezte el (Calvet 1990: 73–83), majd az Itagi – Singh (2002) által szerkesztett tanulmánygyűjtemény, amely India nyelvi tájképét mutatta be. Reh (2004) egy ugandai település (Lira) nyelvi tábláit tárta fel, különös tekintettel a többnyelvű táblákra.

Collins és Slembrouck (2004) egy új szegmenssel bővítette a nyelvtájkép-kutatás szakirodalmát, ők a belgiumi Gentben a **bevándorló közösségek körében** azt vizsgálták meg, hogyan tudták megőrizni a felirataikat. Born (2004) két dél-brazíliai városban a német és az olasz feliratok jelenlétét kutatta fel, de folyamatosan publikál az angol nyelvű kereskedelmi feliratok jelenlétéről is európai nagyvárosokban. Backhaus (2006: 52–66) a tokiói Yamanoto metróvonal **28 állomásának nyelvi tájképét** vizsgálta meg, míg Cenoz – Gorter (2006: 67–80) két **kisebbségben élő nyelvközösség** (baszk és fríz) tábláit térképezte fel a spanyolországi Donosti San–Sebastian központjában lévő bevásárlóutcában és a hollandiai Ljouwert–Leeuwarden egy hasonló utcájában. A nemzetközi kutatások témakörét bővebben a II. fejezetben fogom kifejteni.

Láthattuk, hogy az elmúlt két évtizedben a nyelvi tájképek kutatása felgyorsult és témájában kiszélesedett. Újabban vizsgálat tárgyává vált a sétálóutcák, vagy az oktatási intézmények, templomok, metróaluljárók nyelvi tájképeinek, a temetők sírfeliratainak vizsgálata, de hasonlóan a nyelvi tájképhez kötődő kutatási téma lehet az is, hogy például a kisebbségi nyelvek milyen mennyiségben vannak jelen az adott államok által fenntartott médiában vagy az interneten (vö. Bartha – Laihonen – Szabó 2013: 14). Ez utóbbi a disszertáció V. fejezetének is kutatási témája.

A disszertációban a burgenlandi nyelvi tájképek vizsgálatával és annak a társadalomban, a közösségben és az egyén életében betöltött szerepével foglalkozom. A szociolingvisztikának ez az új területe izgalmas vizuális és nyelvi élményt nyújt kutatóknak és a hétköznapi szemlélődőnek egyaránt. Az egyre nagyobb és nagyobb számú terepmunkák szerte a világban pedig egyfajta digitális lenyomatát adják a vizsgált terület nyelvi helyzetének és/vagy nyelvi sokszínűségének, de tapasztalhatjuk az ellenkezőjét is, amikor a különböző csoportok nem tartanak igényt a vizuális megjelenésre (vö. Barni – Bagna 2010).

Bár a nyelvi tájképkutatás önálló kutatási területté csak az elmúlt tíz évben vált, egyre nagyobb az érdeklődés az írott táblák szociolingvisztikai megközelítésű vizsgálata iránt.

A nyelvi tájképkutatás egyre nagyobb népszerűségének az egyik magyarázata a technikai gyors fejlődése. „*A szociolingvisták ma már nemcsak jegyzetfüzettel és diktafonnal járnak a világot, hanem digitális fényképezőgéppel rögzítik a pillanatképeket arról, ami időközben nyelvi tájképként vált ismertté.*” (Blommaert 2012, vö. Petteri 2012: 46; Szoatak 2013: 517). Az, hogy napjainkban már egy telefon vagy táblagép is tökéletes minőségben

készít felvételeket, csak kedvez a táblák gyors dokumentálásának. A pillanatok rögzítése, a szinkron jellegű kutatások túlsúlya és a nyelvi tájképek utáni nagy érdeklődés mégis valószínűleg annak köszönhető, hogy a feliratok igen markánsan jelen vannak a hétköznapokban. A szociolingvisztikának pedig a mindennapi nyelvi-nyelvhasználati tapasztalatok szolgáltatják az alapját és biztosítják a hitelességét. A táblák azonban – a nyelvhez hasonlóan – térben és időben is fejlődnek és változnak, és a szinkron vizsgálatokon túl ez a változás lehetőséget ad arra, hogy azokat történetiségükben is megragadjuk. Az elmúlt évszázadokban a nyilvános térben fennmaradt táblák és egyéb kordokumentumok felkutatásával rekonstruálni lehet a nyelv változásait és a különböző korszakban bekövetkező nyelvpolitikai dominanciaváltást. Ebből kiindulva a disszertációban a nyelvi tájképkutatásban eddig meghatározónak tekinthető kvantitatív módszer mellett a kvalitatív elemzés eljárását is alkalmazom (Blommaert – Maly 2014; Bányi 2014: 22; Cserniczkó: 2015: 71), azaz egy-egy régi képeslap, fotó szemiotikai jellemzőinek feltárásával egyrészt igazolom a nyelvi tájképkutatás sokrétűségét, másrészt a burgenlandi nyelvi tájképekben tetten érhető nyelvpolitikai változásokat (vö. Cserniczkó 2015: 71).

Ugyanakkor a terület vagy térség nyelvi tájképei megjelenítik a vizsgált nyelvek gazdasági, kulturális, politikai értékét is. Véleményem szerint a vizuális jelek vizsgálatának eredményeit összehasonlíthatjuk azzal is, hogy az adott nyelv verbálisan mely színtereken van jelen. A társadalomban és gazdaságban végbemenő átalakulásoknak és változásoknak így jó indikátorai a nyelvi tájképek, melynek vizsgálatával feltérképezhetjük az említett változásokat és azok irányát (Blommaert és Maly 2014; Bányi: 2014: 22). Ebben a tekintetben különösen érdekes Burgenlandban a kereskedelemi jellegű táblák vizsgálata, hiszen azoknak a nyelve a régi, 1910 után készült fényképeken és napjainkban is a német (Kelemen 2012: 67–83; Szoták 2013: 529–530).

1. ábra. Többnyelvű tábla Zermattban (Svájc)

A nyelvi tájképek vizsgálatának divatja véleményem szerint (vö. Blommaert és Maly 2014) azzal is magyarázható, hogy a migráció és a turizmus miatt egyre több város diverzifikálódik nyelvileg szerte a világban (ld. 1. ábra).

Emellett az egységesülő európai gazdasági, politikai, kulturális térben a globalizáció következményeivel is számolni kell, hiszen hatással van a nyelvi rendszerek fejlődésére és a nyelvek kölcsönhatására is. Ennek következtében a hirdetések növekvő mértékben többnyelvűvé válnak. Mivel a nyelvi globalizációs folyamatban az a tendencia figyelhető meg, hogy a széles használati körrel rendelkező nyelvek helyébe egyetlen globális nyelv, azaz az angol lép, így szólnunk kell röviden az elmúlt évszázad egyik legmeghatározóbb történéséről a nyelvek életében, s ez éppen az angol szerepének és súlyának növekedése volt (Hoffmann 2008: 10). Jelenleg a nemzetközi kommunikációban betöltött központi szerepe és a világban az angolt idegen nyelvként beszélők számának folyamatos növekedése is ezt a tényt támasztja alá (Trudgill 2001: 27; Cseresnyési 2004: 132; Graddol 2006: 14; idézi Hoffman 2008: 12). Az angolt nevezzük világnyelvnek, *lingua francának*, *nemzetközi nyelvnek*, *globális nyelvnek*

(McArthur 1999: 398–399) de van, aki *világpiaci nyelvnek* (Holden 1989: 3), *nemzetközi segédnyelvnek* (Smith 183a: 1) vagy *hipercentrális nyelvnek* nevezi (De Swaan 2004: 15). **Folyamatos hatása** (többek között a laissez faire nyelvpolitika) **tetten érhető** a világban (vö. Phillipson 2003: 1–23, idézi Kontra 2010: 28, 190). **Az angol nyelv térhódítása** tehát a fentiekből is következőt nem meglepő módon világjelenség, amely néhány éve a nyelvi tájképek kutatásának is egyik központi témája (pl. Landry – Bourhis 1997; Backhaus 2007; Gorter 2006; Shohamy – Gorter 2009; Shohamy – Ben-Rafael – Barni 2010; Soukup 2016a). A téma ennél szélesebb körű kifejtését a disszertáció témájához illeszkedve nem tartom indokoltnak, azonban az angol szerepére az oktatáspolitikában, és jelenlétére a nyelvi tájképek felirataiban mindenképpen utalni fogok.

3. Az értekezés helye a nyelvtudomány rendszerében

A kutatási kérdések és hipotézisek ismertetése előtt **fontos tisztázni, hogy miért és mire jó a nyelvi tájképek tanulmányozása. Önmagában feliratok sokasága csupán, ami csak akkor válik a tudomány hasznára, ha megfelelő kontextusban van elhelyezve, mert a táblákkal igazolni vagy cáfolni, illusztrálni és alátámasztani tudjuk egy terület, régió, állam vagy bármilyen más egység nyelvi sokszínűségét, az ott élők identifikációját, a nyelvi jogok érvényesülését vagy éppen egy nyelv gazdasági, politikai erejét.**

Látni fogjuk a későbbi fejezetekben, hogy nem elegendő egyenlő lehetőségeket/jogokat biztosítani kisebbségnek és többségnek, nem a lehetőségek, hanem az eredmények azonossága lehetne egy igazságos társadalom fokmérője (vö. Skutnabb-Kangas és Cummins 1988: 393, idézi Kontra 2004), és járulhatna hozzá hatékonyan egy nyelvi kisebbségi közösség fennmaradásához.

Az interdiszciplináris megközelítés egyre elterjedtebb a társadalomtudományok területén (vö. Kornai 2006: 955, Hoffmann 2014: 5). Ez a komplex látásmód **szükséges a táblák szociolingvisztikai szempontú tanulmányozásához is. A vizsgálat csak így lehet hiteles, hiszen a feliratok vizsgálatakor a jogtudomány, a történettudomány, a szemiotika, a földrajz, a névtan vagy éppen a közgazdaságtan, antropológia és demográfia eszközeinek és kutatási tapasztalatainak segítségével tudunk komplex képet kialakítani és következtetéseket levonni egy közösség nyelvi helyzetéről** (vö.

Bartha et al 2003: 13–29; Szoták 2016: 108). A kulturális antropológia szerint (Nora 1997; Assmann 1999: 60; idézi Ilyés 2005: 59) a kollektív és kulturális emlékezőtechnikák, az emlékezés kultúrája esetében a **tér** játssza a főszerepet. Ebben a **közös kulturális térben találjuk meg, dokumentálhatjuk és elemezhetjük a nyelvi tájképeket** mint a nyelvhasználat jeleit is.

4. Kutatási kérdések, hipotézisek

A disszertáció a szociolingvisztika egyik új területének vizsgálatával azt tűzte ki célul, hogy képet adjon a nyelvi tájképek tanulmányozásával Őrvidék (Burgenland), az őrvidéki magyarlakta települések nyelvállapotáról. A nyelvi táblák, feliratok gyűjtésével tulajdonképpen dokumentáljuk azt a nyelvi valóságot, amit a terepmunka kitűzött időpillanatában lefotóztunk és megtapasztaltunk, ez tehát azt is jelenti, hogy a nyelvi tájképek vizsgálata a szinkrón nyelvészet része, de a táblákat a kordokumentumok segítségével azok történetiségében is vizsgálhatjuk.

1. hipotézis

A disszertáció központi témája az őrvidéki magyar–német kétnyelvű beszélőközösség nyelvitájkép-használatának bemutatása, amelyen keresztül az értekezés feltárja a kontaktushelyzetben élő közösség nyelvhasználatát, s azokat a tényezőket, amelyek a magyar nyelv visszaszorulását erősítik, illetve gátolják. Itt számos olyan tényező folyamatosan változó kölcsönhatására kell figyelemmel lenni, amelyek a társadalom, egyén és a közösség viszonyrendszerében hatással voltak és vannak az egyén és a közösség nyelvhasználatára, nyelvválasztására és nyelvcserejére (vö. pl. Borbély 2007: 15).

A disszertáció fentebb megjelölt feladatát csak a közösség szociokulturális környezetének ismeretében és annak bemutatásában tudjuk megvalósítani (vö. Haugen, 1972). Különösen fontos a magyar népcsoport helyzetének leírását a társadalmi kontextus felől megközelítve (történeti, gazdasági, kulturális stb.), ugyanakkor Ausztria többi autochton népcsoportjának sorsával összehasonlítva elemezni, hogy kirajzolódjanak azok a tényezők, amelyek a nyelvi kisebbségek nyelvhasználatára és így a nyilvános térben vagy a magánszférában elhelyezett felirataira is befolyást gyakorolnak.

Ennek függvényében elsőként arra keresem a választ, hogy milyen törvényes keretet teremtett az osztrák jogrendszer és az osztrák kisebbségpolitika az Ausztriában élő autochton és allochton népcsoportoknak anyanyelvük, kultúrájuk és identitásuk megőrzésére, milyen döntések és milyen ideológiák befolyásolják a kisebbségpolitikai irányelvek kijelölését az országban (III. fejezet).

A fentiekkel összefüggésben azt feltételezem, hogy mivel Ausztriában a kisebbségpolitikai döntések mindig ad hoc módon születtek, s a kisebbségeket különböző időszakokban ismerték el, s ez a késleltetett törvényalkotási folyamat nem segítette a kisebbségi nyelvek megőrzését, sokkal inkább a visszaszorulásukhoz járult hozzá. Ez hatással volt a közösség vizuális nyelvhasználatára a 20. század különböző időszakaiban, s meghatározta a nyelvi tájkép megjelenésének hagyományait.

2. hipotézis

A nyelvitájkép-kutatás kezdeti időszakában az egyes területeknek egy adott időpillanatban megörökített feliratait vizsgálták meg. Az utóbbi időszakokban terjed el a nyelvi tájkép diakrón szempontú elemzése.

Burgenlandban a 10–11. század óta élnek a királyság nyugati határainak védelmére odatelepített határőrök, majd érkeztek horvátok és cigányok is a már ott megtelepedett magyarok és németek mellé. A nyelvi és kulturális sokszínűség így mindig is jellemezte a régiót. A mai Burgenland területének történelme szorosan összefügg a Magyar Királyságbeli Moson, Sopron és Vas vármegyék történelmével.

Így a közös történelmi múlt ismeretében azt feltételezem, hogy a tartományban találunk olyan vizuális nyelvi elemeket, amelyek bemutatják a tartomány többnyelvűségét, a magyar nyelv és kultúra több évszázados jelenlétét. Ezek a táblák jól mintázzák az egyes történelmi korszakok ideológiáit és nyelvhasználati szokásait.

3. hipotézis

A közösség nyelvi vitalitását és az azt befolyásoló tényezőket Giles modelljének keretében vizsgálom, aki szerint három tényező – a státusz, a demográfia és intézményi támogatottság – határozza meg egy közösség *etnolingvisztikai vitalitását* (Giles et al 1977). A modell szerint a státusz a nyelv gazdasági, társadalmi, területi vagy nemzetközi erejét, presztízsét jelöli, a demográfiai adatok a csoport létszámát (születések, halálozások, elvándorlás faktorait figyelembe véve) veszi figyelembe, míg az intézményi

támogatottság alatt a közösség jelenlétét értjük a kulturális, oktatási, politikai életben, a civil vagy állami intézményekben.

Landry és Bourhis a nyelvi tájképek fogalmát még **az objektív és szubjektív** etnolingvisztikai vitalitáshoz kötötték (1997). Ugyanakkor a későbbi kutatásokban olyan tapasztalatokkal is találkozunk, hogy az etnolingvisztikai vitalitás nem mindig függ össze szorosan egy nyelv vizuális jelenlétével. Léteznek olyan nagy nyelvi vitalitású csoportok, amelyek nem tartanak igényt a vizuális jelenlétre (Barni – Bagna 2010), de vannak olyan népcsoportok is, ahol a nyelvi tájképek a hivatalos rendelkezések következtében váltak láthatóvá, mert a fiatalabb korosztály az adott nyelven már nem rendelkezik írásbeliséggel (Lou 2010). Bizonyos tekintetben a burgenlandi magyarságra is igaz ez a megállapítás.

Feltételezésem szerint a nyelv visszaszorulásának mai fázisában a burgenlandi magyar közösség már nem képes kihasználni a számára biztosított kisebbségi jogokat, vagy élni a hivatali nyelvtörvényben deklarált lehetőségekkel, de az állam sem gondoskodik megfelelő mértékben a jogszabályok gyakorlati megvalósításáról (III. fejezet).

Feltételeztem azt is, hogy az örvidéki magyarság alacsony etnolingvisztikai vitalitása és a nyelvi tájképek használata között van összefüggés, éppen ezért magánjellelű feliratokkal nem fogunk találkozni. Hipotézisem szerint a közelmúltban keletkezett nyelvi tájképek létrehozása vagy kezdeményezése nem a közösséghez köthető.

Ezen kívül találunk olyan nyelvi tájképeket, állami feliratokat is, amelyek nincsenek szoros összefüggésben a közösség vitalitásával, mindössze azért vannak jelen a térben, mert arra a törvény kötelezi a hivatalokat.

4. hipotézis

A feliratok egy idegen számára információt közölnek a lakosság nyelvi összetételéről, utalnak a nyelvek erejére és státuszára (Landry – Bourhis 1997). A disszertációm célja volt megválaszolni azt a kérdést, hogy milyen mértékben tükröződnek a nyelvi tájképeben a beszélt nyelvek, jelen esetben a magyar nyelv (V. fejezet), s vajon láthatók vagy láthatatlanok-e a magyarok Burgenlandban a feliratok tekintetében.

Feltételezésem szerint a népcsoport számához viszonyítva a vizsgált településeken eltérő arányban jelennek meg a nyelvi tájképek, egy átutazó számára egyedül Alsóőr

nyilvános terein válik láthatóvá a magyar népcsoport. Feltételezem, hogy ezt befolyásolja az ott élő magyarok többséghez viszonyított számaránya, a település múltja és a közösségek élén álló vezetők kezdeményezőkézsége.

A közterületek után a **digitális teret is vizsgáltam**, s ezzel kapcsolatban **az volt a hipotézisem, hogy a virtuális térben 2000 óta folyamatosan növekedett a magyar nyelvű tartalmakat megjelenítő internetes oldalak száma, de ezek csak közvetve kapcsolódnak/kötődnek az ott élő magyarokhoz**. Úgy vélem, hogy a magyar nyelvű oldalak létrehozásának három forrása van:

1. a civil szervezetek hozták őket létre, hogy célkitűzéseiket megvalósítsák és önazonosságukat kifejezzék a magyar nyelv használatával;
2. európai uniós projektek, interregionális kezdeményezések egyik megjelenési formája lehet a több nyelven információt közvetítő honlap;
3. a turizmus miatt és gazdasági érdekből is készülnek magyar nyelvű internetes felületek.

5. hipotézis

Különösen érdekes a nyelvi tájkép vizsgálata többnyelvű kontextusban, de úgy is mondhatnánk, hogy többségi-kisebbségi relációban. A nyelvi tájkép információt nyújt a szociolingvisztikai kontextusról, és a különböző nyelvek használata a táblákon összehasonlításra ad lehetőséget az adott ország/terület hivatalos nyelvpolitikája és a gyakorlat között. A kutatás során megvizsgálom, hogy a feliratok megjelenésében is az osztrák kisebbségpolitikára oly jellemző „csak a minimumot teljesíteni” elv vagy a kiváló marketing érvényesül-e.

A nyelvitájkép-kutatás legújabb vonulata a vitalitás mellett a nyelvi ideológiákban keresi a magyarázatát annak, hogy a feliratok a szimbolikus térben hogyan, miként, milyen méretben és nyelven jelennek meg (ld. Jaworski – Thurlow 2010: 11). Így megválaszolásra vár az a kérdés, hogy a táblák nyelvi és szemiotikai sajátosságait milyen faktorok befolyásolják. Vannak-e méretbeli, grafikai különbségek a nyelvi tájképeken?

Feltételezésem szerint – annak ellenére, hogy a magyar nyelv csak egyes körzetekben hivatalos, s a magyar nyelv presztízse alacsonyabb az államnyelvnél – az osztrák kormány sem a jogszabályok szintjén, sem a gyakorlatban nem tesz különbséget a hivatalos feliratokban a kisebbségi nyelv rovására (III. fejezet). Feltételezem azonban, hogy nem is törekszik arra, hogy a kisebbségeket érintő törvényeket a gyakorlatban érvényesítse, betartassa.

6. hipotézis

A táblák nyelve befolyással van a nyelvi viselkedésre, illetve a nyelvhasználatra (Cenoz – Gorter 2006: 68). A minél nagyobb számú felirat támogatja, megerősítheti a beszélőt az anyanyelvű kommunikációban. Mit tapasztalhatunk Őrvidéken?

A tartomány nyelvi sokszínűsége addig marad meg, amíg lesznek magyar, horvát, roma nyelvi beszélők. A kérdés a magyar népcsoport létszámának változatlansága ellenére is az, hogy **fennmarad-e a burgenlandi magyar nyelv**, az autochton, több évszázada külső nyelvjárásszigetet képező őri magyarok egyedi hangzású és szókincsű magyar nyelve?

Azt feltételezem, hogy fognak ugyan magyarul beszélni Burgenlandban, de az már a betelepülők standard vagy regionális nyelvváltozata lesz, és nem a helyi dialektus (Baumgartner 2003). Éppen ezért tartom fontosnak megválaszolni azt a kérdést, hogy az egyén szintjén, a magánszférában megjelennek-e a nyelvi tájképek? A pár ezer fős közösség életében reprezentálódik-e a magyar nyelv pl. egy névjegykártyán vagy egyéb feliratokon?

A magánjellegű feliratok jelenlétét a szakirodalom azért tartja meghatározónak egy kisebbségi közösség életében, mert az egyén szabad nyelv választását tükrözik (vö. Pavlenko 2102: 45). A magánjellegű feliratokhoz a falfirkákat, graffitiket, kézzel készült táblákat, üzeneteket soroltam, amelyeket a ház falán vagy a kerítésre akasztva lehet megtalálni (vö. Laihonon 2012: 43).

A táblák vizsgálata során azt feltételezem, hogy a nyelvviasszaszorulás/nyelvcseré folyamatát élő népcsoport tagjainál alig találkozunk majd magánjellegű feliratokkal (Szoatak 2016: 131), hiszen a közösség tagjainak jelentős része német tannyelvű iskolákba járt (ld. III., V. fejezet).

5. A dolgozat felépítése

A disszertáció hat fejezetből áll. Az első, általános részben (I. Bevezetés) bemutatásra kerül a dolgozat által érintett **témakör aktualitása, a főbb súlypontok elhelyezése, s a disszertáció keretét adó kutatási kérdések és hipotézisek ismertetése**, valamint a dolgozat felépítésének bemutatása.

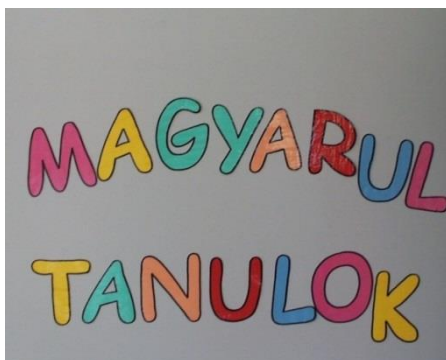
A második fejezet (**II. A vonatkozó szakirodalom kritikai áttekintése és a disszertáció fogalmi kereteinek kijelölése**) az elméleti megalapozását adja a nyelvi tájképek körében végzett empirikus kutatásnak. Először a disszertáció vizsgálatának középpontjában álló **burgenlandi autochton magyar népcsoportra vonatkozó nyelvészeti és egyéb társadalomtudományi kutatások szakirodalmát tekintem át**, majd a nyelvi tájkép fogalmával, kutatási előzményeivel és tapasztalataival kapcsolatos nemzetközi szakirodalom által lefektetett elméleti megközelítéseket és eredményeket ismertetem. Ezek bemutatása nélkülözhetetlen az ausztriai autochton magyar népcsoport nyelvitájkép-használatának tanulmányozásához. A fejezet kitér a Kárpát-medencei hasonló témájú kutatásokra is, amelyek más kisebbségi magyarlakta régiók nyelvi tájképein keresztül vonnak le következtetéseket a közösség nyelvállapotáról.

A disszertáció **nyelvkörnyezeti kontextus** címet viselő harmadik fejezete annak a célnak kíván eleget tenni, hogy bemutassa a társadalom és nyelv kapcsolatrendszerének a vizsgált népcsoport nyelvhasználatára ható meghatározó tényezőket. Elsőként a **demográfiai eredményeket**, az osztrák népszámlálások rendjét, a népcsoport létszámát és annak változásait ismertetem, rámutatva a censusok mögött megbúvó rejtett ideológiákra a kisebbségpolitika összefüggésében. A demográfiai adatok lehetővé teszik, hogy több aspektusból is megvizsgáljam a népesedési folyamatokat és azok hatásait a kisebbségek életére. Ezt követi a népcsoport területi elhelyezkedésének és gazdasági aktivitásának rövid bemutatása.

Az osztrák kisebbségpolitika főbb vonásai című rész azzal foglalkozik, hogy milyen irányvonalak és ideológiák befolyásolták a politikusokat a különböző korszakokban az országban élő kisebbségi csoportok létét meghatározó döntések meghozatalában. A fejezet során nyomon követhető az osztrák kormány kisebbségpolitikai koncepciója az államszerződéstől napjainkig.

Az osztrák kisebbségpolitika főbb irányvonalainak bemutatását követi **a kisebbségi jogi szabályozás** különböző dokumentumainak (alkotmányi, tartományi szint) feltárása, kritikai olvasata és a nemzetközi irányelvekkel való összevetése. Követem azt az elvet, hogy a kisebbségek védelmi szintje az illető ország demokráciájának jellegét és fejlettségét tükrözi (Klopčič, Vera 1994: 105; Vratuša, Anton 1996: 95; idézi Kolláth, 2003: 191; vö. Szoták 2009: 1323).

Kisebbségi helyzetben az optimális gyakoriságú **anyanyelvű műsorszolgáltatás** és a kisebbségekkel kapcsolatos sajtótermékek megjelenése hozzájárul az anyanyelv és az identitás megtartásához (Szoták 2009: 1325). Ennek okán megvizsgálom **az osztrák médiatörvényt**, s azt, hogy a gyakorlatban milyen mennyiségben és minőségben sugároz a közszolgálati televízió és a rádió kisebbségi műsorokat, s ezek hozzájárulnak-e a

2. ábra. A felsőpulyai elemi iskola tanterme

népcsoport anyanyelvének megőrzéséhez. S vizsgálom azt is, hogy a televízió mint tájképforrás ilyen minimális jelenléttel hatással lehet-e a nyelvhasználat megerősítésére, megőrzésére.

Vizsgálom Burgenlandban az **egyházak szerepét** és helyét a magyar nyelv és kultúra megtartásában, s bemutatom röviden a kisebbségi egyházak tevékenységére vonatkozó törvényi szabályozást, kitérve a szakrális térben fellelhető nyelvi tájképek jelenlétére is. Ugyanakkor diakrón szempontú kvantitatív vizsgálatnak vettem alá az örvidéki temetők feliratait, de érdekességként bemutatom a máriazelli zarándoklatok alkalmával készült fotók feliratozásának változásait is.

Az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálják a kisebbségi közösségek és szórványok által fenntartott intézményrendszerek és civil szerveződések; ilyenek a kulturális egyesületek, olvasóköri, kórusok, színjátszóköri, dalárdák, táncsoportok stb. (Szoták 2005: 209–225), amelyek kisebbségi létben sokszor a formális nyelvhasználat egyedüli színtereivé válnak, s betöltik a nyelvművelő, az identitáserősítő szerepet is (Bartha 2002: 123; Zelliger 2001: 177; Szoták 2005: 209). Az örvidéki szórványközösségben találunk 100 évnél is idősebb egyesületet és máig élő hagyományokat, így feltérképezem a nyelvi tájképek történeti, diakrón szempontú vizsgálatának lehetőségeit (pl. egy-egy népszínmű előadásához készített plakáton). A burgenlandi autochton és a bécsi allochton magyarság egyesületi életének történeti és

szociológiai szempontú összevetése megmutatja majd a két közösség normáit, hagyományait és ideológiai aspektusait, de a rurális és az urbánus létből fakadó különbségeit is, s ezek a tényezők egyben magyarázatot adnak majd a két közösség eltérő nyelvitájkép-használatára is.

A kisebbségpolitika egyik kulcskérdése az oktatás, s egyik problémája, hogy az irányvonalait és a kisebbségi oktatás stratégiai kereteit a többségi nemzet oktatáspolitikusai határozzák meg. Ausztriában sincs ez másképp, ahol a hivatalosan elfogadott őshonos kisebbségi csoportok közül csak a Burgenlandban (magyar, horvát, roma) és a Karintiában élő népcsoportok oktatási jogait és lehetőségeit szabályozzák iskolatörvények.

A magyar nyelvű oktatás Ausztriában címet viselő részben bemutatom és feltárom a magyaroktatás kihívásait, különös tekintettel arra, hogy a jogszabályokban mennyire van jelen a kisebbségi nyelv, a kompetenciafejlesztés és a kisebbségi identitás megőrzésének szándéka. A jogszabályok elemzésének és a kisebbségi magyaroktatás múltjának, jelenének bemutatásával szeretném megvilágítani a Burgenlandban és kitekintésképpen a Bécsben élő magyar népcsoportok oktatási lehetőségeit, s főképp azt, hogy mennyiben szolgálja a jelenlegi forma és a gyakorlat a nyelvvisszaszorulás folyamatának lassítását, s milyen jövőkép következik ebből a népcsoport fennmaradására nézve.

Az iskola mellett a legtöbb autochton és emigráns kisebbség nyelvének megőrzésében és fennmaradásában az egyházak és a vallás játssza az egyik legfontosabb szerepet (Borbély 2001: 26; Szoták 2006: 210). A fejezetben bemutatom, hogy a jelenlegi időszakban az egyházak és a közösségek élén álló vezetők be tudják-e tölteni ezt a szerepet, s hogy szakrális térben van-e még magyar szó, magyar nyelvű mise, s melyik az a generáció, amelynek erre igénye van, és amely még megérti a magyar nyelvű liturgiát. Ezzel párhuzamosan arra is felhívom a figyelmet, hogy milyen hatással lehet a közösségre, ha élén egy olyan vezető áll, aki küldetésének tekinti a magyar nyelv és kultúra védelmét, a hagyományok ápolását.

A nyelvi tájképek tanulmányozásához elengedhetetlenül szükséges a magyar nyelv helyzetének, a nyelvhasználat mindennapi gyakorlatának minél szélesebb körű bemutatása. A nyelvvisszaszoruló helyzetben élő népcsoport esetében feltárom, hogy **milyen normák határozzák meg az egyéni és közösségi nyelvhasználat gyakorlatát, milyen tényezők befolyásolják a nyelvválasztást és a kódváltást,** s hogy az egyes

színtereken milyen mértékben van jelen a kisebbségi, illetve a többségi nyelv és párhuzamosan a nyelvi tájképek.

A kontaktushelyzetben élő burgenlandi magyarok nyelvi repertoárjának ugyanúgy részei a több évszázados archaikus, dialektális szóelemek, mint az államnyelvi kölcsönszavak. Bemutatom, hogy a kölcsönszavak milyen gyakorisággal jelennek meg a szóhasználatban, illetve milyen típusai fordulnak elő, s melyek azok a nyelvi regiszterek, amelyek hiányoznak a szókészletből.

A IV. fejezetben a **kutatási módszerek** kerülnek bemutatásra, elsősorban a nyelvi tájképek kutatásának nemzetközi esetei és az általam alkalmazott módszerek. A fejezet bemutatja az **őrvidéki magyar–német kétnyelvű beszélőközösség tájképhasználatát, s ezen keresztül feltárja a kontaktushelyzetben élő közösség nyelvhasználatát befolyásoló és jövőjét meghatározó tényezőket**. Ugyancsak bemutatom az empirikus kutatás terepét, a kulturális tér azon részeit, amelyekben a magyar nyelv megmutatkozik.

A disszertáció V. fejezete **a nyelvi tájképek kutatási eredményeit** tartalmazza, visszautalva az előzőekben felsorakoztatott elméleti háttérre és a kutatási kérdésekre, hipotézisekre. A fejezet részletesen tárgyalja, hogy a különböző időben és különböző színtereken milyen mértékben jelennek meg a nyelvi tájképek, s ez a jelenlét milyen mértékben van összhangban a jogi háttérrel, a közösség nyelvi vitalitásával, azaz igazolja-e a közösség jelenére és jövőjére vonatkozó elméleti megállapításokat.

A VI. fejezetben az eredmények összefoglalására és szintézisére kerül sor. Reményeim szerint a disszertáció hozzájárul az őrvidéki magyarság mint a Kárpát-medencei legkisebb magyar szórvány nyelvi helyzetének mélyebb megismeréséhez, valamint a kisebbségi nyelvtájkép-kutatásról szóló szakirodalom gazdagításához.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

1. Bevezetés

Ebben a fejezetben a disszertáció témájához kapcsolódva a nyelvi tájképek kutatásához szükséges elméleti háttérrel ismertetem a nemzetközi kutatások és a hazai szakirodalom tükrében. Kijelölöm azokat a kereteket, amelyekre támaszkodva elemezni fogom majd a burgenlandi nyelvi tájképeket; elsőként a nyelvi tájkép szemantikailag egyre bővülő fogalmát ismertetem, majd a nyelvi tájképkutatás terepét és témaköreit, illetve azt a nemzetközi módszertani gyakorlatot, amelyet a munkám során is alkalmaztam. Meghatározom, hogy hogyan értelmezi a nemzetközi szakirodalom a nyelvi tájképeket, és miként veszi számba azokat egy-egy terepmunka során.

A Landry és Bourhis szerzőpáros szerint a nyelvi tájképek szoros összefüggésben vannak az őket körülvevő társadalmi környezettel (1997). A nyelvi tájkép fogalmát az objektív és szubjektív etnolingvisztikai vitalitáshoz kötik, ennek a szemléletnek az egyik első modelljét Giles és szerzőtársai dolgozták ki (1977).

A nyelvitájkép-kutatás legújabb vonulata ugyanakkor a vitalitás mellett a nyelvi ideológiákban keresi a magyarázatát annak, hogy a feliratok a szimbolikus térben hogyan, miként, milyen méretben és nyelven jelennek meg (ld. Jaworski – Thurlow 2010: 11). Ezt az irányvonalat követve, a disszertáció ezen fejezetében a nyelvi vitalitás és a nyelvi ideológiák elméleti háttérét ismertetem, mivel a későbbiekben ezek szerepét is vizsgálom az örvidéki táblák elemzésekor.

2. Az ausztriai magyar népcsoportra vonatkozó szakirodalom áttekintése

Az alábbiakban röviden áttekintem az ausztriai magyar népcsoportokra vonatkozó publikációkat, különös tekintettel a burgenlandi kétnyelvű magyar beszélőközösségre, emellett kitérek a migrációs eredetű magyar diaszpóráról szóló kutatásokra is. A társadalomtudományi publikációkon túl röviden ismertetem a közelmúlt legfontosabb

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

tudományos nyelvészeti terepmunkáit, amelyek ismerete segíti munkámat annak a célkitűzésnek az elérésében, hogy a burgenlandi magyar nyelvet a maga teljességében vizsgálhassam, hiszen egy nyelv környezettani vizsgálatához nélkülözhetetlen a nyelvet beszélő közösség környezetének gazdasági, társadalmi, politikai és történeti feltárása, demográfiai mutatóinak és nyelvi jogi státuszának a megismerése (Haugen 1972). Ez azért is fontos, mert a nyelvi tájképek csak interdiszciplináris megközelítésben, a különböző tudományterületek – **jogtudomány, a történettudomány, a szemiotika, a földrajz, a névtan vagy éppen a közgazdaságtan, az antropológia és a demográfia** – eredményeinek felhasználásával értelmezhetők.

2.1. A burgenlandi magyarokkal kapcsolatos nyelvészeti kutatások

A trianon utáni magyar közösség archaikus dialektusának egyik legelső dokumentálója a Felsőőrben született nyelvész, a magyarországi dialektológia egyik megteremtője, Imre Samu volt. Szülőházának falán kétnyelvű tábla állít emléket pályafutásának.

3. ábra. Emléktábla Imre Samu szülőházának falán Felsőőrben

Munkáiból megismerhetjük többek között a burgenlandi magyar szórványok nyelvjárásainak fonetikai-fonológiai sajátosságait, az államnyelvi kontaktuselemek jelenlétét és hatását az őrvidéki magyarság szókészletére (1940, 1942, 1971, 1973a, 1973b, 1977). Gyűjtőmunkájának eredményeként készült el a nyelvterület máig egyetlen tájszótára

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

(1971). Imre Samu, aki a helyi közösség nyelvjárásának beszélője és kitűnő ismerője volt, részt vett a Magyar Nyelvjárások Atlaszának gyűjtésében is.

Susan Gal 1974–75 között végzett alapos és szerteágazó terepmunkát Felsőőrben a nyelvcsere témakörében. A kulturális antropológiában meghonosodott beépülő megfigyelés módszerét alkalmazta, és ezt szociolingvisztikai interjúkkal egészítette ki (1979: 98). Módszere akkor még Magyarországon újdonságnak számított, kutatása pedig meghatározó volt a felsőöri magyar közösség vonatkozásában is. Angol nyelvű publikációja a nemzetközi tudományos szinten is ismertté tette a közösséget, emellett elsőként alkalmazta a kapcsolatháló elemzést a felsőöri magyarok nyelvcserejének társadalmi hátterét vizsgálva.

A disszertációm tárgya, tehát a nyelvi tájképek vizsgálata szempontjából Gal megállapításai hozzájárulnak a gazdasági és kereskedelmi jellegű feliratok hátterének megértéséhez. Ezek a feliratok a 20. században mindig német nyelvűek voltak, mert a kereskedelmi tevékenység is a német anyanyelvű, osztrák polgársághoz kötődött.

Ugyanakkor évtizedekig rá hivatkozva írták le magyarországi nyelvészek, hogy a felsőöri közösségben a nyelvcsere lezárult, s talán ez is akadály volt annak, hogy azóta sem született hasonlóan alapos szociolingvisztikai szempontú kutatómunka a burgenlandi magyar-német kétnyelvű beszélőközösségben. 1974 óta sok minden változott, számos olyan intézkedés, politikai és gazdasági változás történt, amely mintául szolgálhat a többi, hasonló helyzetben élő Kárpát-medencei szórványnak is, hiszen a változások következtében a nyelvcsere folyamata lelassult. Noha kicsit mindig úgy tekintenek a burgenlandi magyarságra, mint jó gazdasági léthelyzetben élő közösségre, nem szabad elfelejteni, hogy a '60-as évekig ugyanolyan körülmények között éltek az itteni magyarok, mint bármely falu lakossága a Kárpát-medencében. Erről részletesen olvashatunk a Magyar Média és Információs Központ kiadványában, ahol Csulak Róza leveleiből, naplójából megismerhetjük az alsóöri parasztok valós életkörülményeit és hagyományait (Csulak 2013).

Gal feltételezése szerint azok, akiknek személyes kapcsolati hálójában sok a paraszti kapcsolat, nagyobb valószínűséggel használják a magyar nyelvet.

Összesen 49 adatközlővel készített interjút, akiket a kétnyelvű magyar-német beszélőközösség tagjai közül választott ki. Az eredményeket a Language Shift (1979)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

című monográfiában és számos további tanulmányban ismertette (1978, 1991a, 1991b). Gal a nyelvmegtartás és nyelvcsere folyamatát vizsgálta társadalmi-gazdasági kontextusba helyezve. A magyar nyelv visszaszorulását a különböző nyelvhasználati szinterekről többek között a hagyományos paraszti közösségek felbomlásával és ezzel párhuzamosan az értékrend és a kultúra válságával magyarázza. A gazdasági változások következtében ugyanis a felsőöri parasztság a magasabb presztízsű városias (polgári) életmódot és az ehhez társuló viselkedésmintákat, valamint a magasabb presztízsű német nyelvet választotta. Különösen fontos szerepet tulajdonít Gal a fiatal nők párválasztási szokásainak, illetve ezek megváltozásának (1978 1–16; 1979: 51, 59–60; 167). A felsőöri paraszti közösségekben a 20. század közepéig az endogámia, utána az exogámia volt jellemző. Gal a változást azzal magyarázta, hogy az eladó sorban lévő nők a jobb társadalmi helyzet reményében nem a helyi földműves férfiakkal kötöttek házasságot. Ennek eredményeképpen a gazdálkodásból élő férfiaknak is kívülről kellett párt választaniuk. Ez megnövelte a vegyes házasságok számát, arányuk az 1960-as évek második fele óta a közösségben folyamatosan meghaladta az összes házasságkötés 70%-át (Gal 1979: 52; 2.3. táblázat). A kódváltás vizsgálata során azt állapította meg, hogy a beszélők közösségben betöltött pozícióján és életkorán kívül a nem is fontos szerepet játszik. Az erős paraszti kapcsolati hálóval rendelkező fiatal férfiak sokkal többen használták a magyar nyelvet, mint a hasonló helyzetben lévő fiatal nők.

A Kódváltás és öntudat az európai periférián (Gal 1991) című tanulmányában a burgenlandi magyarok, a Németországban élő olaszok és a Romániában élő szászok kódváltási szokásait veti össze. Tanulmányában a kódváltási szokásokban megmutatkozó különbségeket úgy értékeli, mint a jelképes dominanciával szembeni ellenállás különböző formáit egy adott történelmi-politikai-gazdasági helyzetben (Gal 191: 123).

Gal vizsgálatát 25 évvel később **Bodó Csanád** részlegesen megismételte. Célja az volt, hogy a látszólagosidő-konstrukció empirikus igazolására tegyen kísérletet a klasszikus szociolingvisztikai kutatás követéses vizsgálatával. Bodó 1998 és 2000 között kutatott a felsőöri magyarság körében, és 62 adatközlővel dolgozott (2004a; 2009: 37–39). Gal vizsgálatával ellentétben a mintájába olyan német egynyelvű adatközlők is bekerültek, akiknek szülei vagy nagyszülei között volt kétnyelvű felsőöri beszélő. Ezt Bodó azzal indokolta, hogy ellenkező esetben a Gal vizsgálata utáni időszakban születettek nem kerülhettek volna be az adatközlők sorába. Véleményem szerint ez

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

indokolt, ugyanakkor nem lett volna lehetetlen kétnyelvű adatközlőt találni ebből a korosztályból.

A terepmunkát ismertető első tanulmányában a nyelvcsere és a nyelvvesztés folyamatát átélő közösség nyelvhasználatában végbemenő változásokat elemezte (2001). Később áttekintette a burgenlandi őshonos magyarság és az ország többi részében élő migrációs eredetű diaszpóra szociolingvisztikai helyzetét, s a nyelvi kontaktusok sajátosságait a kétnyelvű egyén nyelvhasználatának aspektusából (2005). Megállapítása szerint a migrációs eredetű magyarság kisebb területi koncentrációjából adódóan a magyar nyelv fenntartására irányuló erőfeszítések csak az autochton beszélőközösségek körében vannak jelen (Bodó 2005: 262).

Véleményem szerint erőfeszítéseket napjainkban a bécsi közösség is tesz: a Külföldi Magyar Cserkész Szövetség ausztriai csoportjaiban, a Bécsi Magyar Iskola vagy az Ausztriai Magyar Pedagógusok Egyesületének⁵ keretében szervezett módon folyik anyanyelvű oktatás és nevelés (Szoatak 2009: 25–27; 2011: 223–231), s az ott tanuló gyermekek létszáma egyre nő. Ez azzal magyarázható, hogy az egyre nagyobb számban megjelenő gazdasági indíttatású bevándorlók gondot fordítanak arra, hogy gyermekeik ne szakadjanak el az anyanyelvüktől. A szándék kettős: 1. ha valaki hosszú távon akar a befogadó országban maradni, akkor gyermeke környezeti nyelvű oktatásban részesül (vö. Szoatak 2009), s így csak a már említett egyesületek szervezésében, délutáni oktatás keretében találkozhat az anyanyelvével; 2. ha pedig rövidebb időszakra tervezik az Ausztriában maradási, akkor az anyanyelvű oktatásban való részvétel segítheti a gyerekek visszaintegrálását a magyar iskolarendszerbe.

A magyar–német nyelvcsere Felsőőrben – mi változott 25 év alatt? című tanulmányában Bodó megállapította, hogy igazolódni látszik a nyelvviasszaszorulás folytonossága a felsőőri közösségben (2009: 37), mivel 1999-ben a közösség kevesebbet használja a magyar nyelvet, mint 1974-ben. A '90-es évek végére megváltoztak az egyéni nyelvválasztási stratégiák, s Susan Gal korábbi kutatásával ellentétben már a beszélők társas kapcsolathálózat sem volt kategorizálható egyetlen dimenzió, a kapcsolathálózat paraszti jellege alapján (vö. Bodó 2012: 81).

⁵ <https://amaped.at/> (2016.10.10.)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJEJÖLÉSE

Tapasztalata szerint a fiatalok anyanyelvhasználata részlegesen olyan megoszlást mutat, amely a magyar nyelvhasználata kis mértéke mellett is stabil lehet. Ugyanakkor szerinte kérdéses, hogy ez a jelenség értelmezhető-e a magyar nyelv presztízisének pozitív átalakulásával (Bodó 2004a; 2009: 46). Meglátásom szerint ez csak is a kilencvenes évek elején bekövetkezett társadalmi-gazdasági változásoknak és azok regionális hatásának köszönhető.

A szerző disszertációjában (Bodó 2005 kézirat, Bodó 2012) megkérdőjelezi a burgenlandi nyelvcsere megfordítására irányuló nyelvtervezési stratégiák sikerességét.

Értelmezésem szerint nincsenek a helyi közösségnek tudatos nyelvtervezési stratégiái, a gazdasági, politikai és társadalmi változások pozitív hatásai lassították le a nyelv visszaszorulását, ahogy erre Bodó adatközlői is utalnak, amikor felidéznek a magyar nyelv presztízisének az 1990-es évek fordulóján fellépő, egyértelműen a bevásárló turizmusnak köszönhető hirtelen változását (Bodó 2012: 81).

Ez a pozitív változás, amelyről Bodó adatközlői is beszélnek, tetten érhető a nyelvi tájképekkel kapcsolatos attitűdök megváltozásában is, ezért külön vizsgálok a határnyitás után megjelenő feliratokat.

Az ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoportjának kezdeményezésére, Kiss Jenő és Juhász Dezső vezetésével 2008-ban elkezdődött az **Új magyar nyelvatlász**nak a teljes Kárpát-medencére, azaz a teljes magyar nyelvterületre kiterjedő terepmunkája, amelyből a legkisebb Kárpát-medencei szórvány sem maradt ki.

Az **Új magyar nyelvatlász** gyűjtése 186 kutatóponton folyt: Magyarországon 100, Erdélyben 40, Szlovákiában 26, Szerbiában 6, Ausztriában,⁶ Ukrajnában, Horvátországban 4–4, Szlovéniában 2 településen folytattak gyűjtőmunkát. Az ausztriai gyűjtésben az alsóöri Imre Samu Nyelvi Intézet munkatársai is részt vettek.

A kutatás során két kérdőívet kellett lekérdezni: a dialektológiai kérdőív 220 kérdésből állt, ami megegyezett a nemzeti nyelvatlász kérdéseivel. Ezt követte egy rövid szociolingvisztikai kérdőív, amely többek között a nyelvi attitűddel is foglalkozott.

A kutatás célja az volt, hogy a mostani és a csaknem 60 évvel korábbi nyelvállapotot összehasonlítsák, ugyanakkor – a tervek szerint – makroszintű nyelvjárási

⁶ Alsóörsben (Unterwart) a gyűjtést Szoták Szilvia, Felsőörsben (Oberwart) Gúthy Lászlóné, Felsőpulyán (Oberpullendorf) Zelliger Erzsébet, Óriszigeten (Siget in der Wart) Zsótér Irisz végezte el 2009–2010-ben.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

és beszélt nyelvi vizsgálatokra is lehetőség nyílt a teljes magyar nyelvterület vonatkozásában (Kiss 2006: 142). A tervek ellenére sajnos az adatok feldolgozása eddig csak töredékében történt meg (pl. N. Fodor 2011: 62–73).

A korábbi, az 1949–64 között gyűjtött ún. „nagyatlasz” (Deme – Imre szerk. 1968–77) kutatása óta eltelt időszakban gyökeres gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális változások következtek be szerte a világban, így a Kárpát-medencében is, amelyek a magyar nyelv használatában is változásokat idéztek elő. A magyarság sajátos geopolitikai helyzetére való tekintettel megállapíthatjuk, hogy a folyamatok a nyelvi szétfejlődést (vö. Lanstyák 1995; 2008: 118–136; Kiss Jenő 1995: 75; Szoták 2008) erősítették. A nagyatlasz gyűjtési időszakára jellemző zárt, gazdálkodással foglalkozó falusi közösségek mindenütt felbomlottak. Ezek a zárt közösségek Órvidéken sokáig konzerválták a nyelvjárást, azonban a változások hatására egyre nagyobb mértékben szorult vissza a magyar nyelv használata (vö. Gal 1979; Bodó 2009; 2012; Csiszár 2007a, 2007b; Szoták 2007).

Az *Új magyar nyelvatlasz* újragyűjtése során⁷ az volt a tapasztalatom, hogy a nemzeti nyelvatlasz fogalomkörének bizonyos részei már csak az idősebbek passzív szókincsében vannak jelen.⁸ Az elmúlt 60 esztendőben olyan technikai fejlődés ment végbe a mezőgazdaságban (a földművelés és állattenyésztés teljesen átalakult), s olyan társadalmi változások történtek, hogy szinte általános tendencia, hogy a mezőgazdaságban aktívan dolgozók létszáma csökkent, s ezen folyamatok következtében a falvak lakosságának nyelvhasználata is jelentősen megváltozott. Az emberek mindennapjainak évtizedek óta nem része a földművelés, az állattartás, a szövés, ennek következtében az ezekkel a tevékenységekkel kapcsolatos szavak az órvidéki magyarlakta településeken sem részei már a mindennapi kommunikációnak, így nehezen előhozható adatok voltak. Ide tartoztak a már előbb említett szövéssel kapcsolatos szavak (szövőszék, rokka, gerebén), a lószerszámokkal kapcsolatos szavak (kantár, zaboló, gyeplű). Ezzel szemben az ételnevek (*barátfüle* 'derelye'; *karafon* 'fánk'; *buci nudli*, *mácsiktészta*, *csörge* 'tepertő') a ház körüli kisállatok (*mihi* 'méhecske'; *vakonda* 'vakond'; *tüskésborz*

⁷ Imre Samu és Lőrincze Lajos 1964-ban gyűjtöttek Burgenlandban, az újragyűjtés 2009-ben volt.

⁸ A bal oldali és jobb oldali ökör elnevezését (*kiesztüő*; *brázdás*) például a 10 adatközlő közül egy idős házaspár tudta csak felidézni.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

'sündisznó';, *menyétasszony* 'menyét'; *gerend* 'görény'), növények elnevezéseivel (*boza* 'bodza'; *akáca* 'akác'; *hecselli* 'csipkebogyó';) kapcsolatos kérdésekre könnyedén válaszoltak az alsóöri adatközlők.

Érdekesség, hogy míg az '*ádámcsutkával*' kapcsolatos kérdésre korábban nem, az **Új magyar nyelvatlasz** gyűjtése során két kifejezést hallottunk az adatközlőktől: *Krompf*, 'géggomb'.

A rendszerváltás utáni időszakban már nem volt akadálya annak, hogy a sajátos geopolitikai helyzetben lévő magyarság körében, egyszerre nyolc országban elkezdődjenek az egységes szempont szerinti kutatások (pl. Nádor – Szarka szerk. 2003; Bartha – Nádor – Péntek szerk. 2011).

Ennek az elgondolásnak az első eredménye *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* címmel megjelenő könyvsorozat. Az 1998 óta folyamatosan megjelenő szociolingvisztikai monográfiák (Csernicskó 1998; Göncz 1999; Lanstyák 2000) sorába illeszkedik negyedikként *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában* című kötet (Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós 2012). A monográfia a muravidéki és ausztriai magyarság nyelvi helyzetét, a magyar nyelv használatának Trianontól napjainkig tartó történeti szociolingvisztikai elemzését (státusz, attitűd, oktatás stb.), és egy minden régióban azonos szempontok szerint történt empirikus vizsgálat bemutatását adja. A sorozat legújabb darabja *A magyar nyelv Horvátországban* (Kontra szerk.) csak 2016-ban jelent meg, mivel a délszláv háború és az azt követő társadalmi, politikai átalakulások miatt a gyűjtést nem lehetett elkezdni a többi régióval egy időben.

A magyar nyelv külső régióira irányuló élőnyelvi kutatások megtervezője és irányítója, egyben a könyvsorozat szerkesztője Kontra Miklós professzor, akinek érdemei vitathatatlanok a Trianon utáni nyelvváltozatok, a nyelvi jogok és nyelvpolitika kutatásának területén, nemcsak Magyarországon, de a Kárpát-medencei magyarság és a diaszpóra körében is. Kontra 1988-tól elindította a kétévenként különböző helyszíneken megrendezésre kerülő *Élőnyelvi Konferenciákat*, amelyek azon túl, hogy a hazai és külföldi nyelvészek fórumává váltak, 1993-tól otthont adtak az említett kutatások megtervezésének és módszertani előkészítésének is.

Az eddigi öt kötetnek sajátja, hogy társadalmilag hasznosítható tudást ad, valamint az egységes kutatási elveknek köszönhetően lehetőséget kínál arra, hogy több aspektusból

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

(demográfia, történelem, politika, kultúra, vallás, jog stb.) is összehasonlítható legyen a Kárpát-medencei magyarlakta régiók közössége. Az erdélyi magyar nyelv helyzetét bemutató kötet a sorozatban ugyan nem jelent meg, de a vizsgált szociolingvisztikai változókra vonatkozó összesített adatokat két részletben közreadta a kolozsvári *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (Kontra – Péntek – Szilágyi 2010: 163–182; 2011: 73–90; vö. Bodó 2015). Az ausztriai nyelvi anyag 16 évvel a kutatás után jelent csak meg (Szépfalusi et al 2012). A terepmunkát még Szépfalusi István szociológus, református lelkész végezte a '90-es években. Összesen 60 adatközlővel dolgozott a következő elosztásban: 20 főt Burgenlandból, 20 főt Bécsből, 20 főt a többi tartományból választott ki (2012: 37). Az autochton burgenlandi magyarságot az ausztriai magyar csoporton belüli létszáma miatt kicsinek találta: „... a 20. századi migrációkkal oly mértékben keveredett, (...) hogy tudományos összehasonlítása a magyar nyelvterület egyéb őshonos magyarságával csak pontos analízissel és fenntartással lehetséges” (Szépfalusi et al 2012: 30), ezért a burgenlandi mintavételnek csak a fele tartozott az autochton közösséghez, fele az újonnan bevándorlók csoportjához. Szépfalusi a tartományok különböző településeiről választott ki olyan bevándorlókat, akik a Kárpát-medence különböző magyarlakta vidékeiről érkeztek Ausztriába. Ebből következően az általa rögzített ausztriai mintavétel sajátosan heterogén, és a jelen dolgozatban csak korlátozottan használható fel.

A könyvsorozat további feladatokra is felhívja a figyelmet. A külföldön élő magyar szórványok esetében megfigyelhető a nyelvcsere valamilyen formája, így hiánypótló lenne a jelenleg működő nyelvi revitalizációs programok összegyűjtése (pl. moldvai csángó), s a hiányzó területekre hasonló programok kidolgozása, távoli célként pedig ezek bevezetése, széleskörű alkalmazása. Ez a feladat a Kárpát-medence egészét átfogó, a nyelv határtalanításával foglalkozó Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat céljai között is első helyen szerepel.

Csiszár Rita 2006-ban végzett alapos terepmunkát a bécsi diaszpóra és az alsóőri

4. ábra. Az alsóőr plébánia kétnyelvű felirata

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

magyarság körében. Disszertációját *A magyar nyelv és magyar közösségek Ausztriában: nyelvcseré és nyelvmegőrzés vizsgálata a bécsi migráns és az alsóőri őshonos kisebbségek körében* címmel írta meg 2007-ben. Korpuszát összesen 52 szociolingvisztikai interjú alkotta, amelyből negyvenet a bécsi diaszpóra körében készített – különbséget téve az 1956-ban kivándoroltak első és második generációja, illetve az 1980 után érkezők között –, 12 interjút burgenlandi magyarokkal, ebből 4 személy volt alsóőri. Kutatásának célja a nyelvcseré és a nyelvmegőrzés vizsgálata az autochton és allochton ausztriai magyarság körében a nyelvkörnyezeti tényezők feltárásával. Összegzőképpen megállapította, hogy a kisebbségpolitikai koncepciójából adódóan Burgenlandban és Bécsben alapvetően más szervezeti formában kerül sor a kisebbségi csoporthoz tartozók anyanyelvi oktatására (Csiszár 2007a: 153). Bár Burgenlandban a magyarul tanulók száma nő, valójában a magyart idegen nyelvként tanulják a diákok (Csiszár 2007a: 155). A fővárosban pedig a kisebbségi oktatásról a helyi magyar egyesületek gondoskodnak. A szerző azt tapasztalta, hogy mindkét vizsgálati helyszínen a kisebbségi nyelv funkcionális visszaszorulásának lehetünk tanúi, mégis lényeges eltérések mutatkoznak a vizsgált csoportok között (Csiszár 2007a: 202). Az alsóőri magyarság esetében készített 10 fős szociolingvisztikai interjú alapján azt a következtetést vonta le, hogy a magyar nyelv generációktól függetlenül a templommal kapcsolatos színtereken őrizte meg a pozícióját.

A nyelvvisszaszoruló helyzetben lévő alsóőri közösséggel kapcsolatban arra a következtetésre jutott, hogy *„az anyanyelv visszaszorulása egy alulról felfelé tartó ún. latin típusú nyelvcserében nyilvánul meg, amelynek során a nyelv az informális helyzetekből szorul ki legkorábban, és a formális helyzetekben marad meg a legtovább”* (Csiszár 2007a: 2002). A Bécsben élő, Erdélyből származó magyarok csoportjára vonatkozóan azt állapította meg, hogy a magyar nyelv használata köztük a legerősebb (Csiszár 2007a: 202), míg az 1956-os menekültek, különösen a vegyes házasságban élők számára az egyesületi élethez és az egyházzal kapcsolódó kommunikációs helyzetek jelentik a kisebbségi nyelvhasználat szinte egyedüli színterét (Csiszár 2007a: 203).

A 2010 és 2013 között zajló *Európai Nyelvi Diverzitás Mindenkinek* (European Language Diversity for All, *ELDIA*) című interdiszciplináris FP7-es kutatási projekt az egyéni és a közösségi többnyelvűség fejlesztésére, újraértékelésére és egy új koncepció kidolgozására jött létre. *„Hat európai ország nyolc egyetemének alkalmazott nyelvészei,*

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

szociolingvistái, jogászai, statisztikusai és szociológusai működnek együtt azért, hogy hozzájáruljanak a mai Európa helyi, „nemzeti” és „nemzetközi” (közvetítő) nyelvei interakciójának jobb megértéséhez.”⁹

Az ELDIA célja az volt, hogy eredményeivel hozzájáruljon a többnyelvűség vizsgálatához és a nyelvpolitika fejlődéséhez.¹⁰ A projekt előnye, hogy azonos szempontrendszer alapján dolgoztak és mutatták be a kisebbségi nyelveket a különböző országokban és készítettek kérdőíves felmérést.

A projekt záróköteté bemutatja hat ország (Ausztria, Szlovénia, Finnország, Németország, Norvégia, Svédország) finnugor nyelvcsaládhoz tartozó nyelveinek státuszát, a törvényi háttérét, oktatási jogait és a médiában való jelenlétét. Az ausztriai magyar népcsoport vonatkozásában differenciáltan foglalkoznak az autochton burgenlandi szórvánnyal, illetve az allochton bécsi diaszpórával (Laakso et al 2016: 57–65). A két eltérő gyökerű és státuszú csoport esetében a kutatók azt tapasztalták, hogy a burgenlandi magyarok identitása meglehetősen vegyes képet mutat. Egyesek azt mondják: „*van bennem magyar*”, de azt nem állítják, hogy magyarok, vagy akár burgenlandi magyarok volnának, míg a második világháború után érkezett, Bécsben élő magyarok erős magyar identitással rendelkeznek. A szerzők a hivatalosan és intézményi szinten is a többnyelvűség és a multikulturalizmus mellett álló osztrák kisebbségpolitikát *laissez-faire* stílusúnak állítják be (Laakso 2016: 60), amely biztosította ugyan a jogszabályi kereteket, mégsem tűnik valósnak a törekvés a kisebbségi nyelvhasználat erősítésére (Szoatak 2004). Nincs társadalmi szintű diskurzus az új (neue Minderheiten) és régi (autochtone Volksgruppen) kisebbségek nyelvhasználatáról; ez mindössze abban merül ki, hogy a kisebbségeknek jó némettudással kell rendelkezniük. Míg a többnyelvűség és multikulturalizmus a kisebbségek körében adott, a többség esetében nem valósul meg.

A projekt eredményeként megállapították, hogy az osztrák törvényi és intézményi keretben a kisebbségek számára nyújtott nyelvi jogok adottak; azokkal mégsem tudnak élni, mivel a jogok csak részben vagy nem megfelelő mértékben érvényesülnek a gyakorlatban (Berényi-Kiss 2012, vö. Szoatak 2009, 2007, 2004), így tulajdonképpen a

⁹ <http://www.eldia-project.org/index.php/hu/a-projektrol>

¹⁰ <http://www.eldia-project.org/index.php/a-projektrol> (2015.10.12.)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

nyelvpolitika nem bizonyult sikeresnek a kisebbségek nézőpontjából (Zwitter 2012: 117). A bécsi magyarság – Deák Ernő terminusával élve – „láthatatlan kisebbség” (Deák 1982, idézi Berényi-Kiss 2012: 4), s ez a nyelvi tájképek tekintetében is érdekes megállapítás lehet.

A jelenlegi szabályozásnak jobb megvalósításra lenne szüksége ahhoz, hogy pozitív hatást érjen el a nyelvhasználatban. Továbbá hosszú távon olyan harmonizált nyelvpolitikára lenne szükség, mely nemcsak elismeri, de hatékonyan népszerűsíti is a kisebbségi nyelvet, s egyenlő jogokat biztosít az azonos népcsoportokhoz tartozóknak. Berényi szerint a nyelvpolitika csupán bizonyos közösségi teret tud biztosítani a nyelvhasználathoz, ami nem elegendő a fennmaradáshoz. Generációkat átölelő nyelvi transzmisszió szükséges, egy olyan koncentrált nyelvpolitika, amely felhívja a figyelmet a családon belüli nyelvelsajátítás fontosságára (Berényi-Kiss 2012: 20).

2.2. Egyéb társadalomtudományi vizsgálatok Burgenlandban

Elsőként **Gaál Károly** néprajztudós munkáit említem, aki a Trianon utáni időszak legalaposabb és legterjedelmesebb terepmunkáját végezte el a közösségben, megőrizve ezzel az utókornak az örvidéki magyarság kulturális hagyományait. A vasfüggöny időszakában gyűjtötte össze és tanulmányozta az örvidéki magyarság mesekincsét – jegyezte le többek között a *pulyai öreg kilenc* meséjét – és elbeszélő kultúráját (1984, 1988), illetve a falusi élet mindennapjainak részletes néprajzi és szociológiai elemzését adta (1966, 1969). Történeti munkáiban az interetnikus kapcsolatokat elemezte (1979, 1996, 1997) a határ mentén.

Galambos Ferenc Iréneusz alsóőri bencés atya és tudós szerzetes a népi hagyományok (népdalok, népmesék) szerepét emelte ki az anyanyelv és kultúra megőrzésében (1991, 1992). Tudós munkásságán túl az atya közösség-szervező szerepe – a népi hagyományok felelevenítésével és érték-ként való közvetítésével – nagyban hozzájárult a magyar nyelv visszaszorulásának lassításához és a hagyományok őrzéséhez.

A burgenlandi magyar népcsoport történetét többen feldolgozták (Éger György 1994; Juhász László 1999; Szeberényi Lajos 1988; Zsiga Tibor 1991). Legújabb és legrészletesebb bemutatása 1918-tól 1989-ig – kitekintéssel napjainkig – Botlik József tollából származik (2011, 2012, 2015). A Kárpát-medence magyar települései közül

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

válogató *Száz magyar falu könyvsorozat* egyike Alsóőr történetét mutatja be (Éger – Szesztay 2002). A határnyitás és rendszerváltás után több, a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségeket bemutató kiadvány jelent meg, amelyből most már a korábban nyugathoz tartozó Ausztriában élő őshonos magyar népcsoport bemutatása sem maradt ki (Kocsis Károly – Kocsis Károlyné Hodosi Eszter 1991; Kelemen László 2001).

Az **Imre Samu Nyelvi Intézet** 2007-ben alakult meg Alsóőrben és 2008-ban szervezte meg első konferenciáját *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak* címmel. A társadalomtudomány területeit érintő előadások interdiszciplináris bemutatását adták az itt élő magyarság 1989 utáni léthelyzetének. Rák Béla az észak-burgenlandi majorság népzenei hagyományait (2009: 108–126), Földesi János és Somogyi Attila az őrvidék népzenejét (2009: 126–139), Barcza Ildikó a „szigetiséget”, az őriszigeti magyar közösség lokalitását mutatta be antropológiai megközelítésben, a beépülő megfigyelés módszertanát alkalmazva terepmunkája során (2009: 98–108).

Baumgartner Gerhard felsőőri születésű történész az osztrák népszámlálási gyakorlat ellenmondásait elemezte (2003), korábbi munkáiban pedig a burgenlandi magyar népcsoport történetének és nyelvi helyzetének több szempontú bemutatása olvasható (1993, 1995, 1997, 2005) az osztrák kisebbségpolitika változásainak kontextusában. Többben a magyar közösség identitáskonstrukcióit is bemutatták (Baumgartner et al 1989, Kovács Éva 1999).

Kovács Éva 1998–2000 között a freiburgi egyetem kutatócsoportjában dolgozott egy interdiszciplináris projektben, amelyben összesen 22 német tudományos műhely vett részt 100–150 kutatóval (1999). A Deutsche Forschungsgesellschaft (DFG) kiemelt kutatási programjának fókuszában az alteritás és identitás témaköre szerepelt. Kovácsék kutatócsoportja a társadalom- és mentalitástörténeti folyamatokra helyezte a hangsúlyt, és azt vizsgálta, hogy az I. világháborút lezáró békeszerződések nyomán keletkező új országhatár milyen másságképeket, identitásformákat és identitáspolitikákat hozott létre a határ (osztrák–magyar¹¹ és a szlovák–magyar) közvetlen közelében élő lokális közösségekben (Kovács 2000, 2000a, 2000b, 2002).

Hasonlóan figyelemre méltó Arnold Suppan (1983), Rainer Bauböck et al (1988), Werner Holzer (1993, 1994), Rainer Münz (1989, 1993) és Haslinger Péter (1999a,

¹¹ Ausztriában a Schattendorf és Nickelsdorf közötti határszakasz településeit vizsgálták.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

1999b, 2008) munkája, akik többségi szemlélettel, de objektíven mutatják be a pár ezer fős szórvány jellemzőit: történetét, identitástudatának konstrukcióit, a többségi nemzet ideológiáit.

Molnár Csilla (2013) életútinterjúkat készített és elemzett a határ két oldalán, interdiszciplináris keretben értelmezte a szövegeket, és megpróbálta megrajzolni a határvidék antropológiáját az idő és a környezet kontextusában.

Balizs Dániel a közelmúltban végzett terepmunkát Felsőőrben. Kutatási célja a város magyar jellegének (fizikai és szimbolikus térbeli megjelenés) feltárásával a komplex etnikai struktúra ábrázolása (2014: 306). Feltérképezte a magyar nevű utcákat, feliratokat, szakrális és egyéb emlékeket, és arra az eredményre jutott, hogy Felsőőr továbbra is soknemzetiségű település, ahol a domináns osztrák közösség mellett a jövőben az őshonos magyar etnikum visszaszorulása, ezzel szemben a külföldön született népesség (délslávok, muszlimok, illetve Ausztrián kívüli magyarok) arányának növekedése várható (2014: 319).

Burgenlandban 2000 óta végzek kutatómunkát. Elsőként Felsőpulyán vizsgáltam – a beépülő megfigyelés módszerét alkalmazva, és ezt strukturált szociolingvisztikai interjúk készítésével kiegészítve – az **interetnikus viszonyokat, és arra a következtetésre jutottam, hogy nem terhelik konfliktusok az itt élő magyar-osztrák-horvát és csekély számarányú roma lakosság együttélését** (2003: 259–283; 2004c). A terepmunka során a településen folyó **magyaroktatás** sajátosságaival is volt alkalmam megismerkedni. A magyaroktatás tulajdonképpen a magyar nyelv idegen nyelvként való oktatását jelenti az elemi iskolában (Volksschule) és a felső tagozaton (Hauptschule), valamint a gimnáziumban is. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatokról több tanulmányban beszámoltam (2002a, 2002b).

A Kárpát-medencében élő magyarság oktatási és oktatáspolitikai sajátosságairól a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat nyelvészeivel egy közös kötetben számoltunk be, ennek az Ausztriáról szóló országtanulmányát írtam (2011a).

Foglalkoztam az **osztrák kisebbségpolitikával és a kisebbségek jogaival** (Szoták 2002c, 2003b, 2003c, 2004a, 2009a, 2009c, 2009f, 2012a, 2012c), valamint a kisebbségi és oktatási jogok összefüggésében a Burgenlandban folyó kétnyelvű, a valóságban német domináns kéttannyelvű oktatással (Szoták 2007: 82–98; 2009b, 2009d, 2012b) az oktatás teljes vertikumában.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Az UNESCO vörös könyvének tipológiája alapján a burgenlandi magyar nyelvet a veszélyeztetett nyelvek csoportjába soroltam (Szoták 2004b, 2005b).

A magyar népcsoportnak nincsenek pártjai, a civil szervezetek látják el a közösség képviselőit. Az ezekben folyó munkát, a magyar nyelvért és kultúráért folytatott tevékenységet, valamint mint egy lehetséges nyelvi színteret vizsgáltam az egyesületeket (2005a, 2008b, 2009e).

A Termini magyar–magyar szótár gyűjtése kapcsán végeztem gyakorisági vizsgálatot 2007-ben Burgenlandban. Kérdőívek segítségével igazoltam az államnyelvi kontaktuselemek magas arányát a burgenlandi magyar–német kétnyelvű beszélőközösség nyelvhasználatában (Szoták 2008a, 2008c, 2009g). Az örvidéki magyar népcsoport mindennapi kommunikációjában egyszerre vannak jelen az archaikus tájszavak és az államnyelvi kontaktuselemek. Az *Új magyar nyelv atlasz* alsóöri gyűjtésének tapasztalatait és eredményeit egy tanulmányban összegeztem (2011d).

A Kárpát-medencei magyarság fennmaradása és oktatáspolitikai háttérének ismeretében egyre sürgetőbb lenne egy egyetemes magyar nyelvstratégia elkészítése és az abban foglaltak megvalósítása. Az ezzel kapcsolatos dilemmákról és feladatokról Szépe professzor köszöntő kötetébe írtam tanulmányt (2011b).

A határtalanítás terminusa és folyamata a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat nyelvészeihez kötődik, s a valóságban lexikológiai és lexikográfiai kutatómunkát jelent. A legújabb szótárakba már kerültek olyan lexémák, amelyek a Magyarországon nem, de a környező országok magyar közösségeiben használatosak. Így nemcsak a magyarországi magyar nyelv, hanem az egyetemes magyar nyelv szótárai készültek el: köztük az Osiris szótársorozat (Laczkó – Mártonfi szerk. 2006. Helyesírás; Tolcsvay szerk. 2008. Idegen szavak szótára) különböző köteteibe és az Értelmező szótár+-ba kerültek be határon túli szóelemek. A határtalanítás menetéről, az örvidéki kutatómunka részleteiről – s arról, hogy mely szavak kerültek be a fentebb felsorolt szótárakba – több tanulmányban beszámoltak a kutatóhálózat nyelvészei (Benő – Péntek szerk. 2011; Szoták 2011c, 2013b, 2014).

Legutóbbi publikációm a disszertációm központi témájáról, az örvidéki magyarság tájképhasználatáról (2013a, 2015c, 2016), és a táblák nyelvhasználatát befolyásoló nyelvi ideológiákról szól (2015b), érintve a sírfeliratok tábláinak nyelvi és névtani kérdéseit is (2015a).

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

2.3. Az osztrák tartományokban élő magyar diaszpórával kapcsolatos nyelvészeti kutatások

Az Ausztriában élő migrációs eredetű diaszpóra nyelvi helyzetét **Zelliger Erzsébet** kutatta, aki az 1960-as évek óta többször végzett terepmunkát a felső-ausztriai magyar bevándorlók közösségében (1995, 1996/97, 1998, 2001, 2005). Megállapította, hogy – a különböző allochton közösségek idegen nyelvi közegben bekövetkező nyelvi magatartásához hasonlóan – a felső-ausztriai magyar közösség nyelvnyelvhasználatának is elsődleges színtere a család. Zelliger egy új terminust is alkalmazott, az egyes generációk nyelvhasználatát vizsgálva „*másfeledik generáció*”-nak nevezi az Ausztria határain kívül született, de iskolai tanulmányait már itt végző személyeket. Vizsgálta többek között azt is, hogy az első generáció hogyan és milyen mértékben adta tovább anyanyelvét, és az hogyan jelenik meg a különböző nyelvi szintereken, mint a különböző magyar egyesületek vagy a családi kommunikáció.

Zelliger a közösség heterogén nyelvi helyzetét is vizsgálta, s adatközlői a Kárpát-medence különböző országaiból származtak (2000). Ebből adódóan nehezen dönthető el, hogy a beszélő nyelvhasználatában fellelhető német elemek anyanyelvjárási, vagy későbbi hatás (bevándorlás) eredményei-e.

Csiszár (2007a), Szépfalusi et al (2012) és az ELDIA projekt (2016) kutatásainak középpontjában is szerepelt a bécsi magyar diaszpóra, ezeket a munkákat az előző részben ismertettem.

A rendszerváltás után elvándorlók körében joggal felmerülő igény a gyermekeik magyar nyelvű oktatása. Erre a nyugati diaszpóra esetében a hétvégi iskolák biztosítanak keretet, valamint a Külföldi Magyar Cserkész Szövetség foglalkozásai. Tanulmányomban (Szoatak 2011: 223–231) az oktatáspolitikai és nyelvpolitikai problémákról írok. Érintem a magyar nemzetpolitika diaszpórával kapcsolatos álláspontját, és bemutatom a Bécsben működő Ausztriai Magyar Pedagógusok Egyesületében (AMAPED) folyó délutáni magyar nyelvű oktató és nevelő munkát, amely Nyugat-Európában egyedülként kinötte a vasárnapi iskola kereteit. Az idejárom gyerekek heti két alkalommal tanulnak magyarságművelést. Az AMAPED foglalkozásait óvodás kortól az egyetemistákig látogatják gyerekek és diákok. A délutáni magyarórákat a köznevelésben tanuló diákok beírhatják a bizonyítványukba, és érdemjegyet is kapnak a teljesítményükre, ami szintén

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

bekerül a bizonyítványukba. Napjainkban is csak távoli cél csupán, hogy Burgenlandhoz hasonlóan Bécsben is legyen olyan oktatási intézmény, ahol nappali tagozaton lehet a magyar kisebbség nyelvét tanulni.

2.4. Egyéb társadalomtudományi vizsgálatok a bécsi és Bécs környéki magyarok vonatkozásában

Noha Bécsben a középkor óta kimutatták a magyarság jelenlétét, jóval kevesebb publikáció született az itt élő magyar közösségről. A napvilágot látott munkák többnyire történeti jellegűek, és ezek szerzőit többnyire az '56-os kivándorló csoport vezetőinek soraiban találjuk. Külön figyelmet érdemel **Deák Ernő** történész munkássága, aki írásaiban a magyarok több évszázados jelenlétét dokumentálta, és így nagyban hozzájárult a Bécsben és környékén élő magyarság autochton kisebbségként való elismertetéséhez (1989). Személyéhez kapcsolódik többek között a *Bécsi Napló* alapítása, amelynek szerkesztőjeként és írójaként is beszámolt az országban élő magyar népcsoport mindennapjairól, s ezen túl egyéb tanulmányokat írt (1979, 1982, 2000b, 2000c) és szerkesztett (2004) a közösségről és annak intézményrendszeréről, amelyben vezető szerepet töltött be (1997, 2000a). Legutóbb életrajzi kötete jelent meg (2016), melyben saját sorsán keresztül az emigrációs lét állomásainak nehézségeit és szépségeit kísérhetjük végig.

A Collegium Hungaricum épületében működő Bécsi Magyar Történeti Intézet megalakulása óta feladatának tekinti a magyar vonatkozású, elsődlegesen levéltári dokumentumok megjelentetését és népszerűsítését. Az intézetben kutató történészek munkáikban a több évszázada Bécsben élő magyar közösséggel kapcsolatos legújabb kutatási eredményekről számolnak be (Fedárik 2009, Németh – Fizikert 2011, Groh – Sedelmayer – Zalka 2013).

Ezen túl megemlítem a Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet által koordinált, főként Cserján Károly nevével fémjelzett kutatást, amely az Ausztriában élő magyarok identitására, a családi nyelvhasználat jellegzetességeire és a magyar egyesületek munkájára kérdezett rá félig strukturált interjúk formájában (Cserján 2005).

Még korábról **Szépfalusi István** evangélikus lelkész munkái említésre méltóak. Önéletrajzi ihletésű művén (1996a, 1996b) túl írásaiban a magyar közösség nyelvi kompetenciájával (1991) és az identitást formáló tényezők elemzésével is foglalkozott

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

(1995a, 1995b, 2000). Kiemelkedik az 1970 és 74 között végzett kutatása, amely 709 családra és 1701 személyre terjedt ki. A tapasztalatait a *Lássátok, halljátok egymást!* című művében publikálta (1980, 1992).

3. A nyelvi tájkép fogalma

A vizualitás, a nyelvi jelek vizsgálata nem új keletű sem az emberiség történetében (hieroglifák, barlangrajzok), sem a nyelvtudományban (vö. szemiotika), s az egyre több országban nyelvi kisebbségként elismert jelnyelvi beszélők mindennapi nyelvhasználatában is a vizualitás játszik a legfontosabb szerepet (vö. Bartha – Laihonen – Szabó 2013: 14).

A nyelvitájkép-kutatás egyik korai tanulmánya Rosenbaum 1977-es munkája (idézi Gorter 2007:5). A tanulmány egyetlen utca a feliratait elemezte Jeruzsálemben, melyet interjúkkal is kiegészített, s a latin és a héber nyelv használatának elemzésére szorítkozott. Azt tapasztalata, hogy a latin nyelvű feliratok jóval gyakoribbak alulról-felfele (bottom-up), mint a felülről-lefelé (top-down) irányban, és rámutatott a kizárólagosan héber nyelvű feliratokat támogató hivatalos nyelvpolitika és a gyakorlatban legtöbbet alkalmazott nyelvek (főleg az angol) között például a kereskedelmi táblák esetében.

Nemzetközi viszonylatban Landry és Bourhis (1997: 23–49) tanulmánya fejtett ki nagy hatást a szociolingvisták között és váltott ki egyre nagyobb érdeklődést a nyelvitájkép-kutatás területén. A szerzőpáros a nyelvi tájkép fogalmát a nyelvi tervezés területéről származtatja (1997: 23–49). A nyelvi tájképet a következőképpen definiálták: „*A hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét. Egy terület nyelvi tájképének két alapvető funkciója van: információs és szimbolikus* (1997: 25)”¹²

Miután a nyelvi tájkép tanulmányozása önálló tudományággá nőtte ki magát a szociolingvisztikában, számtalan kutatás/tanulmány született a témakörben. A kutatók

¹² Az idézet fordításának forrása: Laihonen, Petteri: *Nyelv tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2012. 3. sz. 27–49.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

újabb definíciókat alkottak, tágítva ezzel a terepmunkák vizsgálati tárgyául szolgáló nyelvi tájkép értelmezési tartományát.

Ben-Rafael és társai szerint „*Egy adott földrajzi területen nyelvi tájképnek minősül bármilyen tábla vagy hirdetés, legyen az egy közintézmény vagy vállalkozás belső vagy külső terében (Ben-Rafael et al 2006: 14).*”¹³ Ez annyiban mutat túl Landry – Bourhis klasszikus definícióján, hogy Ben-Rafael és kutatótársai az épületek belsejében található feliratokat is nyelvi tájképnek tekintik (Ben-Rafael et al 2006: 14), ami a jelen kutatás szempontjából is öröndetes, mert a belső térben megjelenő feliratokkal kapunk teljesebb képet egy-egy ország, terület nyelvpolitikai sajátosságairól.

A nyelvi tájképek vizsgálatának terepe így kibővült, s újabb terepmunkák sorozata készült el szerte a világban, s persze nálunk, főként a szomszédos országok magyarulta régióiban (pl.: Bányi 2014; Szabó 2015). Egyik ilyen újonnan vizsgált terület az iskolai tájképek felmérése a környező országok államnyelve és a magyar mint kisebbségi nyelv kontextusában (pl.: Petteri – Tódor 2015; Tódor 2014; Tódor 2015).

Dailey és kutatótársai (2005, idézi Edelman 2010: 8) szerint a nyelvi tájkép kérdése annyira összetett, hogy nemcsak üzletek és vállalkozások külső és belső térben megjelenő feliratait értjük alatta, hanem ide sorolható például a szórólap, az utcán vagy a tévében hallott idegen nyelv, a tanárok által beszélt, illetve az osztályteremben használatos nyelv(ek) (Ben-Rafael et al 2006: 14). Ez utóbbi területek vizsgálata különösen fontos kisebbségi-többségi összehasonlításban, így disszertációmban erre majd a későbbiekben külön utalok az idézett kutatókra hivatkozva.

A Shohamy és Waksman (2009: 313–331, idézi Edelman 2010: 8) szerzőpáros tovább bővítve a vizsgált feliratok körét egy sokkal radikálisabb definíciót alkottak, s minden lehetséges, közösségi térben végbemenő diskurzust a nyelvi tájképhez soroltak: szövegeket, képeket, tárgyakat, emberi lényeket, térben és időben történő elhelyezést. Ők úgy gondolják, a megértést nemcsak a nyelv, hanem más eszközök is biztosíthatják. Ez a definíció tulajdonképpen minden kerettől megfosztja a nyelvi tájkép tanulmányozását.

Vannak, akik különbséget tesznek a *nyelvi tájkép* ‘linguistic landscape’ (főnév), és a *nyelvi táj képzése* ‘linguistic landscaping’ (gerundium) között (pl.: Itagi – Singh 2002).

¹³ „...linguistic landscape’ as: “any sign or announcement located outside or inside a public institution or a private business in a given geographical location”. (Saját fordítás.)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Ez utóbbi a nyelv feliratokon történő megjelenítésének tervezési és megvalósítási folyamatára utal, míg a főnévi alak a cselekmény eredményére vonatkozik (vö. Backhaus 2009, Barni – Bagna 2009; Coulmas 2009: 13–24, idézi Edelman 2010).

Noha a *linguistics landscape* (LL) terminus szerte a világon ismert és elterjedt, Gorter (2006: 81–89) javaslatot tett a *multilingual cityscape* (többsz nyelvű városkép) elnevezés bevezetésére a nyelvi tájkép helyett, mivel szerinte a *tájkép* kifejezés inkább a *vidékre* utal, ugyanakkor a megfigyelhető táblák és feliratok városi környezetben sokkal erőteljesebben vannak jelen, mint vidéken. Véleményem szerint a *cityscape* terminus a városi környezetben végzett terepmunkáknál valóban sokkal pontosabb, mint a *landscape* (tájkép), de saját terepmunkám során nem nagyvárosok közlekedési útvonalait vagy sétálóutcáit vizsgáltam, hanem falusi települések feliratait a külső és belső térben. Edelman szerint a többsz nyelvű jelző már eleve kizárja az egysz nyelvűség lehetőségét (2010: 9). A *cityscape* terminus tehát nem igazán terjedt el a szakirodalomban.

A nyelvi tájkép fogalma a nyelvi tervezés területéről származik (Landry – Bourhis 1997), ahogy azt a belga, holland és kanadai példák a tudatos nyelvpolitika terén mutatják. Belgiumban a nyelvi tájkép eleinte a földrajzi területek jelölésére szolgált, nevezetesen a flamand és vallon ajkú területek megkülönböztetésére. Itt a nyelvhatárok szerint tervezték meg, hogy milyen legyen a táblák nyelve. A kanadai Quebec tartományban a nyelvterületek határát a közterületi táblák nyelvének szabályozásával oldották meg (Edelman 2010: 9).

A táblákat és az azokat kihelyező intézményeket is megkülönböztették attól függően, hogy különböző kormányzati intézmények vagy magánvállalkozások helyezték ki őket (vö. Leclerc-re hivatkozva (1989) Landry – Bourhis 1997; Edelman is 2010: 9).

Ez azért szükséges, mert a nyelvi tájkép tanulmányozása arról is tájékoztat, hogy a hivatalos nyelvpolitika milyen hatással van az egyénre és magára a kisebbségi közösségekre. „A hivatalos nyelvpolitika a felülről lefelé (*top-down*) mutató feliratokon mutatkozik meg – mint az utcanevek és a hivatalos épületek elnevezései –, míg ennek a politikának az egyénekre való hatása az alulról felfelé mutató jelekben (*bottom-up*) feliratokban ölt testet: ilyenek a boltok elnevezései és a plakátok” (Cenoz – Gorter 2006: 68).¹⁴

¹⁴ Saját fordítás.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Már korábban is a kutatások fontos változója volt, hogy különbséget tettek a hivatalos és a nemhivatalos táblák között. Calvet-nél is ez figyelhető meg, ő kétféle –'in vitro' és 'in vivo'– típusát különíti el a nyelvi tájképnek. „A hivatalos feliratokkal (utca nevek, közlekedési táblák) a köznyelv által alkotott feliratokat (üzletek nevei, graffitik, hirdetések) helyezi szembe. Ezáltal két különböző módja jelenik meg a terület megjelölésének, a városi tér feliratozásának” (Calvet 1990:75, idézi Backhaus 2006: 53; Szoatak 2013: 516).¹⁵ Az *in vitro* és *in vivo* megkülönböztetés megfeleltethető a mások által használt *top-down* és *bottom-up* fogalmaknak. A hatóságok általában szabályozzák a táblák használatát és nyelvezetét, míg a vállalkozások vagy a magánjellegű táblák nyelvhasználata sokkal nagyobb szabadságot tükröz (és engedhet meg magának), éppen ezért általában elmondható, hogy a magánfeliratok nagyobb nyelvi különbségeket, diverzitást mutatnak, mint az államilag felülről szabályozott feliratok, figyelembe véve, hogy ezeket is szabályozhatja az állam. Kérdéses, hogy egy maroknyi közösség tud-e és akar-e ezzel a szabadsággal élni.

A nyelvi tájképnek egyszerre tulajdonítanak *szimbolikus* és *informatív funkciót* is. Szociolingvisztikai kontextusban a szimbolikus funkció azt jelenti, hogy egy nyelvnek a megjelenése a feliratokon azt az érzést kelt(het)i, hogy az adott nyelvnek értéke és státusza van. A táblákon megjelenő nyelv azt is kifejezi, hogy az adott nyelvet használni lehet a közösségi tereken és egyéb intézményekben. A táblákon megjelenő nyelvek szintén információt nyújtanak a terület etnikai összetételéről. Ez adja a nyelvi tájképek szociolingvisztikai információs funkcióját (Landry – Bourhis 1997: 23–49). A szerzőpáros szerint a nyelvi tájkép egy fontos szociolingvisztikai faktor, ami egy többnyelvű környezetben kifejezi a versengő nyelvi csoportok etnolingvisztikai vitalitását.

Az 1997 óta eltelt csaknem húsz évben nyelvi tájképek kutatása felgyorsult és tematikája is kiszélesedett. Újabban vizsgálat tárgyává vált a **sétálóutcák, vagy az oktatási intézmények, templomok, metróaluljárók nyelvi tájképeinek, a temetők tábláinak** vizsgálata, de a nyelvi tájképhez kötődő kutatási téma lehet az is, hogy például a kisebbségi nyelvek milyen mennyiségben vannak jelen az adott államok által fenntartott médiában vagy az interneten (vö. Bartha – Laihonen – Szabó 2013: 14). Ez utóbbi a

¹⁵ Saját fordítás.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

disszertáció V. fejezetének is témája. A következő részben a nemzetközi terepmunkák közül mutatok be néhány már-már klasszikusnak számító, a nemzetközi szakirodalomban jól ismert kutatást.

3.1. A nyelvi tájkép nemzetközi szakirodalma: rövid áttekintés

A québeci nyelvi helyzetet vizsgáló szerzőpáros szerint a feliratok egy idegen számára információt közölnek a lakosság nyelvi összetételéről, utalnak a nyelvek státuszára, s egyben jelzésértékűek a közösség nyelvi vitalitását illetően is (Landry–Bourhis 1997: 23–49).

Ha csak a helységnevtáblákat hasonlítjuk össze pár szomszédos magyarlakta régióban, már akkor tapasztaljuk a különbségeket. Ausztriában és Horvátországban például azonos színben és méretben jelenik meg a magyar–német és a magyar–horvát felirat egy keretben, míg Szlovákiában a település szlovák neve fehér mezőben fekete betűkkel magasodik a kisebb méretű és színében az államnyelvitől megkülönböztetett (kék mezőben fehér betűk) magyar nyelvű tábla fölé. Ebben az országban már a vizualitás szintjén meg van jelenítve a szlovák, azaz az államnyelv dominanciája és az alá-, fölérendeltség.

5. ábra. Alsóőr helységnevtáblája¹⁶ és Dunaszerdahely helységnevtáblája¹⁷

¹⁶ Saját fotó

¹⁷ Forrás: http://erdely.ma/tarsmagyarsag.php?id=108375&cim=a_magyar_helysegnevek_hianyara_hivta_fel_a_figyelmet_a_ketnyelvu_del_szlovakia_mozgalom (2016.01.23.)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

6. ábra. Kopács helységevénytáblája, Horvátország¹⁸

A táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok vannak, mint pl. Brüsszel, ahol Tulp és Wenzel (Tulp 1978: 261–288, Wenzel 1996: 45–74.) végzett terepmunkát különböző időszakokban, vagy Montreal, ahol Monnier (Monnier 1989) és a Landry – Bourhis (1997: 23–49) szerzőpáros vizsgálta a nyelvi táblákat. A nyelvi tájképkutatás alig 20 éve alatt számos témájában különleges és eredményeiben egyedi alapkutatásról lehet beszámolni. Igyekszem ezek közül azokat kiválasztani, amelyek a nemzetközi szakirodalomban is meghatározóak, s számomra hozzáférhetőek voltak.

A témához jelentősen hozzájárult Spolsky és Cooper (1991) Jeruzsálemben végzett kutatásukkal, majd Ben-Rafael és szerzőtársai (2004), akik különböző izraeli városok nyelvi tájképeit írták le. **Spolsky – Cooper (1991)** a következőképpen határozták meg, hogy **mitől függ a táblák esetében a nyelv választás:**

1. A felirat készítőjének nyelvtudása: milyen nyelveket ismer
2. A feltételezett olvasó nyelvtudása: olyan nyelven/nyelveken írni a feliratokat, amelyről feltételezzük, hogy el fogják tudni olvasni
3. Szimbolikus érték: a feliratkészítő a saját nyelvét használja vagy azt a nyelvet, amellyel szeretné, ha azonosítanák.

Ennek a szimbolikus értéknek fontos szerepe van a disszertációmban a magyar nyelvű táblák vizsgálata során is, hiszen lehetséges, hogy a magyar feliratok mennyiségüket tekintve csak mérsékelten vannak jelen, de szimbolikus szerepük jelentős.

¹⁸ Saját fotó

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Hasonlóan figyelmet érdemelnek Calvet munkái, aki Párizs és Dakar nyelvi tájképének összehasonlító elemzését végezte el (Calvet 1990: 73–83), majd az Itagi – Singh (2002) által szerkesztett tanulmánygyűjtemény, amely India nyelvi tájképét mutatta be. Reh (2004) egy ugandai település (Lira) feliratait tárta fel, különös tekintettel a többnyelvű táblákra.

Collins és Slembrouck (2004) új szegmenssel bővítették a nyelvi tájképkutatás szakirodalmát, ők nem az őshonos kisebbségek, hanem a belgiumi Gentben **a bevándorló közösségek körében azt vizsgálták meg, hogyan tudták megőrizni és konstruálni a felirataikat.** Hasonlóan **Edelman Born** (2004) két dél-brazíliai városban a német és az olasz feliratok jelenlétét kutatta, de folyamatosan publikál az angol nyelvű kereskedelmi feliratok jelenlétéről is a különféle európai nagyvárosokban.

Loulou Edelman (2010) Hollandia, közelebbről Amszterdam és Frízföld nyelvi tájképeit kutatta, és azt vizsgálta, hogy a bevándorló közösségek nyelve és a kisebbségi nyelv milyen mértékben jelenik meg a feliratokon. A kiválasztott nyolc helyszín mindegyike egy-egy bevásárlóutca volt (5 Amszterdamban, 3 Frízföldön). Ezek közül volt, ahol főleg hollandok éltek, volt ahol sok turista fordult meg és 3 olyan külvárosi utca is a kutatás részét képezte Amszterdamban, ahol jelentős számú bevándorló él. A frízföldi helyszínek is különbözőek voltak a fríz mint anyanyelv használatának tekintetében, s itt a bevándorlók aránya elhanyagolható volt. A 8 helyszínen lefotózott 3000 feliratot Edelman nyelvi, szemiotikai szempontok szerint dolgozta fel. Az összesen 32 nyelven talált táblák vizsgálata során azt tapasztalta, hogy a feliratokon a holland és az angol nyelv van túlnyomó többségben, míg az egyéb nyelvek (mint a kisebbségi fríz és a bevándorlók által használt török vagy arab nyelv) korlátozott mértékben hatnak a nyelvi tájképekre (Edelman 2010: 95).

Edelman Ben-Rafael (2009) kategóriáit követve azt állapította meg, hogy a fríz használata Frízföldön a kollektív identitás részét képezte, míg Amszterdamban egy fríz nyelvű felirat inkább az egyediséget, az önkifejezést hangsúlyozta. A Spolsky – Cooper szerzőpáros (1991, vö. Edelman 2010: 32) is hasonlóan gondolja, nevezetesen a köztéri feliratok esetében a nyelvválasztás azt fejezi ki, hogy mely nyelven szeretné magát azonosítani az egyén.

Edelman terepmunkája során azt tapasztalata, hogy Amszterdamban az arab, míg Frízföldön a fríz bír jelentős szimbolikus szereppel. A kutatás eredményei azt mutatták,

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

hogy mind Amszterdamban, mind Frízföldön különbség mutatkozik, ha a feliratok tulajdonnevet, illetve ha egyéb szöveget tartalmaznak. A kizárólag tulajdonneveket tartalmazó feliratok sokszínűbbek, azokon gyakrabban szerepelnek angol, fríz vagy olasz nyelvű elnevezések, mint az egyéb szövegű táblákon. Úgy tűnik, hogy az üzletek vagy márkák elnevezésekor különösen fontos az identitás megjelenítése.

Backhaus (2006: 52–66) a tokiói Yamanote metróvonal 28 állomásának nyelvi tájképeit vizsgálta meg, amely teljesen egyedi volt a tájképkutatásban. A kutatás terepe, az állomások részben irodanegyedekben, részben bevásárlóközpontokban vagy kertvárosi környezetben található. Minden állomást alaposan körülhatárolt: ez általában egy utcaszakaszt jelentett két közlekedési lámpa közötti szakaszon. A feliratokat úgy osztályozta, hogy azok egy vagy többnyelvűek voltak-e. Minden nem japán feliratot többnyelvűként definiált akkor is, ha csak egy nyelvet tartalmazott. A feliratok 80%-a volt egynyelvű japán, a táblák 20%-a volt többnyelvű, s a többnyelvű feliratok 98%-ban tartalmaztak angol szöveget, ami azt is jelzi, hogy az angolnak magas a presztízse Japánban. A kutatásban még további hét nyelvet rögzítettek. A többnyelvű feliratok 75%-a volt nemhivatalos felirat, de a hivatalos táblák előfordulásának 25%-os aránya is magasnak számít, például Dakarral ellentétben, ahol hivatalos tábla kizárólag a hivatalos nyelven készült a többnyelvű környezet ellenére. Tokióban annak ellenére, hogy a lakosság túlnyomó részben japán egynyelvű, az alkalmazott nyelvpolitika megköveteli a japántól eltérő feliratokat is. Backhaus szerint a többnyelvű hivatalos táblák nyelvválasztásában az erő, míg a nemhivatalos táblák nyelvválasztásában a szolidaritás mutatkozik meg.

Cenoz és Gorter (2006: 67–80) két kisebbségben élő nyelvközösség (baszk és fríz) tábláit térképezte fel. Cenoz a spanyolországi Donosti (San–Sebastian) központjában lévő **bevásárlóutcában**, Gorter Frízföld fővárosában, Leeuwarden egy hasonló utcájában kutatott. A kisebbségi és a hivatalos nyelvek mellett az angol mint nemzetközi nyelv előfordulását is vizsgálták a feliratokon. A közel 600 méter hosszú utcákon összesen 975 feliratot rögzítettek, s ebből 207 egység került feldolgozásra, 104 San-Sebastianban és 103 Leeuwardenben. Tanulmányukban a nyelvi tájkép és a szociolingvisztikai környezet kapcsolatára koncentráltak: azt vizsgálták, miként tükrözi a nyelvi tájkép a különböző nyelvek relatív erejét és státuszát, másrésről hogyan hat a nyelvi tájkép hogyan hat a szociolingvisztikai környezetre, valamint a nyelvhasználatra.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Leeuwarden nyelvi tájképében a holland játszotta az elsődleges szerepet, majd az angol és végül marginálisan a területileg hivatalos kisebbségi nyelv, a fríz következett. San Sebastianban a spanyol után a baszk következett, s végül az angol. **A többségi nyelv mindkét városban domináns szerepet játszott a feliratokon a szövegek mérete, elhelyezkedése és az információk fontossága tekintetében is.** Az eltérés a két kisebbségi nyelv használatában mutatkozott meg, a baszk jelenléte a feliratokon jóval erősebb volt, mint a frízé, s ez a Baszkföldön alkalmazott nyelvpolitikának köszönhető.

Durk Gorter (2007: 1–27) tanulmányában a nyelvi tájkép és a többnyelvűség közötti kapcsolatra koncentrált Róma belvárosában: négy különböző negyed (Városmegye, Trastevere, Esquilino, Termini) 12 utcájában kutatta a feliratok nyelvét, abból a feltételezésből kiindulva, hogy azok tükrözik majd az ott lakók összetételét és így a nyelvi diverzitást. A következő kérdésekre kereste a választ (2007: 11):

1. Milyen nyelvek találhatók a különböző negyedek nyelvi tájképében?
2. Mik a főbb különbségek a negyedek között?
3. Van-e különbség a használt nyelvek esetében a top-down (hivatalos) és a bottom-up (magán) felirat között?
4. Milyen jellemzői vannak a kétnyelvű és a többnyelvű feliratoknak?

Az eredmények alapján minden negyed esetében az esetek túlnyomó többségében egynyelvű olasz feliratokat találtak (80%), és a maradék 20% esetében jelentek meg csupán a két- vagy többnyelvű feliratok (2007: 14). Gorter összesen 18 különböző nyelvű feliratot talált (2007: 15).¹⁹ A Termini pályaudvar körüli terület volt a legszínesebb (az angol jelenléte itt volt a legmagasabb: 33%), s ez megmutatkozott a négy- vagy többnyelvű feliratok magas számában, s ezzel határozottan elkülönült a többi 3 városrész eredményeitől. Itt, és a Városmegyében arányaiban kevesebb esetben szerepelt az olasz nyelv. Ellenben az Esquilino negyed volt a nyelvileg legkülönlegesebb környék számos kínai, hindi, és tamil felirattal (2007: 21).

A hivatalos (top down) feliratokon minden vizsgált körzetben magasabb volt az olasz nyelv aránya, mint a magán (bottom up) feliratok esetében. Kétnyelvű olasz-angol feliratok esetében a magánfeliratok a dominánsak, kivéve a Termini pályaudvar körzetét,

¹⁹ Ezek: olasz, angol, német, francia, spanyol, latin, román, portugál, orosz, görög, héber, kínai, koreai, japán, arab, tamil, bengáli, hindi.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

ahol minden olasz–angol kétnyelvű tábla hivatalos volt. Ebben is tükröződik a turizmus kiemelt jelentősége a városban.

A többnyelvű feliratok közül az olasz–angol vizsgálata során jellemzően kiegyenlített volt a szövegek mérete, bár a Városmegyei Központban az olasz nyelvű szövegeket nagyobb betűmérettel írták.

Amanuel Raga (2012: 218–225) Etiópiában, az Oromia régióban található Jimma városában végzett terepmunkát. A kutatás érdekessége, hogy Jimmában a köztéri feliratokat kézírással készítő amhara (4fő) és oromo (1 fő) nemzetiségű emberek közül ötlet készített strukturált interjút. A hangfelvételeket a tanulmány elkészülése után megegyezés szerint törölni kellett. **Az interjúk célja az volt, hogy kiderüljenek a feliratot készítőik által elkövetett oromo nyelvű helyesírási és fordítási hibák okai.** A kutatás előzménye az a konfliktus, amely az Etiópiában 2/3-os többséget képviselő amhara és az országban kisebbségként élő, kb. 25 milliós lélekszámú oromo nép között feszül évszázadok óta, s ennek eredményeképpen az oromo népnek negatív megkülönböztetésben volt és van része. A 19. és 20. században az oromo nyelv (afa:n oromo) beszélői fenyegetett helyzetben voltak a hatalmon lévő amhara politikai elit elnyomó „amharizálása” miatt, amely kizárólag az amhara nyelvet és kultúrát támogatta. Ennek köszönhetően az oromo nyelv használata a közösségi kommunikáció szinte minden szintjén elszigetelődött. Az amharizálás nem csupán a nemzetállam-építés eszköze volt; az amharák rasszista szándékkal, durván elnyomták az oromo népet, nyelvet és identitást, erős korlátokat vonva az oromok és amharák közé. Az amharák a pejoratív, sértő hangzású *galla* elnevezést használták az oromokra.

A 19–20. században is jellemző durva elnyomás csak az 1970-es évektől javult, a kilencvenes évek után pedig az oromo nyelv területileg hivatalos státuszt kapott az etiópiai Oromia régióban. Habár a nyelvnek a 19. századi etióp írásmódja mellett a latin betűs leírása is elterjedt az utóbbi évtizedekben, a korábbi negatív megkülönböztetés megmaradt mind az amhara, mind az oromo nyelvű feliratkészítők esetében. **Ezért jutott Raga arra a következtetésre, hogy a feliratokat készítőik nyelvhez kapcsolódó negatív attitűdjei és az általuk elkövetett helyesírási és fordítási hibák között összefüggés van.**

Tom Huebner Bangkok nyelvi tájképét vizsgálta (2006: 30–51). Thaiföld hivatalos nyelve a standard thai, amely egyben a nemzet egységének szimbóluma, magas

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

presztízzsel bír a politikai és kulturális színtereken, de az országban élők többségének ez nem az anyanyelve, csupán az iskolában tanult második nyelve (Smalley 1994: 204, idézi Huebner 2006: 33). Az országban 4 fő regionális nyelvet beszélnek, melyek jellemzően a nagyobb régiókhoz kötődnek. Emellett vannak még marginális helyi és kisebbségi nyelvek is Thaiföldön, melyek jellemzően láthatatlanok, hogy ne bontsák meg Thaiföldön az egységes nemzet képét. E mellett az angol az országban a „*külföld*”, azaz a nemzetközi kommunikáció nyelve. A 60-as években csupán kevesen beszéltek az elit tagjai közül, napjainkban a nemzetközi vállalatok térhódítása miatt igen elterjedt. A felsőbb szintű oktatásban ez a specializálódás nyelve és egyúttal a modernitás szimbóluma is. Smalley (1994, idézi Huebner 2006: 33) három bangkoki utcában vizsgálta a nyelvi tájképeket, és megállapította, hogy három domináns nyelv van jelen: a thai, az angol és a kínai. Smalley arra a következtetésre jutott, hogy az angol nyelvű feliratok a külföldi turisták számára készültek (Smalley 1994: 204).

Huebner tanulmányában mélyebb és részletesebb elemzését adja az egyes körzetekben található táblák nyelvi variációinak. A nyelvi tájképben megtapasztható nyelvi keveredést mutatja meg, és felhívja a figyelmet az angol mind nagyobb térhódítására, ami a thai nyelvű táblákon is megmutatkozik. Huebner terepmunkája során az alábbi három kérdésre kereste a választ:

1. Az angol mellett milyen nyelveket használnak a kommunikációban?
2. A nyelvi tájképek nyelvhasználata miben különbözik Bangkok egyes körzeteiben?
3. Milyen bizonyítékaik vannak annak, hogy az angol hatással van a thai nyelvű táblák felirataira?

Tapasztalata szerint van eltérés a hivatalos nyelvpolitika és a kereskedelmi feliratok által alkalmazott valós nyelvhasználati minták között. Bangkok különböző negyedeinek összevetésével szemléltette, milyen jelentős nyelvi vitalitás található a városban, ugyanakkor tetten érhető a negyedek tábláinak nyelvhasználatában a kínaitól az angol nyelv felé történő eltolódás is.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Huebner is vallja az egyes negyedek nyelvhasználatának összevetése kapcsán, hogy a nyelvi tájkép tükröt tart a társadalmi struktúrák elé, így a hatalmi erőviszonyok és a különböző nyelvek státusza mutatkozik meg benne. A kutatás során beigazolódott az angol nyelv direkt hatása a thai nyelv változásaira a lexikai kölcsönzés esetében, de a helyesírás, a kiejtés és a szintakszis terén is, s egyúttal bemutatta az angol nyelv thai verziójának megszületését is.

Egy sokkal inkább gyakorlatias megközelítésből kiindulva felvetődik a következő kérdés Bangkok nyelvi tájképével kapcsolatban: Milyen hatása van az angol nyelv átütő erejének a legfiatalabb generáció nyelvi jártasságára mind az angol, mind a thai nyelv tekintetében. Ez azonban már egy további kutatás témája lehet (Huebner 49–50).

A nyelvitájkép-kutatás egyre nagyobb népszerűségét mutatja, hogy 2009 óta évenként megrendezésre kerül²⁰ egy nemzetközi konferenciasorozat (Linguistic Landscapes International Workshop), amelynek helyszíne 2016-ban a Liverpooli Egyetem volt.

3.2. A nyelvi tájkép tanulmányozása: Kárpát-medencei kitekintés

A magyarság abban a sajátos geopolitikai helyzetben van, hogy az anyaországon kívül a hét szomszédos államban is élnek honfitársaink tömbben vagy szórványban, de státuszukat tekintve kisebbségi léthelyzetben. Magyarország és a szomszédos országok magyar nyelvészei (a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagjai) is foglalkoztak a témával, hiszen a **külhoni magyarság nyelvpolitikai helyzete, nyelvének státusza konfliktusokkal terhelt, és éppen ezért aktuális probléma. A nemzetközi tudományos szakirodalom áttekintése során is láthatóvá vált, hogy a nyelvi tájkép vizsgálata azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok vannak, illetve a táblák kutatásának terepe mindig olyan terület, amelyet többnyelvűség jellemez.**

²⁰ Regeneration, Revitalization, Reterritorialization. 2016
<https://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/modern-languages-and-cultures/documents/I18-presenters-and-papers.pdf> (2016.10.01)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

A rendszerváltás utáni évtizedben a környező országok kisebbségpolitikai döntéseinek következményként élénk viták bontakoztak ki a vizuális nyelvhasználat tekintetében.²¹ Ilyen volt például a szlovákiai táblaháború (Zalabai 1995, Balázs 1996), vagy a kolozsvári egyetemen a magyar feliratok elhelyezése kapcsán kibontakozó vita.

A fentiekben (3.1.) láttuk, hogy a nyelvi tájkép vizsgálata elválaszthatatlanul kapcsolódik a nyelvpolitikához. Azt, hogy miként jelenik meg a nyelvpolitika a világ bármelyik részén, vagy akár egy szűkebb térben, a Kárpát-medencében, a nyelvi tájkép vizsgálatával jól be tudjuk mutatni annál is inkább, mert a '90-es évektől kezdődően szinte minden Magyarországgal szomszédos állam hozott olyan törvényt, amelyek a kisebbségi nyelvű feliratokra vonatkoznak.

A teljesség igénye nélkül ismertetem a témával foglalkozó munkákat. A **Kárpátalján működő Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont** 2001 óta gyűjtötte a feliratokat és készítette el a *Látható kétnyelvűség* című poszterkiállítását, amely Kárpátalja területének nyelvi sokszínűségét mutatja be gazdag fotóanyaggal, diakrón szemléletben a kiegyezéstől napjainkig (Hires 2015: 160–162).

Az egyik első tanulmány a Kárpát-medencei nyelvitájkép-kutatásban Beregszászi Anikóé volt, aki munkatársaival **Kárpátalja** magyar lakta településeinek vizsgálta meg a feliratokat történeti megközelítésben, a településeken élő magyar kisebbség számarányához viszonyítva. Megállapítása szerint bár a magyar feliratok használatát a törvény engedélyezné, azt a lakosság nem használja ki (Beregszászi 2005: 158–163).

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Többnyelvűségi Kutatóközpontja a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózattal, az MTA TTK Kisebbségkutató Intézetével és a Jyväskyläi Egyetemen közös szervezésben *A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata: Kárpát-medencei kisebbségi körkép címmel*²² rendezte meg az első nemzetközi konferenciát Magyarországon 2013. május 23-án azzal a céllal, hogy a magyar nyelvterületen bemutassa és népszerűsítse a nyelvitájkép-kutatást. Az előadások egy-egy Kárpát-medencei települést vagy annak egy utcáját dolgozták fel, s a témát a többségi-kisebbségi relációban vizsgálva a nyelvi ideológiák, nyelvi jogok, történetiség,

²¹ pl. a kolozsvári egyetemen a magyar feliratok elhelyezése kapcsán: <http://www.boon.hu/roman-kulugyi-allaspon-t-a-kolozsvari-egyetemi-magyar-feliratok-elhelyezeserol/haon-news-charlotteInform-20070125-0125102838> (2016.10.01)

²² <http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/>

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

demográfia, gazdaság és az oktatás aspektusából járták körül. Az előadók is többnyire a környező országokból érkeztek.

A kárpátaljai régiót az egymást követő politikai rendszerek átmenetiségén keresztül Csernicskó István mutatta be előadásában. 1867-től napjainkig a kárpátaljaiak feje fölött nyolcszor változtatták meg az államhatárokat (Csernicskó 2015: 72). Az általa vizsgált feliratokon nyomon követhetők a hivatalos nyelvek változásai a különböző időszakokban (bélyegek, pecsétek, nyomtatványok, levelezőlapok stb.) és nyelvek kulturális, gazdasági és politikai ereje, valamint a nyelvi hierarchiában betöltött szerepe (ld. Csernicskó 2015: 80; vö. 2012; 2016: 91–105).

Karmacsi Zoltán a hivatali nyelvhasználat feliratait (2014a, 2014b), **Márku Anita** a reklámok, szolgáltatások vizuális kétnyelvűségét, **Ferenc Viktória** a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vizuális nyelvhasználatát, **Hires-László Kornélia** (vö. 2015) pedig Beregszász etnikumainak nyelvi tájképeit gyűjtötte össze és elemezte a statisztikai módszert követve.²³

Szerbiából **Takács Izabella** és **Vukov Raffai Éva** a szabadkai városközpontban található közigazgatási szervek, magán- és állami cégek közterületi tábláit vizsgálta (ld. még Vukov Raffai 2013: 178–184). **Lulić Emil** Újvidék (Нови Сад) sétálóutcájának, a Duna utcának a feliratait gyűjtötte össze (2013: 177–199, 2015). Gorter (2006: 81–89) terminusával élve ezek a *multilingual cityscape*-ek jól bemutatják a Szerb Köztársaság második legnépesebb városának többnyelvűségét. A terepmunka témájában és módszerében is illeszkedik a nemzetközi szinten oly divatos utcakutatásokhoz (vö. Satinska 2014: 157–167).

Marija Ilić és **Sandra Buljanović** Belgrád (a magyarok aránya: 0,15%), Hertelendyfalva (Pančevo, a magyarok aránya: 4,25%) és Torontálvásárhely (Debeljača, a lakosság 53%-a magyar) településeken mutatták be a magyar nyelv láthatóságát. Igazolták, hogy Belgrádban a magyar nyelv csaknem láthatatlan, Hertelendyfalván marginálisan van jelen, míg Torontálvásárhelyen azonos arányban jelenik meg a szerbvel (vö. Buljanović et al. 2012: 565–583).

²³ <http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/program.html>

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Horváth István előadásában a hatalom szemiotikáját vizsgálta és mutatta be **Erdély** vonatkozásában. Arra mutatott rá a nyelvi jogok és a sajtóban megjelent hírek elemzésével, hogy napjainkban a nyilvános feliratok és a más szimbólumokon keresztül történő jelentésalkotási gyakorlatok a nyelvi (és nemcsak a nyelvi) státuspolitika meghatározó eszközeiként jelennek meg. Egy másik tanulmányában a nemzetközi kereskedelmi üzletláncok nyelvi tájképét vizsgálta a többségében magyar anyanyelvűek lakta romániai régiókban (2012).

Eröss Ágnes és Tátrai Patrik (vö. 2016, Eröss – Tátrai – Kocsis 2010) az etnikai földrajz eszköztárával nagyváradi hely- és utcanevek vizsgálatán keresztül mutatta be, hogy a közösség, illetve a történelem megalkotásában és a politikai ideológiák megerősítésében is szerepe van a közterületek elnevezésének.

Tódor Erika Mária csíkszentdomokosi általános iskolákban végzett kutatást, amely során az oktatási intézmények kommunikációs terében található táblákat vizsgálta meg a következő módszereket alkalmazva: fókuszcsoportos beszélgetésekkel, interjúk készítésével, óralátogatással és a tulajdonképpeni nyelvi tájkép dokumentálásával (2014, 2015).

Ezen a településen **Petteri Laihonen** (2013) kutatása is említésre méltó, aki Csíkszentdomokos feliratait vizsgálta statisztikai módszerrel. Mondhatjuk, hogy Laihonen volt az, aki munkáival felhívta a figyelmet a feliratok tanulmányozásának széleskörű lehetőségeire, s így a Kárpát-medencei tájképkutatást is fellendítette. A magyarul is kiválóan beszélő finn nyelvész további három magyarlakta régióban kutatta még a nyelvi tájképeket. Célja az volt, hogy a 97%-ban magyar többségű erdélyi települést, Csíkszentdomokost (2013) egy vegyes etnikumú és vallású székelyföldi (Aldoboly), egy hasonlóan magyar többségű kárpátaljai (Mezőkaszony), majd egy felvidéki (Vásárút) településsel is összevesse (vö. Laihonen 2012). Megállapítása szerint néhány helyi jellegzetességtől eltekintve Mezőkaszony vizuális nyelvválasztása nem tér el számottevően a csíkszentdomokosietől, míg a 92%-ban magyar lakosú Vásárúton a magyar nyelv kevesebb helyet kap a vizuális térben (Laihonen 2013: 164; vö. 2012: 27–50). Ez hasonlóságot mutat Szlovákiában a helységnevtáblákon megjelenített településnevek különböző méretével és a mögötte húzódó állami ideológiával (3.1.). A kutató arra is felhívta a figyelmet, hogy míg a finnországi svédok nyelve a finnel

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

egyenrangú státuszt élvez, addig a **Kárpát-medencei kisebbségeknek erőfeszítéseket kell tenniük azért, hogy nyelvük a térben láthatóvá váljék.**²⁴

Felvidéken az elsők között vizsgálta a feliratok fajtáit **Szabó Mihály Gizella** (2012), aki arra is rámutatott, milyen hatást gyakorolnak a nyelvi tájképre az állami intézmények, a hivatalok és a törvényhozás. Calvethoz hasonlóan (Calvet 1990:75, idézi Backhaus 2006: 53) azt tapasztalta, hogy a kereskedelmi és magánjellegű táblákat kevésbé kötik szabályok, nagyobb szabadsággal jeleníthetők meg a térben, ezért felhívta a figyelmet a Szlovákiában megerősödő civil kezdeményezésekre, a „*Fontos Vagy! Kétnyelvű Dél-Szlovákia mozgalom*” akcióira, amelyek matricákkal hívták fel a figyelmet a magyar feliratok és egyéb útjelző táblák hiányára. Hasonlóan fontosnak gondolta a *Fórum Intézet* és a *Gramma Nyelvi Iroda* felvilágosító tevékenységét, amely során a szervezetek a jogszabályokban lévő lehetőségre hívták fel a szélesebb közvélemény figyelmét. Hasonló jogvédő szervezet Erdélyben is működik (Pl.: Igen, tessék!)²⁵.

Lucia Satinska a magyar nyelv jelenlétét vizsgálta a feliratokat tanulmányozva a háromnyelvű Pozsonyban, s arra a következtetésre jutott, hogy a magyar nyelv a Csallóközből ingázó és a Magyarországról érkező magyarok kedvéért jelenik meg egyre több helyszínen (2013, 2014).

Győriová Baková, Eva Komáromban vizsgálódott, amely az egyetlen olyan város Szlovákiában, amelynek magyar nemzetiségű lakossága meghaladja a 60%-os arányt. A nyelvi tájképről megállapította, hogy noha Komárom él a jogaiival, a hivatalos jelzőtáblák nem egységesek a városban.²⁶

A kistrégiók nyelvi tájképeinek kutatását az Imre Samu Nyelvi Intézet kezdeményezte 2014-ben. Horvátországban, a drávaszögi településeken **Lehoczki-Samardić Anna és Molnár-Ljubić Mónika** (2015), Szlovéniában **Gróf Annamária** (2015, Lendva) terepmunkáját említhetjük meg.

Ausztria esetében a burgenlandi Alsóőr település összes kültéri feliratát megvizsgáltam kvantitatív módszerrel, diakrón megközelítésben; összehasonlítva a múltbeli feliratokat a jelenlegivel, feltárva a változások okait. (Szoják 2013, 2015c,

²⁴ <http://www.nyest.hu/hirek/taj-kepbe-kerult-nyelveszek> (2016.09.02.)

²⁵ <http://www.igentesek.ro/>

²⁶ http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/abstr-hun.html#gyoriova_bakova (2016.09.10.)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

2016). Még 2013-ban felmértem az alsóőri és a szigeti temető feliratait, nyelvi tájképként értelmezve a sírfeliratokat, s az alsóőri táblákat szintén kvantitatív módszert alkalmazva dolgoztam fel és jutottam arra a megállapításra, hogy egyre nő a német nyelvű sírfeliratok száma (2015a), így a feliratok vizsgálata során is beigazolódik a nyelvviszszaszorulás folyamata a legmagyarabb faluban.

A **nyelvitájkép-kutatás magyarországi kutatómunkája** is elkezdődött (vö. Balázs szerk. 2015). A már fentebb említett konferencián a kétegyházi románok tájképeit **Borbély Anna** (vö. 2014), a magyar–román–szerb háromnyelvű Battonyát és a szerb többségű Lórévet **Pera Lastić és Marija Ilić** vizsgálata, és azt állapították meg, hogy a szerb nyelv használata szimbolikus ezeken a településeken. **Tóth Judit Gabriella** a vend vidék szlovén települései közül Kétvölgyön kutatott, ahol a lakosság 90%-át alkotják a vendek, így megállapítása szerint a szlovén nyelvű feliratok vizuálisan is uralják a falu feliratait.

Szabó Gilinger Eszter magyarországi szlovák településen, Békéscsabán vizsgáldott a kvalitatív-diszkurzív kutatómódszertan eszközével, **Bátyi Szilvia** Hévíz nyelvi tájképét kutatta (Bátyi 2014. 21–34), míg **Heltai Borbála** (2015) Geresdlak település példáján keresztül mutatta be a feliratok nyelvének változását egy olyan községben, ahol négy nyelv használatos (magyar–német–romani–finn).

Összefoglalva elmondható, hogy a Kárpát-medencei kutatások fókuszában – követve a nemzetközi szakmai irányokat és tematikát – ugyancsak a kisebbség és többség kapcsolatának vizsgálata áll, ami egyértelműen mutatja, hogy ez a nagyon gyakorlatias, vizuális eszköz kiválóan szemlélteti a térség nyelvpolitikáját.

3.3 A nyelvi tájkép tanulmányozása Ausztriában

A nyelvi tájképek Ausztriai tanulmányozásának egyik első példája **Maria Schlick** (2003) kutatása volt, aki négy európai ország nyolc városának központi bevásárlóutcájában hasonlította össze a feliratokat. A kutatás terepe Ausztriában Bécs és Leoben; Olaszországban Trieszt és Pordenone; Szlovéniában Ljubjana és Kranj, Nagy-Britanniában London és Nuneaton volt. Viszonylag kevés boltfeliratot elemzett (minden városban száz alatt), de ennek ellenére érdekes eredmények születtek. Az egynyelvű államnyelvi feliratok legkisebb arányban Ljubjanában fordultak elő (47%), a legnagyobb

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

arányban Nuneaton-ban (89%). Pordenone-ban szintén viszonylag magas volt a hivatalos nyelv aránya (72%), és Triesztben, illetve Bécsben hasonló tapasztalatai voltak (57%). Az is kiderült, hogy az államnyelv után az angol a második leggyakoribb nyelv minden vizsgált városban.

Legutóbbi publikációim a disszertációm központi témájáról, az örvidéki magyarság tájképhasználatáról szólnak (2013a, 2015c, 2016) és a táblák nyelvhasználatát befolyásoló nyelvi ideológiákról (2015b), érintve a sírfeliratok tábláinak nyelvi és névtani kérdéseit is (2015a).

Alsóőrben 2012-ben a település összes kültéri feliratát megvizsgáltam kvantitatív módszerrel, diakrón megközelítésben; összehasonlítva a múltbeli feliratokat a jelenlegivel, feltárva a változások okait (Szoatak 2013, 2015c, 2016). Még 2013-ban felmértem az alsóőri és a szigeti temető feliratait, nyelvi tájképként értelmezve a sírfeliratokat, s az alsóőri táblákat szintén kvantitatív módszert alkalmazva dolgoztam fel és jutottam arra a megállapításra, hogy egyre nő a német nyelvű sírfeliratok száma (2015a), így a feliratok vizsgálata során is beigazolódnak a nyelvviszasszorulás folyamata a legmagyarabb faluban.

Az **English in the linguistic landscape of Vienna, Austria** (ELLViA) elnevezésű projekt a nyilvános feliratok nyelvválasztását vizsgálja az osztrák fővárosban. A projekt az eddigi kutatások sorában kevésbé nevezhető hagyományosnak, hiszen egy kevésbé kutatott nézőpontból, a befogadók, a kommunikáció címzettjeinek szemszögéből vizsgálja a nyelvi tájképeket (Soukup 2016a 1–24, 2016b; Soukup – Schuster 2016). Azt kutatja, milyen lépéseken keresztül jut el egy angol nyelvű szöveg addig, hogy az olvasónak konkrét tartalomra túli üzenetet (is) közvetítsen. Tágabb értelemben az emberi kommunikáció egy (konstruktivista) ismeretelméleti problémáját vizsgálja, mely az előzetes várakozásoknak, az értelmezésnek és megtárgyalásnak egy interaktív, párbeszédese folyamata végén jut el a jelentéshez (Soukup 2016a: 4).

A négyéves projekt első lépésében a táblákon fellelhető angol nyelv megjelenéseinek összegyűjtése és a nyelvhasználat gyakorlatának leírása történik. A kutatás második részében kerül meghatározásra, mi minősül angol nyelvhasználatnak a bécsi nyelvi tájkép „olvasói” számára, míg a harmadik részében a kutatók az angol nyelvhasználat társadalmi, szociális jelentését határozza meg a bécsiek körében (Soukup 2016a: 9). A projekt első részének tapasztalatai már szolgáltak újdonságokkal: az

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

összegyűjtött tábláknak mintegy 10%-át alkotják a „szabálysértő” vagy transzgresszív feliratok, azok, melyek illegálisan, engedély nélkül jelennek meg a nyilvános terek nyelvi tájképeiben, s jellemzően A6-os vagy kisebb méretű felragasztott plakátok formájában jelentkeznek. A folyamatban lévő elemzések azt jelzik, hogy a transzgresszív elemek lassan a hagyományos piaci gondolkodás részévé válnak (Soukup 2016a: 18).²⁷

4. Nyelvi tájképek és nyelvi vitalitás

A nyelvi tájképek kutatásában a **Landry és Bourhis** szerzőpárosra hivatkozunk a címben megjelölt kapcsolatok vizsgálata során is, mivel szerintük a nyelvi tájképek szoros összefüggésben vannak az őket körülvevő társadalmi környezettel (1997), s **a nyelvi tájkép fogalmát az objektív és szubjektív etnolingvisztikai vitalitáshoz kötik.**

A többnyelvűségről szóló tanulmányokban **a különböző közösségek relatív nyelvi ereje fontos tényezője a nyelvhasználatnak és a nyelv megmaradásának** (Bodó 2004b, Giles, Bourhis és Taylor, idézi Bartha 1999: 134). Az etnolingvisztikai vitalitás terminust Giles és munkatársai (1977: 308) használták először egy közösség nyelvi életképességének meghatározására. Modelljükben az etnolingvisztikai vitalitásnak három faktorát jelölik meg:

1. **a státuszt:** ezen a csoport gazdasági, társadalmi, történelmi helyzetét és a nyelv státuszát értik;
2. **a demográfiát:** azaz a csoport lélekszámát az azt befolyásoló tényezők figyelembe vételével (születés, halálozás, vándorlás);
3. **az intézményi támogatottságot:** ami a közösség formális vagy informális jelenlétére utal a civil, állami, oktatási, egyházi, kereskedelmi intézményekben és a médiában.

Abrams és munkatársai szerint a vitalitás az etnolingvisztikai identitás koncepciójából fejlődött ki (Abrams et al. 2009, idézi Edelman 2010: 11). A szakirodalom

²⁷ https://anglistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_anglist/Views_25_2016_Soukup_final_3.pdf

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

megkülönbözteti a szubjektív és az objektív etnolingvisztikai vitalitást (vö. Gál 2009: 2). A szubjektív etnolingvisztikai vitalitást az mutatja meg, hogyan érzékeli a beszélő saját nyelvi közösségének életképességét. Landry és Bourhis (1981) készített egy kérdőívet²⁸ a szubjektív vitalitás mérésére a Giles féle változókat felhasználva (státusz, demográfia, intézményi támogatottság) és ezzel tulajdonképpen megalapozta az etnolingvisztikai vitalitás taxonómiáját. Elképzelésük szerint a szubjektív és az objektív vitalításra vonatkozó információkat kombinálni kell, hogy többnyelvű környezetben az interetnikus kapcsolatok dinamikáját jobban megértsük. Tapasztalatuk szerint a csoport tagjai vagy alulértékelik, vagy eltúlozzák a saját csoportjuk nyelvi életképességét. Szerintük a csoportnak az érzékelt vitalitása annyira fontos, mint az objektív realitás a csoportok közötti viselkedés objektív meghatározásakor (Landry – Bourhis 1981, idézi Edelman 2010: 12).

Husband és Shaifulla Khan (1982: 193–205) annyiban kritizálták az etnolingvisztikai vitalitás koncepcióját, hogy szerintük a változók nem függetlenek egymástól. Véleményem szerint ezeket is csak egymással összefüggésben érdemes vizsgálni. Sajnálattal állapítják meg, hogy nincsen igazi elmélet, amivel koncepció szinten lehetne vizsgálni ezeket a változókat.

A nyelvi vitalitás mértékének objektív felmérését Edwards tipológiája segíti elő, aki egy sokkal részletesebb és alaposabb modellt alkot. Rendszerében a csoportjellegzetességekkel és az egyéni beszélőkkel kapcsolatos adatokat tizenegy csoportba sorolja: 1. demográfiai, 2. szociológiai, 3. nyelvészeti, 4. pszichológiai, 5. történelmi, 6. politikai, 7. földrajzi, 8. oktatási, 9. vallási, 10. gazdasági és 11. technológiai (Gál 2009: 2). Emellett Hornberger és Coronel-Molina a kecsua nyelvvel kapcsolatban a kulturális változókat is megemlíti (Hornberger – Coronel-Molina 2004: 13, idézi Gál 2009: 2). Edwards tehát modelljében – amelyet az etnolingvisztikai vitalitás megállapítására alkotott – különbséget tesz a makro- és mikrováltozók között, azt hangsúlyozva, hogy ezek között közvetlen kapcsolat van (Grenoble – Whaley 1998: 22–31, idézi Gál 2009: 2).

Edwards modelljét érdemes összehasonlítani az UNESCO Nyelvi vitalitás és veszélyeztetettség (*Language Vitality and Endangerment*, 2003: 7–17) című anyagával,

²⁸ Szubjektív Etnolingvisztikai Vitalitás Kérdőíve (*Subjective Ethnolinguistic Vitality Questionnaire*)

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

amelyben egy-egy nyelv életképességét kilenc tényező alapos vizsgálata alapján állapítják meg, ezek a következők:

1. generációk közötti nyelvtadás;
2. a beszélők abszolút száma;
3. a beszélők aránya a közösség egészére nézve;
4. a létező nyelvhasználati szinterek trendjei;
5. az új nyelvhasználati szinterek és a média;
6. nyelv-, írás- és olvasásoktatási anyagok megléte, illetve hiánya;
7. a kormány és az intézmények nyelvpolitikája, hivatalos státus és nyelvhasználati körök;
8. a közösség és a nyelvhasználók attitűdje saját nyelvükkel szemben;
9. az adott nyelvi dokumentáció mennyisége és minősége

Ezeket a tényezőket vizsgáltam (korábban az örvidéki magyar nyelv veszélyeztetett helyzetéről már írtam: Szoták 2004b: 37–51, 2005b: 145–160 37–51) az örvidéki magyarság tájképhasználatának feltérképezése során, kiegészítve a közösség nyelvi attitűdjének ismertetésével, amely mikroszinten a beszélőközösségnek saját nyelvével szembeni hozzáállását tükrözi, s ugyanakkor szoros kapcsolatban van a nyelvi vitalitással és a nyelvcseré- vagy nyelvmegőrzési folyamatokkal. Különösen fontos ez egy olyan közösségben, mint az örvidéki magyarság, amelyben a nyelvcseré előrehaladott. Ezekben a közösségekben sokszor megfigyelhető az az attitűd, hogy az idősebb korosztály nem tartja fontosnak a nyelv továbbadását a fiatalabbaknak, miközben ez utóbbiak szerint ez fontos és értékes lenne (vö. Willemyns 1997: 60, idézi Gál 2009: 3).

Ugyanakkor későbbi kutatásokban olyan tapasztalatokkal is találkozunk, hogy az etnolingvisztikai vitalitás nem mindig függ össze szorosan egy nyelv vizuális jelenlétével. Léteznek olyan nagy nyelvi vitalitású csoportok, amelyek nem tartanak igényt a vizuális jelenlétre (Barni – Bagna 2010), de vannak olyan népcsoportok is, ahol a nyelvi tájképek a hivatalos rendelkezések következtében váltak láthatóvá, mert a fiatalabb korosztály az adott nyelven már nem rendelkezik írásbeliséggel (Lou 2010). Bizonyos tekintetben a burganlandi magyarságra is igaz ez a megállapítás.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

5. Nyelvi tájképek és nyelvi ideológiák

A nyelvitájkép-kutatás legújabb kutatási iránya a nyelvi ideológiákban keresi az adott nyelvi tájkép magyarázatát (ld. Jaworski – Thurlow 2010: 11), s erre a magyar nyelvű és magyarul területeken végzett terepmunkái kapcsán Laihonen hívta fel elsőként a figyelmet (2012: 28). Azonban nem szabad elfelejteni, hogy „*A nyelvi ideológiák sohasem függetlenek a nemzetközi és helyi politikát meghatározó ideológiáktól* (Nádor 2014: 265).” Disszertáciomban nem sorakoztatom fel a nyelvi ideológiával kapcsolatos szakirodalom sokaságát – amely sokszor az erősen ideológiai töltetű standard fogalmához kapcsolódik (Milroy (2001: 531; Bodó 2004; Nádor 2014: 264), csak a nyelvi tájképek szempontjából térek ki rá.

Többség és kisebbség viszonyát, konfliktusaik kezelését, s a kisebbségi nyelvek megtartását általában valamilyen ideológiák nehezítik (ld. I. fejezet). Ideológiája azonban nemcsak a többségnek van, hanem a kisebbségeknek is, de kétségtelen, hogy a többség ideológiái rányomják bélyegüket a kisebbségi csoportok nyelvideológiájára is (vö. Nádor 2014: 264). Gal (2006: 388) például a nyelvi ideológiák kutatását olyan diskurzuselemzésnek fogja fel, amely a metanyelvi kifejezések mögötti feltevésekre és ezek összefüggéseire koncentrál. A nyelvi tájképek kutatása esetében azt kell a középpontba helyeznünk, hogy a feliratok elhelyezői (állam, önkormányzat, intézet, civil szervezet, cég vagy magánember stb.) és olvasói milyen metanyelvi összefüggéseket vélnek felfedezni a feliratok elhelyezésével, szemiotikai tulajdonságaival (pl. méret, betűtípus, szín) és nyelvválasztásával kapcsolatban. A nyelvi ideológiák sokszor olyan metanyelvi konstrukciók, amelyek közös kulturális tudásnak hatnak, mindenki által ismertnek és már-már természetesnek is tűnnek (Coupland–Jaworski 2004: 33–34; Gal 2002: 198, Laihonen 2009: 49).

Shohamy (2006: 110–111, 2009; vö. Laihonen 2009: 49) szerint a nyelvi tájképeknek közvetítő szerepük van a nyelvpolitikai szintek között. „*A felső szintet a nyelvideológiák adják, a nyelvi tájképben pedig konkrét formát öltenek a hatalmon levők ideológiái – hasonlóan az iskolák nyelvpolitikájához –; ugyanakkor a nyelvi tájkép – ahogy az iskolák helyzete is – hatással van a mindennapi nyelvhasználati döntésekre, nyelvi viselkedésre és a nyelvről való gondolkodásra. Továbbá a nyelvi tájkép lehet ideológiai harc színtere is (vagyis a nyelvi tájkép hathat az ideológiákra is), a*

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

magánemberek és (amennyire a törvények engedik) vállalkozók feliratai más ideológiákat követhetnek, mint a hivatalos vizuális nyelvhasználat” (Laihonen 2012: 28–29).

A nyelvi ideológiákat akkor tudjuk igazán feltárni és felismerni, ha 1. felkutattuk a táblákat *olvasó közösség* véleményét a különböző nyelvű feliratokkal kapcsolatban, s 2. feltártuk a *táblákat felállítók* stratégiáit, s azokat a közös kulturális, történelmi, társadalmi, gazdasági stb., tényezőket, amelyek a stratégiák kialakításában meghatározó szerepet játszottak.

6. A nyelvi tájkép osztályozása

A nyelvi tájkép vizsgálatának egyik lehetséges módja a kvantitatív módszerek alkalmazása. Ahhoz, hogy számba tudjuk venni a feliratokat, először fontos megadni a táblák definícióját. Backhaus szerint táblának tekintjük a térben található, meghatározott keretbe foglalt bármilyen írott szöveget. E tág definíció magában foglalja a kézzel írott cetliket, a hatalmas óriásplakátokat s a hirdetőtáblákat éppúgy, mint az ajtókon található húzni-tolni feliratokat, a feliratos lábtörlőket és a növények botanikai feliratait. Minden egyes tábla egy egységnek számít, függetlenül a méretétől. Backhaus a graffitiket is idesorolja annak ellenére, hogy azok gyakran nincsenek keretbe foglalva (Backhaus (2006: 55).²⁹

Az El-Yasin – Mahadin szerzőpáros meghatározásában minden írott nyelvi anyagot feliratnak tekint, ami felhívja a figyelmet magára az üzletre: legyen ez egy tipikus üzletnévtábla, kirakatfelirat vagy szöveg egy mozgó ajtón. Azonban az azonos szövegeket egy feliratnak tekinti, akkor is, ha ugyanannak az üzletnek a különböző oldalaira vannak írva (El-Yasin – Mahadin 1996: 409; idézi Edelman 2010: 10).

Hasonlóan gondolja Cenoz – Gorter (2006: 71), aki az üzletek és boltok esetében minden cégfeliratot egy egységnek tekintett (akárhányszor fordult is elő a szöveg az üzleten). Ha egy banknak vagy üzletnek a neve ott volt a bejáratnál, de voltak hirdető poszterei az ablakban, akkor az üzlet nevét egy feliratnak (egységnek) tekintette.

²⁹ „A sign was considered to be any piece of written text within a spatially definable frame. The underlying definition is rather broad, including anything from handwritten stickers to huge commercial billboards. Also such items as ‘push’ and ‘pull’ stickers at entrance doors, lettered foot mats or botanic explanation plates on trees were considered to be signs. Each sign was counted as one item, irrespective of its size.”

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

Disszertációmban mindig megjelölöm, hogy mely meghatározás szerint dolgoztam, attól függően, hogy a táblákat hol és milyen körülmények között vizsgáltam.

Annak a definiálása után, hogy mit is ért a szakirodalom pontosan fizikai értelemben nyelvi tájképen, **azt is pontosítani kell, hogyan osztályozhatók és dokumentálhatók a kutatás során a nyilvános térben található többnyelvű írásos táblák.** Ennek a folyamatnak a megkönnyítésére Reh (2004), Sheba (2007) és Scollon – Scollon (2003) tipológiáját ismerttettem.

Reh a többnyelvű tábláknak 4 fő típusát különböztette meg:

1. **Duplikáló** (duplicating): olyan tábla, amelyen pontosan ugyanaz a szöveg szerepel több nyelven
2. **Fragmentáló** (fragmentary): olyan többnyelvű tábla, amelyen a teljes információ csak az egyik nyelven van meg, de bizonyos részek le vannak fordítva egy vagy több további nyelvre is.
3. **Átfedő** (overlapping): az információ egy része két vagy több nyelven található a táblán, de minden nyelven még további különböző információk is szerepelnek. Ebben az esetben a szövegek tartalma különböző nyelveken egyszerűen átfedi egymást.
4. **Kiegészítő** (complementary): olyan feliratok, amelyeken a teljes információ különböző részei különböző nyelvekhez vannak rendelve, s ezek mutatják a kiegészítést.

A felosztás szerint az **átfedő** és **kiegészítő** típusú táblák többnyelvű olvasókat feltételeznek, mert a táblákon található összes nyelv ismerete szükséges ahhoz, hogy a szövegeket megértsék.

Reh Ugandában, Lirában kutatatott, ahol sokkal gyakoribb a kiegészítő és átfedő feliratú többnyelvű tábla. Tapasztalata szerint a többnyelvű szövegtípusok és a kommunikatív funkciók elemzése különböző következtetések levonását teszi lehetővé *„tekintettel a közösség társadalmi rétegződésére, a különböző társadalmi csoportok relatív státuszára*

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

és a közösséget meghatározó kulturális ideálokra vonatkozóan” (2004: 38; vö. Edelman 2010: 21).³⁰

Sebba (2007) felosztásában **párhuzamos** és **kiegészítő** vegyes nyelvű feliratokat különböztet meg. A párhuzamos szövegű táblákon ugyanazt az információt találjuk meg egy vagy több nyelven, míg a kiegészítő szövegű táblákon két- vagy több nyelvet használnak ugyan, de a szövegek nem egymás fordításai. **Sebba tipológiája szerint a párhuzamos vegyes nyelvű szövegek felelnek meg a Reh-féle duplikáló többnyelvű típusnak, míg a kiegészítő táblákon ugyanazt az értik.**

Sebba szerint a párhuzamos többnyelvű szövegeket gyakran egynyelvű közösségeknek tervezik, miközben a kiegészítő többnyelvű táblák a többnyelvű olvasóközösséget szolgálnak ki. Ezzel kapcsolatban Rehnek is hasonló megfigyelései voltak a többnyelvű szövegekről.

A Scollon és Scollon (2003) szerzőpáros a feliratok szemiotikáját kutatta. Szerintük az a tény, hogy a többnyelvű feliratokon a különböző nyelvű szövegek nem kerülhetnek ugyanarra a helyre egyidejűleg, már egyfajta preferenciarendszert teremt. Megfigyelték, hogy a balról jobbra író nyelvek esetében általában három lehetőség áll fent:

1. A nyelvek függőlegesen vannak tagolva; a preferált kód a másodlagos kód fölé kerül.
2. Ha egymás mellett vannak a szövegek, akkor a preferált kód a bal oldalra, a másodlagos kód a jobb oldalra kerül.
3. A preferált kód kerül középre és a másodlagos kód a felirat szélére.

Természetesen ez a preferenciarendszer kijátszható nagyobb betűméret alkalmazásával mindkét esetben, azaz az alacsonyabb rangú helyzetben lévő szöveget is írhatják nagyobb betűmérettel, mint az elsődleges nyelv szövegét. Hasonlóképpen Huebner (2006) hívja fel a figyelmet arra, hogy a meghatározó nyelv elsődlegessége problémás lehet, ha a szöveg elhelyezését és a betűméretet ellensúlyozzák más jellemzők, mint a szín, a képek és a szövegek mennyisége. Ugyanakkor Scollon és Scollon elismerik, hogy nincsenek

³⁰ Saját fordítás.

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

bizonyítékaik arra, hogy mi a helyzet a jobbról balra író nyelvek esetében, mint pl. az arab, illetve arról sem, hogyan működik ez a preferenciarendszer akkor, ha ellentétes írásmódú nyelvek (pl. angol és arab) együtt szerepelnek egy közös táblán.

Scollon és Scollon (2003) szerint egy felirat nyelve vagy a közösségi teret határozza meg, ahol megjelenik (pl. egy arab nyelvű közösség), vagy egy termékre, vállalkozásra utal, és semmi köze sincs az adott helyszínhez, (pl. egy kínai étterem esetében, ahol az étterem jellege miatt kínai írásjelek szerepelnek a feliratban).

Az első esetet „*geopolitikai indexnek*” nevezik, míg a második esetet „*szociokulturális asszociáció alapuló megfeleltetésnek*” („szociokulturális asszociációnak”). Az angol nyelv inkább használható valamilyen idegen ízlés jelképezésére, mint egy angol nyelvű közösség geopolitikai indexének megjelenítésére (Scollon és Scollon 2003). Véleményem szerint az esetek túlnyomó többségében az angol szerepeltetése a feliratokon valóban a szociokulturális asszociációk kategóriájába esik; azonban például egy kanadai francia–angol vegyes környezetben geopolitikai indexként jobban felfogható.

7. Összefoglalás

Összefoglalva megállapítható, hogy a táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok vannak. Ebből a szempontból tökéletes terepe a nyelvitájkép-kutatásnak a Kárpát-medence, hiszen kisebbségpolitikai szempontból a többség és kisebbség kapcsolata konfliktusokkal terhelt, amit a fejezetben ismertetett kutatások is igazolnak. Nem szeretném csak a konfliktusokra kihegyezni a nyelvi tájképek vizsgálatát, hiszen első terepmunkám alkalmával – amikor Ausztriában, Felsőpulyán végeztem interetnikus kapcsolatelemzést – kiderült, hogy napjainkban a különböző etnikumok között lokálisan nincsenek ellentétek/konfliktusok, míg a nyelvi ideológiákban az ellentétek tetten érhetők az osztrák társadalomban is (vö. Doroskar 2014).

A kisebbségi feliratokról szóló törvényeket a többség alkotja, ezért kisebbségi léthelyzetben élőknek, így a Kárpát-medencei kisebbségeknek is erőfeszítéseket kell tenniük azért, hogy nyelvük a térben láthatóvá váljék (3.2. rész).

II. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁTTEKINTÉSE ÉS A DISSZERTÁCIÓ FOGALMI KERETEINEK KIJELÖLÉSE

A nyelvi táblák alul- vagy felülreprezentáltsága abból a különböző szemléletmódból fakad, hogy nem elegendő egyenlő lehetőségeket, jogokat biztosítani kisebbségnek és többségnek; nem a lehetőségek, hanem az eredmények azonossága lenne egy igazságos társadalom fokmérője (vö. Skutnabb-Kangas és Cummins 1988. 393, idézi Kontra 2004), és járulna hozzá hatékonyan a kisebbség térbeli láthatóságához, s egy nyelvi kisebbségi közösség fennmaradásához. Így a feliratok értelmezésekor és elemzésekor figyelembe kell venni a táblák elhelyezésének körülményeit is (Backhaus 2007: 58).

Láthattuk, hogy a nyelvitájkép-kutatás témaköre bővült: a kezdeti kisebbség–többség aspektusából végzett kutatások után egyre népszerűbbé vált a többségi és a bevándorlók által használt nyelvek feliratokon való jelenlétének a vizsgálata, amely azt igazolja, hogy a szociolingvisztika gyorsan reagált a globalizált világ aktuális problémáját tükröző folyamatok elemzésére a nyelvi tájképek vizsgálatában is. Ezen túlmenően a nyelvi tájképek definíciója is bővült, s ehhez hasonlóan a vizsgálat terepe is.

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

1. Bevezető

Ahogy már korábban is utaltam rá, a Landry és Bourhis szerzőpáros szerint a nyelvi tájképek szoros összefüggésben vannak az őket körülvevő társadalmi környezettel (1997). A nyelvi tájképkutatás legújabb vonulata ugyanakkor az előző fejezetben már részletesen tárgyalt nyelvi vitalitás mellett a nyelvi ideológiákban keresi a magyarázatát annak, hogy a feliratok a szimbolikus térben hogyan, miként, milyen méretben és nyelven jelennek meg (ld. Jaworski – Thurlow 2010: 11).

A táblák szociolingvisztikai szempontú tanulmányozásához interdiszciplináris megközelítés szükséges, ennek hátterét már az előzőekben felvázoltam. A vizsgálat csak úgy lehet hiteles, ha feltárjuk a rokntudományok (jogtudomány, történettudomány, szemiotika, földrajz, névtan vagy éppen a közgazdaságtan, antropológia és demográfia) eszközeinek és kutatási tapasztalatainak segítségével a kisebbségi közösség történeti hátterét, hiszen így tudunk komplex képet kialakítani és következtetéseket levonni a nyelvi táblák használatáról és a nyelvi helyzetről (vö. Bartha et al 2003: 13–29; Szoták 2016: 108).

Ezt az irányvonalat követve a szociolingvisztikai kontextus részeként először azt mutatom be, hogyan jelennek meg a nyelvi ideológiák osztrák censusok gyakorlatában, s hogy miért lett a regiszter alapú népszámlálás óta az őshonos kisebbség létszámában láthatatlanná.

A fejezet további részében az osztrák kisebbségpolitika és a kisebbségekre vonatkozó szabályozás rendszerét ismertetem annak összefüggésében, hogy a társadalmat átható ideológiák, s ezek hatására a mindig csak a minimumot teljesíteni akaró kormányzat miért „csöpögtetve,” különböző időszakokban alkotta meg a hat népcsoport oktatási és egyéb törvényeit, s így implicit módon, burkoltan ugyan, de mégis erősítette a kisebbségi nyelvek visszaszorulását.

A társadalmi környezet részeként az oktatáspolitikai és az oktatási rendszer viszonylag részletes ismertetését az indokolja, hogy a kisebbségi oktatáspolitikát is a többség irányítja, s a többségi társadalomban meglévő ideológiák kihatással vannak a kisebbségi oktatáspolitikai irányítására. *Alárendelt nyelvi helyzetben a nyelvpolitika*

korlátozása rendszerint arra irányul, hogy az anyanyelv csak az oktatás tárgya lehessen, mint bármely idegen nyelv; a megismerés, az oktatás eszközeként a hivatalos államnyelvet ajánlja vagy kötelezi. [...] Mivel pedig a politika széljárása viszonylag változó, paradox módon a kisebbségi oktatás egyetlen állandó eleme a bizonytalanság és a gyakori változás (Péntek 1999: 11). Péntek János gondolatát tovább folytatva – nem Trianon volt a Kárpát-medencei, s így az örvidéki magyarság életében sem az egyetlen trauma: szinte minden generációnak jutott egy-egy megrázó élmény. Trianon után, már az 1930-as évektől jelentős politikai erőt képviselt a nemzetiszocialista mozgalom, amelynek bőven voltak szimpatizánsai a burgenlandi magyarok soraiban is (Baumgartner 2008: 180). Ez az időszak melegágya volt az ideológiák konstruálásának. Azon túl, hogy tulajdonképpen az etnikumok egymás iránti bizalmát tette tönkre, félelmet gerjesztett a kisebbségi csoportokban (Skutnabb-Kangas 1998: 23). Ez már a korábbi időszakban is tetten érhető, hiszen 1923-ban Burgenland első tartományi vezetője így fogalmazott: *„Tessék beszüntetni a magyar fecsegést az osztályban!”* S ezen túlmenően megfenyegették a középiskolában oktató tanárokat, hogy hagyjanak fel a magyar nyelvhasználattal, mert *„az iskola feladata a németiségre nevelés”* (idézi Baumgartner 2008: 116).

A társadalmi környezet rányomta a bélyegét a kisebbségi egyházak, közösségek működésére és a civil életre is. Szintén Baumgartner számol be arról, hogy az óriszigeti gyülekezet felmondott lelkészének, és kommunistának bélyegezte, mert nyíltan nem adta le a voksát a Német Birodalomhoz való csatlakozásra (2008: 180). A nemzetiszocialista időszakban lehetetlenítették el az 1889-ben alapított felsőőri olvasóköri működését is, így nem véletlen, hogy a megfélemlítés és a társadalomban „rejtőzködő” ideológiák hatására az első magyar érdekvédő civil egyesület csak 1968-ban alakult meg Felsőőrben. A fentebb vázolt okok miatt a társadalmi környezet bemutatása tehát elengedhetetlen feltétele a táblák értelmezésének a szimbolikus térben.

1.1. Demográfia: cenzus és társadalmi környezet

Nemzetiség és nyelv viszonya – főképp a francia forradalom óta, amióta nyelvi nemzettudat létezik (Ortutay 2002: 95–103) – szorosan összefügg, ezért fontos rávilágítani néhány vitatható szociolingvisztikai és társadalomtudományi (szociológiai, demográfiai) kérdésre. Úgy vélem, ezek szorosan kapcsolódnak Ausztria kisebbségpolitikájához és a nyelvi tájképek reprezentációjához is, annál is inkább, mert a

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

társadalomtudományok körébe tartozó népszámlálási eredmények és a nyelvi tájképek kvantitatív vizsgálata összehasonlítható, mivel mindkettő a maga eszközeivel általános képet nyújthat a nyelvi helyzetről (Cenoz – Gorter 2006: 67–68, idézi Laihonen 2012: 33).

A nacionalista társadalmak politikájában a nyelvek hierarchiája szinte mindig vita tárgyát képezte (Arel 2002: 92–120). Napjainkban is sokszor kerül viták középpontjába az, melyik nyelv kapjon egy-egy országban hivatalos státuszt. S hogy ez a kérdés mennyire aktuális, igazolja például a magyar nyelv Kárpát-medencei helyzete, s a magyar kisebbségek autonómiatörekvéseinek összefoglalása (Mile szerk. 2006).

A franciák – nem meglepő módon – már 1860-ban kifejtették, hogy elképzelésük szerint a nemzet egy állam természetes határai között létezik, míg a németek, akik több államban és fejedelemségben éltek szétszórva, a nemzetiségen olyan kulturális közösséget értettek, amelyek nem feltétlenül egy állam határai között élhetnek csupán (vö. Kleeberg 1915, 28–29, idézi Arel 2002: 92–120, 2015: 9.)

Arról, hogy a nemzetiség és a nyelv hogyan legyen része a censusoknak, az 1872-es szentpétervári statisztikai konferencián döntöttek, s arra jutottak, hogy a nyelv az egyetlen hiteles kategória, amely segítségével megragadhatják a nemzetiséget. Azt persze tagadták, hogy **bár a nyelvre kérdeztek rá, valójában arra voltak kíváncsiak, hogy a különböző nemzetiségeknek mennyi a létszáma** (Böck 1974, idézi Arel 2015:10). S tulajdonképpen a nemzet tagjai által használt nyelvek regisztrációja kulcsfontosságú tényezőként jelent meg a területi igény megfogalmazása és legitimálása szempontjából (vö. Arel 2015: 40).

Véleményem szerint arról sem szabad megfeledkezni, ahogy a többségi államok legtöbbször a kisebbségi csoportok számarányához kötik, arra alapozzák támogatás- és kisebbségpolitikájukat, a kisebbségi jogokat éppen censusok eredményeire is alapozott százalékos arányai szerint határozzák meg. A népszámlálások rendszere tehát hasznos, ugyanakkor sokszor átpolitizált területe a társadalomtudományoknak.

Ha a **népszámlálások nyelvi kérdéseit** vesszük számba, akkor négy olyan nyelvi helyzet van, amelyre az adatfelvétel során rákérdezhetnek: **1. az a nyelv (L1), amelyet elsőként tanult meg a válaszadó (általában az anyanyelv); 2. az a nyelv, amelyet a válaszadó a népszámlálás idején leginkább használ; 3. egy (vagy több) adott hivatalos nyelv ismerete (Arel 2015: 13); vagy 4. a tanult idegen nyelvek.** Vannak

beszélők, akik estében mindegyik nyelv ugyanaz, illetve vannak olyan élethelyzetek, amikor ezek különbözőek. Kanada például azon kevés országok közé tartozik, ahol 1971 óta ez első három szituációt megpróbálják rögzíteni a népszámlálás alkalmával, míg a világ országainak túlnyomó többsége csak a fenti helyzetek egyikére kérdez rá (Arel 2015: 13).

Így van ez Ausztria esetében is, amely – ahogy majd lentebb részletesen olvashatjuk – a *használati nyelv* vagy *környezeti nyelv* (Umgangssprache) kategóriáját alkalmazta népszámlálási gyakorlata során egészen 2001-ig. Az Ausztriában és Szlovéniában 2011-ben bevezetett, regiszter alapú népszámlálási rendszer elvei és gyakorlata miatt az ott élő **autochton népcsoportok tulajdonképpen láthatatlan kisebbségek**, mert pontos számukat – például az ott élő magyarok létszámát – azóta sem hozták nyilvánosságra. Kérdéses, hogy a regiszteralapú népszámlálási gyakorlat terjedése a többség által irányított kisebbségpolitikában Európa-szerte milyen negatív változásokat idéz majd elő. Ugyanakkor Ausztriában az ún. *új kisebbségek* (neue Minderheiten), azaz a bevándorló közösségek létszámát is nyomon követik a népszámlálások, ahogy erre a disszertáció I. fejezetében már rámutattam.

1.2. Az osztrák népszámlálási rendszer sajátosságai

A mai népszámlálások rendje – azaz a tízévenkénti censusok bevezetése és egy viszonylag egységes módszertan kidolgozása – egy Buenos Airesben megtartott konferencián került először szóba, 1910-ben (Szűcs 2011: 11), s ezt a rendszert az akkori Osztrák–Magyar Monarchiában is bevezették.

A következő reformot az 1971. évi népszámlálás alkalmával hajtották végre Ausztriában, amikor az elektronikus adatfeldolgozás megkezdődött. Ezt követően egy 2000-es minisztertanácsi rendelet hozott újító intézkedéseket: ennek értelmében a 2001. évi census volt az utolsó "hagyományos" népszámlálás, amelyben kérdezőbiztosokat és kérdőíveket alkalmaztak.

2011-ben a huszonhét európai ország közül tíz változtatott a népszámlálási hagyományain. Ausztria a korábbihoz hasonlóan most is radikálisan tette ezt: teljes mértékben áttért a regiszter alapú censusra, s ennek érdekében külön regiszterként alkotta meg például az oktatási regisztert (Erdei 2013: 91). Ausztriában az Osztrák Statisztikai Hivatal (*Bundesanstalt Statistik Österreich*) törvényben rögzített kötelessége a népszámlálások lebonyolítása. Nemzetközi szinten az Európa Parlament 2008/763.

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

számú rendelete szabályozza a népszámlások rendjét, míg Ausztriában elsősorban a 2006/33. számú szövetségi törvény és további rendeletek tartalmazzák a népszámlálás folyamatával kapcsolatos előírásokat,³¹ miután 2000-ben a minisztertanács úgy határozott, hogy változtatni kell a censusok korábbi módszerein.

A 2001-es népszámlálás a magyar kisebbség szempontjából azért volt jelentős, mert az ausztriai magyarság lett a legnagyobb létszámú, hivatalosan elismert népcsoport Ausztriában, ugyanis összesen 40 583 személy jelölte meg a kérdőívben, hogy magyarul is beszél. A valóságban azonban a kép árnyaltabb ennél. A helyzet megértéséhez ismernünk kell a kisebbségpolitikai koncepción túl, és a fentebb bemutatott jogszabályi környezet mellett az Osztrák Köztársaság népszámlálásának bonyolult, és egységesnek egyáltalán nem mondható rendszerét (ld. III. 3.2; vö. Baumgartner 2003). Ugyanis legfeljebb a hivatalosan elismert autochton népcsoportok tekintetében igaz az, hogy a magyarság a legnagyobb kisebbségi csoport az országban. És azt is fontos tudni, hogy az osztrák hivatalok csak az osztrák állampolgársággal rendelkezőket számítják az autochton csoportba.

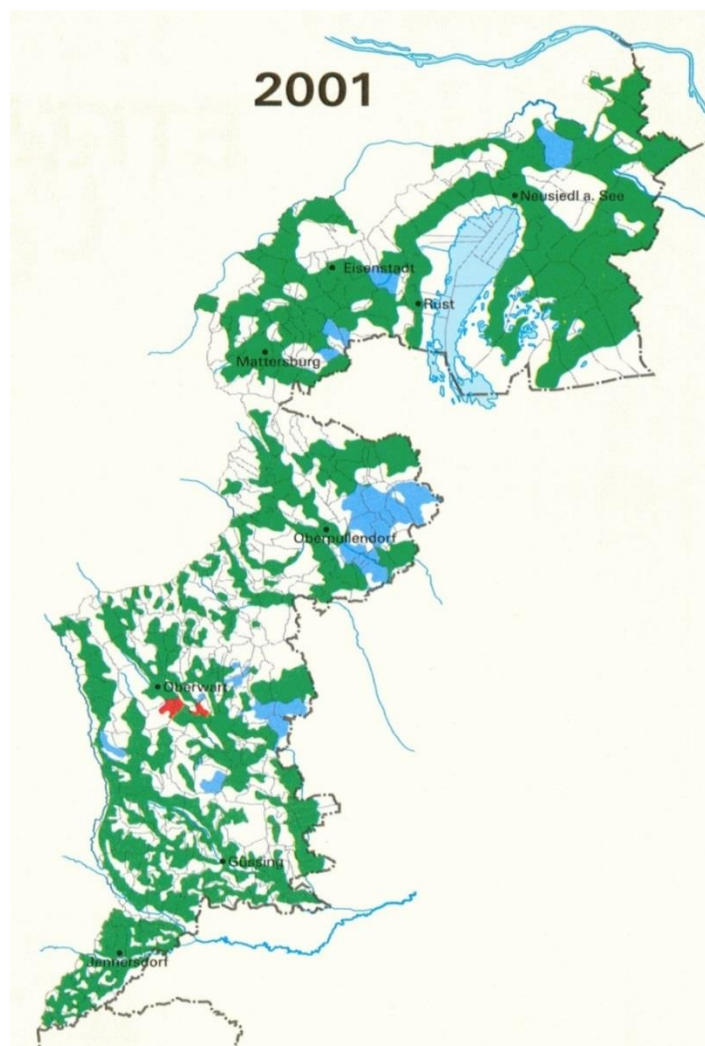
A censusok szempontrendszere tulajdonképpen jól illeszkedett az osztrák kisebbségpolitika ideológiájához (vö. Baumgartner 1995), és megmutatta a nyelvpolitika törésvonalait (Baumgartner – Perchinig 1997: 628–651). A censusokban különbséget tettek osztrák és külföldi állampolgárságúak között. Így jól látszott, hogy mennyien vannak azok az állandó lakcímmel rendelkező külföldi származású állampolgárok, akik 10 év Ausztriában tartózkodás után megkapták az osztrák állampolgárságot. A hivatalos statisztikákban az autochton népcsoportok létszámát az osztrák állampolgárság vonatkozásában adták meg, ezt tekintették meghatározónak. Azok a magyarok, akik nem rendelkeztek osztrák állampolgársággal, külön kategóriába kerültek. Azokat pedig, akiknek nem volt állandó bejelentett lakcímük (például az ingázók és az idénymunkások), nem is számolták össze. A kérdőívek nem az anyanyelvre (*Muttersprache*), hanem a

³¹ Registerzählungsgesetz: BGBl. I Nr. 33/2006
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004583>;
Finanzausgleichsgesetz: BGBl. I Nr. 103/2007
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20005610>;
Bundesstatistikgesetz: BGBl. I Nr. 163/1999
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10006095>;
Datenschutzgesetz: BGBl. I Nr. 165/1999
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=bundesnormen&Gesetzesnummer=10001597>;
E-Government-Bereichsabgrenzungsverordnung: BGBl. II Nr. 289/2004
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003476>

III. NYELVKÖRNYEZETI KONTEXTUS

mindennapi életben (család, a rokonok, barátok körében) használt nyelvre (*Umgangssprache*) kérdeztek rá. A dokumentumban az államnyelv mellett előre megadott kategóriaként felsorolták a hivatalosan elismert hat ausztriai autochton népcsoport nyelvét is: a szlovént, a burgenlandi horvátot (*gradiscanski hrvatski*), a magyart, a szlovákot, a cseh nyelvet és a romani nyelvet. Ezekon kívül egyéb nyelvek is megadhatók voltak. Míg az 1991-es census alkalmával még a 6 őshonosként hivatalosan elismert népcsoport nyelvén is külön, papír alapú kérdőíveket készítettek, addig 2001-ben ezek már csak az internetről voltak letölthetők.

A fentiek függvényében teljesen szubjektív, hogy ki melyik nyelvet jelölte meg.

7. ábra. Őrvidék magyar köznyelvi térképe 2001-ben³²

³² Forrás: Kocsis Károly. <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/contentMAPh.html> A piros szín a magyarokat, a zöld a németeket jelöli. (2014.12.10.)

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

A népszámlálások adatainak feldolgozásával kapcsolatban érdemes tudni, hogy az osztrák statisztikai hivatal nem tesz közzé az egész országra vonatkozóan egységes adatokat. Az osztrák közigazgatás felépítésével összefüggő sajátosság az, hogy bár a kérdőíveket a központi statisztikai hivatal dolgozza ki, azokat a tartományi kormányok statisztikai osztályai kérdezik le és küldik vissza a központba. A feldolgozott adatoknak azonban csak egy részét publikálja a Statistik Austria³³ ingyenesen a honlapján vagy nyomtatott kiadványok formájában, a részletesebb adatokért fizetni kell, mivel a statisztikai hivatalnak a saját költségvetése egy részét piaci alapon kell kigazdálkodnia. Részben ez az oka annak, hogy a legfrissebb, 2011. évi regiszter alapú népszámlálás népcsoport-adatait még ma sem ismerjük, hiszen a nyelvi adatok kinyeréséért és elemzéséért is fizetni kellene.

A kérdőívek nyelvi adatainak elemzése további problémákat vetett fel. Ha például valaki a magyar és a horvát nyelvet egyaránt bejelölte használt nyelvként a kérdőíven, akkor az elemzők a lakóhely szerint sorolták be valamelyik nyelvhez. Ha a válaszadó Eszéken született, akkor egyértelműen a horvát nyelvet beszélőkhöz sorolták be. Hasonló helyzet állt fenn a 2001-es népszámlálásnál is, ezt az eljárást alkalmazták a horvát és a roma nyelvcsoporthoz, ahogyan erre Baumgartner is felhívta a figyelmet (2003, 158–170). A roma nyelvcsoporthoz 1991-ről 2001-re óriási mértékű növekedés volt megfigyelhető. Amíg 1991-ben 93 személy vallotta magát romani vagy szinti beszélőnek, addig tíz évvel később már több ezren. A Statisztikai Hivatal feltételezése szerint az elmúlt évtizedben Ausztriába költöző románok többsége érthette félre a kérdőívet, ezért azokat, akik a romani nyelvet jelölték be és Romániában születtek, a román nyelvcsoporthoz sorolták. Fel sem merült az elemzőkben az, hogy ők romániai származású, romanit beszélő romák is lehetnek.

A burgenlandi horvát kisebbség esetében a népszámlálási kérdőíveken évtizedeken keresztül csak a horvát nyelv szerepelt előre megadott nyelvi kategóriaként. Elsőként a 2001. évi census tett különbséget a horvát standard és a burgenlandi/gradistyei horvát nyelvváltozat között. Ez a megkülönböztetés azonban nem volt véletlen, annak háttérében tudatos nyelvpolitikai megfontolások feltételezhetők, hiszen autochton népcsoportként csak a burgenlandi horvátokat ismeri el az osztrák állam. Ha a 2001-es népszámlálás kérdőívében valaki beszélt nyelvként bejelölte mind a lokális horvát változatot, azaz a

³³ http://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html (2015.08.06.)

gradistyei horvátot, mind pedig a standard, "irodalmi" horvátot, akkor ismét a demográfusok döntötték el az illető születési helye alapján, hogy a válaszadó a hivatalosan elismert, őshonos burgenlandi horvát népcsoportoz tartozik-e. Azaz a statisztikai hivatal szakemberének minősítése hatással van a horvát nyelvi kisebbséget reprezentáló statisztika adataira, ezzel pedig befolyásolja annak a népességnek a számarányát, amely igényt tarthat az autochton kisebbségeket megillető jogok gyakorlására.

Összegzésképpen tehát arra kell felhívni a figyelmet, hogy annak ellenére, hogy az adatok önbevalláson alapulnak, a nyelvhasználati adatoknál egyes esetekben az elemzők értelmezése felülírja azokat, és így nem kapunk valós képet.

A magyar népcsoportra és a teljes magyar nyelvi kisebbségre vonatkozó adatok megjelenésére a 2001-es népszámlálás adatainak megjelenése után is éveket kellett várni, mert a statisztikai hivatal csak az osztrák állampolgárokra vonatkozó adatok elemzését tette közzé, a külföldiek adatait csak részlegesen. A kisebbségi nyelvekre vonatkozó adatok feldolgozása során gondot okozott az is, hogy a civil szervezetek költségvetési támogatásának felhasználását szabályozó rendelkezések nem engedélyezik azt, hogy az állami kancelláriától kapott támogatásból egy szintén állami hivatal részére történjenek kifizetések, ezért azt sem teszik lehetővé, hogy a kisebbségi szervezetek a statisztikai adatokért fizessenek (Szoták 2015b: 1–20).

1.3. Az autochton népcsoportok³⁴ Ausztriában

A népcsoportok helyzetének rövid bemutatását azért tartom indokoltnak a disszertáció szempontjából, hogy minél árnyaltabb képet kapjunk az összes népcsoport helyzetének ismeretében a magyarság körülményeiről, fennmaradásának lehetőségeiről. A közösségek bemutatását a Giles – Bourhis – Taylor által (1977) felállított **etnolingvisztikai vitalitási modell** kereteiben, az életképességet meghatározó tényezők feltárásával ismertetem az alábbi faktorok szerint:

1. **a státusz:** ezen a csoport gazdasági, társadalmi, történelmi helyzetét és a nyelv státuszát értik;

³⁴ Az országban a népcsoport / Volksgruppe kifejezést használják a közéletben, mert a kisebbség / Minderheit kifejezéshez negatív konnotáció társul.

2. **a demográfia:** azaz a csoport lélekszáma az azt befolyásoló tényezők figyelembe vételével (születés, halálozás, vándorlás);
3. **az intézményi támogatottság:** ami a közösség formális vagy informális jelenlétére utal a civil, állami, oktatási, egyházi, kereskedelmi intézményekben és a médiában.

A modellt csak keretként használom a közösségek bemutatására, mert a disszertációnak nem tárgya a közösségek etnolingvisztikai vitalitásának elemzése, ugyanakkor a jövőben érdemes lenne olyan kutatásokat is végezni, amely Giles et al (1977), Edwards modelljének ismeretében hasonlítja össze az autochton közösségek etnolingvisztikai vitalitásának jellegzetességeit, nem kihagyva Fishman (1965) klasszikus kérdését sem (Who speaks what language to whom and when?).

Burgenland Ausztria „legszegényebb” tartománya. A 60-as években felbomlottak a zárt paraszti közösségek, és elkezdődött az ingázás Bécsbe és a közeli városokba. Egy újabb vizsgálati lehetőséget rejt a svéd geográfusnak, Hägerstrandnak (1970) a humán geográfiai elmélete. Hägerstrand tér-mozgás modelljével (időföldrajz, time geography) azt lehetne vizsgálni, milyen szabályossággal mozognak az emberek egy településen vagy a térségben, ezzel modellezve egy-egy település jövőjét gazdasági és nyelvi szempontból is.

1.3.1. Az autochton népcsoportok státusza

Ausztriában a hatályos törvények szerint hat őshonos népcsoport él, akiket – az osztrák kisebbségpolitika mindig csak a minimumra törekvő gyakorlatának köszönhetően – különböző időszakokban ismertek el hivatalosan: a burgenlandi horvátokat és a karintiai szlovéneket 1955-ben, a burgenlandi magyarokat 1976-ban, a Bécsben és környékén élő cseheket 1976-ban, az ugyanitt élő magyarokat és szlovákokat 1992-ben, míg a burgenlandi romákat 1993-ban. Státuszuk, s az osztrák alkotmányban használt terminológia szerint ők az ausztriai **őshonos népcsoportok** (autochtone Volksgruppen). A kisebbségi jogok Ausztriában területi alapon érvényesülnek, így a népcsoportok kisebbségi jogait csak lakóhelyükön gyakorolhatják. A hivatali nyelvtörvény szerint például a burgenlandi magyarok csak az általuk lakott körzetek hivatalaiban (Felsőpulyán, Felsőörben, Alsóörben és Öriszigeten).³⁵

³⁵ https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2000_229_2/2000_229_2.pdf (2016.10.10)

A **karintiai szlovének**³⁶ (korábban alpokbéli szlávok) 1400 évvel ezelőtt telepedtek le Karintia és Stájerország területén. Karintiában elsőként az 1848-as Czoernig-féle népszámlálás eredményeként tájékozódhattunk a szlovének számáról.³⁷ Eszerint Dél-Karintiában még létezett egy zárt szlovén nyelvterület, ahol a nyelvhatár a Hermagor–Gailtaler Alpok–Villach déli várospereme–Ossiacher Tauern vonaltól a Moosburg–Maria Saal–Ottmanach–Brückl–Südrand der Saualpe–Lavamünd által határolt területig terjedt. Klagenfurt ekkor német nyelvsziget volt egy szlovén nyelvterületen, s Karintia lakossága harmadrészben szlovén volt. Az első hivatalos népszámlálást 1880-ban tartották. Ekkorra a Klagenfurttól északra fekvő terület már elnémetesedett, de továbbra is fennmaradt egy zárt, 85 000 fős szlovén nyelvű terület Karintiában.

A Monarchia végére a karintiai szlovének asszimilációja felerősödött, különösen Arnoldstein és Verlach ipari körzeteiben, valamint a Villach–Wörthersee–Klagenfurt–Völkermarkt vonal mentén. A 19. század közepén a Karintiában is jól érezhető nacionalizmus etnikai összetűzésekhez vezetett.

1920. október 10-én a Dél-Karintia hovatartozásáról tartott népszavazás eredményeként a területet az akkori Jugoszlávia helyett Ausztriához csatolták. Az 1920-as években a szlovének eredménytelen tárgyalásokat folytattak az osztrák állammal kulturális autonómiájuk és népcsoportjuk elismerésért. A nemzeti szocialisták üldözték a szlovéneket, 1942-től kitelepítésekre is sor került. Az őket ért atrocitásokra fegyveresen válaszoltak, az általuk szervezett partizán mozgalom egész Karintiára kiterjedt, és megerősítette a szlovén népcsoport összetartozását.

Ausztria 1945-ös felszabadítása eltérően hatott Burgenlandra és Karintiára. A szlovének felléptek a nácik ellen, míg a helyi osztrákok inkább támogatták a náci rezsimet. Ez tovább mélyítette a már meglévő etnikai konfliktusokat Karintiában, ezzel szemben például Burgenlandban nincsenek feszültségek az etnikumok között (Baumgartner 1995a; Szoták 2003b, 2003c).

A kisebbségeknek az 1955-ös államszerződésbe vetett reménye³⁸ hamar szertefoszlott. Az 1955 utáni kisebbségellenes hangulatot az 1959-es kisebbségi iskola- és

³⁶ Számuk 20 191, becslések szerint 40-50 000. A nyelvük nem különbözik a szlovéniai nyelvváltozattól, de erős a német jövevényszavak hatása.

³⁷ Der Report des Österreichischen Volksgruppenzentrums an die drei EU-Weisen In: www.gfbv.it (2014.10.12.)

³⁸ Hittek abban, hogy egységesen mindenki számára biztosítja majd a kisebbségi jogokat. Ehelyett csak a szlovén és a burgenlandi horvát népcsoportot ismerték el őshonos kisebbségként.

bírósági nyelvi törvény³⁹ bevezetése tovább erősítette, mert ez a törvény a szlovén nyelvet a templom és az otthonok területére szorította vissza. A hivatalos tartományi politika a szlovén nyelv nyílt használatát eltűrte ugyan, de ez haragot váltott ki az ott élő osztrákokból. Összességében ezek a megmozdulások a szlovén népcsoport megerősödéséhez vezettek (Baumgartner 1995a). Az 1955-ös államszerződés népcsoportként nevezte meg őket, de az ott elismert kisebbségi jogok azóta is vitát képeznek, mert csak részben valósultak meg. Az 1972-ben kirobbanó helységnévtábla-konfliktus lezárására a legújabb kisebbségi törvény módosításakor került sor 2014-ben. Hasonlóan meg kellett küzdeniük a kötelező kétnyelvű oktatás bevezetéséért, amiért 1958-ban sztrájkoltak is a szlovének. A törvény 1959-ben megszületett.⁴⁰

A ma kb. 15–20 ezres **bécsi cseh**⁴¹ közösség első tagjai a 13. században jelentek meg, majd a 19. században érkeztek nagyobb számban politikai és gazdasági okokból a császárvárosba. Ekkor számuk a hivatalos adatok szerint 100 ezer főt tett ki, becslések szerint azonban ennek akár a négyszerese is lehetett a valós érték (Basler 2004: 83).

A **szlovákok** többnyire Bécsben élnek. Már a Monarchia idején megjelentek az akkori császárvárosban. Történetük szorosan összefonódott a csehekével. 1993 óta önálló népcsoportként is elismerték őket.

A burgenlandi **horvátok**⁴² 1533–84 között vándoroltak az akkori Nyugat–Magyarország és Alsó-Ausztria keleti területére Horvátországból, Dalmáciából és Szlovéniából, főleg az oszmán előrenyomulás, illetve az osztrák és magyar földesurak betelepítési szándékai miatt. A ma is erős horvát öntudat 1848 után kezdett kifejlődni, s a történelmi események hatására egyre határozottabbá vált. Az 1868-as törvények értelmében a horvát nyelvet már használhatták az iskolában és a hivatalokban. A gradistyei horvátok 1918 után új államba kerültek, s azok a közigazgatási központok (Győr, Sopron, Szombathely), ahol korábban a könyveiket nyomtatták, a tanáraikat és papjaikat képezték, Magyarországon maradtak. A világháborúk között a horvátok két táborra szakadtak, mert nem értettek egyet az oktatással kapcsolatos kérdésekben. A

³⁹ Minderheitenschulgesetz und Gerichtssprachengesetz.

⁴⁰ Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten BGBl. Nr. 101/1959 (19. März 1959)

⁴¹ Számuk a 2001-es adatok szerint 17 742.

⁴² Lélekszámuk 29 596, becslések szerint 30-40000. Nyelvük egy 16. századi archaikus nyelvállapotot tükröz, nyelvjárászigetet alkot. Az ellenreformáció és a barokk ideje alatt kialakult a horvát regionális nyelv írott változata. A nyelv modernizálására való törekvésben nagy szerepet játszik a média, ugyanakkor a burgenlandi horvát szótár is ezt a célt szolgálta. (Első kötete 1982-ben jelent meg.)

szociáldemokraták az állami iskolák bevezetését szorgalmazták, a szocialisták pedig azt szerették volna, ha Burgenlandban továbbra is a magyar oktatási rendszer alapján működnek az egyházi (katolikus) általános iskolák. Ezekben az iskolákban az egyház döntött az oktatás nyelvéről, így horvátul folyt a falvakban a tanítás. Ez a viszálykodás évtizedekig gátja volt a kisebbségi fejlődésnek (Baumgartner 1995a).

A **romák**⁴³ első okleveles említése a 14. századból való. Burgenlandban az első cigányok a XV. században jelentek meg. Mária Terézia szigorú, a népcsoport életét korlátozó rendeletet hozott: a kóborló cigány közösségeket összegyűjtötte, gyermekeiket elvette, és idegen családoknál helyezte el, mintha alkalmatlanok lennének gyermeknevelésre, s az eddig vándorló cigányokat erőszakkal letelepítette. A XIX. században folytatódott a cigányok diszkriminációja, a hontalanokat kiutasították Ausztriából, ami azt jelentette, hogy a csendőrség átvakarta őket a Magyar Királyság területére, a mai Burgenlandba (Baumgartner et al 2004).

A lovári csoportok Magyarországról érkeztek Ausztriába (Burgenlandba) a 19–20. században, míg a szintik a 15–19. század között délről, valamint Cseh-, és Bajorországból.⁴⁴ Az 1960-as évektől kezdődően kalderás és gurbet vendégmunkások jöttek Szerbiából, valamint az arlije csoporthoz tartozók Macedóniából és Koszovóból. Vallásukat tekintve a legheterogénebb csoportról van szó: a romák és lovárik katolikusok, a szintik keresztények, a kalderások és gurbetek ortodoxok, az arlije csoporthoz tartozók muszlimok.⁴⁵

A kisebbségek közül a **romák** helyzete volt a legrosszabb. 1938 előtt 11–12 ezer lovári és 3–4 ezer szinti élt Ausztriában, ennek kb. a fele Burgenlandban – 90%-uk a roma holocaustnak esett áldozatul. 1939-ben összegyűjtötték, és 1940-től a Lakenbach melletti koncentrációs táborba terelték őket (Pittaway 2005).⁴⁶ A továbbra is aszociális elemeknek és potenciális bűnözőknek tartott cigánysággal kapcsolatos koncepció 1945 után sem változott, 1948-ban belügyminisztériumi rendelet született a kitelepítésükről. Népcsoportként legutoljára őket (romákat és szintiket) ismerték el 1993-ban (Szoták 2003a).

⁴³ Számuk 6 273. Ez az a kisebbség, amely egyik állam területén sem alkot többséget. 2002-ben a finn köztársasági elnök a roma kisebbség Európa Tanácsbeli képviselőjének kialakítása mellett foglalt állást.

⁴⁴ Forrás: <http://www.martinus.at/angehoerigeethnischergruppen/romaundsintiinoesterreich.html> (2016.14.12.)

⁴⁵ <http://romaniprojekt.uni-graz.at/autroma-roma.de.html> Romani Projekt, Karl Franzens Universität Graz

⁴⁶ http://eszmelet.hu/mark_pittaway-a-mult-lezarasa-a-haboru-utani-ausztriaban-em/#21 (2016.02.01.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

A burgenlandi és bécsi magyar népcsoportot nem itt, hanem egy külön fejezetben mutatom be (III.1.5).

Igazodva a Nemzeti Roma Stratégiák 2020-ig tartó uniós keretrendszeréhez, Ausztria 2012 januárjában nyújtotta be roma integrációs stratégiáját,⁴⁷ egyeztetve az érintett minisztériumokkal, tartományi kormányokkal és a roma szervezetekkel.

Az Osztrák Köztársaság az autochton népcsoportok szervezeteit összesen 3 878 000 euróval támogatja, ez az összeg évtizedek óta változatlan, elosztása egyenlőtlen, nem veszi figyelembe a népcsoportok számarányát. Annak ellenére, hogy a magyar népcsoport a legnagyobb lélekszámú kisebbség, támogatásának mértéke jóval alacsonyabb, mint a horvát vagy szlovén népcsoport juttatása.

népcsoport	a támogatás összege (EUR)
horvát	1 122 720
roma	424 030
szlovák	122 975
szlovén	1 278 670
cseh	455 480
magyar	472 493
szabad keret	2 600
összesen	3 878 968

1. táblázat. A kancellária által a népcsoportoknak nyújtott támogatások összege.

A legújabb népcsoporttörvény megváltoztatásakor kezdeményezett fórumokon 2011-től kezdődően felmerült a kisebbségek részéről a támogatások növelésének igénye, azonban a kormányzat erre a vitára nem volt nyitott.

1.3.2. Az autochton népcsoportok demográfiai helyzete

Az Osztrák Köztársaság területén élő népcsoportok létszáma a 20. század censusainak eredményeit áttekintve, csökkenő tendenciát mutat. Ebben meghatározó szerepet játszott az a rejtett asszimilációt támogató osztrák kisebbségpolitika, a háborúk és a gazdasági, társadalmi folyamatok átalakulása, valamint a nemzeti szocializmus időszakának feszült,

⁴⁷ <https://www.bka.gv.at/roma-strategie> (2016.03.12.)

III. NYELVKÖRNYEZETI KONTEXTUS

kisebbségellenes politikája, amelynek többek között – ahogy erre már korábban is utaltam – az Ausztriában élő romák többsége áldozatul esett (Baumgartner 1995: 17–18; 2015: 43–80).⁴⁸

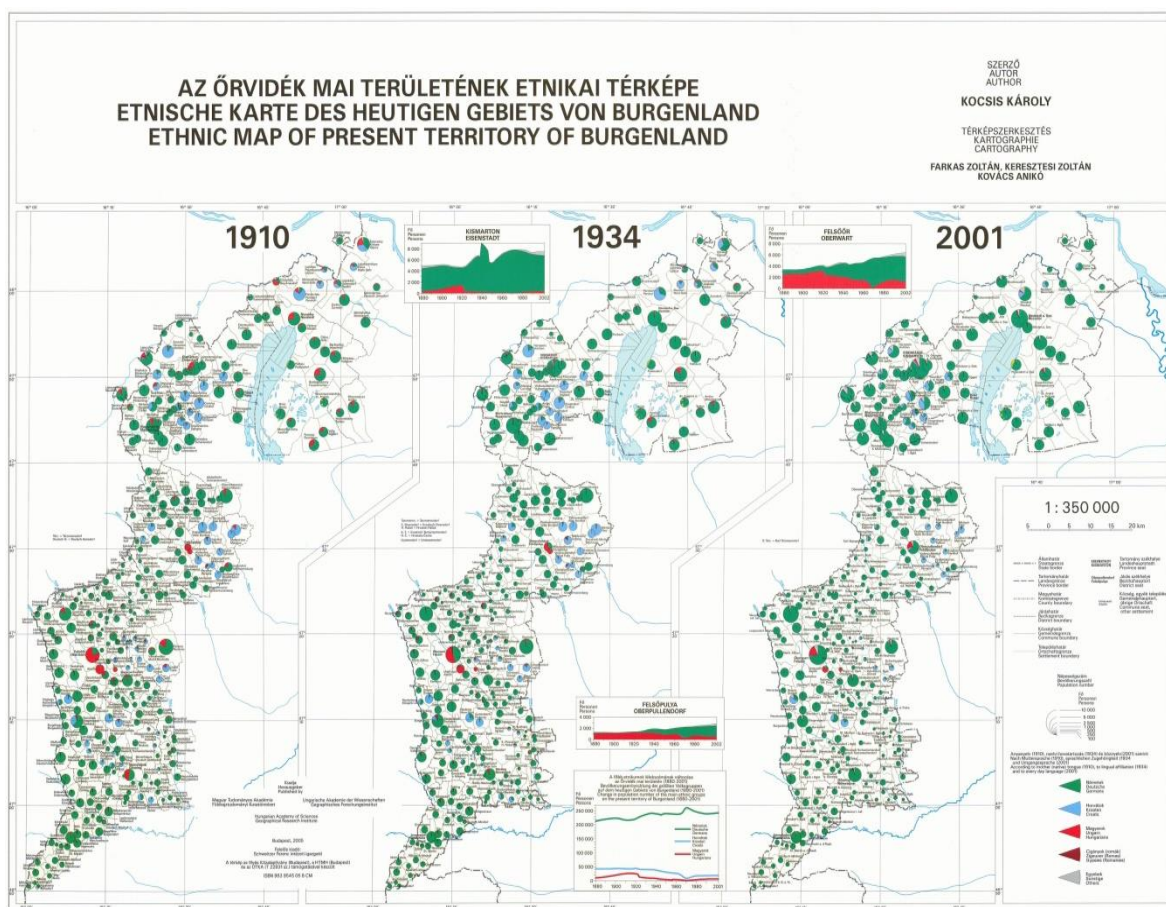
év	Népesség összesen	németek száma	magyarok száma	horvátok száma	egyéb népesség	Megjegyzés
1920	294 849	221 185	24 867	44 753	4 044	A magyar népszámlálás szerinti adatok. A census során az anyanyelvre (Muttersprache) kérdeztek rá.
1923	286 179	226 995	15 254	42 011	1 919	Az első osztrák népszámlálás, amelyben az anyanyelvre (Muttersprache) kérdeztek rá.
1934	299 447	241 326	10 442	40 500	7 179	Az osztrák népszámlálás anyanyelvi adatai. (Muttersprache)
1951	276 139	239 687	5 251	30 599	599	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache) (1.)
1961	271 001	235 491	5 642	28 126	1 742	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache)
1971	272 119	241 254	5 673	24 526	666	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache)
1981 (2)	269 771	245 369	4 147	18 762	1 493	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache)
1991 (3)	270 880	237 516	6 763	19 109	1 494	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache)
2001 (4)	277 558	242 458	6 641	19 778	8 389	A használati nyelvre kérdez rá. (Umgangssprache)
2011 (5)	285 685					Regiszter alapú népszámlálás. (Registerzählung)

2. táblázat. A burgenlandi népcsoportok száma 1920-tól napjainkig⁴⁹

A többnyire gazdálkodásból élő népcsoportok zárt falusi közösségei a második világháborút követő ipari és gazdasági fejlődés következtében felbomlottak, a jobb megélhetés reményében a közeli nagyvárosokban kerestek az emberek munkát. Ennek következtében mind a vegyes házasságok száma, mind a népcsoportok társadalmi és gazdasági asszimilációja felgyorsult, a kisebbségi nyelvek visszaszorulásának folyamata egyre erősödött.

⁴⁸ http://www.doew.at/cms/download/dblcd/jb2015_baumgartner.pdf (2016.02.01.)

⁴⁹ Statistik Austria: Volkszählung 2001. Hauptergebnisse 1 – Österreich, Wien, 2002. vö. Baumgartner 2003: 223.

8. ábra. Órvidék mai területének etnikai térképe.⁵⁰

A Trianon előtti utolsó népszámlálási adatokhoz képest minden népcsoport lélekszáma csökken, pozitív változást a népszámlálási trendekben csak az 1989 utáni események jelentenek, amelyek hatására a cseh, szlovák, és a magyar népcsoportokhoz tartozók számának alakulásában dinamikus növekedés észlelhető, ez azonban egyértelműen gazdasági okokkal magyarázható.

A táblázat megmutatja a **karintiai szlovének** számának drasztikus csökkenését is, amelyben a nemzeti szocialistáknak és Heidernek is meghatározó szerepe volt a már fentebb vázolt egyéb társadalmi és gazdasági folyamatokon túl. A szlovének esetében figyelembe kell venni, hogy 1951-ben elsőként a *vend* kategória is szerepelt a népszámlálási kérdőívekben, s ezzel tulajdonképpen megosztották a szlovén népcsoportot, ugyanis a vendek sokkal könnyebben feladták identitásukat. Ez abból is látszik, hogy míg

⁵⁰ <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/contentMAPh.html> (2015.10.13.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

a szlovének száma harmadára csökkent az 1981-es népszámlálás adatai szerint, addig a vendek teljesen asszimilálódtak (2001-ben számuk 567).

A karintiai szlovéneknek az előző évszázad közepe óta nem sikerült a népcsoporthoz tartozók között egyfajta nemzeti öntudatot felépíteniük; ennek több oka volt: egyrészt az állam tudatosan felépített asszimilációs politikája, amelynek részét képezte az iskolában tapasztalható németesítés, másrészt a kedvezőtlen szociális struktúra, amelynek magját a 70-es évekig a parasztok képezték. Csak ezután nevelte ki a népcsoport saját, öntudatos értelmiségi rétegét. 1980–91 között a szlovének száma stabilizálódott, amely igazolni látszik azt a feltevést, hogy a szlovén nyelv birtoklásához szlovén identitástudat is társul (Baumgartner 1995a).

Népszámlálás évei*	Szlovén	Horvát	Magyar	Cseh	Szlovák	Roma
1910	74 210	44 243	26 570	119 447	n.a.***	n.a.
1934	26 300	41 392	10 055	32 274	835	n.a.
1951	19 976	35 181	5 566	3 817	301	n.a.
1971	23 579	28 084	14 815	7 967	n.a.	n.a.
1991**	20 191	29 596	19 638	9 822	1 015	122
2001**	18 520	19 374	25 884	11 035	3 343	1 925

3. táblázat. Az ausztriai népcsoportok számának alakulása 1910–2001 között⁵¹

Suppan adatai csak az osztrák állampolgársággal rendelkező személyek számát mutatják meg 1910 és 2001 között, míg a következő 3. táblázat az összes, lakcímmel rendelkező kisebbségi személy számát, s ebből vezeti le az osztrák állampolgárságú személyek és az Ausztriában születettek arányát. A szlovének száma között azért tapasztalunk eltérést, mert Suppan a vendek számát a szlovénekével összeadva mutatja meg a táblázatában, míg a másikon csak a szlovén népcsoport száma található meg.

A 2001-es adatok szerint összesen 80 081 az Ausztriában élő őshonos, osztrák állampolgársággal rendelkező kisebbségi csoportokhoz tartozók létszáma.

⁵¹ Forrás: Suppan 1983: 18. * Az alábbi években a népszámlálási adatok nem tartalmazzak a kisebbségekre vonatkozó összesített adatokat: 1923, 1939, 1961.

** Az Osztrák Statisztikai Hivatal adatai.

*** A csehekhez számították őket.

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

környezeti nyelv	összesen	osztrák állampolgár	ebből Ausztriában született	nem osztrák állampolgár
összes lakos	8 032 926	7 322 000	6 913 512	710 926
kizárólag németül beszélő	7 115 780	6 991 388	6 745 701	124 392
a német mellett valamelyik autochton népcsoport nyelvét is beszélő lakos	119 667	82 504	49 321	37 163
burgenlandi horvát	19 412	19374	18 943	38
roma	6 273	4 348	1 732	1 925
szlovák	10 234	3 343	1 172	6 891
szlovén	24 855	17 953	13 225	6 902
cseh	17 742	11 035	4 137	6 707
magyar	40 583	25 884	9 565	14 699

4. táblázat. Az ausztriai őshonos kisebbségek számának alakulása a születés helye szerint 2001-ben⁵²

A 2001-es népszámlálások óta megnövekedett az Ausztriában lakcímmel rendelkező **magyarok száma** is, de az a 60 113-as létszám korántsem foglalja magába azoknak a számát, akik heti vagy – a határ közelében napi – rendszerességgel járnak Ausztriába dolgozni még a keleti megyékből is, illetve azokat a nem magyar állampolgárságú magyaroknak a számát sem, akik a Magyarországgal szomszédos országokból érkeztek. A táblázat adataival – miszerint a burgenlandi magyarok 94%-a Magyarországon született – nem értek egyet. Eszerint összesen 311 olyan személy van, aki az autochton burgenlandi magyarok leszármazottja, a többiek bevándorlók. Csak Alsóőrben több ilyen magyart ismerek. Feltételezésem szerint a Burgenlandban élő őshonos népcsoporthoz tartozó magyarok száma még 3 000 fölötti.

2014. jan. 1.	Ausztria	Burgenland	Karintia	Alsó-Ausztria	Felső-Ausztria	Salzburg	Stájerország	Tirol	Voralberg	Bécs
magyar származású	60 113	6 047	1 723	10 265	6 829	3 276	6 732	3 619	1 413	20 209
Mo.-on született	55 323	5 733	1 587	9 362	6 212	3 037	6 179	3 347	1 291	18 575
magyar állampolgárságú	46 196	4 308	1 477	7 411	5 704	2 894	5 689	3 302	1 204	14 207

5. táblázat. Az osztrák tartományokban élő magyarok száma 2014-ben⁵³

⁵² Forrás: Medien Servicestelle

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022896.html (2016.07.10.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

Az **ausztriai csehek és szlovákok** a második világháború után, a prágai tavaszt követően mintegy 162 ezren érkeztek Csehszlovákiából, de csak 12 ezren maradtak az országban.⁵⁴ Ehhez hasonló népáradatra azóta sem került sor. Napjainkban az **Ausztriában élő cseh eredetű** személyek száma a Medien-Servicestelle portál adatai szerint 2013-ban 41 176 volt az alábbi eloszlásban. Összehasonlítva a 2001-es adatokkal, csaknem két és fél szeresére nőtt a csehek száma (23,2%).

2013.január 1.	Ausztria	Burgenland	Karintia	Alsó-Ausztria	Felső-Ausztria	Salzburg	Stájerország	Tirol	Voralberg	Bécs
cseh származású	41176	544	883	10459	7353	1960	1957	1405	607	16008

6. táblázat. Az osztrák tartományokban élő csehek száma 2013-ban⁵⁵

Az Osztrák Köztársaság területén élő **szlovákok** számának több mint négyszeres növekedését mutatja a 3 az utolsó hagyományos népszámlálási adatokkal összehasonlítva. A munkalehetőségnek köszönhetően a szlovákok relatív többsége, 41,1%-a a fővárosban, 23,5%-a Alsó-Ausztriában él.

2014. január 1.	Ausztria	Burgenland	Karintia	Alsó-Ausztria	Felső-Ausztria	Salzburg	Stájerország	Tirol	Voralberg	Bécs
szlovák származású	35 464	2 477	531	8 465	3 140	1 181	2 099	1 540	729	15 302
Szlovákiában született	32 575	2 298	498	7 889	2 899	1 087	1 916	1 439	675	13 874
szlovák állampolgárságú	28 562	2 175	428	6 720	2 418	956	1 799	1 414	638	12 014

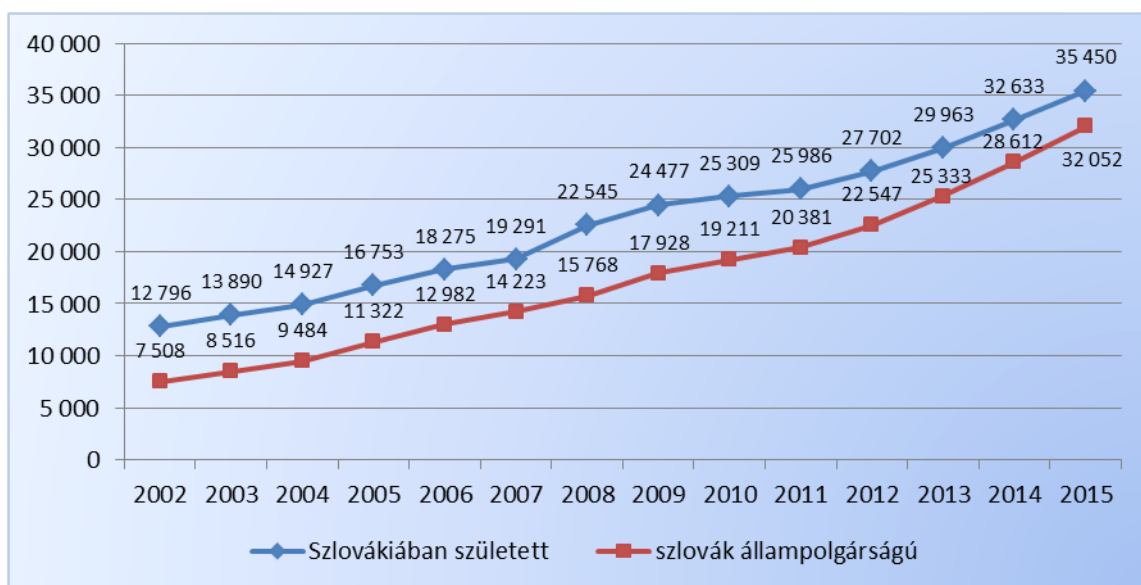
7. táblázat. Az osztrák tartományokban élő szlovákok száma 2014-ben⁵⁶

⁵³ http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2014/04/02/ungarische-community-in-oesterreich/ (2016.06.14.)

⁵⁴ http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2016/03/02/slovakische-community-in-oesterreich/ (2016.09.02.)

⁵⁵ http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2013/10/22/tschechische-community-lange-geschichte/ Statistik Austria, Bevölkerungsstand (Stichtag 1.1.2013) (2016.09.02.) Forrás: Medien Servicestelle.

⁵⁶ http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2014/03/11/slovakinnen-in-oesterreich-lange-tradition Statistik Austria (2016.09.02.)

9. ábra. Az Ausztriában élő szlovákok száma 2002-2016 között⁵⁷

A roma népcsoporttanács elnöke kb. 40 ezerre becsüli az **ausztriai romák** számát. Ennek kb. negyede sorolható az őshonos kisebbségekhez, a többiek bevándorlók. Sajnos a 2001-es népszámlálás óta frissebb és részletesebb adat nem állt rendelkezésre.

1.3.3. Az autochton népcsoportok intézményi támogatottsága

A népcsoportok, élve törvényes lehetőségeikkel – bár különböző időszakokban – mindannyian megalapították népcsoporttanácsukat, amelyeknek véleményezési jogkörük van a kisebbségekkel kapcsolatos ügyekben. Ausztriában egyetlen hivatalos parlamenti képviselője sincs a népcsoportoknak (a szomszédos Szlovéniában és Horvátországban van), de előfordul, hogy a horvát vagy a szlovén közösséghez tartozó politikus valamelyik párt színeiben képviselni tudja a közössége érdekeit. A hivatalokban – a törvényben meghatározott körzetekben – használhatják anyanyelvüket, de a szaknyelvi regiszterek és a kétnyelvű hivatalnokok hiánya miatt az elméleti lehetőségek és a gyakorlati megvalósítás között óriási szakadék tátong.

A népcsoportok – csekély számosságuk ellenére – aktív civil és egyesületi életet élnek, ennek nagy hagyománya van Ausztriában. Tulajdonképpen a civil szervezetek vezetői fogták össze a közösséget, és képviselték az érdekeiket, hallatták a

⁵⁷ Forrás: http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2016/03/02/slowakische-community-in-oesterreich/, Statistik Austria (2016.09.02.)

hangjukat különböző fórumokon, s ezen a népcsoporttanácsok megalakulása sem változtatott sokat.

A **karintiai szlovének** központi ernyőszervezete 1955-ben alakult meg.⁵⁸ Napjainkban az alábbi tagszervezetei vannak: a legrégebbi alapítású (1900) a Szlovén Alpok Egyesület Klagenfurt,⁵⁹ a Szlovén Nőegylet (1943),⁶⁰ a Karintiai Partizánok Egyesülete,⁶¹ amelyet a nácizmus ellen fellépő ellenállók hoztak létre, valamint a kétnyelvű oktatást és a szlovén felnőtt- és továbbképzést támogató 1908-as Szlovén Iskolaegyesület⁶² Klagenfurtban. A szlovének folyamatosan kiálltak jogaik mellett, és évtizedeken keresztül harcoltak a kétnyelvű helységnevtáblák kihelyezéséért – végül sikerrel jártak.

A népcsoport hetente megjelenő szlovén nyelvű újságja a *Novice*, amelynek 2003-ban jelent meg az első száma,⁶³ amely az 1946-ban alapított *Slovesnki vestnik* és az 1949-ben elindított *Naš tednik* egyesüléséből jött létre. Emellett a *Nedelja* című egyházi újság jelenik meg hetente szlovén nyelven (Bericht 2015: 84). Ezen túl évkönyvek, iskolaújságok, egyesületi kiadványok, irodalmi újság és különböző programok is megjelennek évente szlovénul (Bericht 2015: 86).

A **horvátok** 1929-ben Burgenlandban (Kismarton),⁶⁴ 1934-ben Bécsben alapítottak kultúregyesületet⁶⁵ a horvát identitás megőrzésére, s a Horvát Akadémikusok klubjával (1948) közösen képviselik a horvát népcsoport érdekeit. A horvát identitás a 70-es évektől kezdődően vált tudatosabbá, főleg az egyetemi ifjúság körében, akik rendszeresen összejártak és anyanyelvükön beszélgettek, míg hasonló tendencia a magyaroknál nem volt megfigyelhető. Burgenlandban 29 településen működnek az egyesület tagszervezetei, közel 3 500 taggal.

⁵⁸ http://www.slo.at/?page_id=44&lang=de Zentralverband slowenischer Organisationen (ZSO) (2016.09.02.)

⁵⁹ Slowenischer Alpenverein Klagenfurt

⁶⁰ Eredeti neve: „Antifaschistische Abteilung der Frauen“. A nőegylet a szlovén nők egyenlőségének megteremtését tűzte ki célul az élet minden területén.

⁶¹ <http://www.partizani.at/> Az egyesület célja, hogy erősítsék a demokratikus gondolkodást, az egyetértést más népekkel a történelem és a hagyományok megismerése által, valamint az egyesület ápolja a fasiszmus elleni harcban elesett partizánok emlékműveit és emlékét.

⁶² <http://www.mladinskidom.at/> (2016.09.02.)

⁶³ <http://www.novice.at/> (2016.09.02.)

⁶⁴ <http://www.hkd.at/> Kroatischen Kulturverein im Burgenland (2016.09.02.)

⁶⁵ <http://www.hrvatskicentar.at/> Der Burgenländisch-Kroatische Kulturverein in Wien (2016.09.02.)

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

Horvát nyelvű hetilapjuk (Hrvatske Novine) és egyházi újságjuk (Crikveni Glasnik), valamint két, évente négyszer megjelenő kiadványuk van (Put, Novi Glas). A horvátokon és szlovéneken kívül a többi népcsoportnak nincs hetilapja (Bericht 2015: 84). Hasonlóan a szlovénekhez, évkönyvek, programfüzetek és gyermekmagazin is jelenik meg horvátul (Bericht 2015: 86).

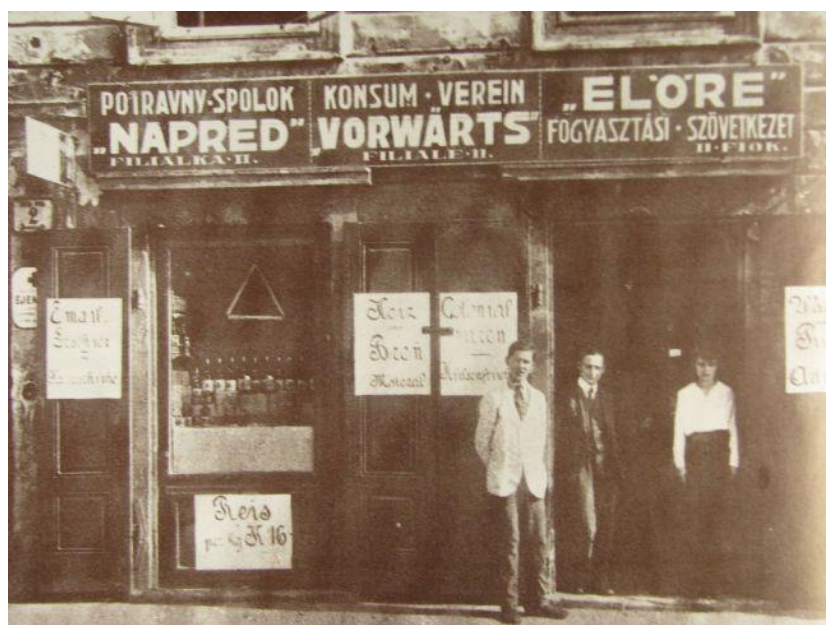
AZ ORF Burgenland heti 30 percben sugároz horvát nyelvű TV műsort és heti 302 percben hallható a rádióban horvát nyelvű műsor. Politikai képviselőket a Horvát Népcsoporttanács látja el, de több pártban is vannak horvát képviselők: Burgenlandban többnyire a szociáldemokraták, az ÖVP és a Zöld Párt támogatásával küzdenek a kisebbségi jogokért. Közéleti szempontból a legaktívabb népcsoport Burgenlandban. Majd a népszámlálási adatokból látjuk, a burgenlandi horvátok esetében a migrációs vándorlás nem növeli a népcsoport létszámát, mint a magyarok esetében. A volt Jugoszláviából érkezettek szétszóródva élnek a tartományokban, zömmel Bécsben.

A nehéz munkaerőpiaci helyzet és a paraszti gazdaságok felbomlása miatt rengeteg burgenlandi horvát hagyta el szülőfaluját, s legnagyobb részük Bécsbe költözött az új munkalehetőségek reményében. A közép- és dél-burgenlandi települések létszáma népszámlálásról népszámlálásra egyre fogy. A horvát egyesületek erre a tényre különbözőképpen reagáltak. Az egyesületek Bécsben, a Kuga⁶⁶ nevű egyesület és intézmény Grosswarasdorfban (Veliki Boristof) a horvátok számára különböző lehetőségekkel és kínálatokkal szeretné pótolni a falusi élményeket.

Az első **cseh** telepések a 13. században költöztek Bécsbe II. Premysl Ottokár uralkodása alatt, de csak a 19. század közepén alapították meg első egyesületüket. A 19. század végén a bécsi csehek számát kb. 200 000-re becsülték, de számukat pontosan nem lehetett megállapítani a népszámlálások beszélt nyelvre vonatkozó adatai alapján, a becslések pedig a mindenkori nemzeti érdekeknek megfelelően változtak. A Csehszlovák Köztársaság 1918-as megalakulása után érkezett Bécsbe a cseh emigránsok nagyobb csoportja. A náci időszakban a cseh egyesületeket feloszlatták, és a csehek politikai üldözésnek voltak kitéve: Bécsben három cseh ellenállási csoport is működött.⁶⁷

⁶⁶ <http://www.kuga.at/> (KUGA - Kulturna zadruha) (2016.09.02.)

⁶⁷ vö. www.gfbv.it (2016.09.02.)

10. ábra. Bécsi üzlet háromnyelvű felirata az 1900-as évekből⁶⁸

A Bécsben élő **csehek és szlovákok** sokáig a népszámlálásokban is együtt jelentek meg, egyesületeik is szoros kapcsolatot ápoltak. A csehek kiterjedt egyesületi életet éltek, számos gazdasági, kulturális, egyházi szervezetük, iskolájuk, színházuk, bankjuk és könyvtáruk is volt. Nem véletlen, hogy a jól kiépített kulturális és üzleti tevékenységnek köszönhetően a bécsi cseheknek számos ingatlanjuk van ma is a fővárosban. Már 1863-ban megalakult a *Pokrok* színházi társulat, 1866-ban *Lumir* néven alapítottak egyesületet, 1868-ban pedig az Akadémia Egyesület és a Csehszlovák Munkásegylet jött létre.⁶⁹ Már 1872-ben létrehozták az első iskolát a Bécsben dolgozó csehek gyerekei részére: a Komensky Egyesületben⁷⁰ kezdetben három osztályban 70 gyerek tanult, napjainkban kétnyelvű oktatás folyik az elemi iskolától az érettségig, s óvodai csoportokat is indítottak. 1991-től szlovák oktatás is folyik az intézményben.

A cseh az egyetlen népcsoport, amelynek saját magániskolája van, mottója az iskola honlapján olvasható: „Zweisprachig vom Kindergarten zur Matura”⁷¹ azaz „Kétnyelvűen az óvodától az érettségig.”

A hitéletet az Ausztriai Csehek Katolikus Missziója elnevezésű szervezet biztosítja. Már 1928-ban megalakult az Ausztriai Csehszlovákok Társasága, s 1993-ban az Ausztriai

⁶⁸ Forrás: <http://www.fiala.cc/franz/familie/tschechen-in-wien/zuagraste-in-wien> (2016.10.10.)

⁶⁹ <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Tschechen> (2016.10.02.)

⁷⁰ <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Komensky-Schulverein> (2016.10.02.)

⁷¹ <http://www.komensky.at/> (2016.10.02.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

Szlovákok Társasága,⁷² amely a két ország közötti gazdasági, kulturális és egyéb bilaterális kapcsolatokat igyekszik erősíteni. Az Ausztriai Szlovákok Kultúregyesületét⁷³ 1982-ben alapították.

A csehek kéthetente megjelenő hetilapja a *Videnské svobodné listy*, a szlovák népcsoporté a *Pohlady*, míg a két kisebbség közös kiadványa *Kulturní Klub* (Bericht 2015: 84).

A **romák** helyzete Ausztriában is sokkal nehezebb, mint a többségi nemzeté és a többi népcsoporté. Gyenge politikai képviselettel rendelkeznek (ez a magyarokról is elmondható), kevésbé képzettek és ebből adódóan a munkaerőpiacon sem könnyű a helyzetük.

A 15–16. századtól a mai Ausztria területén élő romákat a hitleri uralom alatt érte a legnagyobb veszteség. Tizenegyezer cigányt deportáltak, ebből kb. 8000 burgenlandi roma. 1993-ban ismerték el őshonos népcsoportként a romákat és szintiket⁷⁴ Ausztriában, majd 1995-ben alakult meg a Roma Népcsoporttanács.

A legkisebb létszámú és az őshonosként is legkésőbb elismert roma népcsoport jelenleg négy jelentősebb **roma** egyesületet működtet. Ezek: az 1989-ben Ausztriában elsőként megalapított Felsőóri Roma Egyesület, amely a romák gyakran nem kielégítő életkörülményeinek javításán kívánt változtatni⁷⁵ az 1991-es alapítású, bécsi székhelyű Ausztriai Romák Egyesületével⁷⁶ és a Roma Központtal⁷⁷ összefogva. A linzi⁷⁸ Ketani Egyesület az Ausztriában élő romák és szintik történetét igyekszik feltárni és megismertetni. A roma kultúra és nyelv terjesztése és a romákat ért diszkrimináció elleni küzdelem a fő feladata az 1999-ben létrehozott Burgenlandi Romák Népfőiskolájának.⁷⁹ A hagyományos cigány kultúrát az 1993-ban alakult „Romano Rath” nevű együttes közvetíti, amely a hagyományos cigányzenét és saját szerzeményeket is felsorakoztat a

⁷² http://www.oe-sg.at/web/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=54 (2016.10.02.)

⁷³ <http://www.slovaci.at/home.html> (2016.09.02.)

⁷⁴ A kalderásokat, gurbeteket és arlijeket nem, mert ők a hajdani Jugoszlávia területéről emigráltak az 1960-as évektől kezdődően.

⁷⁵ <http://www.verein-roma.at/> Verein Roma Oberwart (2016.09.02.)

⁷⁶ <http://www.kv-roma.at/> Kulturverein Österreichischer Roma (2016.09.02.)

⁷⁷ <http://www.romano-centro.org/> Romano Centro (2016.09.02.)

⁷⁸ <http://www.sinti-roma.at/> (2016.09.02.)

⁷⁹ <http://www.vhs-roma.eu/> Volkshochschule der Burgenländischen Roma (2016.09.02.)

repertoárjában, illetve 2011-ben Bécsi Roma Zeneiskola nyílt a fővárosban, ahol gyerekek és felnőttek egyaránt elsajátíthatják a roma zenei alapokat.⁸⁰

Több roma nyelvű egyesületi kiadványuk is megjelenik: Romani kipo, Romani centro (Bericht 2015: 84), ezek általában havi rendszerességgel jutnak el a népcsoport tagjaihoz. Az ausztria magyarság helyzetét nem itt, hanem a következő részben ismertetem részletesen (III.1.5.).

1.4. Az allochton kisebbségek demográfiai helyzete és elhelyezkedése

Nem adnánk azonban teljes képet az Ausztriában élő kisebbségekről, ha csak a hivatalosan elismert népcsoportok lélekszámát említenénk meg, így röviden bemutatom a bevándorlás ausztriai helyzetét (8. táblázat). Ausztria a II. világháború óta bevándorló ország; a háború után menekültek ezreit fogadta be. 1963-tól folyamatosan munkaerőt toborzott (Olaszországban, az egykori Jugoszláviában, Törökországban), de előtte 1956-tól politikai menekülteket fogadott Magyarországról, Csehszlovákiából, Lengyelországból, Boszniából és utoljára Koszovóból, akik munkát találtak az országban és családot alapítottak. Az ő gyermekeik és unokáik itt születtek és itt fognak felnőni. A bevándorlással nemcsak 500 000 ember érkezett, akik állampolgárságot kaptak; hanem új kultúra, nyelv és vallás is.

A migránsok legnagyobb létszámú csoportját a volt Jugoszlávia területéről elmenekült törökök, szerbek és horvátok adják, akiket Ausztriában nem tartanak számon hivatalosan is elismert népcsoportként.

⁸⁰ http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2012/04/05/etwa-40-000-roma-und-sinti-leben-in-osterreich/ (2016.09.02.)
<http://www.viennagipsymusicschool.com/> (2016.09.02.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

környezeti nyelv	összesen	osztrák állampolgár	ebből Ausztriában született	nem osztrák állampolgár
összes lakos	8 032 926	7 322 000	6 913 512	710 926
a volt Jugoszláviából és Törökországból érkezők	534 207	133 364	62 664	400 843
bosnyák	34 857	3 306	1 286	31 551
horvát	131 307	25820	11 216	105487
macedon	5 145	1 127	609	4 018
szerb	177 320	41 944	18 777	137 376
török	183 445	60 028	30 405	123 417
kurd	2 133	1 139	371	994
angol, francia, olasz	79 514	43 469	29 770	36 045
egyéb európai nyelvek	116 892	38 660	14 465	78 232
afrikai nyelvek	19 408	10	4	9
ázsiai nyelvek	47 420	22 576	7 554	24 844
egyéb, ismeretlen nyelvek	38	12	19	12

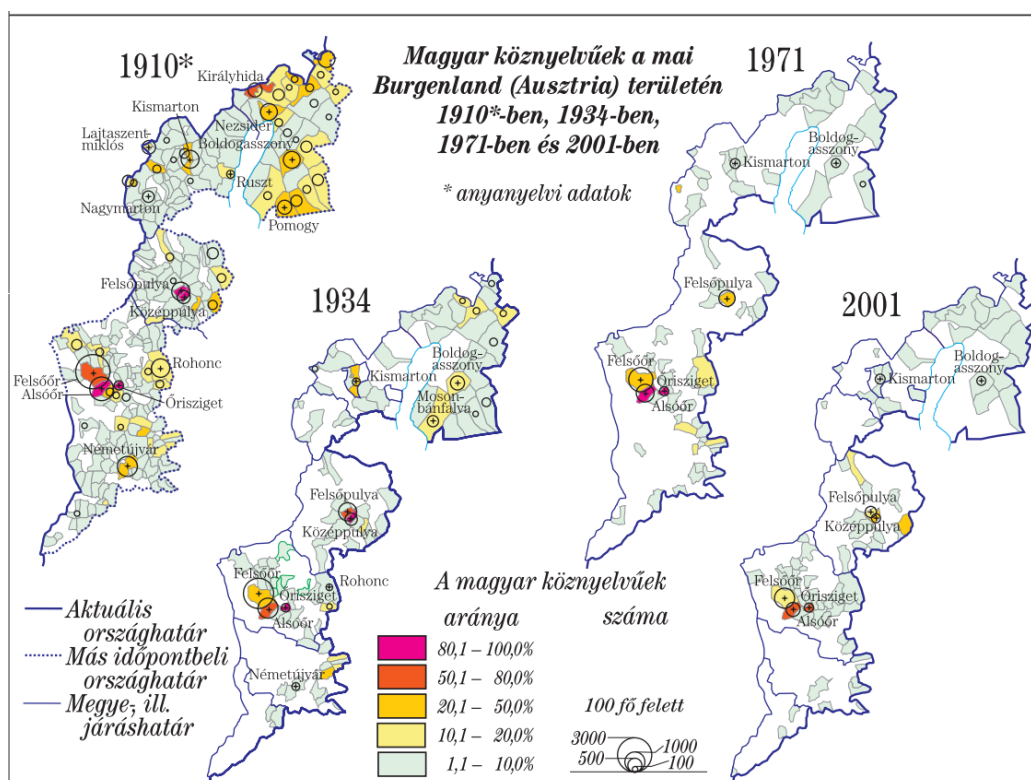
8. táblázat. Az Ausztriában élő allochton csoportok száma a 2001-es census alapján.

A bevándorlók problémája Burgenlandon kívül esik, mert Ausztriának máig ez a legszegényebb tartománya. A migránsok száma Bécsben a legnagyobb, ahol szinte minden negyedik személy kétnyelvű. Az új kisebbségnek nevezett bevándorlók csoportja kétségtelenül nehéz feladatot és kihívást jelent a szociál-, és oktatáspolitikai területén is.

1.5. Az Ausztriában élő magyarok története

Az ausztriai magyarságot eredetét tekintve két csoportra osztjuk:

1. A 10–12. században határőrfeladatok ellátására a nyugati határvidékre telepített burgenlandi magyarok csoportja az I. világháborút lezáró Párizs környéki békekötés alapján került az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával osztrák fennhatóság alá, s ezzel státusza többségből kisebbségre változott.
2. A Bécsben és a tartományokban élő magyarok különböző migrációs (egyéni és csoportos) és menekülési hullámok következtében települtek le Ausztriában. Ebben a fejezetben a magyar népcsoport szociolingvisztikai jellemzőit mutatom be és elemzem.

11. ábra. Magyar köznyelvűek a mai Burgenland területén⁸¹

1.5.1. A burgenlandi magyarok rövid története, települései és létszáma

Az utolsó hagyományos census (2001) alkalmával 6.641 főt számláló **burgenlandi magyarság kétharmada napjainkban két nyelvszigeten él**: a Felső–Őrség három településén – **Felsőőrben (Oberwart)**, a legmagyarabb faluként emlegetett **Alsóőrben (Unterwart)**, a közigazgatásilag Vasvörösvárhoz tartozó **Őriszigeten (Siget in der Wart)** – és a Közép–Burgenlandban fekvő **Felsőpulyán (Oberpullendorf)**.

Járások	Összlakosság		Magyar lakosság		Százalékos arány	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Felsőpulyai/ Oberpullendorf	38462	38096	817	828	2,20%	2,20%
Felsőőri/ Oberwart	53783	53365	2742	2154	5,20%	4,20%
Kismartoni/ Eisenstadt	36096	38752	483	542	1,00%	1,10%
Nezsider /Neusiedl am See	49397	51730	599	759	1,30%	1,50%
Burgenland összes	270 880	277 569	6763	6641	0,02%	0,02%

9. táblázat. Magyar nyelvű osztrák állampolgárok Burgenland négy – legnagyobb részarányú – járásában 1991-2001 között.

⁸¹ Forrás: http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbségkutatas/pdf/IX_Terkepek.pdf

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

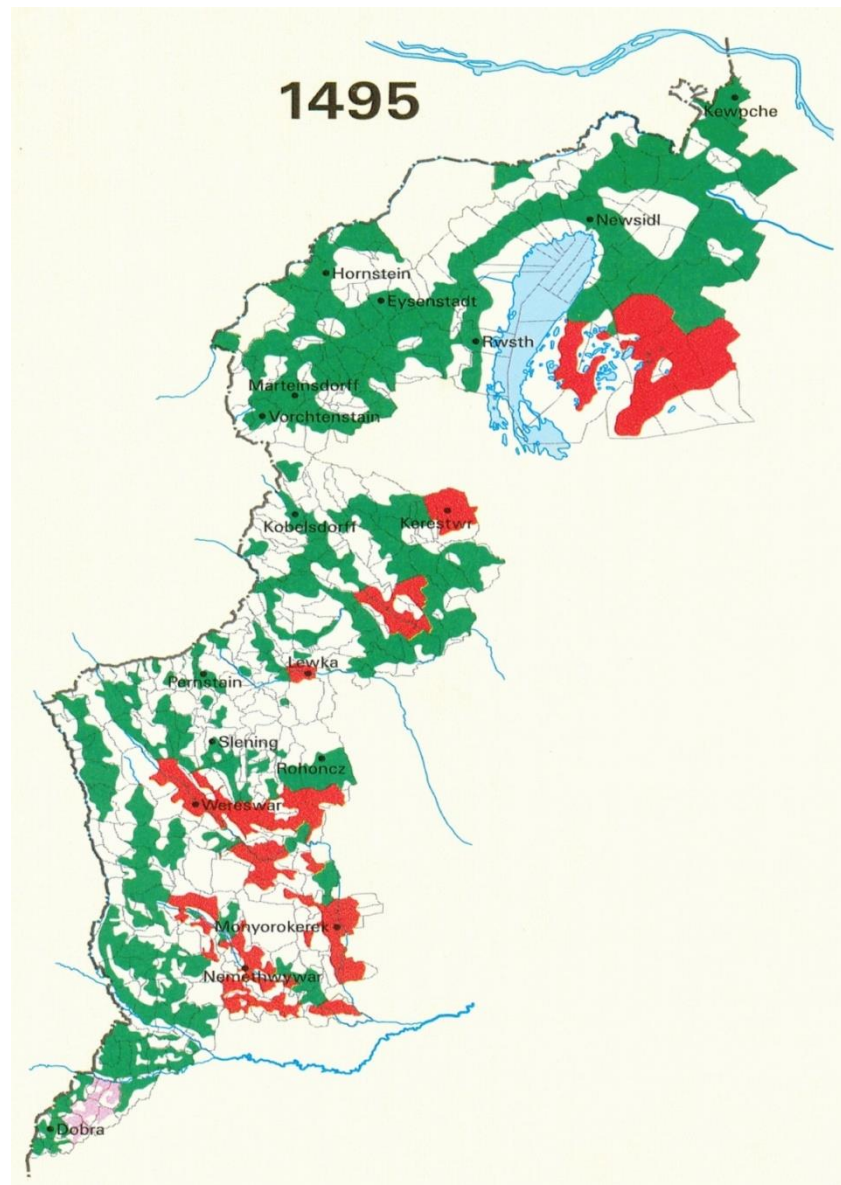
A fennmaradó magyarság pedig szétszórva 156 településen (Kelemen 2001; Szoták 2009: 21). A négy település alkotta magyar szórvány Benkő Lóránt (1967: 47) szerint azon legrégebbi magyar nyelvjárasszigetek egyike (Őrség és Felsőőr), amelyek a honfoglalást követően keletkeztek, és már a 17. századtól nyelvszigetet alkottak. A nyelvsziget – erőteljesen megfogyatkozó, főleg idős beszélőkkel – máig fennmaradt, megőrizve az archaikus jellegzetességeket.

Település	Magyar lakosság		Százalékos arány	
	1991	2001	1991	2001
Kismarton/ Eisenstadt	245	228	2,4%	2,1%
Nezsider/ Neusiedl am See	48	70	1,1%	1,3%
Boldogasszony/Frauenkirchen	179	191	7,0%	7,0%
Alsóőr/ Unterwart	617	499	86,3%	74,4%
Felsőőr/ Oberwart	1514	1044	25,6%	17,5%
Felsőpulya/Oberpullendorf	608	599	23,7%	21,5%
Őrsziget/Siget i.d. Wart	217	183	81,9%	70,4%

10. táblázat. 1991–2001-es népszámlálások községsoros adatai.⁸²

A magyar ajkú lakosság **másik nagyobb csoportját az észak-burgenlandi nyolc major lakosai adták**, akik a Fertő-tó keleti részén lévő nemesi nagybirtokokon éltek, béresek voltak, és többnyire földműveléssel foglalkoztak. Ezek a 19. században létrejött majorok még a 20. század elején is működtek, és volt olyan, amelynek saját iskolája, temploma volt.

⁸² Forrás: Statistik Austria

12. ábra. Órvidék etnikai térképe 1495-ben⁸³

A majorságok zárt közössége nyelvszigetet alkotott a német falvak gyűrűjében. A béresek számára a magyar nyelv egyenlő volt a szegények nyelvével, presztízse alacsony volt (Baumgartner 1993: 218; Rák 2009: 108). Társadalmi megítélésükről sokat elárul, hogy a faluban élő német ajkú lakosság lenézte a „pusztaikat” (Rák 2009: 110).

⁸³ Forrás: Kocsis Károly. <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/contentMAPh.html> A piros szín a magyarokat, a zöld a németeket jelöli (2016.09.02.)

Az 1960-as években a majorságok a jobb megélhetés reményében bekövetkező elvándorlás miatt elnéptelenedtek.

A magyarok harmadik csoportját az elmagyarosodott burgenlandi horvátok és osztrákok, ún. „magyarónok” adták. Olyan értelmiségi, hivatalnoki réteget alkottak, akik az első világháború előtt még magyar iskolákba jártak, így a polgári kultúrát számukra a magyar nyelv testesítette meg, a magyart gyermekeiknek is megtanították (Gal 1979: 42–43, Baumgartner 1995a).

A különböző időszakokban bekövetkezett elvándorlásoknak köszönhetően tehát különböző társadalmi rétegekhez tartozó csoportok jöttek létre – a hajdani határőrök leszármazottai, akik kishemesi származásukra büszke földművesek csoportját alkották, valamint a szegény tanyasi béresek és a polgári *magyarónok* csoportja. **A különböző társadalmi státusz a három csoport identitását és a magyar nyelvhez való viszonyulását is meghatározta.** Míg a határőrök leszármazottai mai napig büszkék magyarságukra, addig a majorsági béresek számára a magyar nyelv a cselédség nyelve volt, és alacsony presztízzsel bírt, így ez az észak-burgenlandi csoport asszimilálódott a leggyorsabban, az itt élő családok 1960–80 között elhagyták a tanyákat a jobb megélhetés reményében. Társadalmi megítélésükről azonban sokat elárul, hogy a faluban élő német ajkú lakosság lenézte és gyakran bepanaszolta a „pusztaiakat” (Rák 2009: 110). Az észak-burgenlandi falvakban a magyar ma is a „cselédség” nyelve kis túlzással, mert hasonlóan a régi időkhez, a mezőgazdasági munkák jelentős részét Magyarországról átjártó ingázók végzik el.

Felmerül a kérdés, hogy van-e a burgenlandi szórványmagyarságnak magyar identitástudata. Mennyire érzik az örvidékiek magukat magyarnak? Hogyan határozható meg az identitásuk?

Egy régi történet szerint valamikor a XX. század elején egy utazó járt Alsóőr határában, és éppen az utat akarta megtudakolni a réten kaszáló embertől. A vidék nyelvi sokszínűségét megtapasztalva először németül próbálkozott: *Német maga? Nem én –* hangzott a válasz. *Hát akkor ugye magyar? Nem én. Hát akkor miféle ember maga? –* kérdezte a csodálkozó idegen. *Én kérem, idevalósi vagyok, a faluba* (Éger – Szesztay 2002, Baumgartner 1989).

Az alábbi történet az örvidékiek lokálpatriotizmusát igazolja: a helyhez, a szülőfaluhoz való kötődést, tehát esetükben a lokális identitás a meghatározó. Bár disszertációmban a magyarok identitástudatát nem vizsgálom, az alábbi 2000-ben készített szociolingvisztikai interjúim részletei azonban igazolják a kettős kötődést éppúgy, mint az ősök kismemesi öntudatához való ragaszkodást (Szoták 2003a: 2).

„Kisebbségek vagyunk. Hátrányunk nincsen, előnyünk sincsen...vannak szép kulturális előadások...” /KJ/

„Olyan állampolgár ma a magyar, mint az osztrák. A másik attól függ, hogy van, aki ezt felvállalja, van, aki henceg.” /GI/

„Áh, én ősmagyar vagyok! Magyaroknak születtem, magyarnak érzem magam minden esetre.” /JJ/

„Felsőpulyán én nagyon örülök, hogy magyar ajkú vagyok, és büszke is vagyok arra, hogy magyar ajkú vagyok, mert tényleg stimmel az a közmondás, hogy ahány nyelvet az ember tud, annyi ember. Hálát adok az istennek, hogy tényleg magyar ajkúnak születtem.” /KE/

„Magyarnak. Itt születtem, persze, hogy osztrák vagyok, de a magyarhoz húz a szívem.” /KJ/

1.5.2. A migrációs eredetű magyar diaszpóra rövid története és létszáma

A Burgenlandon kívül élő magyarok ausztriai léte különböző vándorlási vagy menekülési hullámok eredménye. A bécsi magyarok története például a középkorig visszavezethető, s ez részben a bécsi és a magyar városok polgárai és arisztokrata családjai közötti családi kötelékeknek köszönhető, részben a Bécsben tanuló diákok népes seregének, valamint az udvarban dolgozott hivatalnokoknak.

Az 1910-es népszámlálási adatok szerint csak Alsó-Ausztria területén 215 390 magyar élt, akik közül 10 390 bukovinai csángónak vallotta magát. A bécsi magyarok száma ekkor 139 300 volt (HTMH 2001: 1). Peterseil szerint (idézi Csiszár 2007: 108) a magyarokról alkotott kép – mely szerint a magyar ember tüzes vérű, fanatikus patrióta – az Osztrák–Magyar Monarchia időszakára nyúlik vissza, s a közösen átélt történelemben gyökeredzik. Később a vörös terror üldözöttjeit, majd a tanácsköztársaság menekültjeit fogadta be Ausztria, de a második világháború után is nagyszámú magyar menekült

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

telepedett le a nyugati hatalmak által megszállt övezetekben, akik aztán tovább mentek a tengeren túlra (Csiszár 2007: 105).

Az 1956-os forradalom következményeként csaknem 200 ezer ember érkezett Ausztriába, akiknek többsége folytatta útját a tengeren túlra, s mindössze 11 471 fő maradt Ausztriában (Haslinger 1997: 147). A 10 éves szovjet megszállás alól éppen csak felszabaduló országban nagy volt az együttérzés a forradalmár magyarokkal, s példa nélküli volt a menekültek befogadása, ami mindenképpen a jószomszédi viszonyoknak köszönhető. A forradalom 50. évfordulóján *Köszönjük Ausztria!*⁸⁴ címmel tartott bécsi megemlékezésen Magyarország vezetői köszönetet mondtak az együttérző, támogató segítségnyújtásért.

Az 1956-os menekültek közül azok, akik az országban maradtak, minél hamarabb igyekeztek beilleszkedni az osztrák társadalomba; gyermekeik, unokáik ma már nem feltétlenül beszélnek magyarul. De ez mindenhol, Kanadától Ausztráliáig jellemzi az „ötvenhatosok” kivándorló közösségét.

A 80-as évektől 1989-ig főképp Magyarországról, a határ közeléből érkeztek jóléti migránsok (nagyságrendileg több 10 ezer ember), akik menedékjogot vagy bevándorlási engedélyt kérhettek, hiszen Magyarországot az ENSZ csak 1989. június 14-vel nyilvánította biztonságos országgá.

A Kárpát-medence országai közül elsőként Jugoszláviából már 1966 után érkezhettek magyar vendégmunkások a két ország által megkötött kétoldali egyezmény értelmében. Ez a csoport főképp Grazban és Linzben telepedett le. A második hullám a délszláv háború időszakában, 1992 után vándorolt Ausztriába. A két különböző időszakban érkező – főképp szakmunkásokból álló – csoport létszámát kb. 20 ezerre becsülik (vö. Csiszár 2007: 107).

Az erdélyi magyar menekültek a romániai forradalmat követően jöttek Ausztriába, számukat pontosan nem tudjuk, a 2000-es évek elején kb. 9 ezerre becsülték az Ausztriában letelepedettek számát (Szépfalusi 1992: 410–415).

A Kárpát-medence országaiból érkező magyarok számáról pontos adatunk sajnos nincs (ld. bővebben *Az osztrák népszámlálási rendszer sajátosságai* részben), mert a rendszer állampolgárság szerint tartja nyilván a bevándorlókat.

⁸⁴ http://24.hu/belfold/2006/10/18/solyom_gyurcsany_egyutt_emlekezett/ (2016.09.02.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

A hivatalosan népcsoportként is elismert, Bécsben és környékén letelepedett migráns eredetű diaszpóra létszáma 15 435 főt tett ki a 2001-es census adatai szerint. A többnyire tartományi székhelyeken és a nagyobb városokban élő (pl. Innsbruck, Salzburg, Linz, Graz) ugyancsak migráns eredetű, magyarul is beszélő lakosok száma 18 507. A hatályos törvények szerint ez utóbbi csoport nem tartozik bele a hivatalosan elismert magyar népcsoport létszámába (Szoták 2009: 21).

év	Ausztria	Burgenland	Karintia	Alsó-Ausztria	Felső-Ausztria	Salzburg	Stájerország	Tirol	Vorarlberg	Bécs
1971	14815	5447	141	1381	585	87	802	101	172	6099
1981	12043	4025	121	749	540	204	440	121	160	5683
1991	19638	4973	247	2389	1182	432	836	347	302	8930
2001	25884	4704	313	4790	2344	551	1651	469	375	10686

13. ábra. Az osztrák állampolgárságú magyar lakosság száma a használt nyelv alapján tartományonkénti eloszlásban

A Kárpát-medencében egyedül az Ausztriában élő magyarok száma mutat folyamatosan növekvő tendenciát. Számuk a gazdasági jólét reményében gyarapodik, a Kárpát-medence minden magyarlakta területéről érkeznek bevándorlók. A folyamatos migráció következtében (Bécs lakosság 2015-ben: 1.840 573)⁸⁵ Bécs minden negyedik lakosa kétnyelvű.

1.6. Siket közösségek Ausztriában

Az autochton, allochton és az osztrák terminológiában „új kisebbségnek” nevezett legújabb migrációs diaszpóra mellett szólnunk kell a siketek közösségéről, akik nyelvi és kulturális kisebbségként tekintenek magukra szerte a világon. A Földön számos olyan hallássérült gyermek és felnőtt él, akiknek korlátozottak a kommunikációs lehetőségei. Ausztriában kb. 450 000 halláskárosult emberről van tudomásunk, közülük kb. 10 000 tekinti első nyelvének a jelnyelvet (Krausnecker 2005; vö. Bartha et al. 2006). Noha a siketoktatásnak kétszáz éves múltja van Bécsben, mégis a 19. század közepétől a 20. század utolsó harmadáig a jelnyelvet használókat mindig diszkriminálták, és nyelvi jogaikban korlátozták. Kizárólag elvi-módszertani kérdésként kezelték integrációjukat,

⁸⁵ Statistik Austria

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

ami azt jelentette, hogy olvassanak szájról és beszéljenek, de a jelnyelvet ne használják, mert az csak káros lehet a társadalmi integrációs folyamatokban. Ezért a jelnyelvet be is tiltották. Az integráció így a gyakorlatban asszimilációs folyamat volt. Ezt azzal a téveszmével igazolták, hogy a jelnyelv hátráltatja a beszédelsajátítást (Krausnecker 2005). Noha a jelnyelv és a szájról olvasás ügyét módszertani kérdésnek titulálták, a valóságban politikai, kulturális és történelmi kérdés volt (Lane 1994: 173). Az iskolák a jelnyelv kizárásával a halláskárosult embereket gyakorlatilag nem hagyták értelmiségi pályára kerülni, kirekesztették őket az oktatási folyamatból. Annak ellenére, hogy a minisztérium 1998-ban kijelentette, van igény a jelnyelv oktatására, az első olyan törvény, amely a jelnyelvet elismeri, 2005-ig váratott magára.

Az osztrák jelnyelvi szabályozás (Österreichische Gebärdensprache) hosszú küzdelem után, valószínűleg nemzetközi ráhatásra került be az alkotmányba. Ausztria az Európai Unió tagországaként megismerhette a környező államok jelnyelvpolitikáját, de 2003-tól az Európa Tanács is megadta a tagállamoknak az európai jelnyelvek legitimizálásának keretfeltételeit. Hasonló következetlenséget tapasztalunk majd a kisebbségi törvények ismertetésekor is. Egy ausztriai nyelvközösség hosszú ideig vagy népcsoportként kaphatott jogokat, vagy sehogy. Ez a hozzáállás akkor kezdett megváltozni, amikor a törvény elfogadása előtt 14 évvel a halláskárosultak petícióval fordultak a parlamenthez. A Halláskárosultak Szövetsége összefogva a fogyatékosággal élők érdekképviselőivel 2000-től aktív kampányba kezdett.

A 2005 szeptemberében elfogadott módosítás alapján az alkotmány 8. § 3. szakasza önálló nyelvként nevezte meg a siketek jelnyelvét, azonban ezt sokan csak szimbolikus elismerésnek tekintik, amelyeket a jövőben konkrét jogokkal kellene feltölteni, hiszen ezen a szakaszon kívül egyéb törvény a jelnyelvvvel kapcsolatban nem született. A halláskárosult gyermekek részére készült tantervekben először 2008 őszétől jelent meg a jelnyelv. Ebben az időben négy városban működött olyan kétnyelvű osztály, amelyben a német mellett jelnyelven is oktattak.

Mint ahogy nemzetközi szinten is egyre nagyobb figyelmet fordítanak a felsőfokú jelnyelvi tolmácsolásra, az osztrák oktatási minisztérium is külön figyelmet fordít arra, hogy a tanároknak legyen lehetőségük a jelnyelv területén tovább fejlődni. Jelenleg Ausztriában a Grazi Egyetem Elméleti és Tolmácutudományi Intézetében lehet jelnyelvi tolmácsolásban részt venni. Egy négyéves kutatás keretében (Andree – Grünbichler 2008: 4) végigkísérték öt német nyelvterületen képzett 60 jelnyelvi tolmács fejlődését. A

kutatás célja az volt, hogy felmérjék a jelnyelvoktatás helyzetét és problémáit, valamint az, hogy a jelnyelvet tanuló diákoknak milyen elvárásaik vannak a leendő munkájukkal kapcsolatban.

2. Kisebbségpolitika Ausztriában

2.1. Az osztrák kisebbségpolitika főbb vonásai (1945–2016)

Az osztrák kormány sosem fektetett különösebb hangsúlyt a kisebbségpolitikára, mindig a mindenkori bel- és külpolitikai helyzetnek próbált megfelelni, így nem születtek hosszú távú stratégiák a kisebbségi kérdések megoldására. Elfogadott alapelv volt, hogy nem kell minden lehetséges jogot biztosítani, csak „amennyit feltétlenül szükséges” (Baumgartner–Perchinig 1995: 17).

Az osztrák szövetségi kormány és a tartományok népcsoport-politikája a következő fázisokra osztható Ahtisaari – Frowein – Oreja (Ahtisaari et al 2000: 16–19) korszakolása szerint:

I. Az 1945–55-ig terjedő időszak kisebbségpolitikáját az *engedmények* jellemezték. A megszállás alatt lévő ország azon fáradozott, hogy legalább a szlovén és részben a horvát népcsoport számára biztosítson néhány alapvető jogot. Ennek eredményeképpen egy szlovén képviselő rövid időre bekapcsolódhatott a karintiai tartományi kormányzásba, s bevezették a kötelező kétnyelvű oktatást minden szlovén diák számára Karintia kétnyelvű területein, és Burgenlandban is a horvátok által lakott területeken.

II. Az 1955–72 között eltelt hét évet a kisebbségi célok *akadályoztatása* jellemezte. Újjáéledtek a német nacionalista szervezetek, az osztrák kormány aktív asszimilációs politikát folytatott, s ez mindenekelőtt tartományi szinten mutatkozott meg. Az államszerződés 7. cikkének kisebbségvédelmi határozatait a lehető legszűkebben értelmezték. **Noha a burgenlandi, stájerországi és karintiai népcsoportok lakóhelyein a gazdasági fejlődés tudatos hátráltatása alig mutatható ki, mégis a népcsoportokhoz tartozók ezrei asszimilálódtak az ingázás és a (szintén gazdasági eredetű) elvándorlás miatt.** Az időszak pozitív eredménye, hogy 1957-ben újra megalapították a karintiai Heimatdienstet, mely sikeresen végrehajtotta a kötelező kétnyelvű oktatás bevezetését.

III. 1972–88 közötti időszakban az osztrák kisebbségpolitikában sorra születtek a *megszorító* intézkedések. Pár példa ezek közül:

1976-ban az érintettek akarata ellenére elfogadtak egy restriktív népcsoporttörvényt, amely bizonyos nyelvi jogok bevezetését csak akkor tette lehetővé, ha az adott település lakóinak legalább 25%-a egy kisebbséghez tartozott.

1972 őszén Karintiában nagy felháborodást keltett, hogy a szlovén helységnevtáblákat az ÖVP közeli és a német nacionalisták által szervezett csoportok helységről helysére járva erőszakkal eltávolították, pedig ezek kihelyezését az 1955-ös államszerződés biztosította. A rendőrség természetesen nem lépett közbe. Ezen események után a kormány sürgős lépésre szánta el magát, s így megszületett az 1976-os népcsoporttörvény.

Megakadályozta, illetve hátráltatta a szlovének tartományi gyűlésbe való bejutását a karintiai tartományi választási törvény megváltoztatása, amely a karintiai szlovének lakóhelyeit négy választóközre osztotta, és a gyűlésbe való bejutáshoz a szavazatok minimum 10%-os elérését tette szükségessé. (A többi tartományban 4–5% küszöb volt szükséges a tartományi gyűlésbe való bekerüléshez.)

Karintiában a német nacionalista szervezeteket a kétnyelvű oktatás mellett a kétnyelvű istentiszteletek is zavarták. A 80-as évek közepén német nacionalista csoportok elérték a szlovén és német nyelvű tanulók szétválasztását és a szlovén, ill. kétnyelvű oktatásra jelentkező tanulók számára ún. központi, ill. gettóiskolákat követeltek. Az Ausztria-szerte kibontakozó szolidaritási mozgalom és a szlovén nemzetiségi képviselő, Karel Smolle aktív közreműködésével 1988-ban kompromisszumot kötöttek.

IV. A *párbeszéd* politikája jellemezte az 1988–94 közötti éveket. A karintiai iskolakérdés kompromisszumos rendezése után az osztrák népcsoportokkal szövetségi szinten is megkezdődött a párbeszéd: a kisebbségi szervezetek⁸⁶ az addig elutasított népcsoporttanácsokba képviselőket küldtek; a közszolgálati televízióban (ORF) anyanyelvi műsorok indultak; Karintiában egy kétnyelvű gazdasági középiskolát, Burgenlandban kétnyelvű gimnáziumot adtak át Felsőőrött. 1992-ben a magyar

⁸⁶ A horvátok és szlovének az 1976-os népcsoporttörvényt visszautasították, nem alakítottak népcsoporttanácsokat, mert számukra a törvény az 1955-ös Államszerződéshez képest – amely őket elfogadta őshonos kisebbségként – visszalépést jelentett. Így a szlovén népcsoporttanács csak 1989-ben, a horvát 1993-ban alakul meg.

népcsoportokhoz tartozónak ismerték el a bécsi magyarokat, és ennek megfelelően a népcsoporttanácsok száma 8-ról 16-ra emelkedett. Jelentősen megnövekedett a népcsoportok pénzügyi támogatása is. Ausztria éllovas szerepet töltött be nemzetközi kisebbségvédelmi normákhoz való csatlakozásban. Elismerik a roma (1993) és a szlovák (1992) kisebbséget is önálló népcsoportként.

V. Az 1994–2000 közti éveket a *szándékos mellőzés* politikája jellemezte. Az eddig felépített kapcsolat az osztrák szövetségi kormány és a szövetségi kancelláriai hivatalhoz tartozó és egyre erősödő népcsoporttanácsok között megszakadóban van. A népcsoportok megoldatlan kérdéseiről (óvodák, média, névtáblák, hivatali nyelv stb.) összehívott ülések konkrét eredmények nélkül zárultak. Így az államszerződés fontos rendelkezései 45 évvel az aláírása után sem teljesültek. Ennek az időszaknak a népcsoport-politikát érintő pozitív előrelépései nagyrészt bírósági úton lezajlott kemény küzdelmeknek voltak köszönhetőek. Véleményem szerint ez a hozzáállás tulajdonképpen napjainkig tetten érhető.

VI. Monitoring politika 2000-től napjainkig

A 2000 februárjában újonnan beiktatott kormány (ÖVP-FPÖ) – változtatva az eddigi gyakorlaton – azonnal párbeszédet kezdett a népcsoportok és népcsoporttanácsok képviselőivel. (Ez az EU-14-nek köszönhető.) A látható eredmények egyrészt deklarációs szintűek, másrészt az évtizeden keresztül elhanyagolt dolgok pótlásai: mint a kétnyelvű helységnevtáblák Burgenlandban, a magyar hivatali nyelvhasználati rendelet és a Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának ratifikálása (Ahtisaari et al 2000: 16–19).

A 90-es évek óta napirenden van a kisebbségi törvény módosítása. Az utóbbi másfél évtizedben ennek ellenére túl nagy változás nem történt az osztrák kisebbségpolitikában, noha a választási ígérek szerint egy **új népcsoporttörvény volt/van készülőben**. Még a 2008–2012. évi kormányprogramban rögzítették a népcsoportokra vonatkozó szabályozás felülvizsgálatát és átdolgozását, s hogy a népcsoportok alapjogait alkotmányi szinten harmonizálják. Ausztriában évek óta napirenden van a népcsoportokra vonatkozó jogi normák módosítása, illetőleg egységesítése. Ez a gyakorlatban eddig abban mutatkozott meg, hogy a karintiai (1978) és a burgenlandi (1994) oktatási törvény mind tartalmában, mind szerkezetében hasonló. 2012 júniusában a hírek szerint éppen betervezés alatt állt a kisebbségi törvény módosításáról szóló javaslat.

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

A 2009 óta tartó egyeztetések⁸⁷ végeredményével megsem elégedettek a felek. A jelenlegi törvénnyel ellentétben a javaslat nem tartalmazza pl. azt a lehetőséget, hogy a népcsoporttanácsstagok kiválasztása ellen közigazgatási bíróság előtt kifogást lehessen emelni. A tervezet szerint a népcsoporttanácsstagok háromnegyedére az adott kisebbség szervezetei tehetnek javaslatot, egynegyedét pedig a kisebbségi oktatáshoz, joghoz, nyelvtudományhoz és vallásügyi kérdésekhez értő szakemberekből fogja kinevezni a Kancellária. A jelenlegi összetételben a tagok felét jelölik közvetlenül a kisebbségi szervezetek, a másik felét egyházak javaslata alapján, illetve ha vannak, akkor a parlamenti pártok képviselőiből nevezik ki.

A törvényjavaslat szerint egy új szervezet, a Népcsoporttanácsok Fóruma is létrejönne. A félévenként ülésező testület többek között a támogatások elosztására tehet majd javaslatot. A támogatáspolitikával kapcsolatban a magyar népcsoport többször megfogalmazta egyet nem értését, mert azt nem a népcsoportok számarányához viszonyítva osztják el. Hiába alkotják a magyarok lélekszámban a legnagyobb népcsoportot, harmadannyi támogatást kapnak, mint a szlovének vagy a horvátok.⁸⁸

A pártok tanácskozási joggal képviselőt küldhetnek majd a Fórumba. Továbbra sincs azonban szó se parlamenti, se önkormányzati képviselőről. A népcsoportok éles kritikával illették, hogy a Kormány nem tudja megfelelően kezelni az autochton és az allochton csoportok nyelvhasználatára és nyelvoktatására vonatkozó intézkedéseit.

A magyar népcsoport tekintetében az jelentene előrelépést, ha a burgenlandihoz hasonlóan a Bécsben és környékén élő őshonos népcsoport oktatási jogait is törvényben rendeznék. Nagy hiányt pótolna, ha a fővárosban is intézményi keretek között, a hivatalos oktatás részeként lenne lehetőség az anyanyelvű oktatásra, azaz pl. a burgenlandihoz hasonló kétnyelvű gimnázium nyitná meg kapuját a fővárosban is. Nagy hiányosságot pótolna a kormányzat, ha a hat kisebbségi csoport létszámához igazítva a népcsoport nyelvű rádió és tv adások műsoridejét is felülbírálnák, hiszen napjainkban a lehető

⁸⁷ Az egyeztetés a Kancellária és a népcsoportok között folyamatos volt, az alábbi három témakörben alakult munkacsoport, amely véleményezte a tervezetet: képzés és nyelvhasználat; gazdaság és regionális együttműködés; strukturális és jogi kérdések munkacsoportja.

⁸⁸ Az Európa Tanács 2011-es jelentése szerint a hat őshonos népcsoport között (119 ezer ember) évente 3.868 ezer EUR kerül szétosztásra, ebből a magyarok 404 ezer EUR, a szlovének 1.179 ezer EUR, a horvátok 1.133 ezer EUR támogatásban részesülnek. A jelentés az osztrák támogatáspolitikáról pozitívan nyilatkozott, mert az kisebbség specifikus célokat támogat és hatékony nyelvi kínálatot teremt (Bericht 2011: 15–20).

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

legalacsonyabb műsoridőt biztosítja csak az ORF kismartoni szerkesztősége a magyar műsorok számára.

Összességében véve a módosítás nem jelent túl sok előrelépést, legfeljebb a fél évszázada tartó, a karintiai kétnyelvű helységnévtáblák körül folyó vita kompromisszumos lezárása egyedül megnyugtató. A módosítás eredményeképpen 164 dél-karintiai településen írja elő kétnyelvű, szlovén–német helységnévtáblák és egyéb hivatalos útjelző táblák használatát. A szabályozás egységesen alkotmányos rangra emelte a szlovén, a horvát, valamint a magyar népcsoportok hivatalos nyelvhasználatára vonatkozó jogszabályt.

A kétnyelvű helységnévtáblák kihelyezéséhez a törvény a kisebbség 17,5%-os arányát írja elő, amely az eddigi népcsoporttörvényben szereplő 25 %-os küszöbhez képest mindenképpen pozitív fordulat, azonban az osztrák alkotmánybíróság korábbi ítéleteiben javasolt 10%-os arány még mindig nem valósult meg. A törvényben szerencsére szerepel az is, hogy a régi, már meglévő helységnévtáblák már nem távolíthatók el, így Felsőőr és Felsőpulya határában – ahol a magyar lakosság aránya már nem éri el a törvényben megjelölt határértéket – is kinn maradhatnak a kétnyelvű táblák. Az új törvény szerint – így volt ez a régiben is – a feliratoknak formailag és méretükben megegyezőnek kell lenniük.

14. ábra. Schwabegg település német-szlovén kétnyelvű helységnévtáblája 2005-ben, Haider idejében.⁸⁹

⁸⁹ <http://www.news.at/a/haider-ortstafel-streit-kaernten-koecheln-lh-2-sprachiges-schild-157325>

15. ábra. Schwabegg település német-szlovén kétnyelvű helységnevtáblája az új törvény életbelépése után.⁹⁰

A korábbi karintiai tartományi kormányfő, Jörg Haider sokszor megkerülve az alkotmánybíróság ítéletét, a szlovén feliratokat csak kisebb méretben és külön kiegészítő táblákon engedélyezte kihelyezni, noha ezt az alkotmánybíróság is alkotmányellenesnek minősítette. Karintiában Haider idejében folyamatosan voltak a rongálások, de azóta is előfordulnak, s ez mind-mind láthatóvá teszi a megbúvó ideológiát. Hasonlóan Burgenlandban is tűnnek el kétnyelvű helységnevtáblák.⁹¹

2.2. Az osztrák nyelvpolitika fontosabb irányelvei

Az osztrák cenzusok gyakorlatában láthattuk, hogy a népszámlálásoknak fontos része a nyelvi kérdés, s ezt a III/1. fejezetben, amelyben az osztrák cenzusok gyakorlatát ismertettem, részletesen ki is fejttem. Bár a kérdőívekben a nyelvre kérdeztek rá, valójában arra voltak kíváncsiak, hogy a különböző nemzetiségeknek mennyi a létszáma (Böck 1974, idézi Arel 2015: 10). A nyelv és nemzetiség kapcsolata azért is meghatározó, mert a többségi államok legtöbbször a kisebbségi csoportok számarányához kötik, arra alapozzák támogatás- és kisebbségpolitikájukat, s a kisebbségi jogokat is a cenzusok eredményeire alapozott százalékos arányokhoz kötik. Ezért állja meg a helyét az a kijelentés, hogy a népszámlálások rendszere erőteljesen átpolitizált terület, s mivel azt a többség irányítja, így a kisebbségek az elszenvedői. A népszámlálási kérdőívekben 2001-ig az egyén által használt nyelvre (Umgangssprache), vagyis a környezeti nyelvre kérdeztek rá. Arra a nyelvre, amelyet a privát szférájukban (a rokonaival, barátaival és a

⁹⁰ <http://www.news.at/a/kaernten-zweisprachige-ortstafel-309523>

⁹¹ <http://www.bvz.at/oberwart/erneut-ortstafel-in-unterwart-gestohlen/5.103.274> (2016.09.10)

családi körben) használnak az emberek. Az eredmények kiértékelésénél természetesen így azonosították be a népcsoportozáshoz tartozást, s mondhatnánk, hogy az egyén anyanyelvét is, amely az ausztriai népcsoportokra jellemző nyelvviszasszorulás miatt nem minden esetben tükrözi a valóságot.

A nyelvi kérdés – mint ahogy a censusok eredményei is –, mindig hatással voltak a törvényalkotókra, hiszen százalékos arányokhoz kötötték egy-egy településen az egyes népcsoportok anyanyelvű iskoláztatáshoz való jogát – egyebek között az 1962-es oktatási törvényben (ld. III/3.2.). Hasonlóan teljes tudatossággal, Trianon után csak 80 esztendővel alkották meg például a hivatali nyelvhasználatról szóló törvényt, amellyel már nem tudnak és nem akarnak élni a magyar népcsoport tagjai, mert nem ismerik a hivatali nyelv regisztereit magyarul. Később érkezett a helységnevtáblákról szóló törvény is, amely mindössze négy településre vonatkozik.

Ha a médiáról szóló törvény kisebbségekre vonatkozó passzusait vizsgáljuk, akkor ezzel kapcsolatban egyáltalán nem érvényesül sem a jóindulat, sem a praktikusság. Az anyanyelvű műsorsugárzás időtartama oly csekély mértékű, hogy nem szolgálja sem az identitás fenntartását és erősítését, sem az elemi információszerzés lehetőségét.

Összességében elmondhatjuk, hogy a censusok szempontrendszere tulajdonképpen jól illeszkedett az osztrák kisebbségpolitika ideológiájához (vö. Baumgartner 1995), és megmutatja a nyelvpolitika törésvonalait is (Baumgartner – Perchinig 1997: 628–651). Az ideológiák áthatják a jogalkotás rendszerét, szellemiségét, és nem utolsósorban a kisebbségi törvények hatályba helyezését, időzítését.

2.3. A nyelvi charta és Ausztria

A XX. századi Európa történelmi sorsfordulóinak következtében a században megnövekedett a nemzeti és egyéb kisebbségek jogait szabályozó ajánlások, törvények száma. Tanúi lehetünk annak, hogy a nemzetközi normákban megfogalmazódott kisebbségi jogokról a gyakorlatban legtöbbször megfelelnek. A normák egyike a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, amely a kisebbségi nyelvi jogok normarendszerének alapidokumentuma.

A Chartát 1992. november 5-én terjesztették elő Strasbourgban aláírásra. Története és előzményei azonban egészen 1957-ig nyúlnak vissza (vö. Tichy 2000: 1–20). Az Európa Tanács államai – köztük Ausztria, Magyarország, Spanyolország,

Németország stb. már az első napon aláírták a Chartát, de a dokumentum addig nem léphetett hatályba, amíg hat ország parlamentje nem ratifikálta. Erre csak 1998. március 1-én került sor. Az osztrák kormány 2001-ben ratifikálta, de az alkotmánnyal nem hangolták össze. A nyelvi Charta a regionális és kisebbségi nyelveket védi és támogatja, nem pedig közvetlenül a nyelvi kisebbségeket. Azoknak, akik kisebbségi vagy regionális nyelveket beszélnek, nem biztosít egyéni és kollektív jogokat (Kolonovits 2004: 22). Ausztriának a Charta 3. és 8. fejezete szerint mind a kisebbségi nyelvekre, mind az oktatásra vonatkozó kötelezettségeknek meg kell megfelelnie. Azonban tény, hogy az iskolatörvény (BGLD 1994/641) a népcsoportnyelven való oktatás mértékét nem határozza meg pontosan, s a gyakorlatban kötelező tantárgyként heti 3 órában oktatott magyar, horvát vagy roma és szinti nyelv Burgenlandban nem felel meg a Chartában vállalt azon követelménynek, hogy az általános iskolás nyelvoktatás „jelentős részét” az érintett regionális és kisebbségi nyelveken kellene nyújtani. Általános tendencia, hogy az 1–4. osztályt követően csökken a magyar vagy a horvát nyelvet tanuló gyerekek száma, s a kisebbségi nyelvek csak a felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban képezik az oktatás szerves részét. Ugyancsak a Chartában vállalt kötelezettségek hiányaként róható fel, hogy a közelmúlt kivételével nem készültek rendszeresen jelentések a horvát/magyar/roma és szinti népcsoportnyelven való oktatásról, vagy ha készültek, nem teszik ezeket nyilvánossá. Ezzel szemben az államnyelv oktatása teljes mértékben biztosított, és minden oktatási szinten elérhető a tanulók számára (Kolonovits 2004: 23).

3. Kisebbségi jogok Ausztriában

A népcsoportok általános emberi jogait az **(1) alkotmány szintű törvények**⁹² szabályozzák az Osztrák Köztársaságban. A népcsoportokra vonatkozó jogszabályok legtöbbször a **(2) szövetségi szintű szabályozások**⁹³ között jelennek meg annak megfelelően, hogy az adott népcsoport Ausztria melyik tartományában él. **A (3)**

⁹²A Saint-Germain-i Államszerződés; 1920/303. törvény 66–69. tc.; Szövetségi Alkotmány 1930/1. törvény 8. tc., újabb változata 2000/68. törvény 8. tc.; Az Államszerződés 1955/152. törvény 7. tc.; Karintiai kisebbségi iskolatörvény 1959/101. törvény 1. tc.; Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény 1994/641. törvény 1. tc.

⁹³ 1976-os Népcsoporttörvény 1976/396 (július 7.)

rendeletek, tartományi szintű szabályozások⁹⁴ alkotják a harmadik csoportot. A legalsó szinten azok az **(4) alkotmánybíróági döntések**⁹⁵ foglalnak helyet, amelyek mindig valamely törvényértelmezéssel kapcsolatosak. Noha az Ausztriában élő kisebbségeket ugyanazok az alapjogok illetik meg, mint minden más osztrák állampolgárt, az osztrák jogrendnek megvannak azok a speciális jogi normái, amelyek kifejezetten a kisebbségekre vonatkoznak (Szoják 2003b: 204–220).

3.1. Kisebbségi jogi dokumentumok

A Népcsoportokra vonatkozó alkotmányjogi források közül elsőként az *Osztrák–Magyar Monarchia 1867/142-es számú állami alaptörvény* 19. tc-ben találkozunk a kisebbségek, (néptörzsek=Volkstämme) széleskörű védelmével (Bericht 2000: 17): „Az állam összes nemzete egyenjogú... Az állam elismeri az országszerte használatos nyelvek egyenjogúságát az iskolákban, hivatalokban és a nyilvános életben.”⁹⁶ Ezt követte a St. Germain-i államszerződés (Staatsvertrag von St. Germain Nr. 303/1920), amelynek 62–69-ig terjedő törvénycikkei ún. kisebbségekre vonatkozó „méltányos könnyítések” (angemessene Erleichterungen) fogalmazzák meg: az anyanyelvhasználat biztosítása a törvény előtt, a népiskolai anyanyelvi oktatás lehetősége. A 66. tc. kimondja a diszkriminációmentesség elvét (Funk 2000: 383), azaz minden osztrák állampolgárt – faji, nyelvi és vallási hovatartozástól függetlenül – megillet a törvény előtti egyenlőség.

A **szövetségi alkotmány** (BGBl. Nr. 1/1920, 8. tc. 1–2. bek.) deklarálta a német államnyelvi funkcióját, majd egy későbbi módosításában (Staatszielbestimmung BGBl. I. 68/2000) a jogszabály szerint az Osztrák Köztársaság hitet tett az ország növekvő nyelvi és kulturális sokszínűsége mellett, amely (csak) az őshonos népcsoportok jelenléte által jut kifejezésre. Az alkotmányban megfogalmazzák azt a célt, hogy támogatni kell a népcsoportok nyelvének és kultúrájának megtartását.

⁹⁴ A Szövetségi Kormány rendelete a népcsoporttanácsokról 1977/38., 1993/895; A Szövetségi Kormány rendelete azokról a községekről, amelyekben topográfiai jeleket kell német és szlovén nyelven elnevezni. 1977/306. 1–3. tc.; A Szövetségi Kormány rendelete a szlovén nyelvhasználatról hivatalos helyeken 1977/307. 1-6. tc.; A Szövetségi Kormány rendelete a szlovén helységnevtáblákról 1977/308; A Szövetségi Kormány rendelete a horvát nyelvhasználatról közhivatalokban 1991/6; Burgenlandi Topográfia Rendelet 2000/170; Rendelet a magyar hivatali nyelvről 2000/229; Rendelkezés a népcsoporttanácsok tagjainak járandóságáról 1979, 200.

⁹⁵ A szórend érvénytelenítése a Karintiai Kisebbségi Iskolatörvény 16. törvénycikkében.

⁹⁶ A törvény mai érvényességéhez ismerni kell az alkotmánybíróság 1952/2459-es rendeletét.

A második világháború után, a szovjet megszállás megszűnésekor keletkezett **az 1955-ös államszerződés** (Staatsvertrag BGBI. Nr. 152/1955), amely 6–7. törvénycikkében, az általános emberi jogok megfogalmazásán túl, népcsoportként csak a burgenlandi horvátokat és a karintiai, stájerországi szlovéneket ismerte el. Az alkotmányszintű szabályozások mindegyikében megtaláljuk az alapfokú anyanyelvi oktatáshoz való jog biztosítását (Szoták 2012: 122–144).

A fenti jogszabályok közül kiemelendő az **1976-os népcsoporttörvény**, amely az örvidéki magyarságot autochton kisebbségként ismerte el. A népcsoporttörvény hat fejezetben foglalkozik általános rendelkezésekkel, a népcsoporttanácsokkal, a népcsoportok anyagi támogatásával, a topográfiai megjelölésekkel, a hivatalos nyelvvel, illetve a hatodik fejezetben a záró szabályokkal.⁹⁷ **Jelentősége – azon túl, hogy elismerte a burgenlandi magyarokat őshonos kisebbségként –, abban határozható meg, hogy általánosságok helyett konkrét intézkedéseket fogalmazott meg.**

Ezek közül rövid határidőn belül megvalósult **a népcsoporttanácsok alakulásáról és javadalmazásáról szóló törvény** (1977), amely tulajdonképpen meghatározza az elismert népcsoportok képviseleti jogának játékszabályait. A magyar népcsoporttanács elsőként, 1979-ben alakult meg 8 fővel. Napjainkban összesen 16, 8 burgenlandi és 8 bécsi tagja van. A tanácsoknak csak javaslattevési joga van, amelyet vagy figyelembe vesznek, vagy nem. A tanácsnak rotációs alapon 5 évig burgenlandi, 5 évig bécsi elnöke van. Ő az a személy, aki különböző hivatalos fórumokon képviselni hivatott a népcsoport érdekeit és jogait. Abban jelenleg nincs megegyezés, hogy Magyarország felé ki képviselje az ausztriai magyarságot. A magyar szokásjog szerint a magyar kormány a külhoni magyarság pártvezetőivel érintkezik, azonban Ausztriában ilyen nincs.

⁹⁷ 1. § (1) *Az Ausztriában élő népcsoportok és azok tagjai élvezik a törvények adta védelmet; törvény garantálja a népcsoportok megőrzését és állományuk biztosítását. Nyelvüket, népiségüket tiszteletben kell tartani. (2) A szövetségi törvény értelmében népcsoportnak számítanak a szövetségi területen élő nem német anyanyelvű osztrák állampolgárok, akik saját népi hagyományokkal rendelkeznek. (3) Mindenki szabadon megvallhatja bármely népcsoporthoz való tartozását. A népcsoport tagjának nem származhat hátránya abból, hogy az őt népcsoporttagként megillető jogokkal él-e vagy sem. Senki sem köteles bizonyítani, hogy tagja bármely népcsoportnak.*

2. §. (1) *A szövetségi kormány rendeletei alapján, a parlamenti képviselőház főbizottságával egyetértésben, a tartományi kormány meghallgatását követően az alábbiakat kell eldönteni: 1. A népcsoportokat, akik számára népcsoporttanácsokat létesítenek, s azok tagjainak számát. 2. Azokat a területeket, ahol az ott lakó népcsoporttagok viszonylag nagy száma miatt kétnyelvű topográfiai megjelöléseket kell alkalmazni. 3. Azok a hatóságok és hivatali szervek, ahol a hivatalos német nyelv használata mellett a népcsoport nyelve is használható, még ha e nyelv használatának joga bizonyos személyekre, illetve ügyekre korlátozható is.*

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

Az 1976-os törvény további intézkedései (hivatali nyelvről szóló rendelet, helységnévtáblák) csak jóval később születtek meg. A törvény egyik kifogásolható pontja, hogy ha a burgenlandi magyarok és horvátok más szövetségi tartományba költöznek, akkor elveszítik kisebbségi jogukat, mivel ezeket az 1955-ös Államszerződés és az 1976-os törvény szerint csak az autochton területeken gyakorolhatják (vö. Holzer–Münz 1997). A területiség elve mindegyik kisebbségi törvényre jellemző, ezt az Európa Tanács is kifogásolta állásfoglalásában (Bericht 2011: 15–20).

Sajnos ebben az esetben is az osztrák nyelvpolitikára oly jellemző elv érvényesült: *Nem kell minden lehetséges jogot biztosítani, csak azt, ami feltétlenül szükséges.* (Baumgartner – Perchinig 1995). Ennek köszönhetően pl. a hivatali nyelvtörvény és a kétnyelvű helységnévtáblákról szóló rendelet megszületése az ezredfordulóig váratott magára Burgenlandban.

A 2000-ben kiadott topográfiarendelet (Topographieverordnung BGB1.II Nr. 170/2000) csaknem 70 év után teremtette meg magyar nyelvű helységnévtáblák kihelyezését Burgenland négy magyarlakta településén, Felsőpulya, Felsőőr, Alsóőr és Órisziget határában.

Az ugyancsak 2000-ben hatályba lépő **hivatali nyelvtörvény** az említett települések hivatalaiban engedélyezi a magyar nyelvű ügyintézését. Terepmunkám alkalmával többször tapasztaltam, hogy bár léteznek magyar nyelvű nyomtatványok, ezeket nem az autochton kisebbség tagjai, hanem olyan migráns magyarok használják, akik nem tudnak elég jól németül, és nem rendelkeznek a nyomtatványok kitöltéséhez szükséges nyelvi kompetenciával. Az őshonos kisebbség nyelvi repertoárjából – a trianoni örökségből fakadóan – hiányzik a hivatali szaknyelv terminológiája (vö. Szoták 2008: 67). Bécsben nincs a burgenlandihoz hasonló szabályozás, azonban több pozitív példa van gazdaság és nyelvhasználat viszonyára. Ezek egyike, hogy a bécsi közlekedési vállalat automatáiból tíz nyelven – köztük magyarul is – lehet jegyet venni.⁹⁸

98

<http://www.wienerlinien.at/eportal/ep/contentView.do/pageTypeId/9320/programId/9419/contentTypeId/1001/channelId/-31441/contentId/28918> (2012.07.02)

16. ábra. Jegyautomata Bécsben

3.2. A kisebbségi oktatás jogszabályi háttere

Az új tartomány, Burgenland Ausztriához való csatolása után, egészen 1937-ig a korábbi, magyarországi iskolai törvények voltak érvényben. Noha az egyház és iskola kettéválasztására már 1868-ban sor került, Burgenlandban Trianon után mégis működtek felekezeti iskolák, mert a kormánynak az iskolaszékek vezetésével működő felekezeti oktatásügy magyar modellje szimpatikus volt (Baumgartner 2004: 51). Az állam által működtetett iskolák ugyanakkor a kisebbségek asszimilálását segítették (Baumgartner 1993).

Az **1937-es burgenlandi iskolatörvény** viszont csak egy évig lehetett érvényben, ugyanis Hitler véget vetett a kisebbségi oktatásnak. Az említett törvény csak 1945 után vált újra hatályos jogszabállyá. Az 1976-os Népcsoporttörvény életbelépése után kerülhetett csak sor a magyar nyelvű oktatás újraindítására a már említett négy településen.⁹⁹

A népcsoportok nyelvén folyó oktatás törvényi szabályozására az **1994-es iskolatörvény** megszületéséig kellett várni.

A jogszabály egyik legfontosabb eleme, hogy az 1937-es törvényhez képest **megszűntek a cenzusokon alapuló százalékos kötöttségek**,¹⁰⁰ azaz Burgenland bármely

⁹⁹ Felsőpulya/Oberpullendor; Felsőőr/Oberwart; Alsóőr/Unterwart; Órisziget/ Siget in der Wart

¹⁰⁰ Az 1937-es törvény a kisebbségi nyelvek használatát csak az elemi iskolákra vonatkozóan szabályozta a következők szerint: a) egynyelvű iskolákat azokon a településeken lehetett működtetni, ahol a kisebbség számaránya meghaladta a 70%-ot. Kétnyelvű oktatást akkor engedélyezett, ha a kisebbség a 30%-os arányt meghaladta. Ebben az esetben az állami iskola (német tannyelvű) is dönthetett arról, hogy szabadon

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

településének bármelyik iskolatípusában oktatható a magyar, horvát, roma és szinti népcsoportnyelv óvodától az érettségiig, ha megvan az osztályok vagy csoportok beindításához szükséges törvényben előírt jelentkezői létszám (Alapelvek, 2. bekezdés; Bericht 2000: 96; Mühlgasner 2004: 186).

A törvény az elemi iskolákban megengedi a kisebbségek számára legelőnyösebb oktatási formát, a csak kisebbségi nyelvű (csak magyar/horvát) iskolák/osztályok létrehozását és működését. Ez utóbbi esetben heti hat órában kötelező a német nyelv tanítása (2. bek. 3. §), azonban ezzel a lehetőséggel nem élnek a szülők.

A törvény szabadon választott¹⁰¹ vagy kötelező tantárgyként is engedélyezi a kisebbségi nyelv tanulását.

Középiskolai szinten csak kétnyelvű oktatást engedélyez a törvény. A kisebbségi osztályok létszámát a törvény maximum 20 főben határozza meg, s azt is engedélyezi, hogy egy magyar nyelvet tanuló csoport több osztályból is létrejöhessen. Ennek megfelelően az osztályok és csoportok létszámkorlátait a következőképpen szabályozza: az elemi iskolában egy magyar nyelvű osztály indításához 7, külön csoportéhoz 5 fő jelentkezése szükséges. Felső tagozatban és szakmunkásképzőben 9 fővel indulhat kisebbségi osztály, 5 fővel pedig csoport. A nyolcosztályos gimnázium első négy évfolyamában 12 fő szükséges egy osztály beindításához (Mühlgasner 2004). A szülők kétnyelvű bizonyítvány kiállítását is kérhetik (2. bek. 5. §) gyermekük számára, napjainkban a szülők kb. fele él ezzel a lehetőséggel (1.sz. melléklet).

A törvény különös gondot fordít a tanerők képzésére/továbbképzésére, s tartalmazza ennek módozatait. A kétnyelvű tanintézetek leendő oktatóinak a kismartoni Pedagógiai Akadémián (Tanítóképző Főiskola) folytatott tanulmányaik során külön magyar és/vagy horvát nyelvi képzésben és óvodai/iskolai gyakorlaton kell részt venniük. Akik már rendelkeznek óvodapedagógusi vagy tanítói diplomával, azoknak a nyelvi és speciális módszertani tárgyakból kiegészítő vizsgát kell tenniük (5.bek.). A törvény értelmében a tartományi iskolatanácson belül külön főosztályt hoztak létre a kisebbségi oktató- és nevelőmunka koordinálására. A szakfelügyelők hatáskörét minden iskolatípusra vonatkozóan megállapították.

választható tantárgyként oktat-e kisebbségi nyelvet. Ez utóbbi módozat a magyar/horvát/roma és szinti nyelvek idegen nyelvként való oktatását jelentette a gyakorlatban.

¹⁰¹ A szabadon választott tantárgynak két formája létezik az osztrák oktatási rendszerben: 1. Freigegegenstand: amikor a tanuló osztályzatot kap a tantárgyból; 2. Unverbindliche Übung: amikor a tanuló rendszeresen jelen van az órákon, bekerül a bizonyítványába, de nem kap jegyet.

Az 1995-ben hatályba lépő (LGBl. Nr. 63/1995), s azóta többször módosított **burgenlandi óvodatörvény** a kétnyelvű nevelést szabályozza a bölcsődékben, óvodákban, napközi otthonokban. Felsőőr, Alsóőr, Órisziget és Felsőpulya körzetében a magyart „második óvodanyelvként” írja elő. A magyar nyelv tanulását az óvodai nevelésben egész Burgenlandban, tehát a nem autochton településeken is lehetővé teszi a törvény, ha a szülők 25%-a igényli (Szoták 2009b, 2011a).

A kisebbségi oktatás tantervi keretét a köznevelés tekintetében az 1937-es tartományi iskolatörvényt követően egy 1966-os törvény¹⁰² módosította. A törvényalkotók ezt követően miniszteri rendeletek (1988, 1995, 1998) sorában rendelték el a változtatásokat, amelyek előírták például a következőket:

1. magyar–német és a horvát–német kétnyelvű iskolákban vagy osztályokban a két nyelv (kisebbségi és többségi) lehetőség szerinti egyforma alkalmazását. .
2. A kisebbségi nyelvet idegen nyelvként oktató iskolákban a magyar és horvát népcsoportok nyelvének órakerete megegyező.
3. Heti 1 alkalommal magyar, illetve horvát felzárkóztató nyelvóra biztosítható, ezt a lehetőséget például a felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban mindig kihasználják (Győri Szabó 2000: 16, Csiszár 2007: 143; Szoták 2011a: 323–324).

A kisebbségi tantervek mint a kisebbségi oktatás keretei viszonylag tág teret biztosítanak a tanítóknak és tanároknak a jogszabályban megjelölt célok – az előírások szerint a tanulói kétnyelvűség kialakítása és fejlesztése – eléréséhez. A törvény egyik egyedisége a Kárpát-medencében, hogy támogatja a helyi nyelvváltozatok használatát a tanórákon, s ezzel erősíti a népcsoporthoz tartozó gyerekek nyelvi tudatát, lokális identitását, kettős kulturális kötődését (Bericht 2002: 50, 2015; Szoták 2011a: 323).

3.3. A kisebbségi média (jogszabályok, tv, rádió)

Az osztrák médiapolitika a kisebbségi műsorsugárzás területén óriási hiányosságokat mutat. A kisebbségi nyelvű műsorsugárzás szabályozása egészen az új médiatörvény megalkotásáig hiányzott (ORF-G; BGBl. I. Nr. 83/2001), addig az ORF (Österreichische Rundfunk) mindössze arra vállalt kötelezettséget, hogy műsorpolitikája kialakításakor

¹⁰² Lehrpläne für Minderheiten-Volksschulen und für den Unterricht in Minderheitensprachen in Volks- und Hauptschulen in den Bundesländern Burgenland und Kärnten (BGBl. 1966/118, in der Fassung zuletzt BGBl. II 1998/309)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

„megértést tanúsít a demokratikus együttélés kérdéseivel kapcsolatban” (Rundfunkgesetz, BGBl. I. Nr. 379/1984 §2.).

2012	magyar	horvát	cseh	szlovák	roma	szlovén
HÍREK	heti 55 perc	heti 280 per c				heti 3360 perc
MAGAZIN	heti 30 perc	heti 222 perc	heti 30 perc	heti 30 perc	heti 30 perc	
(többsnyelvű)	H 20.04-22.00					
Összesen:	95 perc/hét	502 perc/hét	30 perc/hét	30 perc/hét	30 perc/hét	3360 perc/hét

11. táblázat. Az ORF Burgenland népcsoport nyelvű rádióadásainak percideje. ¹⁰³

2009	Ausztria	Horvátország	Szlovénia
RÁDIÓ	ORF napi 14 perc	Eszéki Rádió napi 30 perc	Lendvai Rádió napi 10-12 órában

12. táblázat. Magyar nyelvű rádióadások a szomszédos országokban

Az Médiatörvény 5. §-a szerint az ORF köteles „minden népcsoporttanáccsal rendelkező kisebbség számára” méltányos mennyiségű műsort sugározni. A törvény nem határozza meg, mit ért méltányos mennyiségen. Ugyancsak az állami felelősségvállalás hiányára utal, hogy a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának* ratifikálása kapcsán az osztrák kormány a Karta III. részének *Tömegtájékoztatói eszközök* című 11. cikkelye közül semmit nem választott, azaz semmilyen kötelezettséget nem vállalt (vö. Csiszár 2007: 69). Az Ausztriában élő több százezres létszámú migrációs eredetű diaszpórára való tekintettel említést érdemel, hogy maga a Karta hatálya sem terjed ki a hivatalos nyelvek dialektusaira és a bevándorlók nyelvére.

magyar	roma	horvát	cseh	szlovák	szlovén
Adj Isten magyarok! évi 6 alkalom 30 percben		Dober dan, Hrvati! Heti 30 perc	cseh és szlovák kétnyelvű magazin évi 6 alkalommal 25 percben		Dober dan Koroska! Heti 30 perc
négy nyelvű műsor évi 6 alkalommal 25 percben					
180 perc/év		1560 perc/év	150 perc/év		1560 perc/év

13. táblázat. Az ORF által sugárzott kisebbségi nyelvű tv adások.

¹⁰³ Öt független kisebbségi rádióadó üzemel Ausztriában: a RADIO ORANGE Bécsben. Törökök vezetik és törököknek szól. A RADIO FRO Linzben, szerb-horvát, magyar, boszniai (angolul a kurdoknak), spanyol és portugál nyelveken. A RADIO HELSINKI Styriában, szerb/horvát, kurd, török és más nyelveken. A RADIOFABRIK Salzburgban, török, szerb és horvát nyelven. RADIO PROTON Vorarlbergben, törökül és kurdul. Forrás: http://independent.academia.edu/PeterSzekeres/Papers/985274/Kisebbsgek_es_tomegkommunikacio_Europaban (2012-06-06)

2009 óta az ORF takarékosági okok miatt a burgenlandi stúdióba csoportosította az ország keleti felében élő népcsoportok műsorainak szerkesztését. Ettől kezdve az ORF Burgenlandi Stúdiójának Népcsoport-szerkesztősége készíti a burgenlandi és bécsi horvátok, magyarok és romák, valamint a bécsi csehek és szlovákok műsorait (vö. Bericht 2011: 83).¹⁰⁴ Ez az intézkedés sajnos azzal járt a magyarok vonatkozásában, hogy 2009-től kezdődően a burgenlandi magyarok eddigi műsoridejében kaptak helyet a bécsi tudósítások is, azaz csökkent az egyébként is csekély műsoridő.

Összességében elmondhatjuk, hogy az **ORF Burgenland kisebbségi, magyar nyelvű műsorideje minimális, azok gyakorisága alacsony, így a média az anyanyelv megőrzését egyik kisebbségi nyelv esetében sem segíti vagy támogatja.** Itt újra a már disszertációmban is sokszor emlegetett, s az osztrák kisebbségpolitikát évtizedek óta meghatározó elv érvényesül: **az osztrák kormány csak a minimum követelményeknek tesz eleget.** A rádió- és a tv-műsorok időtartama csak gesztusértékkel bír, a rendelkezésre álló műsoridőbe nem is lehetséges túl sok mindenről beszámolni. A szociolingvisztikai interjúk alapján azt a visszajelzést kaptam, hogy kevesen hallgatják ezeket. A műsorokat Magyarországon született, de már Ausztriában élő riporterek készítik és szerkesztik, akik nem a helyi dialektust, hanem valamelyik határ közeli regionális köznyelvet beszélnek, így a lokalitás érzése is hiányzik az adásokból, noha a híradások a közösségről és a közösségnek szólnak (Szoták 2009a: 1321–1329). Az ORF honlapja volt az első, ahol 2000-től a tartományban élő kisebbségek nyelvén olvashattuk híreket, majd a 2009-es átszervezés után mind a hat autochton kisebbségi nyelven.

A 2004-ben hatályba lépett sajtótörvény (Presseförderungsgesetz BGBl. Nr. 136/2003) az előzőhöz képest (BGBl. Nr. 228/1985) jelentős kedvezményt jelentett a népcsoportok számára, mert 2. §-a szerint a heti rendszerességgel megjelenő sajtótermékek kiadásánál az 5000 példányszámos megkötés és a két főállású újságíró foglalkoztatása a kisebbségek által kiadott sajtótermékekre nem vonatkozik. A kiadásokat a kormány a népcsoport-támogatásokon keresztül (Bericht 2000: 49) juttatja el a kisebbségekhez. A törvény legalább egy napilap kiadását engedélyezi, de az anyagi források szűkössége miatt egyetlen népcsoport sem ad ki ilyet. Hetilapjuk a

¹⁰⁴ <http://volksgruppen.orf.at/> (2012.07.02)

horvátoknak¹⁰⁵ és a szlovénoknak¹⁰⁶ van. A többi népcsoport havi, kéthavi, negyedéves rendszerességgel ad ki sajtótermékeket.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület adja ki az *Őrség, Burgenlandi Hírek, Minimulti* című kiadványokat, amelyekben a közösségben történt eseményekről számolnak be, míg a kéthavonta megjelenő Bécsi Naplóban a lokalitáson túl helyet kapnak a nyugati diaszpórával kapcsolatos hírek is. Az internethasználók körében népszerű a Magyar Média és Információs Központ gondozásában működő Lángos (langos.at) és a bécsi magyarok által üzemeltetett Bécsi Magyar Szalon (viennahu.com). A sajtótermékek írói általában nem képzett újságírók, hanem lelkes amatőrök. Kisebbségi nyelvű újságírói képzés nincs Ausztriában.

4. Oktatáspolitikai: Az osztrák oktatási rendszer

Az oktatás mindig is a kisebbségpolitika egyik kulcskérdése volt. A korábbi (3.2.) részben már bemutattam az oktatási törvényeket, mely szerint az alapfokú anyanyelvi oktatás biztosítása tulajdonképpen jelen van az Osztrák Köztársaság alkotmány szintű szabályozásaiban. Láttuk, hogy éppen a kisebbségek oktatását szabályozó törvényeket – a *Karintiai kisebbségi iskolatörvényt* (1959/101), amely a szlovének, és *Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény* (1994/641), amely a magyarok, horvátok és romák oktatását szabályozza – az alkotmány szintű szabályozások körébe emelték annak ellenére, hogy ezek tartományi szinten valósulnak meg. A törvények – mint azt már oly sokszor tapasztalhattuk kisebbségi helyzetben – nem jelentenek garanciát, ha a gyakorlatban nem valósulnak meg, s ha az állam nem törekszik a betartatásukra. Ahogy a 3/3. részben már utaltam rá, a szlovéneket és a burgenlandi horvátokat az 1955-ös államszerződés értelmében, a burgenlandi magyarokat az 1976-ban, míg a tartományban élő romákat 1993-ban fogadták el őshonos kisebbségként. Az oktatási törvények – csak a szlovén jelenthet kivételt – jóval később születtek meg. Így nem véletlen, hogy Burgenland területén egyetlen kisdíák sem tanul például romani nyelven (pedig a törvény ezt lehetővé teszi), s magyart valamilyen formában tanuló kisdíákoknak csak csekély aránya tartozik az autochton népcsoporthoz. Ebben a fejezetben az osztrák oktatási rendszert és a

¹⁰⁵ Hratski Novine, Crikveni Glisnik Gradišć (gradistyei dialektusban).

¹⁰⁶ Novice, Nedelja.

kisebbségi magyaroiktatás gyakorlatát mutatom be, s arra a kérdésre keresem a választ, hogy a jelenlegi rendszer mennyiben szolgálja az anyanyelv megőrzését és a kisebbségi magyar identitás megerősítését.

4.1. Az osztrák oktatási rendszer jellemezői

Ausztriában az úgynevezett hivatalosan is elfogadott autochton kisebbségek körében (szlovének Karintiában, horvátok, magyarok és romák Burgenlandban, valamint szlovákok, magyarok és csehek Bécshben) régi tradíciói vannak a kétnyelvűségnek. A múlt század '60-as éveitől szinte folyamatosan érkező jóléti migránsok kulturálisan és nyelvileg még heterogénebbé tették az osztrák társadalmat, amely a megváltozott viszonyokat egyszerűen figyelmen kívül hagyta abból a téves elképzelésből fakadóan, hogy a bevándorlók majd néhány év munkavégzés után visszatérnek szülőhazájukba. Bár a nyelvi és kulturális heterogenitás – főként a fővárosban és környékén – a mindennapok részévé vált, ez nem jelentette azt, hogy a döntéshozók ezt a tényt figyelembe is vették. Így volt ez az oktatás területén is, ahol szigorú monokulturális hozzáállás uralkodott: a sokszínűséget nem használták ki, hanem megszüntetendő problémának tekintették (Angerer – Pitschko et al 2009: 4).

Noha a nemzeti, vallási és nyelvi kisebbségek kérdésében az Európai Unió nem volt képes az egységes fellépésre, ennek ellenére nem lehet azt mondani, hogy közvetett formában vagy marginálisan a nyelvi kisebbségek jogai ne lennének napirenden (vö. Vizi 2003: 39). A lisszaboni stratégiaként elhíresült ET-irányelv szerint az EU stratégiájába az oktatás és a képzés 2000-től kiemelkedő szerepet kapott. A 2001-es esztendő a Nyelvek Európai Éve lett, s ezzel Európa-szerte, így Ausztriában is a nyelvekre, a kisnyelvekre, a nyelvtanulás fontosságára irányult a figyelem. A minisztérium koordinálásában számos program valósult meg, amely többek között arra is felhívta a figyelmet, hogy nemcsak az iskolában, de az élet későbbi szakaszában is fontos a nyelvtanulás. Burgenlandban a határ menti települések iskolái között sok kapcsolódási pont jött létre, és közös, több évre szóló projektek valósultak meg. A Közös Európai Referenciakeretben (KER) az olvasható, hogy „Európában a nyelvek és kultúrák gazdag öröksége olyan érték, közös kincs, amit védeni és fejleszteni kell, és komoly erőfeszítéseket kell tenni a képzés és nevelésügy területén, hogy ezt a sokszínűséget hátrányból a kölcsönös megértés és szellemi gazdagodás előnyévé változtassuk.”

Az EU-irányelvek hatására az osztrák közéleti retorikában a 2000-es évektől kezdődően egyre sűrűbben jelentkezett – különböző aspektusokból – a nyelvi és kulturális sokszínűség értéként és előnyként való feltüntetése. Burgenlandot is éppen az emeli ki a többi tartomány közül, hogy a népcsoportok közös megoldásokat keresnek, s a többnyelvűség nemcsak az egyén, de az egész régió számára előnyt jelent (Niessl 2004: 4; Resetar 2004: 5; LEPP 2009 stb.). Az osztrák Oktatási, Művészeti és Kulturális Minisztérium honlapján olvasható bejegyzés szerint nyelvi és kulturális sokszínűség jellemzi az osztrák iskolákat, hiszen több mint 160 ország tanulói látogatják az iskolarendszert, s az osztrák oktatásügy próbál lépést tartani és megfelelni ezeknek az igényeknek. Bevándorlók, menekültek, külföldi állampolgárok gyermekei és osztrák diákok tanulnak közös osztályokban, s a közös oktatásban való részvétel nemcsak a nyelvelsajátításban segíti őket, de toleranciára is nevel. Az osztrák oktatáspolitikai koncepcióban szintén megfogalmazódik (LEPP 2009: 22, Länderbericht), hogy a köztársaság elismeri az autochton népcsoportok által kifejezésre juttatott nyelvi és kulturális sokszínűséget, s deklarálja, hogy a sokszínűség megtartását támogatni kell.

A fentiekből némi ellentmondás olvasható ki. Bár a hangsúly az autochton és allochton kisebbség által képviselt sokszínűségeken van, s különböző időszakban és céllal az országba érkezők gyermekei etnikai és nyelvi szempontból színesítik az oktatás palettáját, ez napjainkban sem jelenti azt, hogy biztosítva van az anyanyelvi vagy kétnyelvű oktatás törvényes háttere. Például a 2001-es census szerint 15 000-es lélekszámú, 1992-ben hivatalosan autochton népcsoportként is elismert bécsi magyaroknak nincs a burgenlandi jogszabályhoz hasonló oktatási törvényük, itt a magyar nyelvű oktatás továbbra is a vasárnapi iskola keretében valósul meg a 2011-ben 280 gyermeket oktató Bécsi Magyar Iskola szervezésében, valamint projektek szintjén délutáni oktatás keretében. Hasonlóan nincsenek rendezve a sokkal nagyobb lélekszámú „új kisebbség”, azaz a különböző hullámokban az országba érkezett török, szerb, bosnyák diaszpóra oktatási jogai. A későbbi fejezetek részletesen tárgyalják majd az elmélet és megvalósulás közti különbségeket.

4.2. Az osztrák iskolarendszer felépítése

Az Ausztriával közös több évszázados történelmi múlt miatt a két ország oktatási rendszere a monarchia felbomlásáig tulajdonképpen azonos volt. Ez a hasonló struktúra egészen a második világháborúig fennmaradt, és csak ezt követően fejlődött a miénktől

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

eltérően. Ausztriában a gyerekek iskolai alapképzése a 6. életév betöltése után kezdődik. Az oktatás a gyermekek 15 éves koráig ingyenes és kötelező (azaz 9 iskolai évet kell teljesíteni). Az **alapfokú** oktatás színtere a négy évig tartó *elemi iskola* (Volksschule=VS), vagy más néven az *alapiskola* (Grundschule), amely megfeleltethető a magyarországi általános iskola első négy osztályának. Az általános iskolai felső tagozat Ausztriában már a középfokú (Sekundarschule) oktatás része.

Minden olyan gyereknek, akik a kötelező iskolarendszerű oktatásban valamilyen fizikai vagy értelmi sérülés miatt nem tudnak részt venni, többek között a **gyógypedagógiai iskolák** (Sonderschulen) kínálnak lehetőséget a tanulásra, amely oktatási forma az egyéni teljesítőképességet figyelembe véve különböző tanmenetek szerint oktat. Ezen kívül lehetőség van integrációs,¹⁰⁷ felzárkóztató (és más tanulást elősegítő) osztályokban való tanulásra is.

Az elemi iskolát követően a gyerekek egymás mellett párhuzamosan futó iskolatípusok közül választhatnak, amelyek tulajdonképpen már differenciálnak, meghatározzák a további életpályát, beindítva ezzel a kontraszelekciót. (Burgenlandban pl. státuszszimbólum is egyben az érettségi. *A gyerekeknek matúra kell!*) A választható iskolatípusok egyike az úgynevezett *polgári iskola* (Hauptschule, 5–8. osztály, 10–14 év), amely a magyarországi felső tagozatnak feleltethető meg. Feltétlenül meg kell említeni a legújabb reformtörekvések egyikét az oktatáson belül, amely éppen a polgári iskolák korosztályára vonatkozik. Az „új középiskola” (Neue Mittelschule) program lényege a teljesítményen (Leistung) túl az, hogy a diákok jól érezzék magukat (Wohlfühlen); a célja pedig egy újfajta teljesítménycentrikus oktatási kultúra megteremtése. A 2008 szeptemberétől¹⁰⁸ bevezetett kísérleti modellben a gyerekek egyéni teljesítményét figyelembe véve, differenciáltan oktatnak azzal a céllal, hogy igazi csúcsteljesítményre legyenek képesek (7. §). A 2010/2011-es tanévben 320 település 1650 osztályának 35 000 diákja vett részt ebben a képzési formában. Burgenlandban 28 ilyen iskola van, ebből egy Felsőőrben, ahol a német, matematika angol főtárgyak mellett a magyart heti négy órában oktatják. A nyelvoktatásra nagy hangsúlyt fektetnek: 7. osztálytól választhatnak a

¹⁰⁷ Az integrációs osztályokban általában kb. 22 fős az osztálylétszám, és optimális esetben 20%-ban vannak jelen sajátos nevelési igényű/fogyatékossgal élő gyerekek.

¹⁰⁸ 2008. január 9-én született törvény: Änderung des Schulorganisationsgesetzes BGBl. 26/2008; 242/1962.

gyerekek második idegen nyelvet, amelyet heti 3 órában oktatnak, de délutáni oktatás keretében lehetőség van egy harmadik idegen nyelv tanulására is.

Az elemi iskola elvégzése után a polgári iskolák mellett a másik alternatívát a 8 évfolyamos *gimnáziumok* (Allgemeine höhere Schulen=AHS)¹⁰⁹ jelentik. Ezeknél a középiskolai alsó tagozat (Unterstufe) 10 és 14 éves kor között, míg a felső tagozat (Oberstufe) 15 és 18 év között biztosítja az oktatást, hasonlóan a magyar 8 évfolyamos gimnáziumokhoz (2. sz. melléklet).

A polgári iskola elvégzése után is van arra lehetőség, hogy valaki gimnáziumban folytassa tanulmányait; ez a felső tagozatos *reálgimnázium* (Oberstufenrealgymnasium, ORG, amely az AHS önálló felső tagozati formája.

Azok a gyerekek, akik a polgári iskolákban (HS) végeztek, és szakmát akarnak tanulni, a *politechnikumot* (Politechnischer Schule=PTS) választhatják. Ez a mindössze egyéves képzés az 1962-es törvény eredménye, amely az iskolakötelezettséget kilenc évben állapította meg.

Az egy évig tartó képzést egy 2–4 éves képzést adó *szakiskola* (Berufsschule) vagy tanoncképző követi, amely a magyarországi szakmunkásképzőhöz hasonló. Ausztriában a tanoncképzés két helyszínen zajlik: a szakiskolában és a kiképző üzemben, ezért is nevezik duális képzésnek (Duales System). Ausztriában jelenleg kb. 240 törvényben is rögzített szakma létezik, amelyek a tanoncképzésbe is bevonhatók. Ezekben az iskolákban szakmai, elméleti és általános tudást közvetítenek, mellyel a gyakorlati képzést egészítik ki.¹¹⁰ Jóllehet a tanoncok összlétszáma 1981 óta csökken, Ausztriában még mindig a fiatalok 40%-a választja ezt az oktatási formát: 41 000 üzemben kb. 130 000 tanoncot képeznek. A tanoncképzés egy különösen gyakorlatorientált oktatási modell, mely Ausztriában komoly elismertségnek örvend.

A diákok továbbtanulhatnak szakiskolákban (Berufsbildende mittlere Schule = BMS) is. Ebbe az iskolatípusba az AHS-ből, HS-ből és BS-ből lehet

¹⁰⁹ A diákok háromféle gimnázium közül választhatnak: általános gimnázium (Bundesgymnasium=BG), reálgimnázium (Bundesrealgymnasium=BRG), közgazdasági gimnázium (Wirtschaftskundlichen Realgymnasien=WKG).

¹¹⁰ A különböző szervezeti formában működnek:

- egészéves szakképző iskola heti legalább 1 teljes iskolai nappal, vagy 2 félnappal,
- évfolyamfüggő szakképző iskola folyamatos 8 heti oktatással,
- szezonális szakképző iskola egy bizonyos évszakra összevont oktatási periódussal.

Az üzemi képzés finanszírozását a képzést nyújtó vállalatok biztosítják. A szakképző iskola költségeit közpénzből, fele-fele arányban tartományi és központi forrásokból fedezik.

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

átjelentkezni, de németből, matematikából és egy élő idegen nyelvből felvételi vizsgát kell tenni. A szakiskolák feladata főleg a szakmai ismeretek közvetítése és azok gyakorlatba történő átültetése, ugyanakkor az általános műveltség szinten tartása. A képzési idő 1 és 4 év között mozog. Míg az egyéves képzések a *politechnikumok* szintjéhez hasonlítanak, a 3–4 évig tartó iskolák a magyar szakközépiskolákkal egyenértékűek. Ez az iskolatípus nem ad érettségit, csak szakmát. Lehetőség van ezután egy hároméves szakmai továbbképzésben (Aufbaustudium) részt venni, amely már érettségivel zárul.

További választási lehetőséget jelentenek a szakközépiskolák (Berufsbildende höhere Schulen=BHS) különböző fajtái, amelyekben az egységesen öt évig tartó magas szintű szakképzés mellett az általános műveltséget igazoló érettségit is megkapják a diákok.

A humán szakközépiskolák, köztük az **óvodapedagógiai képzés** célja az óvodai nevelési és képzési feladatok teljesítéséhez szükséges szakértelem és szakmai tudás átadása. A tantárgyak az intellektuális és szociális rugalmasság, az autonóm gondolkodás, a kommunikációs készségek és a kreativitás fejlesztéséhez járulnak hozzá. A végzettek dolgozhatnak a csecsemő és gyermekotthonokban, valamint óvodákban. További képzési lehetőség van a napközi otthonos nevelők részére. A képzés öt évig tart, érettségivel és diplomavizsgával zárul, amely nem egyenértékű a Magyarországon elismert felsőfokú diplomával. Burgenlandban, Felsőőrben folyik óvónőképzés, s itt lehetőség van a magyar nyelv tanulására, valamint magyar–német kétnyelvű óvodában gyakorolni.

Az osztrák felsőoktatást (Tertiäre Bildung) két részre oszthatjuk: a többnyire 4–6 féléves kollégiumi és akadémiai képzésre, illetve a főiskolai és egyetemi képzésre.

A **kollégium** egy 4–6 szemeszteres szakmai képzés, mely diplomavizsgával zárul (Diplomprüfung). A kollégiumok érettségi, szakérettségi vagy felvételi vizsga letétele után látogathatók. A műszaki kollégiumok végzősei 3 év szakterületen végzett munka után igényelhetik a mérnöki címet.

A felsőoktatás részét képezik az 1994-től működő különböző szakfőiskolák (gazdaság, turizmus, technika, informatika stb.), illetve az elemi, polgári és gyógypedagógiai iskolák tanítóit képző pedagógiai főiskolák.

Ausztriában is a bolognai folyamathoz csatlakozva folyik az egyetemi képzés.¹¹¹ A magyar nyelv szempontjából az egyik legfontosabb intézet, az 1974 óta működő Bécsi Finnugor Tanszék,¹¹² amely jelenleg a Bécsi Egyetem 2005-ben megalakult Európai Összehasonlító Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének részeként működik.

4.3. Magyar nyelvű oktatás Ausztriában

4.3.1. Kisebbségi magyar oktatás története 1921-től napjainkig

A már sokszor említett magyarlakta négy településnek már Mária Terézia 1777-ben kiadott Ratio Educationis előtt is volt *oskolája* (Éger – Szesztay 2002: 97). Alsóőrben már jóval korábban működött egy szépen berendezett egytantermes katolikus tanoda, ahogy erről a Kazo-féle vizitáció 1696-ban beszámolt. A falubeliek mindig is fontosnak tartották az oktatást – hiszen a településnek jóval korábban volt iskolája, mint arra a hatóságok kötelezték volna –, s szívesen dicsekedtek azzal is, hogy mindig jelentős volt az alsóőri származású papok és tanítók száma. Az iskola fontos szerepet játszott az itteni magyar népcsoport magyarságtudatának megőrzésében, s döntően hozzájárult ahhoz, hogy a falu évszázadokon keresztül meg tudja őrizni magyar jellegét. Az oktatás nyelve a békediktátummal sem változott, az iskola nyelvében magyar és típusát tekintve egyházi maradt 1938-ig. Hasonlóan történt ez a másik három településen is.

1938-ban a nemzetiszocialisták államosították a burgenlandi iskolákat, és az oktatás nyelve a német lett. Az alsóőrieknek például a szomszédos vasvörösvári iskolába kellett átjárniuk, ahol az oktatás németül folyt. Az 1944-es főkonzuli jelentés¹¹³ arról számolt be, hogy a háborús nehézségek ellenére a felsőőri és felsőpulyai magyar iskola folytatta működését, de már rámutat a következő problémákra: „...a magyarság egy része attól tart, hogy hátrányok származnak rá, ha hivatalosan is felvételi magát a magyar kisebbségi jogi keretbe...ez elsősorban abban mutatkozik meg, hogy a nem németek elesnek az állami és nemzetiszocialista jólétei szervezetek támogatásától. E tények máris azt eredményezték, hogy magyarok közül sokan nem vállalják magukat magyaroknak.” (Bán D. 1995: 702–703)

¹¹¹ Egyetemi városok: Bécs, Linz, Grác, Salzburg, Innsbruck, Klagenfurt.

¹¹² <http://finno-ugristik.univie.ac.at/hu/abteilung/> (2009. 01. 01)

¹¹³ A bécsi főkonzulátus jelentése a Külügyminisztériumnak a németországi (burgenlandi) magyar kisebbség helyzetéről. Bécs, 1944. augusztus 9. (Dr. Kartal miniszteri osztályfőnök).

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

Itt nyomon követhető annak a folyamatnak a kezdete kisebbségi oldalról, amely saját boldogulása érdekében nem a magyar identitás megőrzését tartja elsődleges feladatának. Így jutunk el azon szülői kezdeményezésig, amely a magyar iskolák bezárását kéri (Felsőpulyán 1955-ben, Felsőőrben 1956-ban), mert a magyar tankönyv és tanító nélküli oktatást nem látja megfelelő színvonalúnak, s gyereke továbbtanulásának lehetőségét sem látja biztosítva nemcsak az elsajátítható kevesebb tudásanyag, hanem a leszabályozott iskolai struktúra miatt. Hiszen egy előző jelentésből éppen az derül ki, hogy a felsőpulyai (helyileg középpulyai) 8 osztályos magyar iskolából nem lehet átjelentkezni a német nyelvűbe (Hauptschule-ba). Pulyán és Felsőőrben 1962-ig a magyar nyelvet tantárgyként oktatták.

A második világháború után az alsóőri iskolában újra volt magyar nyelvű oktatás egy helyi pedagógusnak köszönhetően, aki egyben a Felsőőri járás tanfelügyelője is lett. Egészen a 60-as évekig döntően magyar volt az oktatás nyelve annak ellenére, hogy nem voltak magyar tankönyvek. A problémát is az okozta, hogy német nyelvű tankönyvekből tanítottak magyar híján, és a számonkérés is németül folyt (Somogyi 2004: 193–194).

Az 1962-es év radikális változást hozott: kiadták az új oktatási törvényt, amely megszüntette többek között a szülők tannyelv választási szabadságát, s az oktatás nyelveként a németet jelölte meg, de azt is előírta, hogy ahol 30%-os a nemzetiségi jelenlétet, ott fele-fele arányban németül és a népcsoport nyelvén oktassanak, azaz mindkét nyelven. A kétnyelvű oktatás bevezetése az eddig egynyelvű horvát és karintiai szlovén iskolákat hátrányos helyzetbe hozta, míg a magyarok estében ez de jure előrelépést jelentett, mert megteremtette a törvényes kereteket ott, ahol a gyakorlatban eddig is kétnyelvű oktatás folyt. Míg a szlovén és horvát kisebbség vezetői azért küzdöttek, hogy változtassák meg a törvényt, a magyarok a betartatásáért harcoltak. Sajnos az állam nem támogatta a kétnyelvű magyar oktatás gyakorlati megvalósulását: nem álltak a tanítók rendelkezésére magyar tankönyvek és módszertani segédletek (Éger – Szesztay 2002: 100–101).

Az 1962-es oktatási törvényt követően közel egy évtized telt el az örvidéki magyarság életében, amire újra beindult a magyar nyelvoktatás. Felsőpulyán 1973-tól lehet újra az elemi és polgári iskolában is magyarul tanulni, ahogy erről Horák Márta tanítónő beszámol: *„Olyan generáció nőtt fel a kezem alatt, amelynek többsége ma is – még ha félénken is, de – beszél a magyart... A 70-es évek végétől egyre csökkent az*

iskolások között a magyarok aránya, s ma közel 80 tanítványomból egytől–egyig valamennyi német anyanyelvű (Őrség 1995 november: 16).

Dél-Burgenlandban sem javult a helyzet: az alsóóri iskola felső tagozatát megszüntették, a gyerekeket autóbusszal vitték át Felsőőrbe, ahol németül folytatták tanulmányaikat. Újabb nehézséget jelentett, hogy a tanítók újabb nemzedéke már nem magyarul végezte tanulmányait. Majd 1993-ban a németciklényi (közigazgatásilag alsóörhöz tartozó falu) szülők emelték fel szavukat a magyaroktatás ellen. A település vezetősége a helyzet megoldásaként ezeket a gyerekeket Felsőőrbe irányította át.

4.3.2. Magyaroktatás az elemi és polgári iskolákban

Az előző részben bemutatott oktatási helyzeten elméletileg az 1994-es iskolatörvény változtatott. A kisebbségi osztályok összlétszámát a törvény 20 főben maximalizálta, s azt is engedélyezi, hogy egy magyar nyelvet tanuló csoport több osztályból is létrejöhessen. Ennek megfelelően az osztályok és csoportok létszám korlátait a következőképpen szabályozta: Az elemi iskolában magyar nyelvű osztály indításához hét, külön csoportéhoz öt fő jelentkezése szükséges. Felső tagozatban és szakmunkásképzőben kilenc fővel indulhat kisebbségi osztály, öt fővel csoport. (Mühlgaszner 2004: 186; Szoták 2011a: 349).

Az anyanyelv megőrzése, a nyelvközösség fennmaradása szempontjából nagyon fontos, hogy az adott kisebbségben mennyire van meg a hajlandóság arra, hogy éljen törvény adta jogaival, lehetőségeivel. Hiába az iskolatörvény által biztosított jogi keret, **a népcsoport a számára legelőnyösebb oktatási formát – miszerint egynyelvű osztályokban heti hat órában tanulhatná az államnyelvet – egyik burgenlandi kisebbség sem használja ki**, mert nem akarván a nagyszülők hibájába esni a szülők attól félnek, hogy ebben a keretben a boldogulásához szükséges államnyelvet a gyerek nem fogja tudni magas kompetenciával elsajátítani.

Burgenland tartományban a 2016/2017-es tanévben összesen 2039¹¹⁴ diák tanulja a magyar nyelvet a törvény által meghatározott különböző oktatási formákban.

¹¹⁴ Forrás: Burgenlandi Iskolatanács honlapja:
<https://www.lsr-bgld.gv.at/schule-unterricht/minderheitenschulwesen/#c74> (2016.02.13.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

Két településen, Alsóőrben és Óriszigeten működik a törvény által **kétnyelvűként** emlegetett elemi iskola összesen 61 kisdíákkal. A valóságban ez a forma kéttannyelvű oktatási gyakorlatot jelent.

iskola	létszám	oktatási forma
Alsóőr/Untervart	22	kétnyelvű elemi iskola
Órisziget/Siget in der Wart	39	kétnyelvű elemi iskola
összesen	61	

14. táblázat. A kétnyelvű elemi iskolák tanulói létszáma a 2016/17-es tanévben

További 11 település elemi iskolájában indult kétnyelvű osztály vagy tanulják a gyerekek magyar nyelvet kötelező tantárgyként: összesen 384 tanuló.

iskola	létszám	oktatási forma
Monyorókerék/Eberau	17	kötelező tantárgy
Boldogasszony/Frauenkirchen	6	kötelező tantárgy
Harácsony/Horitschon	22	kétnyelvű (10), kötelező tantárgy (12)
Locsmánd/Lutzmannsburg	32	kétnyelvű
Városhadász/Markt Neuhodis	13	kötelező tantárgy
Fertőmeggyes/Mörbisch	61	kötelező tantárgy
Nezsider/Neusiedl/See–Am Tabor	77	kötelező tantárgy
Miklóshalma/Nickelsdorf	23	kötelező tantárgy
Felsőpulya/ Oberpullendorf	55	kétnyelvű (28), kötelező tantárgy (27)
Felsőőr/Oberwart	66	kétnyelvű (50), kötelező tantárgy (15)
Répcsekőhalom-Dérföld/Steinberg-Dörfl	12	kétnyelvű
összesen	384	

15. táblázat. Magyar kétnyelvű vagy kötelező tantárgyként tanuló gyerekek a burgenlandi elemi iskolákban a 2016/17-es tanévben

A táblázatokból jól látszik, hogy összesen 445 (384+61) diák, a magyart tanuló gyerekek 22%-a vesz részt a kisebbségi oktatás tekintetében legelőnyösebbnek mondható kétnyelvű oktatási formában, vagy tanulja a magyar nyelvet kötelező tantárgyként.

Sokkal nagyobb azon tanulóknak a létszáma, akik szabadon választott formában tanulják a magyar nyelvet heti 1–3 órában – anélkül, hogy osztályzatot kapnának belőle: a tartomány 64 elemi iskolájának 900 tanulója él ezzel a lehetőséggel.

Az általános iskola 5–8. osztályában (Ausztriában Hauptschule, 2012-től Neue Mittelschule) jelentősen, az elemi iskolákhoz képest csaknem harmadára csökken a

magyarul tanuló diákok száma. Az általános iskola felső tagozatára járó diákok között 8 iskola 265 tanulója jegykötelezettséggel, míg 13 iskola 139 tanulója szabadon választott formában, jegykötelezettség nélkül tanulja a magyar kisebbségi nyelvet. A statisztikák szerint a Burgenlandban magyarul tanulók száma a rendszerváltás óta folyamatosan növekedett, a 2011/12-es tanévben érte el csúcspontját, akkor összesen 3 132 diák tanulta a magyar nyelvet a tartományban. Azóta az érdeklődők száma csökkenő tendenciát mutat. harmadával esett vissza (2016/17-ben 2 039). A diákok jelentős hányada a határ túloldalán fekvő településekről jár át naponta az osztrák iskolákba azért, hogy a német nyelvet elsajátítsa. Így összességében elmondhatjuk, hogy a burgenlandi iskolarendszerben magyarul tanuló diákok többsége nem az autochton magyar népcsoport tagja.

4.3.3. Magyaroktatás a gimnáziumokban

Az 1994-es oktatási törvény szerint a nyolcosztályos gimnázium első négy évfolyamában 12 fő szükséges egy osztály beindításához (Mühlgaszner 2004: 186). Már az említett törvény megszületése előtt tanulhatták a magyart idegen nyelvként például a felsőlövői és a felsőpulyai, illetve a felsőőri a gimnáziumban. Pulyán az 1987/88-as tanévtől indították be az ún. Pannon osztályt, amely azt jelentette a gyakorlatban, hogy egy osztályban a diákok heti 3 órában tanulhattak magyarul vagy horvátul – jegykötelezettség mellett. A gyakorlat szerint 10–15 diák tanulta a magyar nyelvet, de ennek csak töredéke tett érettségi vizsgát a kisebbségi nyelvből.

A 2016/17-es tanévben összesen 184 diák tanul a burgenlandi gimnáziumokban magyarul, ebből 138 diák jár a felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumba. Az ott folyó oktató-nevelő munkáról számolok be a következő fejezetben.

4.3.4. A Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium

Burgenland egyetlen kétnyelvű középiskolája a Burgenlandi Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium (ZBG) 1992-ben nyitotta meg kapuit kísérleti jelleggel. Máig ez az egyetlen intézmény, ahol a magyart nemcsak idegen nyelvként, hanem az oktatás nyelveként is használják. Egyszerre két népcsoport – a horvátok és magyarok – oktatási igényeit elégíti ki az intézmény nyolcosztályos gimnáziumi keretek között. Az intézményben párhuzamosan magyar–német és horvát–német kétnyelvű oktatás folyik. Az iskola oktatási célja a kisebbségi kultúra továbbadása (színjátzóköörök, szavalóversenyek,

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

soproni és szombathelyi színházlátogatás, projekthét), a kisebbség képzett értelmiségi rétegének kinevelése, s a mindennapi életben (a magánéletben és a munkahelyen) használható horvát/magyar nyelvtudás elsajátítása szóban és írásban. Valóban, a gimnáziumnak nagy szerepe van az értelmiség kinevelésében, mert sok diák szerzett diplomát a bécsi finnugrisztikán, majd tért vissza és tanít magyart Burgenland iskoláiban, szolgálva ezzel a népcsoport fennmaradását. A magyart tanulók létszáma ebben az iskolában a rendszerváltás után, valamint Magyarország Európai Unióba való belépése után folyamatosan nő. Az iskola nagy hangsúlyt fektet a tanulók multikulturális nevelésére, a kulturális másság elfogadására. A gyerekek a matematika, német, informatika és idegen nyelvek kivételével minden tantárgy szakszókincsét elviekben két nyelven sajátíthatják el, míg magyarul heti négy órában folyik az oktatás. A földrajz, biológia, fizika, kémia, filozófia, történelem, hittan, testnevelés, rajz, ének-zene, és technika tantárgyak fontosabb szakkifejezéseit tanulják népcsoport nyelven is, óránként kb. ötöt.

	Alsó tagozat/Unterstufe				Felső tagozat/Oberstufe			
Nyelv/osztály	1.o.	2.o.	3.o.	4.o.	5.o.	6.o.	7.o.	8.o.
Magyar/horvát	4	4	4	4	3	3	3	3
Német	4	4	4	4	3	3	3	3
Angol	4	4	3	3	3	3	3	3
Második idegen nyelv	-	-	-	-	3	3	3	3

16. táblázat: Nyelvórák száma a Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban

A törvény lehetőséget ad heti egy órában a felzárkóztatásra a népcsoportnyelvekből, illetve az iskolában működő fordítóműhely ugyancsak emelheti két-két órával a magyar nyelvvel eltölthető foglalkozások óraszámát. A magyar nyelv arányát a két nyelven oktatott tantárgyak tanításában évről-évre lehet fokozatosan növelni. Ennek az a magyarázata, hogy a tanulók eltérő nyelvi kompetenciával érkeznek az iskolába, amit az oktatás során tolerálni kell.

Egy osztály összetétele a következőképpen alakulhat a Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban (vö. Mühlgaszner 2000; Csiszár 2007; Pathy 2008):

- német egynyelvű gyermek a magyar népcsoportnyelv ismerete nélkül,
- Vajdaságból, Erdélyből, Magyarországról bevándorolt szülők magyar egynyelvű gyermekei (minimális német nyelvismerettel),
- Magyarország szomszédos megyéiből átjáró magyar gyermekek (minimális német nyelvismerettel), akik elsősorban a német és angol nyelvet szeretnék elsajátítani,
- népcsoporthoz tartozó, kétnyelvűként nevelt gyermek, aki mindkét nyelven magas kompetenciával rendelkezik (magyarból viszont a lokális dialektust használja),
- népcsoporthoz tartozó gyermekek csekély passzív magyar nyelvismerettel (lokális dialektus).

A fentiekből is látszik, hogy ebben az iskolában nem lehet differenciálás nélkül oktatni. Emellett nagy terhet ró a tanárra, hogy az egy osztályon belül létező eltérő tudásszintek oktatására a minisztérium által engedélyezett (approbációs) tankönyvlistáról, csak korlátozott számban tudnak tankönyvet választani.

Különösen aktuálissá vált a népcsoport nyelvén is lehető érettségi (matúra) kérdése. A 2013/14-es tanévtől kezdődően megváltozó, alapvetően egységesítésre törekvő érettségi rendszerben szintén helyet kapott a kisebbségi nyelvű érettségi. A gimnáziumban oktató tanerőktől elvárják mindkét nyelv magas szintű ismeretét és az ezt tanúsító diplomát, amelynek megszerzése a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékén történik, ill. a tanárok másik részének Magyarországon megszerzett diplomája van.

4.3.5. Iskolán kívüli szervezett magyaroktatás

Noha a bécsi magyarok jogállásukat tekintve 1992 óta szintén a hivatalosan elfogadott ausztriai magyar népcsoport részét képezik, a Bécsben és környékén élő migrációs eredetű magyar diaszpóra kisebbségi oktatásának törvényi szabályozása nagy hiányosságokat mutat. Bécsben egyedül a cseh kisebbségnek van önálló iskolája.¹¹⁵ A fővárosban a magyar egyesületek által szervezett, a hivatalos oktatás keretein kívül eső

¹¹⁵ Komensky Schulverein/ Iskolaegyesületben (1872-ben alapították) két éves kortól az érettségiig folyik cseh/szlovák-német kétnyelvű oktatás. A magániskolaként működő szervezetben 5 óvodai csoport (köztük egy magyar) működik 105 gyerekekkel, 8 elemis osztály, 5 felsős és 4 gimnáziumi osztály.
<http://www.komensky.at/wir-ueber-uns/stammdaten/index.php> (2016.10. 21.)

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

anyanyelv-megőrző nyelvórák a legműködőképesebbek. Bécsben az egyesületek szervezésében lehet magyarul tanulni, illetve a 71. számú Széchenyi István Cserkészcsapat foglalkozásai biztosítanak lehetőséget a magyar nyelvű kultúra ápolására és elsajátítására. A civil szervezetek kezdeményezésén kívül a Városi Iskolatanács által létrehozott Projekt Hungaricum nevet viselő nyelvoktatási program ad még lehetőséget a magyar nyelv tanulására szintén a hivatalos oktatás keretein kívül esően, heti 1-2 órában. Napjainkban három egyesület fejt ki említésre méltó oktatási tevékenységet. A Központi Szövetség keretében működő, 1987-ben alapított *Bécsi Magyar Iskola*, amelyet az anyanyelv és a magyar kultúra ápolása, az identitástudat megőrzése és az ausztriai magyarok megmaradása érdekében alapítottak. A hétfői iskolaként működő szervezet szombatoként tartja a foglalkozásokat.

A *Bécsi Magyar Iskolaegyesület* 2003 óta hirdet honismereti foglalkozásokat a Bécsben és környékén lakó 5–18 éves magyar anyanyelvű gyerekek számára. A legkisebbeknek olvasást és írást, a nagyobbaknak magyar helyesírást, és irodalmi, történelmi, földrajzi alapismereteket tanítanak heti 90 percen. 2007-től valósult meg az a közép-európai projekt, melynek keretében magyar, cseh, szlovák és osztrák gyermekek látogathatják ugyanazt az óvodát. Kétnyelvű, magyar–német csoportban (max. 22 gyerek) anyanyelvű pedagógusok oktatnak.¹¹⁶

Napjainkban az *Ausztriai Magyar Pedagógusok Egyesülete* rendelkezik a legnagyobb gyerek- és tanárlétszámmal, de a legszélesebb programkínálattal is: csecsemőkortól az érettségiig várja a gyerekeket. A magyar nyelvű foglalkozásokon – amelyeken magyarságismereti/honismereti, de zenei oktatás is folyik – elemi iskolai szinttől az érettségiig kb. 260 diák vesz részt. A délutánonként zajló oktatás a bizonyítványba is bekerülhet, s ha ez több éven keresztül folyamatos, s megvan a megfelelő óraszám, akkor a diák magyar nyelvből érettségit tehet. Bécsen kívül Grazban, Innsbruckban és Linzben is van lehetőség délutáni órakeretben és a cserkészek körében is magyarul tanulni.

A Bécsi Egyetem Finnugor Intézete 1973-tól működik, s az egyetlen intézmény német nyelvterületen, ahol magyar szakos tanárképzés folyik a 80-as évek végétől. Az itt végzett tanerő oktat Burgenland, Bécs, ill. Felső-Ausztria iskoláiban magyarul. A

¹¹⁶ http://www.ungarischlernen.at/hu/content/menu_112/ovoda (2016.10.10.)

tanszék szerteágazó igényeknek próbál meg eleget tenni ezen kívül. Az oktatás nyelve a német, s részben magyar, angol, finn.

4.4. Összefoglalás

Az osztrák oktatáspolitikai és oktatási rendszer ismerete – elmélete és gyakorlata – láttatja azokat az anomáliákat, amelyekre már a kisebbségpolitika koncepciójának ismertetésekor is rámutattam. Hiába fogadták el autochton népcsoportként a burgenlandi és bécsi közösséget is, mégis hasonló szinten szabályozott oktatási törvénye mindkét közösségnek.

A burgenlandi iskolatörvény de jure megteremtette a köznevelés intézményes kereteit a tartományban élő népcsoportok számára és a magyaroktatás területén (csak kisebbségi nyelvű, kétnyelvű, nyelvoktató) is. Bécsben a törvényi szabályozás és a civil szervezetek ellentétei, valamint eltérő preferenciái miatt a kisebbségi anyanyelvi oktatásnak csak leggyengébb formája valósul meg (nyelvoktató). A gyakorlatban minkét helyszínen tulajdonképpen nyelvoktató típusú magyaroktatás folyik.

Azonban míg Burgenlandban hagyományos oktatási keretben (állami iskolában, órarendbe beépítve, államilag támogatott tankönyvekkel, heti 2–6 órában) sajátíthatják el a gyerekek kisebbségi nyelvként a magyart, addig Bécsben magán iskolában vagy délutáni oktatás keretében (egyesületek szervezésében) tanulhatnak magyar nyelvet és kultúrát a diákok önerőből és a saját szabadidejüket áldozva erre (heti 1–2 órában), sokszor órákat utazva a helyszínre. A Bécsi Magyar Iskolaegyesület vagy az Ausztriai Magyar Pedagógusok Egyesülete (AMAPED) teremti meg ennek a lehetőségét. Az AMAPED délutáni órái a bizonyítványba is bekerülhetnek, s 2014-ig érettségizni is lehetett magyar mint idegen nyelvből Bécsben.

Míg Bécsben komoly áldozatokot kell hozni szülőnek és diáknak egyaránt a magyaroktatáson való részvétel tekintetében, addig Burgenlandban a mindennapi rutin része az iskolába járás. Ha összehasonlítjuk a két népcsoport létszámát,¹¹⁷ akkor egyértelmű a különbség. Ezért lenne égetően hiányt pótló egy elemi iskola Bécsben és – a felsőörihez hasonló – 8 osztályos gimnázium létrehozása, amelynek tervéről évtizedek óta folyik a vita.

¹¹⁷ 2001-ben Burgenlandban 6 641 fő, Bécsben 15 435 fő vallotta magát magyar köznyelvűnek.

Kérdéses az is, hogy a Bécsben egy–két órában és Burgenlandban kettő–hat órában (hat órában csak a Felsőőri gimnáziumban tanulják a gyerekek a magyar nyelvet) folyó – a valóságban a magyar idegen nyelvként való oktatása mire elegendő. Az oktatási gyakorlat szerint az érdeklődés felkeltése, egyfajta csoporttudat és kötődés ugyan kialakítható a bécsi magyar anyanyelvű gyerekek körében, azonban a nyelvviasszaszorulás folyamatának megállításához és visszafordításához a burgenlandi őshonos népcsoporthoz tartozó gyerekek körében ez az óraszám önmagában kevés.

5. Hitélet: magyarul a szakrális térben

Az egyház az elsődleges nyelvhasználati színterek egyike (vö. Bartha 1999: 91–97; Clyne 1998: 2; Fishman 1972: 19 stb.), s mint ilyen kisebbségi létben befolyással bír egy nyelv megőrzésének, ugyanakkor nyelvcserejének folyamatára is (vö. pl. Borbély 2003: 178). A stabil kétnyelvűség állapotán a burgenlandi magyarság már sajnos túl van, mind a dél-burgenlandi, mind a pulyai szórvány nyelvcserehelyzetben van, azaz a legtöbb nyelvhasználati színtéren két nyelvet használ (otthon, egyház, iskola, barátok), vagy már csak az államnyelvet használja (munkahely, hivatal). Ezért hangzanak el olyan kontaktuselemekkel vegyes mondatok, hogy *Megyek a standeszamtra, ausstellöltem a bundeszurkundémat, mert a becirkhauptmansafton rájzepaszt akarok beantrágolni.* (Gyenge 1987; vö. Szoták 2008a: 67–79; 2008b: 84–98). Egyházon belül is megjelenik mindkét nyelv: pulyán a német dominál, Dél-Burgenlandban jobb a helyzet, ott a magyar és a német nyelv is jelen van a templomi liturgiában. Azonban a mindig is magyarnak számító (Ausztriában a legnagyobb) felsőőri református gyülekezet presbiteri ülésein a német nyelvet használják (vö. Szoták 2009: 21–27).

Disszertációmnak ebben a részében az örvidéki egyházak szerepét és tevékenységét ismertetem röviden. Céлом az, hogy a templomokban és a temetőkben tetten érhető nyelvi tájképek használatának kontextusát, elméleti hátterét megalapozzam.

5.1. Az anyanyelvű vallásgyakorlás lehetőségei és jellemzői Burgenlandban

Szórványban megkérdőjelezhetetlen szerepe van az anyanyelvű lelkeszi munkának. Bármilyen felekezethez tartozás nemcsak a hitélet miatt fontos kisebbségben. Fontos azért is, mert a csoport ereje az identitás megőrzésének egyik segítője, ugyanakkor fontos azért is, mert az egyház szerencsés esetben a hagyományok őrzője és megtartója.

Optimális esetben nemcsak a szertartások előtt, alatt és után működik a templom mint nyelvhasználati színtér, hanem a nyelvhasználatnak egyéb lehetőségei is adódnak a lelkész által szervezett programokon (olvasókör, színjátszó kör, táncház, asszonykör, bál).

Ausztria a Habsburg hagyományok miatt alapvetően katolikus ország. A négy már korábban említett település felekezeti összetétele mégis sokszínű. Felsőpulya és Alsóőr közössége katolikus,¹¹⁸ a felsőőri magyar közösség református, az Órisziget evangélikus. (Mindkét utóbb említett helyen van katolikus közösség is.) Ez a vallási sokszínűség azonban felekezeti ellentéteket is jelentett, amely sajnos egyik okozója volt annak, hogy a vegyes házasságkötések száma emelkedett. A hagyományt követve inkább egy osztrák katolikus, mint egy magyar református volt szívesebben látott menyasszony vagy vőlegény egy-egy családban egészen a 60-as évek végéig. Mára a vallási ellentétek megszűntek, az örvidékiek felismerték, hogy közös érdekük az összefogás.

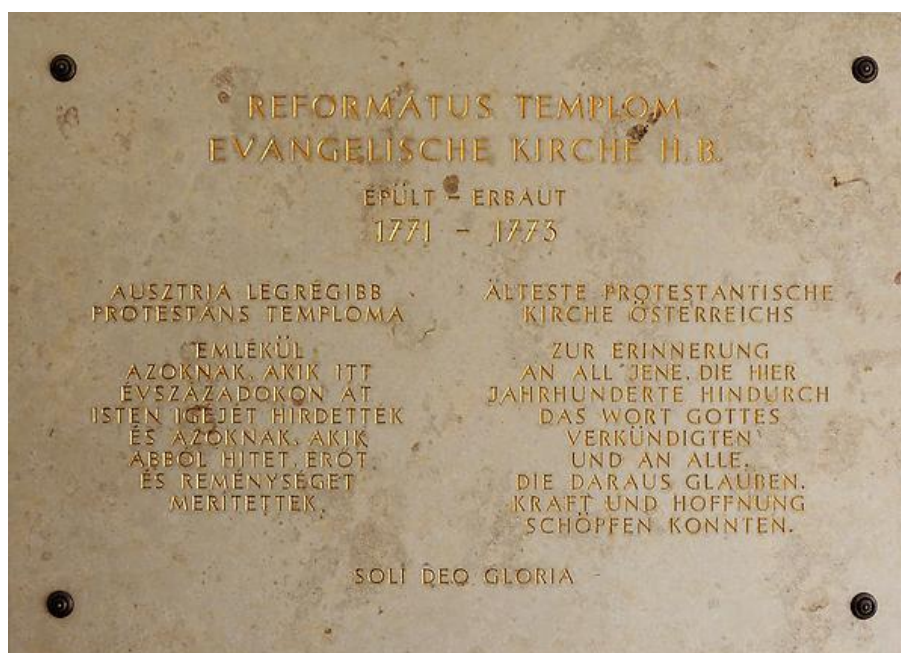
Órisziget a burgenlandi települések közül a legkisebb. Evangélikus temploma 1792-ből való, de a falu Szent László temploma XIII. századi. A szinte színmagyar település feliratai, emlékművei magyarul szólnak hozzánk, a temetők sírfeliratai is túlnyomórészt magyarok. A kis falu életében döntő változást hozott az 1992-es lelkészváltás. A faluba visszatért a hagyományok ápolása, a magyar nyelv aktívabb használata. A kis közösségnek van templomi kórusa, tánccsoportja. Az Erdélyből családjával áttelepült, három nyelvet beszélő lelkész, Mezmer Ottó kétnyelvű újságot adott a hívek kezébe, amellyel arra ösztönözte őket, hogy magyarul is olvassanak. Az istentiszteletek magyarul folynak (a hónap második vasárnapjának kivételével, ekkor német nyelvű). A gyermekeknek külön tart a lelkész magyar nyelvű gyermekistentiszteleteket. Ausztriában az iskolai tanrendnek is része a hitoktatás. A gyülekezetnek a hozzá sorolt szomszédos Vasjobbágyi (Jabing) községgel együtt kb. 250 tagja van.

A **felsőőri református közösség** Ausztria egyetlen magyar nyelvű református egyházközsége, amely a Trianon utáni több évtizedes zártság ellenére is meg tudta őrizni a magyar nyelvet az istentiszteleteken. A ma 1400 tagot számláló közösségből kb. 100–150 rendszeres és aktív résztvevője a vasárnapi istentiszteleteknek. Temploma Ausztria legrégebbi protestáns épülete, amely 1971–73 között nyerte el mai formáját. A település lelkésze, Gúthy László Magyarországról került a gyülekezet élére. Megismerte és tovább folytatta azokat a hagyományokat, amelyeket elődei is ápoltak. A magyar nyelvet

¹¹⁸ A plébánia 1988-ban a pannonhalmi Szent Benedek-rendi Főapátság joghatósága alá került.

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

nemcsak az istentiszteleteken,¹¹⁹ de az általa vezetett színjátszó körben, és a helyi Református Ifjúsági Olvasókörben¹²⁰ is használják.

17. ábra. A felsőőri református templom felirata

A közösség tagjai ezen kívül heti rendszerességgel találkozhatnak a bibliaórákon, az énekkari próbákön, a barkácsoló körben, a gyermekkörben és havonta az asszonykörben. A gyerekek a nekik szóló iskolai hittanórákon is gyakorolhatják anyanyelvüket. Felsőőrben van egy magyar katolikus közösség is, a misét minden vasárnap az alsóőri atya szolgáltatja.

Alsóőr katolikus közössége az egykori Galambos Ferenc Iréneusz atya – pannonhalmi bencés szerzetes – tevékenységének köszönhetően szinte Burgenland magyar nyelvű központjává vált. Itt nemcsak a vasárnapi nagymise magyar nyelvű, de a hétköznapi imák is a templomban. Alsóőrben alakult meg 1968-ban a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, amely az örvidéki magyarok civil szervezete, itt jött létre a Magyar Intézet, amely kétévenkénti tudományos tanácskozásaival lehetőséget adott a nemzeti kultúra számos területének megismerésére, a magyar nyelv használatára,

¹¹⁹ Tartanak a kisebb és nagyobb gyerekeknek is külön istentiszteletet, a kisebbeknek minden vasárnap, a nagyobbaknak havonta egyszer.

¹²⁰ Az 1889-ben alakult egyesület feladatköre nagy változáson ment keresztül, mára elsődleges feladata a magyar nyelv ápolása és megtartása. Keretében működik a könyvtár – amelynek sajnos nem nagy az olvasótábora –, a néptáncsoport és egy színjátszó kör, amely a 20–30-as években alakult, s kisebb-nagyobb szünetekkel 1972-től újra aktív kultúraápoló tevékenységet folytat. Egy-egy színmű megtanulása a magyar nyelv gyakorlását is jelenti, hiszen legtöbbször a határon túli magyarság életében ezek az előadások jelentik az egyetlen magyar nyelvű szórakozási alkalmat. Az, hogy fenn tudott maradni ilyen hosszú ideig, azt is igazolja, hogy megvan a megfelelő társadalmi befogadó közege.

ugyanakkor felhívta a figyelmet az itteni magyar közösségre is. Iréneusz atya folyamatosan gyűjtötte az örvidéki magyarságról megjelenő könyveket, cikkeket, tanulmányokat, amelyeket minden érdeklődő olvashat. Ez a könyvgyűjtemény lett az alapja az Öreg iskola épületében tevékenykedő *Magyar Média- és Információs Központnak*, amely 2001-ben alakult. A központ internetes és könyvtári szolgáltatást nyújt a magyar nyelv iránt érdeklődőknek, valamint kulturális műsorokat szervez. A Központ bizottságaként alakult meg 2007-ben az *Imre Samu Nyelvi Intézet* az MTA külhoni kutatóállomásainak tagjaként.

Az atya nyugdíjba vonulásával az egyházközség élén több pap váltotta egymást, de azóta is cél, hogy megtalálják azt a méltó utódot, aki hasonlóan szívügyének érzi a magyar nyelvű hagyományok ápolását is. A közösségnek kb. 400 tagja van, minden vasárnap tartanak magyar nyelvű misét.

A mai **Felsőpulya** tulajdonképpen Közép- és Felsőpulya 1958-as összevonásával jött létre. 1975-ben a település elnyerte a városi rangot, mára a térség kereskedelmi és kulturális központja, járási székhely. Mindkét község évszázadok óta római katolikus vallású. Mindig is Középpulyán volt a magyarság plébániatemploma, amelyet Szent Simon és Júdás Tádé apostolnak szenteltek, s ahová a felsőpulyaiak is átjártak misére egészen a redemptoristák 1934-es megjelenéséig.

18. ábra. A középpulyai templom harangszentelésekor, 1969-ben készült magyar nyelvű felirat

A rend templomot épített Felsőpulyán, s a gazdasági válság miatt tönkrement, általuk megvásárolt Klemm-féle szállodából kolostort alakított ki. Így az egyházi élet súlypontja is fokozatosan oda helyeződött át. Önálló plébániája Felsőpulyának 1949 óta van. Ez a szétválás jelentős változást jelentett a vallási életben, hiszen ettől a pillanattól kezdve nem volt természetes a magyar nyelvű vallási szolgáltatás, a közösségnek ki kellett állnia

amellett, hogy a redemptoristák magyar miséket is tartsanak.¹²¹ A rend sajnos a fiatalok lelki ápolásával egyáltalán nem foglalkozott. Napjainkban a korábbi három–négy alkalom helyett csak havonta kétszer van magyar nyelvű mise Középpulyán, míg Felsőpulyán havonta egyszer.¹²²

A magyar nyelvű istentiszteletek rendje az elmúlt 10 évben mondhatni változatlan Burgenlandban. Ausztriában a vallásoktatás a hivatalos tanrend része. A kisebbségi nyelven tudó oktatókról az egyháznak, a magyar nyelvű segédanyagokról, könyvekről az államnak kell gondoskodnia.

5.2. A magyar nyelvű hitélet a többi tartományban

Bécsben és a többi tartományi székhelyen mindig is volt hagyománya a magyar nyelvű hitéletnek, de kétségtelen, hogy a nyugati irányú vándorlása a Kárpát-medencében élő magyarságnak gyarapította az Ausztriában élő magyar ajkú hívek számát. A legnagyobb a Bécsi Magyar Katolikus Egyházközség gyülekezete. Kisebb nagyobb katolikus közösségek és magyar nyelvű mise több osztrák városban is van, többnyire havi egy alkalommal: Bécsben, Linzben, Bécsújhelyen (Wienerneustadt), Badenben, Innsbruckban, Klagenfurtban, Pfaffingban, Welsben, Slazburgban, Linzben havonta kétszer, Grazban és Mariazellben minden vasárnap.

Összefoglalás

Az egyház kisebbségi létben lehet a csoport fenntartó ereje, az identitás megőrzésének egyik segítője, szerencsés esetben a hagyományok őrzője és megtartója. Optimális esetben nemcsak a szertartások előtt, alatt és után működik a templom mint nyelvhasználati színtér, hanem a nyelvhasználatnak egyéb lehetőségei is adódnak a lelkész által szervezett programokon (olvasókör, színjátszó kör, táncház, asszonykör, bál).

A nyelvmegtartás egyetlen módja itt is az aktív nyelvhasználat. Az egyháznak az iskolával szemben megvan az a nagy előnye, hogy nemcsak bizonyos életkorban tud hatással lenni az egyénre, a közösség nyelvhasználatára, kultúrájának ápolására, hanem egy emberöltőn át megteheti ezt. Bár az örvidéki vallási közösségek csodával határos

¹²¹ Egészen 2002-ig a redemptorista Seper atya havonta háromszor tartott magyar misét Közép- és Felsőpulyán, de az ő nyugdíjba vonulása után újabb nehézségekkel kellett szembesülnie az egyébként is egyre fogyatkozó templomba járó és magyar nyelvű liturgiára vágyó közösségnek.

A 2000-es évek elején még az volt a szokás, hogy a német nyelvű mise alatt is magyarul énekelnek a középpulyaiak.

¹²² <http://www.katolikus.at/ausztria/styled-9/index.html> (2016.10.12.)

módon máig folytatják hagyományait, a nyelvviszasszorulás a betelepülő magyarok egyre növekvő száma ellenére is megfigyelhető.

6. Magyar egyesületi élet Ausztriában

A disszertáció ezen részében az ausztriai magyarság civil szerveződéseit és egyesületi életét mutatom be röviden, hogy képet adjak arról is, hogy tevékenységi körük és céljaik mennyiben járulnak hozzá a magyar nyelv, kultúra és identitás megőrzéséhez, és a népcsoport érdekképviseléséhez, hiszen az ausztriai magyar népcsoport az egyetlen a Kárpát-medencében, amelynek nincs pártja, és nincs országgyűlési képviselője sem. Ez utóbbi – az érdekképviselő – szorosan összefügg többek között a nyelvhasználati és az oktatási jogokkal, s kihat a feliratok nyelvére, a nyelvi tájképre.

Az etnolingvisztikai vitalitás egyik tényezője volt, hogy vannak-e a kisebbségeknek intézményei: iskolájuk, egyházuk vagy éppen civil szervezeteik. Ezt egy előző fejezetben már részben bemutattam, most részletesebben elemzem a civil élet szociológiai, antropológiai és szociolingvisztikai kontextusát.

A nyelvi tájképek tekintetében több szempontból is fontosnak tartom az egyesületek munkáját. Egy társadalom és annak közösségei – többség és kisebbség – mindig térben elképzelhető entitások. Ez **a társadalmi tér azonban nem kínál azonos feltételeket és módokat a térben szereplőknek.** Az antropológia elképzelése szerint a valóságos tér mellett mindig megtalálható egy szimbolikus tér (vö. Spolsky – Cooper 1991), amely (...) *„valóságos talapzatokon épült valódi társadalmi jelenségek köré-közé tagozódik, valóságos emberek körül szerveződik, akiknek magatartását gyakorlta szimbolikus cselekvések jellemzik”* (A. Gergely 2001). A rendszerváltás után a szomszédos országok magyarlakta régióiban megfigyelhető a szimbolikus térfoglalás folyamata, amelynek kezdeményezői legtöbbször a civil szervezetek. *„Az egyes közösségek különböző helyszíneket, tárgyakat emelhetnek szimbólummá. Ezek hordozhatnak tágabb, akár nemzeti szinten szimbolikus tartalmakat, de vannak, amelyeknek csak egy adott közösségben van jelentésük”* (Geszi – Pákay 2005: 198).

6.1. A Burgenlandban működő szervezetek főbb jellemzői

Az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálják a kisebbségi közösségek és szórványok által fenntartott **intézményrendszerek és civil szerveződések** (Lanstyák 2000: 113; Szoták 2006: 209), amelyeknek azon túl, hogy közösség összetartó szerepük fontos, az anyanyelvhasználat lehetőségét is megteremtik a közösség szintjén. Aktivitásuk minősége szintén befolyásolhatja a nyelvmegőrzést és a nyelvcserét (Borbély 2001: 27). Az örvidéki magyar közösségben a több évtizedes múltra visszatekintő hagyományos népi kultúrát megjelenítő politika és társadalmi megkülönböztetéstől mentes egyesületek, civil szervezetek a legaktívabb rendezvényszervezők. A legrégebbi alapítású egyesületek a felsőőri és alsóőri egyházhoz tartoznak. **A rendezvények jellege a hagyományos értékeket képviselő magyar népi kultúrában és a lokalitásban gyökeredzik. Ez azt is jelenti, hogy a négy település közössége bizonyos tekintetben zárt egységet alkot.** Hajdanán minden településnek megvoltak az azonos funkciót ellátó szervezetei, amelyek kiszolgálták a kulturális, társadalmi és nyelvi igényt. Az akkori zártság mára feloldódott, megvan a természetes kíváncsiság egy másik szervezet által kínált rendezvény iránt. Főként az autochton népcsoporthoz tartozó helyi fiatalok és a Magyarországról emigráltak nyitottak: egyikük-másikuk több település szervezetének is aktív tagja.

6.1.1. Felsőőr (Oberwart) egyesületei

A Pinka folyó völgyében fekvő Felsőőr Burgenland második legnagyobb városa, a dél-burgenlandi magyarság központja, Ausztria legnagyobb református gyülekezetének otthona. Civil szervezetei a Burgenlandi Magyar Kultúregyesülethez vagy a helyi református egyházhoz tartoznak. Fennmaradásukhoz osztrák és magyar részről is kapnak állami támogatást. A szervezetek összefogva, egymás munkáját erősítve ápolják a magyar nyelvű hagyományokat.

A burgenlandi magyarok érdekvédő szervezete a felsőőri központú Burgenlandi Magyar Kultúregyesület 1968-as alapítású. Fellépésének is köszönhető, hogy az örvidéki szórványmagyarság ma vallási különbözőséget félretevő egységet alkot, s az 1976-os Népcsoporttörvény a burgenlandi magyarokat is elismeri autochton kisebbségként Ausztriában. Tevékenysége szerteágazó:¹²³ nyelvtanfolyamokat, nyelvi

¹²³ Az egyesületen belül működnek az alábbi szervezetek: *Virgonc Néptáncsoport, Óriszigeti Magyar Néptáncgyűttes, Szeberényi Lajos Citerazenekar, színjátszó kör, énekkar.* Forrás: www.bukv.at (2016.10.10.)

táborokat szervez kicsiknek-nagyoknak, pedagógus fóruma a magyar nyelvet oktató tanárok továbbképzését segíti. Fontosabb magyar nyelvű kiadványai (*Őrség / Die Wart*,¹²⁴ *Őrségi füzetek/Warter Hefte*¹²⁵ *Őrvidéki Hírek*¹²⁶ *Napocska, Minimulti*)¹²⁷ a népcsoporttal kapcsolatos híreket és eseményeket dolgozzák fel szinte egyedülként Burgenlandban. Az egyesületnek több mint 600 tagja van a tartományban.

Az Ausztriában oly népszerű népfőiskolai hálózat részeként működik a *Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája*, amely 1991-ben alakult, vezetője Somogyi Attila. A szervezet a burgenlandi magyarság egészségének szervez programokat, köztük nyelvtanfolyamokat (2015-ben 18 oktatója és kb. 150 hallgatója volt), nyári egyetemeket fiataloknak és nyári táborokat gyerekeknek, hagyományőrző zenei programokat mindenkinek.¹²⁸ Művészeti csoportja, az Őri Banda citerazenekar és a népdalkör a burgenlandi zenei dallamok és hagyományok ápolásában jár az élen.

Még 1889-ben alakult az a *Református Ifjúsági Olvasókör*, amelynek hagyományait Gúthy László is folytatja. Az olvasókör keretein belül könyvtár, táncsoprot, színjátszó kör működik, amelyek előadásaikkal és fellépéseikkel számos rendezvény színvonalát emelik. Feladatuknak a magyar nyelv ápolását és megtartását tekintik. Éves rendezvényeik egyike az ifjúsági bál, amely nagy népszerűségnek örvend a magyarság körében. A színjátszó kör a 20-as 30-as években alakult, de még a világháború után is népszerű volt Felsőőrben. Hosszabb szünet után a 70-es évektől ápolták újra nagy lelkesedéssel a színjátszást, azóta szinte minden évben bemutatásra kerül egy újabb népszínmű. A kórus a templomban lép fel ünnepi alkalmakkor, valamint számos örvidéki rendezvényen bemutatkozik.

6.1.2. Alsóőr (Unterwart) egyesületei

Az újonnan alakult egyesületek legaktívabb tagja a 2000-ben megalakult Magyar Média és Információs Centrum (UMIZ),¹²⁹ amelynek központja Alsóőrben van. A több funkciót is ellátó szervezet minden korosztályt meg tud szólítani, és minden igényt ki tud elégíteni,

¹²⁴ 1968 óta jelenik meg, általában évente négy alkalommal.

¹²⁵ 1986 óta jelenik meg alkalmanként.

¹²⁶ 1990 óta havonta jelenik meg.

¹²⁷ <http://www.bukv.at/index.php?id=publikationen&L=1> (2016.09.01.)

¹²⁸ <http://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2688306/> (2016.02.01.)

<http://www.bildungsserver.com/inhalt.php?rnr=278&bisb=fea065f4e2c007d800aae0ea02678600> (2016.02.01.)

¹²⁹ <http://www.umiz.at/> (2016.02.01.)

III. NYELVKÖRNYEZETANI KONTEXTUS

s kitűnő kapcsolatokat ápol nemcsak Magyarországgal, de a legtöbb határon túli magyar szervezettel is. Az UMIZ-hoz tartozik Örvidek legnagyobb magyar nyelvű könyvtára közel 30 ezer kötettel. Bizottságai a kulturális élet minden területét lefedő programokat kínálnak.

Az egyesületen belül működik az Imre Samu Nyelvi Intézet, amely az MTA nyelvi kutatóállomásainak sorában az ötödik. Az MTA szlovákiai, kárpátaljai, erdélyi, vajdasági kutatóállomásai a kisebbségi magyar közösségek magyar nyelvhasználatának, a magyar nyelv kontaktusváltozatainak és a magyar nyelvhasználat színtereinek kutatását végzik. A szervezet kétnyelvű honlapot működtet, hirdetőtábláján kétnyelvű feliratokkal és meghívókkal találkozunk, programjai zömmel magyar nyelvűek.

Az intézmény vezetője ugyanakkor azt is fontosnak tartja, hogy legyenek kétnyelvű rendezvények, hogy a maroknyi közösség kultúrája ne szigetelődjön el, a többség is megismerhesse őket. Az Imre Samu Nyelvi Intézet megalakulásával (2007 óta) a szervezet keretein belül több kiadvány megjelent, amelyek egyrészt tudományos művek (magyar–német kétnyelvű kötet), másrészt a település múltját feltáró művelődéstörténeti kiadványok (magyar–német kétnyelvű kötet) és háromnyelvű meséskönyvek. Az UMIZ tevékenységének köszönhetően elmondhatjuk, hogy újra fellendült a magyar nyelvű könyvkiadás Burgenlandban.

Az alsóöri *Virgonc Néptánccsoport* szervezett néptánccsoportként 1950 óta működik kisebb nagyobb szünetekkel. Ekkor még hegedűszó szolgáltatotta a zenét. A Virgonc nevet 1980-ban vették fel, amikor a fiatalság szervezte újra az együttest. A táncok betanítására Szeberényi Lajost kérték meg. A kezdeti sikerek fellelkesítették a táncosokat, a ruháikat maguk a táncos lányok készítették el szakszerű irányítás mellett, Rába-menti viselet alapján. A költségeket (ruha, fellépések, felszerelések) a csoport fenntartója, a BMKE állja. Az együttes fellépett különféle rendezvényeken, és szinte minden évben szerepelt a Pécssett megrendezett Határon Túli Magyarok Fesztiválján. Tagjai olyan lelkes fiatalok, akik fontosnak érzik a hagyományok megtartását.

A faluban 1919 óta és jelenleg is működik az Alsóöri Dalárda, amely helyi népdalokkal lép fel községi eseményeken. 1965-ben alapították az Alsóöri Magyar Otthont, a település falumúzeumát, amelyben több ezer tárgy őrzi a hagyományokat.

6.1.3. Felsőpulya (Oberpullendorf) egyesületei

A közép-burgenlandi Felsőpulya helyzete több szempontból is sajátos. Az 1975-ben városi rangot kapott település közigazgatásilag két falu, Közép- és Felsőpulya egyesüléséből jött létre. A két „települést” egy körforgalom választja el egymástól, s az ebből elágazó Ungarngasse/Magyar utca egyenesen a középpulyai katolikus templomhoz vezet, amelyben 2000-től egyre kevesebb alkalommal hallani magyar szót a templomi szertartások alkalmával. A világháború után alakuló és működő civil szerveződések (például a Piroska táncgyűttes) itt sorra megszűntek, a hagyományok ápolása teljesen háttérbe szorult a 70-es évek végére. A BMKE-nek itt működő fiáléja próbálta újra bevonni a pulyaiakat a vérkeringésbe, s a településen tanítók sokat tettek a magyar nyelvű kultúra felelevenítéséért. A település a dél-burgenlandi három falutól viszonylag távol helyezkedik el, így 2003-ban megalakult a Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület,¹³⁰ amely Pulya és környéke magyarságának szervez programokat, de a helyi öntudatot is erősíti, tulajdonképpen folytatja a megkezdett hagyományt: a nemzeti ünnepek megtartását, a hagyományos anyák napi és karácsonyi ünneplést a Domschitz vendéglőben. A frissen alakult egyesület kórust és néptáncsoportot alapított és nyelvtanfolyamokat szervez. Az események többnyire két nyelven, magyarul és németül folynak. Elnöke Kulman Alexander.

A település rendszeresen megünnepli a városi rang elnyerésének évfordulóit, amely jó alkalom arra, hogy találkozzanak a népcsoportok és a többségi nemzet, a hétköznapi emberek és az előljárók, de megtisztelik az eseményt magyarországi vendégek is. Felsőpulya kétévenként ad otthont az ún. *Kufsteini Tanácskozásnak*, amelyet az Ausztriai Magyar Szervezetek Központi Szövetsége, a Nyugat-európai Magyar Országos Szervezetek Szövetsége és a Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület szervez. Az esemény a nyugat-európai és tengerentúli diaszpóra egyik meghatározó találkozási lehetősége.

130

http://www.kozpontiszovetseg.at/index.php?option=com_content&view=article&id=126&Itemid=113&lang=hu (2016.04.02)

6.1.4. Órisziget (Siget in der Wart) egyesületei

Órisziget a vizsgált legkisebb települések egyike, amely a Szék patak völgyében fekszik, Burgenland második legnagyobb városától, Felsőörtől alig 10 percre. A szigetiek életében 1992 volt a változás éve. Erdélyből fiatal lelkészpár érkezett az Órvidék legkisebb magyar falujába (amelyet közigazgatásilag Vörösvárhoz csatoltak), akik nemcsak a helyi elitet fogták össze, de az egész falut ráébresztették magyarságukra. Mezmer Ottó, Órisziget evangélikus lelkésze, családjával együtt új lendületet hozott a kis községbe: papi és hitoktatói munkája mellett lapot szerkeszt, énekkart szervez, felesége pedig a kántorizálás mellett megszervezte a néptáncsoportot, melynek most már három korcsoportja is van.

6.2. Egyesületi élet Bécsben

A Bécsben működő egyesületek politikai hovatartozása egészen a rendszerváltásig meghatározta egymáshoz való viszonyukat. Egymástól elszigetelődve működtek a „politikailag az 1956-os forradalom eszméit valló egyesületek, s a Magyar Népköztársasággal szorosán együttműködő „lojális” egyesületek (Bécsi Napló 2005/2: 1). Ellentétük emellett nemcsak a fővárosi szervezetek között, de a bécsi emigráns és az őshonos burgenlandi magyarok között is voltak.

Az 1956-os magyar csoportok szellemi örökségét valló egyesületek 1980-ban alapították meg az *Ausztriai Magyar Szervezetek Központi Szövetségét* Bécsben, amely 21 egyesület ernyőszervezeteként működött és működik ma is. Ez a szervezet képviselte a magyarországi politikai eseményeken az ausztriai magyarságot úgy, hogy például nem volt egyetlen burgenlandi tagszervezete sem. A Központi Szövetség tehát a kulturális hagyományok őrzésén túl meghatározó közéleti szerepet is vállalt folyamatosan. Küzdelmének köszönhetően került sor a Bécsben és környékén élő magyarok őshonos népcsoportként való elismerésére 1992-ben.

A még 1896-ban alapított Bécsi Magyar Munkásegyletre alapozva jött létre a *Független Ausztriai Magyar Egyesületek Szövetsége*, amely a kommunista Magyarország támogatását élvezte, főképp az emigráns magyar csoportokról szolgáltatott információkért cserébe. Ez a szövetség a baloldali ideológiát valló szervezeteket gyűjtötte össze.

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

Az első nehezebb időszak a 80-as években következett be a bécsi egyesületi életben, mert a határok megnyílásával sokan vásároltak Nyugat-Magyarországon házat, s így a hétvégéket már nem az egyesületi programokon, hanem Magyarországon töltötték. A második nehezebb időszak az első erdélyi menekülthullám után következett be, amikor a Kárpát-medence különböző magyarlakta régióiból érkező csoportok nem azonosultak a Központi Szövetség eszméivel, s attól függetlenül kezdték megszervezni kulturális életüket és őrizni hagyományaikat. Egyik legaktívabb egyesület az Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete, amely a székely kulturális értékek őrzője. Lapjuk, az *Erdélyi Szemmel* negyedévente jelenik meg. Céljuk a nyelv és a kulturális értékek őrzése és átadása a fiatalabb nemzedéknek. Ugyancsak független szervezet az 1991-ben megalakult Vajdasági Kultúregyesület, amely eredeti szándéka szerint a háború menekültjeit szándékozott támogatni.

Az egyre nagyobb számban érkező bevándorlók új igényekkel léptek fel, amelyeket a Központi Szövetség keretében nem sikerült keresztülvinniük, így egyfajta szervezeti átrendeződés következett be, s 2013-ban megalakult az Ausztriai Magyar Szervezetek Kerekasztala, amelynek célja a magyar kultúra, a nevelés, a magyar nyelvoktatás és a magyar nyelvű médiához való hozzáférés támogatása Ausztriában, valamint az ausztriai magyarok politikai jogainak és érdekeinek védelme és képviselése Ausztria és Magyarország kormánya felé.

Az átrendeződés ellenére Bécsben egy minden igényt kielégítő egyesületi élet folyik, amelyben a kulturális szervezetek (Europa Club, Szent István Egylet, Bornemissza Társaság, Kaláka-Klub), az egyházak, cserkészek is aktívan részt vesznek. Tudatos nyelvmegőrzéssel családon belül az erdélyi csoport esetében találkozunk, az '56-os magyarok esetében a szakirodalomban leírtak beteljesedtek, azaz már a 3. generációnál bekövetkezett a nyelvcsere. Több kritikával lehet tehát illetni a bécsi magyar diaszpórát: 1. az egyesületi élet fiatalítása nem történt meg; 2. hiányzik a közösségi összefogás; 3. nincs tudatos „*nyelvstratégiája*” a magát ernyőszervezetként és érdekképviselő szervként meghatározó egyesületeknek. A Magyarországról importált színvonalas kulturális programok az összetartozást erősítik ugyan, de azokat leginkább az idős generáció látogatja, míg a német iskolákban szocializálódott fiatalok magyar kulturális élménye és

kötődése erősen hiányos. A határ közelsége miatt nem érzik a gyors asszimiláció veszélyét és a nyelvátörökítés felelősségét.

Összefoglalás

Az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálják a kisebbségi közösségek és szórványok által fenntartott *intézményrendszerek és civil szerveződések* is; ilyenek a kulturális egyesületek, olvasóköri, kórusok, színjátszó körök, dalárdák, táncsoportok stb. Ezek a szervezetek nemcsak az anyanyelvi kultúra megőrzésében és átörökítésében vállalnak jelentős szerepet, hanem közösségszervező tevékenységük is domináns, nem beszélve arról, hogy teret biztosítanak az anyanyelv használatára és a kapcsolatteremtésre (Szoatak 2005a: 2010–211).

Burgenlandban is kezd általánossá válni az a tendencia, amely szinte a legtöbb magyar diaszpórára igaz, s a bécsi magyarság soraiban is megmutatkozott. Az 1980-es évek jóléti bevándorlói (főleg a Magyarországról, Erdélyből, Felvidékről érkezők) vették át a vezető pozíciókat a civil szervezetekben szerte a világon. „Ők – az őshonosokkal szemben – ugyanis jobb nyelvtudással és klasszikus magyar nemzeti identitással rendelkeznek.”¹³¹

7. A magyar nyelv helyzete Burgenlandban

Egy kisebbségben élő nyelvcsoporthoz nyelvhasználatát több szempontból sem lehet anyaországi mércével mérni. Míg Magyarországon a magyar nyelv, az anyanyelv használata természetes dolog és a mindennapok része, addig kisebbségi létben nagy erőfeszítéseket kell tenni annak megtartásáért, átörökítéséért, ápolásáért, oktatásáért egyaránt.

A burgenlandi magyarság nyelvi és léthelyzete eltért/eltér a nagyrégiókétól, tehát Erdélytől, illetve a Felvidéktől: Burgenlandban egy 6 741 főt számláló szórványközösségről van szó, amelynek politikai képviselője nincs, tagjai jó életszínvonalon élnek, négy településen regionális szintű hivatalos nyelvhasználatra rendelkeznek, valamint törvényes garanciákkal az oktatás terén. A magyar nyelv megmaradási esélyeinek tekintetében azonban hasonló tendenciát mutatnak a kis- és a

¹³¹ Gerhard Baumgartner: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. Elhangzott 2003-ban a BMKE megalakulásának 35. évfordulóján.

nagyrégiónok: hasonlóak a tankönyvproblémák, az oktatási törvény önmagában nem tudja garantálni sem a közösségi, sem az egyéni kétnyelvűséget, nincs nyelvmegtartó ereje. Bár a hivatalokban lenne lehetőség a magyar nyelv használatára, sajnos a helyi magyarság nyelvében nincs meg a magyar nyelvű hivatali szakszókincs, így németül könnyebb az ügyintézés. Ez a történelmi múlt ismeretében nem elítélendő, hanem tényként elfogadandó jelenség (Szothák 2008a: 67–79).

7.1. A magyar nyelv státusza és presztízse

A magyar nyelv Trianon óta minden Magyarországgal szomszédos országban kisebbségi státuszba került. A Monarchia idején a német és magyar nyelv presztízse közel azonos volt. 1921 után az örvidéki magyarság kisebbségi státuszba került, ám a magyar nyelv nem veszítette el automatikusan a némettel egyenrangú presztízst annak ellenére, hogy a tartományi kormány valóságos hadjáratot indított a magyar nyelv hivatalos használata ellen (vö. Baumgartner 2008: 115; Hasslinger 2004: 93–104). A magyar oktatási törvények egészen 1937-ig érvényben voltak, bár tartományi szinten mindent megtettek azért, hogy az osztrák törvényeket vezessék be, amely az állami és egyházi oktatást kettéválasztotta. A jogszabályok szintjén az autochton kisebbségi státuszt az 1976-os népcsoporttörvény, a magyar nyelv regionálisan hivatalos voltát a 2000-ben jogerőre emelkedett hivatali nyelvtörvény erősítette meg (vö. III.3)

7.2. Örvidéki nyelvi repertoár: nyelvek és nyelvváltozatok

Trianon után a magyar nyelv kisebbségi státuszba került, a burgenlandi magyar értelmiség áttelepült az anyaországba, s a XX. század felgyorsult technikai, gazdasági, társadalmi, tudományos stb. változásainak szakszókincse, terminológiája nem tudott meghonosodni az anyaországtól elzárt kisközösségben. Így az élet minden területén megjelenő „újdonság, újítás” (legyen az hivatali, szakmai szakkifejezés, elvont fogalom stb.) németül rögzült a nyelvhasználatban, a kontaktuselemek egyre nagyobb számát gyarapítva a burgenlandi magyarság nyelvhasználatában (vö. Imre 1943).

Bár egy kis létszámú nyelvközösségről van szó, a nyelvi repertoár annál színesebb. Korosztályonként mutat eltéréseket, ugyanakkor hasonlóságokat is: egyszerre vannak jelen a nyelvhasználatban a több évszázados burgenlandi magyar dialektusbéli, a magyar

standard-, az ausztriai német standard- és a hienz dialektusbeli elemek, s olykor ezek keveréke (vö. Gal 1977: 313). A helyi standard változata Muravidékhez hasonlóan Burgenlandban sem tudott kialakulni (vö. Bokor 2001: 44).

7.3. Az érintkező nyelvek, nyelvváltozatok, attitűdök

A burgenlandi magyar nyelvjárássziget lakossága a 16. század óta német környezetben élt, a két nyelv kölcsönhatása így kezdetektől feltételezhető, de hogy milyen erősségű volt a kölcsönszavak beépülése a magyar nyelvbe, nem tudjuk. Csak feltételezhetjük, hogy az akkor még kismemesi előjogaira büszke, a németséggel nem keveredő felsőöri közösség által használt kölcsönszavak mennyisége nem volt több, mint amely a köznyelvben is kimutatható. Ezt támasztja alá Varga Ignác 1900 elejéről való tájszógyűjteménye (1903: 176–184), amely még alig tesz említést a kölcsönszavakról. Ugyanakkor Imre Samu a felsőöri magyarok nyelvéről 1943-ban már a következőt írja: „...a német kölcsönszók száma ma már olyan ijesztően magas, hogy szinte már túl van azon a határon, amit egy nyelv tisztaságának, sőt életének veszélyeztetettsége nélkül elbírhathat.” Tapasztalata szerint a nemzeti öntudatra sosem nevelt magyarság a kisebbségi sorstól és érzéstől próbált menekülni úgy, hogy a többséghez hasonult: átvette szokásait és nyelvét is (Imre 1984: 184).

Szülőföldje nyelvjárását Imre Samu változatosnak ítélte meg, de már akkor megjegyezte, hogy a felsőöri magyarok nyelvében sok német szó van, s a fiatalabbak oly sok német szót kevernek magyar beszédükbe, hogy az már a megértést is nehezíti. „Ha a felsőöri magyarok magyar beszédéből valamire azt lehet mondani, hogy nem helyes, nem jó, akkor ez az.(...) Arra kellene törekedni, hogy ha valaki németül akar beszélni, akkor beszéljen németül, ha magyarul akar beszélni, akkor lehetőleg minél kevesebb idegen szót keverjen a nyelvébe.”¹³² Susan Gal a magyar nyelv német elemekkel való keverését külön nyelvi kategóriaként említi meg a német standard, helyi német dialektus, helyi magyar dialektus és magyar standard mellett (vö. Gal 1977: 314) az örvidéki magyarok nyelvi repertoárjában.

Örvidéki beszélgetéseim során nagyon sokszor hivatkoztak adatközlőim arra, hogy a következők miatt nem beszélnek szívesen magyarul: „a magyarországiak mondták, hogy a mi nyelvünk csúnya” vagy „mi már nem beszélünk tisztán magyarul”. A

¹³² Őrség 39: 16.

felsőöri születésű Imre Samu 1943-ban írta le a következőt: „*Ha felsőöri ismerőseimmel, rokonaimmal szó esik a felsőöri tájszólásról, akkor nagyon sokszor hallom azt, hogy itt milyen csúnyán beszélnek magyarul, milyen furcsán mondanak ki bizonyos szavakat. Ezzel szemben Magyarországon milyen szépen beszélnek. Ezzel a felfogással én nem tudok egyet érteni. ...Szerintem a felsőöri nyelvjárás nagyon érdekes, teljesen sajátos szín a magyar nyelvjárások gazdag változatosságában.*”¹³³

Az egynyelvűségi szemlélet, s a burgenlandi magyar nyelvváltozat ebből a nézőpontból levezethető magyar–magyar stigmatizációja nyelvhasználatában sérti nemcsak az örvidéki, de a határon túl kisebbségben élő magyarokat. Nem veszi figyelembe a magyar nyelv Trianon utáni szétfejlődésének, a magyar nyelv többközpontúságának tényét (pl. Lanstyák 1995a, 1995b; vö. Kiss Jenő 1995: 75; Ammon 1991; Clyne szerk. 1992), a területi nyelvváltozatok sajátos típusaiként definiált állami változatokat, amelyek legfontosabb jellemzője a kétnyelvűség és egy másik államhoz való kötődés (Kiss 1995: 75), valamint az adott többségi állam nyelv- és kisebbségpolitikájától való függés (vö. Grosjean 1982: 144).

7.4. Kódváltás és kódváltás, kölcsönszóhasználat az Örvidéken

Többynyelvű környezetben a kódváltás fogalma alatt (*code-switching*) két vagy több nyelv egy megnyilatkozáson belüli váltakozó használatát értjük (Grosjean 1982: 145). A szakirodalom a kódváltást elkülöníti a kódválasztástól (vö. Gumperz 1982, idézi Bartha 1999: 122), s arra is találunk példát, hogy a nyelvválasztást a kétnyelvűség közösségi aspektusának tekintik, míg a kódváltást a kétnyelvű személyek nyelvhasználati sajátosságaiaként (Bartha 1999: 89). A beszélők interakcióiban a kódváltás érinthet egy szót, egy kifejezést, de egy vagy több mondatot is (Grosjean, 1982: 146). A kódváltással és a kölcsönzéssel kapcsolatos attitűdök hatással vannak az egyén nyelvhasználatára.

A következőkben néhány példán keresztül mutatom be az örvidéki magyarok nyelvhasználati sajátosságait, s ebben a 2008 augusztusában három dél-burgenlandi településen elvégzett gyakorisági vizsgálatomra fogok támaszkodni,¹³⁴ amelyet három dél-burgenlandi településen végeztem összesen 84 fő részvételével (Szoták 2008a). Az adatközlőket az *értelmezett mintavétel* módszerével választottuk ki (Wardhaugh 1995:

¹³³ Őrség 39: 17.

¹³⁴ Itt is szeretnék köszönetet mondani Kolláth Annának tanácsaiért, tapasztalatainak átadásáért, hiszen ő korábban Muravidéken már végzett hasonló vizsgálatot.

III. NYELVKÖRNYEZETTANI KONTEXTUS

133), akiknek egy helyi magyarok által használt, 50 mondatból álló kérdőívet kellett kitölteniük. A kérdőív¹³⁵ mondataihoz így viszonyultak:

„*Én nem tudok magyarul írni.*”

„*Ha burgenlandi magyarral beszélek, úgy beszélek, ahogy önök írták. Magyarországi magyarral úgy, ahogy én írtam.*”

„*Minden úgy van, ahogy önök írták.*”

„*mert mi nem beszélünk szépen, azért vannak így a mondatok?...*”

A kutatást végzők elmondása szerint az adatközlők közül sokan érdekesnek tartották a vizsgálatot. Volt, aki úgy érezte, hogy magyarországi követelményeknek kell megfelelni, ezért kikereste a német szótárból a kontaktuselemek magyar megfelelőjét, s azt írta a papírra. Voltak, akik megbélyegzésként élték meg a kevertnyelvű mondatokat. Abban, hogy valaki saját nyelvéről így gondolkodik, közrejátszott az, hogy az ideutazó magyarországi magyarok negatív kritikával illették a helyiek nyelvét, másrészt az is, hogy érzik az örvidékiek, hogy mentális szótáruk hiányos, így „*voltak, akik féltek odairni, amit gondoltak*” (Szoták 2008a: 67–79).

A kontaktuselemek jelenléte a burgenlandi kétnyelvű beszélőközösség mindennapi nyelvhasználatában nem volt kérdéses (vö. Imre 1943; Gal 1977;), s ezt a kérdőíves vizsgálat a mai nyelvállapotról vonatkozóan is megerősítette. Az adatokat összesítve 64%-ban a kontaktuselem használatát részesítették előnyben a kérdőív kitöltői. A legtöbb kifejezés esetében nem volt egységes a magyar közszó használata, amiből arra lehet következtetni, hogy nincs egy közmegegyezésen alapuló olyan magyar szó nyelvvaltozatokban, amely elterjedt és mindenki használja. A helyiek teljesen természetesnek tekintik a kölcsönszók használatát, ezek használata legtöbbször a

¹³⁵ A kérdőív 30. mondata volt *A feuerwehr vett egy új löschpumpnit meg új löschwognit.*¹³⁵ A három kölcsönszót tartalmazó mondat egy standard német alakot (Feuerwehr) és két nyelvjárási elemet tartalmaz: Löschpumpe – löschpumpni= az oltópumpa; Löschwagen – löschwogni= oltókocsi. Az örvidéki nyelvjárás toldalékrendszerére jellemző, hogy a német jövevényszavakhoz főnevek esetében – s jelen esetben is – a -li, -ni toldalék kapcsolódik, míg igék esetében az -l: pl: felrögül=felizgatja magát (vö. Imre 1971: 75–78; 1977: 310). A feuerwehr szó esetében a közmagyar irányú helyettesítés összességében 75%-ban megtörtént a tűzoltók (31), tűzoltóság (32) kifejezésekkel. A löschpumpnit 40%-ban helyettesítették közmagyar szavakkal: pumpa (21), pompa (1), tűzoltópumpa (5), oltópumpa (4), oltógép (2), tűzoltókészülék (1), míg a löschwognit 51%-ban cserélték le az alábbi kifejezések valamelyikére: autó (11), oltókocsi (9), kocsi (8), tűzoltóautó (7), tűzoltókocsi (4), oltószekér (2), tankkocsi (1), oltó (1).

A kontaktuselem ilyen sokféle helyettesítése igazolná azt a feltevésemet, hogy egyrészt a tűzoltással kapcsolatos magyar nyelvű szakterminológia is hiányzik az örvidéki magyarok nyelvéből, másrészt nincs egy közmegegyezésen alapuló olyan magyar szó nyelvvaltozatokban, amely elterjedt, és mindenki használja (Szoták 2008a).

magyarországi magyarokkal folytatott interakciók során zavaró, ekkor szembesülnek – egy idegennel folytatott kommunikáció során – a helyiek nyelvi hiányukkal (vö. Csiszár 2007a: 248).

7.5. Összefoglalás

A tartomány nyelvi sokszínűsége addig marad meg, amíg lesznek magyar, horvát, roma nyelvi beszélők. A kérdés a magyar népcsoport létszámának változatlansága (a 2001-es census ezt igazolta) ellenére is az, hogy fennmarad-e az autochton, több évszázada külső nyelvjárásszigetet képező örvidéki magyarok egyedi hangzású és szókincsű magyar nyelve, vagy fognak ugyan magyarul beszélni Burgenlandban, de az már a betelepülők standard magyar nyelve lesz, és nem a helyi dialektus?

IV. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

1. Bevezetés

Az előző fejezetekben már rámutattam arra, hogy a nyelvi táblák vizsgálata egy viszonylag új kutatási téma, amely iránt egyre növekvő tudományos érdeklődést mutatnak a szociolingvisták szerte a világban. Arról is volt már szó, hogy a nyelvi tájképek kutatása során a kutatók mindig szociolingvisztikai kontextusba helyezve – az összetett nyelvi helyzet feltárásával (Spolsky 2004) – elemezték a feliratok nyelvhasználatát. Nem véletlen, hogy a táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol **nyelvi konfliktusok** vannak (pl.: Tulp 1978: 261–288; Wenzel 1996: 45–74)

Ebben a fejezetben a tájképkutatás során alkalmazott módszereket ismertetem. Ezt azért tartom fontosnak, mert a különböző kutatási módszerek részletes ismertetése és feltárása lehetőséget teremt az eddigi tapasztalatok összehasonlítására és a további következtetések levonására nemzetközi szintereken is.

Láthattuk azt is, hogy az elmúlt két évtizedben **a nyelvi tájképek kutatása felgyorsult, és a kutatások témaköre kiszélesedett. Újabban vizsgálat tárgyává vált a sétálóutcák, vagy az oktatási intézmények, templomok, metróaluljárók feliratainak, a temetők tábláinak vizsgálata, de ugyancsak a nyelvi tájképhez kötődő kutatási téma lehet az is, hogy a kisebbségi nyelvek milyen mennyiségben vannak jelen az adott államok által fenntartott médiában vagy az interneten** (vö. Bartha – Laihonen – Szabó 2013: 14). Ezen túlmenően nyelvi tájképnek tekinti a nemzetközi szakirodalom például a névjegykártyákat vagy a kereskedelmi termékek címkéit is (Backhaus 2006; Laihonen, 2012: 27–28; Shohamy – Waksman 2009).

A kutatások jelentős része kvantitatív módszereket alkalmazott, amelynek során a táblák nyelve alapján rögzítették az adatokat, és ennek alapján állapították meg a vizsgált területek nyelvi eloszlását (pl.: Backhaus 2006; Barni 2006; Ben-Rafael et al. 2006; Cenoz – Gorter 2006 stb.). Újabban a kvalitatív módszerek (Blommaert – Maly (2014) és megközelítések vannak terjedőben, ami mutatja ennek a tudományágnak a fejlődését.

A táblák – a nyelvhez hasonlóan – térben és időben is fejlődnek és változnak, és a szinkrón vizsgálatokon túl a változások figyelembe vétele megteremti a feliratok diakrón elemzésének lehetőségét is (pl. Csernicskó 2015, 2016; Szoták 2014).

Ebben a fejezetben először a korábbi kutatások során alkalmazott módszereket (4.2.), majd a terepmunkám során használt metódusokat ismertetem (4.3.). Ezt követően bemutatom a vizsgálati terepeket és helyszíneket, amelyek reményeim szerint mind-mind a kutatás eredeti célkitűzéseit segítik, és hozzájárulnak a hipotéziseim igazolásához (4.4., 4.5.).

2. Általános módszerek a nyelvi tájképek kutatásában

A nyelvi tájképkutatás módszertani alapjait a már sokszor említett szerzőpáros, Landry – Bourhis (1997) rakta le. Azóta a kutatás témaköre és a módszertani vizsgálatok lehetősége is bővült. Voltak, akik a többnyelvű környezetet (pl.: Edelman 2010) vagy a kisebbségi magyar nyelv jelenlétét tanulmányozták (pl.: Vukov-Raffai 2013; Csernicskó 2015; Laihonon 2012, 2013, 2015b stb., ld. 2. fejezet), míg mások az angol nyelv szerepét vizsgálták (pl.: Soukup 2016a, 2016b) a nyilvános tér felirataiban.

Ebben a részben a már a 2. fejezetben ismertetett nemzetközi és Kárpát-medencei kutatások tapasztalatait felhasználva különböző módszertani kérdéseket vizsgállok. Ezt azért tartom fontosnak, mert a nyelvi tájképek kutatása – új tudományterület lévén – folyamatosan változik és fejlődik. Láthattuk, hogy korábban nemcsak a vizsgálat tárgya és a környezet volt eltérő, hanem maga a módszertan is.

Elsőként a **vizsgált területeket** (survey area), azaz a mintavételezés helyszíneit hasonlítom össze. Kezdetben voltak, akik csak egy város sétálóutcájának feliratait vizsgálták: Rosenbaum és munkatársai (1977) Izraelben, El-Yasin és Mahadin (1996) Jordániában. Ezt a gyakorlatot követték a szomszédos országok nyelvészei is: Lulic (2013) Szabadkán, Satinska (2014) pedig Pozsonyban, amikor feltérképezték és elemezték az ottani Duna utca feliratait. A Cenoz és Gorter (2006: 67–80) szerzőpáros már két különböző ország bevásárlóutcájának feliratait vizsgálta meg és hasonlította össze: egyet Frízföldön, egyet Baszkföldön. Hollandiában Edelman (2010) Amszterdam és Frízföld összesen nyolc bevásárlóutcájának nyelvi tájképeit gyűjtötte össze. Ezek közül

IV. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

volt, ahol főleg hollandok éltek, volt ahol sok turista fordult meg, és 3 olyan külvárosi utca is a kutatás részét képezte Amszterdamban, ahol jelentős számú bevándorló élt. A frízföldi helyszínek is különbözőek voltak a fríz mint anyanyelv használatának tekintetében, s itt a bevándorlók aránya elhanyagolható volt.

Barni (2006) már egy teljes városnegyed nyelvi tájképeit számlálta meg Rómában, míg Ben-Rafael (2004; 2006) és munkatársai nyolc különböző kerület feliratait kutatták Izraelben. Olyan körzeteket választottak, amelyben vagy csak zsidók, vagy csak arabok, illetve zsidók és arabok együttesen éltek. Hasonló módon Huebner 15 negyedet jelölt ki Bangkok központjában és külvárosában, melyek a város nyelvi diverzitását mutatták meg. Huebner (2006) a kiválasztott negyedek főutcájának egy adott szakaszát vizsgálta. Backhaus (2006) Tokióban 28 metróállomás környékét tekintette át, amely irodaházakat, bevásárlónegyedeket, kevésbé forgalmas részeket, külvárosi utcákat is magába foglalt (mindig két közlekedési lámpa közé eső területet vizsgált, ahol az egyes szakaszok 65–400 m hosszúak voltak). Egy Montrealban véletlenszerűen kiválasztott címek alapján végzett kutatás során az egyes utcák két sarok közé eső szakaszait vizsgálták meg, azaz földrajzilag reprezentatív mintát vettek egy-egy területről (Conseil de la 2000, idézi Edelman 2010). A kutatás része mindenhol az utcának az az oldala volt, ahol a véletlenszerűen kiválasztott ház elhelyezkedett.

A szomszédos országokban több terepmunka készült vegyes vagy magyar etnikumú településeken (pl.: Laihonen 2015a, 2015b, 2013, 2012; Szoták 2016, 2015a, 2013) hasonlóan kvantitatív módszerek alkalmazásával azzal a céllal, hogy feltárják, hogyan viszonyulnak egymáshoz többségi és kisebbségi nyelvek, és hogyan hódították meg (vagy éppen nem) a közteret saját nyelvű felirataikkal. Fontos szempont, hogy a külhonban élő magyarság jelentős része rurális településeken él, esetükben faluközpontról igen, de a nagyvárosokra jellemző bevásárlóutcákról nem beszélhetünk. Az általam vizsgált négy magyarlakta település esetében is ez a helyzet, annak ellenére, hogy a települések közül kettő (Felsőpulya és Felsőőr) város és egyben járási központ is.

A kutatók tehát a fent említett esetekben a Kárpát-medencei falvakban a teljes településen felmérték a nyilvános tér feliratait, az egyes táblákat a Backhaus (2006: 55) és Shohamy – Waksman (2009: 313) meghatározása szerinti keretben értelmezve. A köztéri civil feliratok tekintetében Alsóőrben például általában kétnyelvű feliratokat használnak (Szoták 2013), míg a mátyusföldi falvakban (Vásárút, Réte) a civil feliratok magyar

nyelvűek (Laihonen 2013). A nyelv választás a köztéri feliratok esetében azt is kifejezi, hogy milyen nyelven szeretné magát azonosítani a csoport vagy az egyén (Spolsky – Cooper 1991; vö. Edelman 2010: 32), így a helyi magyarok (közösségek és egyének) identitásának megnyilvánulásáról is képet kapunk.

A környezet tehát lehetett kisebbségi csoportok vagy bevándorlók által is lakott, illetve nagy turistaforgalmat lebonyolító városrész vagy éppen egy település. A kutatók szinkrón vizsgálatot végeztek, és kvantitatív módszert alkalmazva gyűjtötték össze a különböző nyelvű nyelvi tájképek adatbázisait, s mutatták be a vizsgált terület nyelvi diverzitását.

A Kárpát-medence érdekes és még kiaknázatlan terepét adja a nyelvi tájképek kutatásának abban a tekintetben, hogy sajátos geopolitikai helyzetéből és viharos történelméből fakadóan a háborúkat lezáró békeszerződések többször módosították az országhatárokat. Ennek következtében nemcsak a határok, de a politikai struktúrák és a hivatalos nyelv, s ami a legfontosabb, a magyar nyelv státusza is többször megváltozott az elmúlt több mint egy évszázadban. Az adott országok nyelvpolitikájában bekövetkezett dominanciaváltásokat vizsgálták már kárpátaljai kordokumentumok segítségével: egy-egy fotón, bélyegen, pecséten vagy képeslapon (Csernicsekó 2014, vö. Szoták 2013).

A nyelvi tájképek korábbi kutatása során felmerültek módszertani különbségek abban a tekintetben is, hogy mi számít nyelvi tájképnek, és ezek közül mit elemeztek és hogyan a kutatók. Cenoz és Gorter (2006) két sétálóutca összes feliratát elemezte, azaz leltárt készített minden tábláról egy adott időpillanatban. Backhaus (2006, 2009) a japán fővárosban végzett kutatása kapcsán minden feliratot megszámlált, de csak azokat rögzítette és elemezte, amelyek a japán mellett legalább egy idegen nyelvet tartalmaztak. Ben-Rafael és társai (2004, 2006) hivatalos (kb. 20–30) és magánfeliratokat (kb. 70–100) gyűjtöttek össze az általuk vizsgált területeken, s a digitális felvételek mellett a feliratot hordozó épület jellegét (egyházi, üzleti stb.) is rögzítették.

A felsorolt tanulmányokban a feliratokat többnyire a nyelvi és szemiotikai jellemzők alapján kategorizálták a táblákon található nyelvek száma és sorrendisége, valamint a feliratok egymáshoz viszonyított tábla- és betűmérete szerint. Vizsgálták a feliratok hosszát is, hiszen többnyelvű táblák esetében például sokszor előfordul, hogy az ország hivatalos nyelvén megfogalmazott szövegnek csak a töredékét fordítják le a többi

IV. A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

kisebbségi nyelvre, ahogy erre Ausztriában is volt példa egy európai uniós projekt kapcsán (Szothák 2013: 528). Ugyanakkor a szomszédos országokban a hasonló projekteket hirdető táblákon meg sem jelentek a régió kisebbségi nyelvei.

Ahogy erre már fentebb is rámutattam, a nyelvi tájképek kutatásában történt egy paradigmaváltás: míg korábban az írott táblák szinkrón megközelítése, azaz egy adott időpillanatban való dokumentálása terjedt el, addig a közelmúltban egyre többen alkalmazzák a diakrón megközelítést.

Spolsky és Cooper (1991) jeruzsálemi terepmunkájuk során 3 olyan utcát vizsgáltak, amelyeknek feliratait diakrón szempontok szerint elemezték, és azt állapították meg, hogy híven tükrözték az Óváros történelmét. Az 1919–48 közötti brit mandátum alatt a feliratok háromnyelvűek voltak (első helyen az angol, majd az arab és a héber), az 1948–67 közötti jordán időszakban csupán az arab és az angol nyelvhasználatát tükrözték az utcák táblái, míg 1967 után izraeli fennhatóság alá került a területet, s ekkor egy héber feliratú sorral egészültek ki a feliratok (a héber került legfelülre, az első sorba).

Backhaus (2006, 2009) is végzett Tokióban diakrón kutatást az 1990-es évek elejétől kezdődően, amikor összehasonlította a korábbi és az újabb feliratokat, s azt tapasztalta, hogy a '90-es évek elejétől a vizsgált terület nyelvi diverzitása növekedett, különösen a hivatalos táblákon. Huebner (2006) Bangkok régebbi és újabb kerületeiben vizsgálva a feliratok nyelvhasználatát azt állapította meg, hogy növekedett az angol feliratok száma.

Barni és Bagna (2009) kihasználva technika lehetőségeit kifejlesztett egy új megközelítésű módszertant: digitális fényképezőgéppel dokumentálták a feliratokat, illetve ezzel párhuzamosan egy hordozható számítógép segítségével térképen rögzítették a táblák lelőhelyét, és be is sorolták azokat.

Cserniczkó kutatása során azt mutatja be, hogy az 1867 és 2016 között időszakban nyolcszor változott meg a mai Kárpátalja államformája, vagyis az ott élők úgy lettek különböző államok állampolgárai, hogy nem mozdultak ki falujukból (Cserniczkó 2014: 72). A nyelvek dominanciaharcát mutatta be a nyelvi tájképeken, miközben azt tapasztalta, hogy a nyelvi tájképek minden időszakban tükrözték a nyelvek hierarchiáját éppúgy, mint a kulturális, gazdasági és természetesen nyelvpolitikai értéküket (Cserniczkó 2014: 80).

3. Alkalmazott módszertan

Ahogy azt már a 2. fejezetben is kifejtettem, nemzetközi viszonylatban elsőként a Landry és Bourhis (1997: 23–49) szerzőpárostól ismerhettük meg a nyelvi tájkép definícióját:

„A hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét. Egy terület nyelvi tájképének két alapvető funkciója van: információs és szimbolikus” (1997: 25).¹³⁶

Az első kutatásom során Alsóőr feliratait a Landry és Bourhis (1997) által felvázolt keretben értelmeztem. Ennek eredményeit a disszertációban is ismertetni fogom. Annak köszönhetően, hogy a nyelvi tájkép tanulmányozása önálló tudományággá nőtte ki magát a szociolingvisztikában, számos kutatás és tanulmány született a témakörben. A kutatók újabb definíciókat alkottak, tágítva ezzel a terepmunkák vizsgálati tárgyául szolgáló nyelvi tájképek értelmezési tartományát.

Ben-Rafael és társai szerint *„Egy adott földrajzi területen nyelvi tájképnek minősül bármilyen tábla vagy hirdetés, legyen az egy közintézmény vagy vállalkozás belső vagy külső terében”* (Ben-Rafael et al 2006: 14).¹³⁷ Ez annyiban mutat túl Landry – Bourhis klasszikus definícióján, hogy Ben-Rafael és kutatótársai az épületek belsejében található feliratokat is nyelvi tájképnek tekintik (Ben-Rafael et al 2006: 14), ami a jelen kutatás szempontjából is öröndetes, mert a belső térben megjelenő feliratokkal kapunk teljesebb képet egy-egy ország, terület nyelvpolitikai sajátosságairól.

A belső tér tanulmányozása sokszor segítette a kisebbség szimbolikus tájképhasználatának teljesebb bemutatását, így e definíció szerint járok el a tartomány templomaiban, kastélyaiban található feliratok diakrón bemutatásakor és elemzésekor, illetve az iskolák nyelvi tájképeinek ismertetésekor majd az V. fejezetben. Ugyancsak diakrón nyelvi tájképként értelmezem a temetők sírfeliratait is, amelynek bemutatására szintén vállalkoztam.

Dailey és kutatótársai (2005, idézi Edelman 2010: 8) szerint a nyelvitájkép-értelmezés kérdése összetett: nemcsak üzletek és vállalkozások külső és belső térben megjelenő feliratait értjük alatta, hanem ide sorolható például a szórólap, az utcán

¹³⁶ Az idézet fordításának forrása: Laihonen (2012: 27–49).

¹³⁷ Saját fordítás.

vagy a tévében hallott idegen nyelv, a tanárok által beszélt, illetve az osztályteremben használatos nyelv(ek) (Ben-Rafael et al 2006: 14).

Ez utóbbi területek vizsgálata különösen fontos kisebbségi-többségi összehasonlításban, így disszertációmban erre majd a későbbiekben külön utalok az idézett kutatókra hivatkozva. Dailey meghatározásából kiindulva a média és az iskolák nyelvhasználatát is bemutatom mint nyelvi tájképet a III. és V. fejezetben.

A Shohamy és Waksman (2009: 313–331, idézi Edelman 2010: 8) szerzőpáros egy sokkal radikálisabb definíciót alkotott, s **minden lehetséges, közösségi térben végmenő diskurzust a nyelvi tájképekhez sorolt: szövegeket, képeket, tárgyakat, emberi lényeket, térben és időben történő elhelyezést.** Ők úgy gondolják, a megértést nemcsak a nyelv, hanem más eszközök is biztosíthatják.

Ez a definíció tulajdonképpen minden kerettől megfosztotta a nyelvi tájképek tanulmányozását, meglehetősen tágan értelmezi a nyelvi tájkép fogalmát, és ezért magában hordozza a pontatlanság lehetőségét. Ebben a keretben nyelvi tájképként értelmezhető például egy adott kisebbségi közösség tagjainak névjegykártya-használata vagy az internetes portálok többnyelvűsége. A névjegykártyák feliratainak nyelvválasztása például kisebbségi létben szintén kifejezheti, hogy fontosnak tartja-e a közösség tagjaként valaki, hogy a kártyáján feltüntesse saját nyelvét, vagy „rejtőzködik” (Spolsky – Cooper 1991).

A Spolsky és Cooper szerzőpáros (1991) **három tényezőjét határozták meg a táblák nyelvválasztásának:** 1. A felirat készítőjének nyelvtudása: milyen nyelveket ismer; 2. A feltételezett olvasó nyelvtudása: olyan nyelven/nyelveken írni a feliratokat, amelyről feltételezzük, hogy el fogják tudni olvasni; 3. A szimbolikus érték: a feliratkészítő a saját nyelvét használja, vagy azt a nyelvet, amellyel szeretné, ha azonosítanák. Az általam összegyűjtött empirikus képanyag vizsgálata során – például a fentebb említett névjegykártyák nyelvhasználatának elemzésekor is – utalni fogok erre a meghatározásra.

4. A kutatás célja és terepe

A kutatásom és a disszertáció megírásának az volt a célja, hogy eddigi tereptapasztalataimat a szociolingvisztika új kutatási területén, a nyelvi tájképek

vizsgálata során hasznosítam (Szoták 2003–2016 közötti publikációi). Disszertációm témája az ausztriai Burgenland autochton magyar népcsoportja nyelvi helyzetének szociolingvisztikai szempontú bemutatása a nyelvi tájképek (linguistic landscape) vizsgálatára alapozva. Ehhez szükséges egy olyan értelmezési keret, amely szerint bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt körülvevő szociokulturális környezet ismeretében értelmezhető (Haugen 1972), illetve Spolskyval (2004) egyetértésben szükséges az összetett nyelvi helyzet feltárása és ismerete ahhoz, hogy egy állam vagy más politikai, társadalmi egység nyelvpolitikáját megismerjük és megértsük.

A kutatás célja továbbá a nyelvi táblák, feliratok gyűjtésével tulajdonképpen a nyelvi valóság dokumentálása, valamint az első fejezetben leírt kutatási kérdések és hipotézisek megválaszolása. Ezentúl egy olyan hiánypótló munka elkészítése, amely a burgenlandi magyar közösség nyelvi tájképhasználatát szinkrón és diakrón szempontok szerint is bemutatja, s ezzel együtt a nyelvi táblák tanulmányozásával képet ad az örvidéki magyarlakta települések nyelvallapotáról.

A kutatás terepe a hajdani Moson, Sopron, Vas vármegyék területéből létrejött Burgenland tartomány, amely Ausztria 9 szövetségi tartománya közül a legkeletibb és legifjabb. Szűkebb értelemben a tartomány két járásának négy települését vizsgáltam, a közép-burgenlandi felsőpulyai járásban Felsőpulyát, és a dél-burgenlandi felsőőri járásban elterülő Alsóőrt, Felsőőrt és Őriszigetet. Ezek a települések a burgenlandi magyar szórvány reprezentáns színhelyei is egyben (vö. Szoták 2005: 211). Az egyes részvizsgálatok elvégzésekor tulajdonképpen teljes Burgenlandot a kutatás terepének tekintem (pl. internetes portálok nyelvhasználata).

5. Felmért területek

Csaknem egy évtizede gyűjtöm a burgenlandi magyar feliratokat. A teljesség igénye nélkül, összesen kb. 90 burgenlandi települést vizsgáltam meg és néztem végig a magyar vonatkozású feliratok (emléktáblák, keresztek feliratai, emlékoszlopok feliratai, szobrok feliratai, helységnévtáblák, hivatalos táblák, kereskedelmi feliratok, falfeliratok, címerek feliratai, templom ablakok feliratai stb.) szempontjából. Terepmunkám során saját gyűjtéseimre és a Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola honlapján található

adatbázisra támaszkodtam.¹³⁸ Koruk szerint három kategóriába soroltam a feliratokat: 1. Trianon előtti (ezek kora több száz évet átölel); 2. 1920–1989 között keletkezett táblák; 3. 1989 utáni nyelvi tájképek. Ezek elemzésekor a politikai és nyelvi változásokat elemzem diakrón megközelítésben, s a kvantitatív módszer mellett a kvalitatív vizsgálati eljárást is alkalmazom egy-egy tábla szemiotikai jellemzőinek feltárásával.

Alsóőrben 2012–13-ban a település minden kültéri feliratát dokumentáltam: ezek a következő csoportokba soroltam: hivatalos állami feliratok; európai uniós projektek feliratai; helységnévtáblák és útjelző táblák; önkormányzati, kereskedelmi, magán, civil, és egyházi feliratok. A táblák elemzésekor a III. fejezetben bemutatott szociolingvisztikai környezet ismereteire támaszkodtam. A nyelvi tájképeket szinkrón megközelítésben vizsgáltam, s a kvantitatív módszer mellett itt is alkalmaztam a kvalitatív vizsgálati eljárást. Külön részben fogom tárgyalni a magyar vonatkozású helységnévtáblákat, útjelző táblákat, s utcatáblákat.

Nyelvi tájképként értelmezem a temetők sírfeliratait (Shohamy – Waksman 2009: 313–331). Noha terepmunkám során azt terveztem, hogy mind a négy település temetőjének tábláit felmérem, ez a kutatómunka részlegesen készült csak el, így disszertációmban az alsóőri és őriszigeti temetők sírfeliratainak elemzésére kerül sor. Ebben az esetben – noha a felvételek egy bizonyos időpillanatban készültek – a körülmények lehetővé teszik a diakrón szempontú elemzést is (Szoják 2015a).

Kvalitatív módszert alkalmazva vizsgáltam és elemeztem iskolák, templomok belső feliratait az oktatás-, és nyelvpolitika összefüggésében, és a kismartoni Eszterházy-kastély Múzeum belső nyelvi tájképeit a gazdasági környezet kontextusában.

Hasonlóan összegyűjtöttem a burgenlandi magyar nyelvű és magyar nyelven is információkat közlő internetes portálokat, amelyeket nyelvi tájképekként elemzek. Itt találkozhatunk állami, civil és iskolai felületekkel, valamint uniós projektek portáljaival. Ezek némelyikét a turizmus–gazdaság–nyelvhasználat összefüggésében is elemzem, hiszen a multikulturális régióban a többnyelvűség szerepe felértékelődött (pl.: többnyelvű munkaerő, nyelv és gazdaság viszonya), annak piaci értéke megnövekedett (Pierre Bourdieu 1992; Cameron 2012; Bányai 2014: 21). A gazdasági változásokat és egyben a nyelvek gazdasági, kulturális, politikai értékét megmutatják a szimbolikus térben

¹³⁸ <http://www.csukas.sulinet.hu/regihonlap/burg2/index.html>

megjelenő különböző nyelvű táblák, amelyek vizsgálatával egyben a nyelvi változásokra is rámutathatunk (Blommaert – Maly 2014).

A nemzetközi szakirodalom nyelvi tájképnek tekinti például a névjegykártyákat vagy a kereskedelmi termékek címkéit (Backhaus 2006; Laihonen 2012: 27–28; Shohamy – Waksman 2009), így ezek elemzésére is kísérletet teszek, s egyben következtetéseket vonok le az önazonosítással kapcsolatban. A nyelvi tájképek dokumentálását napközben végeztem, hogy minden felirat látható legyen.

6. Összefoglalás

A fejezetben bemutatott nemzetközi és a saját kutatásomban alkalmazott módszerek segítségével igyekeztem minél szélesebb képet adni a szociolingvisztika és az alkalmazott nyelvészet területén már önálló tudományágként is elismert nyelvi tájképkutatás alkalmazási területeiről és vizsgálati módszereiről. A következő fejezetben ezek részletes kifejtése, ismertetése és az összefüggések feltárása következik.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

1. Nyelvi tájképek Burgenlandban

1.1 A történelmi múlt vizuális jelei

Ebben a fejezetben a disszertáció elméleti fejezetének és a hipotéziseket alátámasztó empirikus eredményeknek a bemutatása következik. Ahogy azt már korábban ismertettem, csaknem egy évtizede gyűjtöm a burgenlandi magyar népcsoport feliratait. Terepmunkám során főként saját gyűjtéseimre és a Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola adatbázisára támaszkodtam.¹³⁹

Elsőként a tartomány több évszázados szemiotikai tájképeit elemzem a Shohamy – Waksman (2009) által alkotott értelmezési keretben. Így **nyelvi tájképnek tekintetem a feliratos táblákat (sírfeliratokat, köztéri szobrok feliratait, várak kapui felett lévő feliratos táblákat), a magyar szentek szobrait, megjelenéseit a templomok színes üvegein vagy domborműveken.** Az adatbázisra hivatkozva – mert ez egy kézzel fogható, megszámlálható digitális könyvtár – közlök majd számokat a feliratok tekintetében.

A kvantitatív módszer alkalmazását nem tartom azonban meghatározónak több szempontból sem: 1. a tartomány teljességre törekvő magyar nyelvű és vonatkozású vizuális tájképeinek feltérképezése lehetetlen vállalkozás; 2. az adatbázisban alig találunk 1989 utáni elemeket (de itt a rend kedvéért ragaszkodtam az adatbázisban fellelhető találatokhoz), mert azt még az uniós csatlakozás előtt lezárták. S összességében azt gondolom, hogy a számoknál sokkal beszédesebbek a feliratok és azok szemiotikai elemzései.

¹³⁹ <http://www.csukas.sulinet.hu/regihonlap/burg2/index.html>

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Az itteni települések kultúrájukban, népművészetükben szoros egységet alkottak a magyarországi, nyugat-dunántúli őrési falvakkal. Az elmúlt századokban kiépült várvédelmi rendszer szorosan kötődik a magyar várépítészethez éppúgy, mint a főúri kastélyok vagy templomok. A magyar történelmi múltból a kastélyok, várak kapuján vagy falain található nemesi családok címerei (*Esterházy, Endrődy, Almásy, Rohonczy, Batthyány, Nádasdy, Vághy, Káldy* stb.) is tanúskodnak, ezekből mutatok néhányat.

19. ábra. Az Esterházy család címere 1772-ből a fraknoi (Forchtenstein) szervita kolostor bejárata fölött.¹⁴⁰

20. ábra. Batthyány címer a rohonci (Rechnitz)Pieta talapzatán.¹⁴¹

Burgenland várakban, kastélyokban és templomépítészetében is gazdag. Több templomának védőszentje az államalapító Szent István király (Neuhaus am Klausenbach/Vasdobra, Königsdorf/Királyfalva, Edelstahl/Nemesvölgy) és Szent László, a lovagkirály (Parndorf/Pándorfalu, Siget in der Wart/Őrisziget).

¹⁴⁰ Forrás: <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> A kolostort Galántai Eszterházy Pál herceg alapította 1695-ben. Az Esterházy család nyelvi tájképét (címer, várak) a következő településeken találjuk még: Boldogasszony/Frauenkirchen, Nagyhöflány/Großhöflein, Loretto/Lorettom, Újtelek/ Neustift an der Rosalia, Sopronnyék/Neckenmarkt, Rotfalva/Rattersdorf, Mosonbánfalva/ Apetlon, Lánzsér/Landsee, Léka/Lockenhaus.

A Batthyány család tábláit Köpcsényben/Kittsee, Kisboldogasszonyban/Kleinfrauenhaid, Pinkafőn/Pinkafeld, Rohoncon/Rechnitz, Borostyánkőn/Bernstein, Vaskomjátban/Kemetten, Németújvárbán/Güssing, Vasdobrán/ Neuhaus am Klausenbach, Sós-kút-falu/ Sulz im Burgenland, és Farkasdifalván/Neumarkt an der Raab találjuk.

¹⁴¹ Forrás: <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> Hasonló címer található a templom főbejáratánál is.

21. ábra. Szent László fából faragott szobra az őriszigeti (Siget in der Wart) templomban¹⁴²

22. ábra. Szent István szobra a lékai (Lockenhaus) Szent Miklós templomban¹⁴³

Ezen kívül számos templom oltárán vagy várak bejárata fölött, valamint a templomok színes ablaküvegein¹⁴⁴ megtalálhatók a magyar szentek, Szent István, Szent Imre, Szent László vagy Szent Erzsébet ábrázolásai szobor vagy üvegfestmény formájában. Ezek egyike a fraknoi vár, amely gróf Eszterházy Miklós idejében kapta mai formáját egy 1636–37 között átépítés során. Az általam összegyűjtött feliratokat a történelmi múlt ismeretében kronológiailag és természetesen nyelvük szerint csoportosítottam.

A kvantitatív adatolás szerint tehát az adatbázis 71 db Trianon előtti, 45 db 1920–1989 közötti és mindössze 3 db 1990 utáni olyan nyelvi tájképet tartalmaz, amelyen felirat is található.

A Csukás adatbázis a tartomány 87 településéről tartalmaz nyelvi tájképeket, a legkorábbi táblák a 17. századból származnak, a legfrissebbek az 1990-es évekből. A Trianon előtti táblák többségükben egynyelvűek (N=71): magyar (N=29), latin (N=20), német (N=12) és horvát (N=1), de előfordulnak magyar/német kétnyelvű (N=7), magyar/német/horvát háromnyelvű (N=1) és magyar/német/latin/francia négynyelvű

¹⁴² <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> (2016.11.10.)

A falu legrégebbi műemléke a Szent László templom, amely román stílusú, apszisa XIII. századi.

¹⁴³ <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> (2016.11.10.)

¹⁴⁴ Donnerskirchen / Fehéregyháza, Forchtenstein / Fraknó, Frauenkirchen / Boldogasszony, Hornstein / Szarvkő, Jois / Nyulas, Loretto / Lorettom, Rust / Ruszt, Siegendorf / Cinfalva, Weiden am See / Védeny, Grosswarasdorf / Szabadbáránd, Kemeten / Vaskomját, Klostermarienbergr / Borsmonostor, Lockenhaus / Léka, Mariasdorf / Máriafalva, Neuckenmarkt / Sopronnyék, Oberwart / Felsőőr, Pinkafeld / Pinkafő, Rechnitz / Rohonc, Rotenturm / Vörösvár, Siget in der Wart / Őrisziget, Unterwart / Alsóőr, Gaas / Pinkakertes, Güssing / Németújvár, Jennersdorf / Gyanafalva, Kleinwarasdorf / Borisfalva.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

táblák is (N=1). A latin nyelvű feliratok származnak a legrégebbi időszakból, ezek egyike az a hazafias tartalmú 17. századi felirat, amit a fraknói vár kapuja fölött találunk következő tartalommal: „*Engem, akit Magyarország koronájáért adtak idegennek, gróf Esterházy Miklós¹⁴⁵ nádor ritka hűsége adott vissza ugyanannak a koronának. II. és III. Ferdinánd uralkodása alatt újjáépíttetett az országnak, utódjai és családja számára, a hűség, a szorgalom példáját hagyva rájuk. Őrizzetek meg engem épségben!*”¹⁴⁶

23. ábra. 17. századi latin felirat a fraknói vár kapuja felett.

A korábban már említett egyetlen négy nyelvű tábla az 1664-es szentgotthárdi csatának állít emléket. A török ellen vívott csata Nagyfalú (Mogersdorf) határában zajlott Montecuccoli vezetésével. A nyertes császári seregben németek, franciák és magyarok harcoltak a törökkel.

24. ábra. A szentgotthárdi csata négy nyelvű emlékműve

¹⁴⁵ (1583–1645) II. Ferdinánd 1626-ban ajándékozta neki Fraknó várát, s a vár örökös grófjává és Sopron vármegye főispánjává emelte. A spanyol király 1628-ban az Aranygyapjas renddel tüntette ki. Ő eszközölte ki az 1644. évi kassai békét. Egyik fia, Pál alapítja majd meg a család hercegi ágát. (Forrás: Britannica)

¹⁴⁶ <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html>

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Az országút mellett álló kőkereszt felállítását Kuzmits Dániel szentgotthárdi perjel kezdeményezte 1840-ben. A feliratokat a kőkereszt négy oldalán találjuk hasonló tartalommal és méretben, a nemzeti nyelveken és a királyság hivatalos nyelvén, azaz latinul is:

„Itt nyugvék porai ama győztlén hōsi fiaknak. Kik eme környéket vérökkel megnemesítették. A hit, s Fejedelem, a Honért harcolván az durva törökkel. A hont jármátul megszabadították 1664.”

25. ábra. Királyhidai latin felirat 1916-ból¹⁴⁷

26. ábra. Latin nyelvű felirat Dérföldön¹⁴⁸

Latin nyelvű feliratot találunk a dérföldi (Dörfl) búcsújáróhely Madonna-szobrának talapzatán is, 1677-ből:

„S. S. Patronae Hungarie Posiut Mathias Hedly ab H. et Barbara Szunyogh D. Budetei L. Barones. MDCLXXVII.” Azaz: Magyarország patrónusa. A szobrot Hedly Mátyás és felesége, Szunyogh Borbála állíttatta, s a talapzaton látható a házaspár címere is mint nyelvi tájkép.

Latin feliratok azonban még 1916-ban is keletkeztek. A királyhidai (Bruckneudorf) első világháborús emlékmű talapzatán olvasható a magyar nemesek Mária Terézia királynőnek tett fogadalma a két állam szövetségéről: „Indivisibiliter ac inseparabiliter”, azaz „Feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul.”

¹⁴⁷ Forrás: <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> (2016.11.01.)

¹⁴⁸ Forrás: <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> (2016.11.01.)

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

A két állam egysége az emlékmű felállítása után már csak két évig tartott, azonban külön érdekesség, hogy a magyar címerpajzs alsó részében ott látjuk a horvát szimbólumokat is. A feliratok és címerek is a felek egyenlőségét mutatják, semmilyen megkülönböztetés nem észlelhető.

A Trianon előtti időszakban az egynyelvű magyar és latin feliratok túlsúlya figyelhető meg, keletkezési idejük a 19–20. század.

A Trianon utáni táblák – a világháborús oszlopok feliratai, emléktáblák, keresztek feliratai, utcanevek¹⁴⁹ táblái – többségükben szintén egynyelvűek, de itt már a német egynyelvű táblák száma magasabb. 1920–1989 között nem keletkezett túl sok magyar vonatkozású felirat; ezt a Lajtabánság utáni politikai helyzettel, a nemzetiszocializmus hasonlóan kisebbségellenes időszakával hozható párhuzamba.

27. ábra. Magyar vonatkozású utcatáblák Németújvárbán (Güssing)

A nyulasi (Jois) forrásnál 3 külön táblán (német, horvát, magyar) olvasható ugyanaz a szöveg, néhány hiányzó ékezettel. Ennél sokkal izgalmasabb – éppen keletkezési dátuma miatt – a Faludi-féle emléktábla, amelyet 1921. június 26-án adták át. A Saint Germain-i békeszerződés a mai Burgenland területét már 1919-ben Ausztriához csatolta, s ezt Magyarországnak el kellett ismernie. Az osztrák kormány már 1921 januárjában megalkotta az ún. *Burgenland törvényt*, pedig a területet még nem tudta átvenni. Az emléktáblát azelőtt avatták, mielőtt 1921. augusztus 28-án a szabadcsapatok megütköztek Pinkafőnél az osztrákokkal (Baumgartner 2008a: 49).

¹⁴⁹ Pl: Király-Straße, Liszt-Straße, Budepester Str., Faludi Straße

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

28. ábra. Nyulas forrásának magyar nyelvű nyelvi tájképe¹⁵⁰

29. ábra. Faludi emléktáblája Németújvárbán

TRIANON ELŐTTI	1920–1989	1990–
magyar (29)	német (16)	
latin (20)	magyar (11)	német (3)
német (12)	horvát (1)	
horvát (1)	magyar/német (11)	
magyar/német (7)		
magyar/német/horvát (1)	német/latin (1)	
magyar/német/latin/francia (1)	magyar/német/horvát (1)	

17. táblázat. A burgenlandi táblák nyelvi sokszínűsége

A mai Burgenland a történelmi Magyarországhoz tartozott 1921-ig, magyar nyelvű hivatalos tábláit ma is őrzi az Alsóőri Falumúzeum.

¹⁵⁰ <http://www.csukas.sulinet.hu/burg2/index.html> (2016.12.10)

30. ábra. Osztrák–Magyar Monarchiabeli feliratok az Alsóőri Falu Múzeumban.¹⁵¹

Bár a mostani terület soha nem alkotott önálló egységet (a Lajtabánság rövid időszakának kivételével: 1921. október 4. és november 5.), története az első világháború előtt megegyezett a hajdani Moson, Sopron és Vas vármegye nyugati területeinek történetével.

A vasfüggöny utáni időszak vizsgálata több szempontból is figyelemreméltó. A '90-es évek politikai változásai szinte mindegyik határon túli közösség számára lehetőséget kínáltak az identitásteremtésre. „A közép-kelet-európai régióban az etnikai identitás a közösségi identitás fontos részét képezi, a nemzeti önkifejezésre irányuló törekvéseknek a helye a nyilvános szférában van” (Bodó 2000). Kérdés az, hogy tudott-e, vagy milyen dimenziókban tudott élni a legkisebb nyugati magyar szórvány az identitásépítés, a szimbolikus térfoglalás lehetőségével (állított e szobrokat, kopjafákat, emléktáblákat, kereszteket, s főképp jelen vizsgálat szempontjából fontos, hogy ezeket milyen nyelvű emléktáblákkal feliratozta. Kérdés az is, hogy az ilyen kisközösségek – mint amilyen a burgenlandi magyarság is – melyeket tudta önmaga számára hasznosítani, önképére alakítani. A legkisebb nyugati magyar szórvány életében az etnikai identitás kifejeződésének a második világháború után nem volt tere, az a magánszférába szorult vissza. A többségiből kisebbségi státuszba került népcsoport azonban egy hagyományokkal rendelkező szórványközösség volt, számarányához képest aktív egyesületi élettel, programokkal. Ezért érdemes figyelemmel kísérni, hogy mi motiválta a vasfüggöny utáni táblák, emlékhelyek létrehozását, s azok milyen szerepet játszanak a

¹⁵¹ Saját készítésű fotó.

többségi és kisebbségi közösség életében, valamint hatással vannak ezek a jelentéstartalmak a magyar nyelvű kultúra megtartására az Őrvidéken.

A vasfüggöny után kitágult a tér: új határátkelők nyíltak és hajdani utak, vasutak váltak újra járhatóvá, sűrűbb buszjáratokat alakítottak ki. Ezek az intézkedések az EU által is előtérbe helyezett regionalitást, kistérségi kapcsolatrendszert erősítették meg Magyarországgal. Ebben az időszakban újra megnövekedett a táblák száma, azonban megváltozott a nyelvi összetételük. Az egynyelvű táblákat többségében magyar–német kétnyelvű táblák váltották fel, illetve az uniós projekteknek köszönhetően magyar–német–horvát–roma feliratokkal is találkozhatunk a nyilvános térben. Az egynyelvű feliratok átalakulása a már korábban ismertett történelmi, gazdasági és politikai eseményekkel magyarázható (ld. III. fejezet). A négy nyelvű feliratok pedig a határnélküliséget és a nyelvi és kulturális sokszínűséget szimbolizálják az Unión belül. Hasonló táblák valószínűleg várnak még felfedezésre, hiszen több európai uniós projekt valósult meg a tartományban.

Meghatározó szerepet játszanak a már fentebb leírt nyelvhez kötődő ideológiák, amihez még az is hozzátartozik, hogy a burgenlandi kétnyelvű beszélőközösség nem akart a kommunista Magyarország nyelvével azonosulni. A magyar az északi szórványban a béresek, cselédek nyelve volt, alacsonyabb presztízzsel bírt. Ez az attitűd sokszor ma is él, hiszen a két ország közötti gazdasági különbségből fakadóan napjainkban is sokan átjárnak kétkezi munkát végezni.

1.2 Vizualitás a Sopron környéki népszavazás időszakában

A Lajtabánság rövid időszaka¹⁵² 1921. október 4. és november 5. közé esett, vezetője Prónay Pál volt, vizuális tájképei igazi unikumnak számítanak. A győztes hatalmak 1918

¹⁵² A Lajtabánság kikiáltása: *Kiáltvány a világ népeihez!* „A nemzetek önállóság elvének hangoztatásával diktált Trianoni béke megkérdésünk és meghallgatásunk nélkül a legyőzött Ausztria kommunistáinak koncává akarja dobni ezeréves egyetértéssel kezünkben tartott területünket. Ezen erőszakolt átcsatolás ellenkezik a joggal és igazsággal, mert önrendelkezési jogunkat figyelmen kívül hagyja, mert a legyőzött érdekében sújt bennünket.

Mélyen sérti nemzeti önérzetünket, és történelmi hagyományainkat, amelyek évszázadokon át Ausztria gyűlöletében testvériségbe forrasztották a hazájukat egyformán szerető magyar, német és horvát polgártársainkat. Avégből, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tarthassunk fenn, hogy a szabad népek kölcsönös érintkezésben az igazság uralmát és mindennemű nemzetközi kötelezettségek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosíthassuk, fegyvert fogtunk, s most egyetlen ellenség

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

után, az utódállamokkal folytatott tárgyalások során Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati részének Ausztriához való csatolását kezdeményezték, noha korábban erről nem esett szó, a terület nem szerepelt az Osztrák Köztársaság követelései között. Egyes források szerint a nyugati területeink sorsa "...lényegében véve a rajnai határ kérdésében dőlt el" (Ormos 1990). Ahhoz, hogy megakadályozzák a nagyhatalmak Ausztria és Németország egyesülését, egy életképes Ausztriára volt szükség, azaz olyan termőterületekre, ahol élelmiszert tudnak termelni. Így esett a választás a mai Burgenlandra (Varsányi 2001: 672–677). Miután a szabadcsapatok kiűzték Burgenland területéről az osztrákokat, megkezdődtek a tárgyalások a magyar és az osztrák kormány között. A velencei jegyzőkönyv értelmében, ha Magyarország nem támogatja a szabadcsapatokat, akkor Ausztria beleegyezik a Sopronról és 8 környéki faluról szóló népszavazás kiírásába (Baumgartner 2008a: 50). A népszavazás előtt volt valamiféle megegyezés, hiszen a magyar felet meg szerették volna nyerni, s úgy gondolták, hogy az együttműködésnek ára van. Ezt tanúsítja Bethlen Istvánnak Prónay Pálhoz, a Lajtabánság kormányzójához intézett közleménye: *"Biztosítottuk, hogy Sopron és környéke, formailag népszavazás útján, de tényleg magyar birtok fog maradni"* (Prónay 1963; idézi Varsányi 2001: 672–677). A népszavazásra 1921. december 14-én került sor Sopronban, míg az elkövetkezendő két napban a környező falvak lakosai járultak az urnák elé. Összesen 257 négyzetkilométer területről és kb. 50 000 lakos hovatartozásáról kellett döntenie. „A népszavazásra bocsátott területen volt egy (ekkor már csak relatív) német többségű város, hat 90% feletti arányban németek által lakott község (Ágfalva, Fertőrákos, Balf, Fertőboz, Sopronbánfalva, Harka) valamint egy horvát (Kópháza) és egy magyar falu (Nagyecenk). A teljes lakosság 57%-a volt német, 36%-a magyar és 5%-a horvát. Azt nem tudni sajnós, miért pont ezek a települések kerültek bele a velencei egyezménybe, feltehetően a magyar fél nem nagyon reménykedett a németek szavazataiban, így igyekeztek biztosra menni azzal, hogy minél kevesebb falut szavaztatnak a magyar érzelmű Sopron mellett. Mindenesetre, ebből kiindulva, Magyarország győzelmi esélye az etnikai viszonyok ismeretében nem volt túl rózsás.”¹⁵³ A népszavazáson 5 település Ausztria mellett voksolt (Ágfalva, Balf, Sopronbánfalva, Harka és Fertőrákos), de a

sincs ősi földünkön. Kivívott szabadságainkat megtartandó és biztosítandó a trianoni békeokmány 27. cikkelyének első pontja, értelmében a kiürített területek és lakosainak függetlenségét, önállóságát kikiáltjuk, s a Lajtabánságot megalakítjuk. Kelt Felsőőrön 1921. évi október 4-én.” (Zsiga 1989: 130)

¹⁵³ http://pangea.blog.hu/2016/06/04/sopron_es_szentpeterfa_ket_hatarrevizio_nyugat-magyarorszagon (2016.03.01.)

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

szavazatokat összességében értékelték, s így 65–35%-os arányban Magyarország nyert. A népszavazás egyik tanulsága lehet az, hogy az országhoz való hűség és nem az anyanyelv vagy az etnikai hovatartozás alapján döntöttek az emberek.

A népszavazást igazi plakátháború előzte meg. Csak erre az alkalomra jelent meg kéthetente az *Ödenburger Heimatdienst* című lap, amely mellesleg folyamatos kapcsolatban állt az osztrák kancellári hivattal, s amely célkitűzése szerint kizárólagosan a népszavazásról cikkezett. Az osztrákok és a soproni németek egy csoportja – mivel a népszavazásban érintett települések lakossága többségében német volt, és úgy gondolták, hogy elegendő őket meggyőzni – német nyelvű plakátokat nyomtattak (vö. Varsányi 2001; Baumgartner 2008a). Ezek szövegében többnyire a racionalitás, a Magyarországra jellemző káoszra való utalás és az irónia hangja jelent meg. Az alábbi témakörökkel találkozhatunk a plakátokon, röpiratokon vagy újságcikkekben (vö. Boronkay Szabolcs):¹⁵⁴

- Magyarországon katonai terror uralkodik, míg Ausztria békés és biztonságos
- Német-Ausztria: béke, szabadság, rend: Magyarország: háború, terror, banditák"
- Kérdést intéztek a soproni fiatalokhoz: Akarjátok-e, hogy a völegényetek Horthy katonája legyen? Akartok-e katonák lenni?
- Foglalkoztak a közlekedési nehézségekkel
- Propaganda cikkekben sorolták fel, hogy milyen hivatalokat kap Sopron mint tartományi székhely Ausztriában, s ezektől természetesen elesik Magyarország részeként
- Karikatúrákon a soproniakat mint egérsapdába került szerencsétleneket ábrázolták ketrecben.
- Témája volt a plakátoknak az iskoláztatás: ha német iskolába akarják íratni a gyerekeiket az emberek, akkor Ausztriára kell szavazni stb.

¹⁵⁴ Sajnos évszámot nem találtam. A tanulmány forráshelye:
<http://w3.sopron.hu/nepszavazas1921/Boronkaisz.html> (2016.09.10.)

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

31. ábra. Az 1921-es soproni népszavazás előtt az Ausztria mellett való voksolásra biztató plakátok¹⁵⁵

32. ábra. Az 1921-es soproni népszavazás előtt az Ausztria mellett való voksolásra biztató plakátok¹⁵⁶

¹⁵⁵ http://pangea.blog.hu/2016/06/04/sopron_es_szentpeterfa_ket_hatarrevizio_nyugat-magyarorszagon
 Burgenländer, Ödenburger, mehr Euch gegen die wirtschaftliche Abschnürung, Sie ist Euer Untergang! =
 Burgenlandiak, soproniak, legyetek minél többen a gazdasági elszakítás ellen, ami a pusztulásokat
 jelenti!

Macht auf! Die Mutter ist's! = Nyisd ki! Az anyád van itt!

¹⁵⁶ <http://nemnemsoha.gportal.hu/gindex.php?pg=27753065> (2016.10.10)

33. ábra. A Magyarország mellett való voksolásra biztató plakátok

A magyarországi plakátok sokkal szenvedélyesebbek voltak, pozitívabb üzeneteket hordoztak, és a patriotizmus hangján szóltak az emberekhez – a régió többnyelvűségét és annak arányát szem előtt tartva többnyire németül, vagy háromnyelvű plakátokon.

<http://pangea.blog.hu/2016/06/04/sopron-es-szentpeterfa-ket-hatarrevizio-nyugat-magyarorszagon>
(2016.10.06)

Macht auf! Wir haben noch nicht genug geraubt! = Nyisd ki! Még nem raboltunk eleget!

Trauet nicht den schmeidelnden Liedern! Stimmt Deutsch! = Ne higgyetek a hízelgő daloknak! Szavazz németként!

34. ábra. A magyar oldal szavazási plakátja a soproni népszavazás előtt

Ebben a rövid időszakban a Lajtabánság Kormányzótanácsának 10/921. számú rendelete intézkedett a Lajtabánság bélyegsorozatainak kiadásáról, amelyből összesen 9 sorozatot terveztek.¹⁵⁷ A bélyegek a mai Burgenland területén lévő várakat (pl.: Németújvár/Güssing) vagy helyi életképeket ábrázoltak. Számos – a Magyar Királyi Posta által kiadott – bélyeget láttak el azonban lajtabánsági felülnyomattal, azaz bélyegzővel. Ennek oka, hogy mire a bélyegek elkészültek, sor került a terület átadására Ausztriának. A bélyegek feliratai azonban dominánsan kifejezték a nyugat-magyarországi területekért való küzdelmet. A bélyegen olvasható József Attila: *Nem, nem, soha!* című versének egy sora, amely a Horthy-korszak egyik legerőteljesebb propagandaszlogenjévé vált, és azt üzenté, hogy a szabadcsapatok soha nem hagyják elveszni a megszállott országrészeket. A szlogen radikálisan kifejezi az állami ideológiát. A bélyeg mint nyelvi tájkép a politikai diskurzus egyik eszközeként a 20. század első felében erőteljesen jelen volt.

¹⁵⁷ <http://www.mafitt.hu/org/hagyomanyos/helyi2014nyk.pdf> (2016.10.01.)

A bélyegek terveit Verő Károly, Martiny Győző és Szekeres János készítették, a bélyegeket a bécsi Paulussen és Társa Nyomdában nyomták. Weinert Győző Donau-Postja szerint az első szállítás időpontja november 9. volt, a sorozat első bélyegei – eddig ismereteink szerint – november 11-én kerültek felhasználásra, s azokat az osztrák posta által – a terület teljes átvételét követő 14. napig –, azaz 1921. december 13-ig lehetett felhasználni.

35. ábra. A Magyar Királyi Posta által kiadott bélyegek lajtabánsági felülnyomattal¹⁵⁸

36. ábra. A Lajtabánság által kiadott bélyegek¹⁵⁹

A Lajtabánság megszűnése után az osztrákok folyamatosan figyelték a felkelőket, mert rettek attól, hogy az újonnan megszerzett osztrák területekre ismét betörnek a nyugat-magyarországi felkelők. Tulajdonképpen minden magyarban, aki átlépte az osztrák határt potenciális felkelőt láttak (Botlik 2011, 2012).

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy az 1921 utáni időszak magyar és német nyelvű plakátjai a nacionalista nemzetállami ideológiák kreatív megnyilvánulásai voltak a nyilvános térben: a szövegekben erőteljesen megmutatkozott, hogy a két nép mit gondol egymásról.

¹⁵⁸ Forrás: http://www.stampcommunity.org/topic.asp?TOPIC_ID=41221 (2016.08.10.)

¹⁵⁹ Forrás: <http://colnect.com/hu/stamps/list/country/19055-Lajtab%C3%A1ns%C3%A1g/year/1921/page/4> (2016.08.10.)

2. Alsóőr nyelvi tájképei

2.1. A település táblái

Választásom több tényező miatt esett Alsóőrrre. 1. Ahogy már korábban is utaltam rá, a szomszédos országokban több terepmunka is készült vegyes vagy magyar etnikumú településeken (pl.: Laihonen 2012; Szoták 2013) kvantitatív módszerek alkalmazásával. Ezeknek a kutatásoknak az volt a céljuk, hogy feltárják, hogyan viszonyulnak egymáshoz a többségi és a kisebbségi nyelvek, és ez utóbbiak hogyan váltak láthatóvá az őket körülvevő szimbolikus térben saját nyelvű felirataikkal. 2. A külhonban élő magyarság jelentős része rurális településeken él, terepmunkám során is ez a helyzet. 3. Ez az egyetlen olyan magyar többségű falu, amely közigazgatásilag is önálló. Fekvésénél fogva egy kis szigetet képez, bár ugyanez a „szigetiség” szinte mind a négy magyarlakta település magyar közösségére igaz.¹⁶⁰ 4. Ausztriának egyetlen, többségében magyar nyelvű községe (74,4%, 521 fő volt a magyarok száma 2001-ben), amelyet kétnyelvű polgármester irányít.¹⁶¹

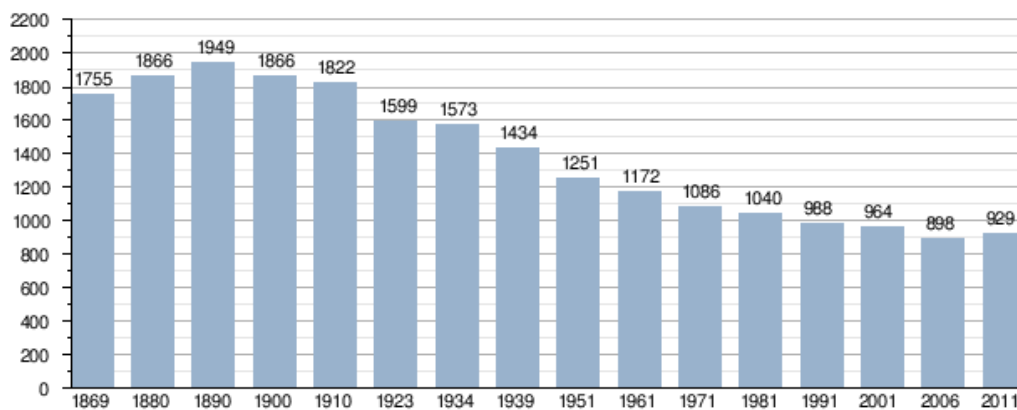
2.1.1. Keretek és módszerek

Alsóőrben 2013 tavaszán végeztem a terepkutatást. A településen minden kültéri feliratot lefényképeztem (az üvegajtókon, s a néhány kirakatban lévő is), kvantitatív és kvalitatív módszert együttesen alkalmaztam. A munka során Landry – Bourhis (1997: 25) definíciójára hagyatkoztam, és minden olyan feliratot nyelvi tájképnek tekintettem, amelyet valamilyen keretben találtam.

¹⁶⁰ A jövőben mindenképpen szeretném kibővíteni a kutatást a szomszédos Felsőőrrre, amely a lakosság számarányát tekintve osztrák többségű település. A célom a két közösség nyelvi térképeinek összehasonlító elemzése.

¹⁶¹ A községhez tartozik közigazgatásilag a szomszédos Németsicklény (Eisenzicken) is, amely német ajkú település, ezért a statisztikai adatokban (ld. lentebb) a lakosság létszáma együtt szerepel.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Quelle: Statistik Austria

37. ábra. A lakosság számának alakulása Alsóőrben

A magyar nyelvet általában informális helyzetekben használja a kétnyelvű közösség: a civil szervezetek által szervezett eseményeken, a templomban és a családban, attól függően, hogy a család milyen összetételű. Az idősebb emberek szinte mindegyike magyarul beszél egymással, s velük az ifjabb generáció közül is azok, akik ismerik a helyi nyelvváltozatot. A helyi polgármesteri hivatalban az alkalmazottak kétnyelvűek, a felvételnél is szempont, hogy tudjon magyarul beszélni.¹⁶² Így formális helyzetben is előfordul a magyar nyelv használata. Hasonló a helyzet a helyi Raiffeisen bankfiókban is. Teljesen az egyénektől, a szituációtól és a témától is függő, hogy milyen nyelven folyik a társalgás vagy következik be kódváltás.¹⁶³

A községnek kétnyelvű iskolája és óvodája van, így a magyar oktatási nyelvként használatos. A pedagógusok többsége magyarországi, így a gyerekek nem a helyi dialektust, hanem a tanerő által használt regionális köznyelv valamely változatát sajátítják el valamilyen fokon. Minél fiatalabb a korosztály, annál erősebb a német nyelvi kompetenciája, és szorul vissza teljesen vagy részben a magyar nyelv. A szülők hozzáállása is változó: vannak, akik fontosnak tartják, hogy magyarul tanuljon a gyermekük, és előnynek tartják a kétnyelvűséget, míg mások, sajnos a többség, egyáltalán nem tesznek semmilyen erőfeszítést a nyelv továbbadására.

A közösségi kétnyelvűség és kódváltás megfigyelhető a kocsmában, de a mise előtti beszélgetésekben is. Van az alsóőri beszélőknek egy olyan kis csoportja, amely aktív

¹⁶² Az alkalmazottak a közösség tagjai közül kerültek ki, a szóbeli magyar nyelvtudás a hangsúlyosabb.

¹⁶³ (vö. Fishman, Joshua: The relationship between micro- and macro-sociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when. In: Anwar S. Dil (ed.), *Language in sociocultural change: essays by Joshua A. Fishman*. Stanford University Press, Stanford OL, 1972. 244–267.

magyarországi kapcsolatokkal rendelkezik, így a nyelvi változásokat is nyomon követték, ők tudatosan figyelnek arra, hogy egyetlen német kontaktuselem se keveredjen a magyar nyelvhasználatukba. Mások nyelvi hiányukat államnyelvi elemekkel pótolják (Szoták 2008b: 67–79).

2.1.2. Alsóőr: nyelvi tájkép a legmagyarabb faluban

A nyelvi tájképek bemutatják egy település vizuális nyelvhasználatának jellemzőit. Képet alkothatunk arról, hogy a nyilvános térben milyen feliratokat tud és akar elhelyezni a közösség, ezeket anyanyelvén vagy államnyelven teszi-e, illetve milyen nyelvi színtereken. A nyelvi tájkép értelmezéséhez szükséges háttérismeretre a beépülő megfigyelés módszerével (pl. eseményeken való részvétel, beszélgetések formális és informális helyzetekben), interjúk készítésével, kutatással és kvalitatív elemzéssel tettem szert. A táblák elemzése és feldolgozása a szakirodalomban is különböző (Laihonen 2012: 32–33). Alsóőr kis település, így ennek megfelelően elsősorban a nyilvános térben lévő feliratokat vettem alapul, de a hivatalos helyek (polgármesteri hivatal, iskola) belső hirdetőtábláit is számításba vettem. A település határában lévő helységnevtáblákat csak egyszer számoltam, annak ellenére, hogy kb. hat–hét irányban tudjuk elhagyni a falut. A sírfeliratokat a nyelvi tájképek statisztikájából jelen esetben kihagytam.

kategóriák	százalékos arány	a táblák nyelve gyakorisági sorrendben
nemzetközi táblák	2,7 %	roma–német–magyar–horvát
állami	26 %	német, német–magyar
kereskedelmi	49,5 %	német,
önkormányzati	13,5 %	német, német–magyar
egyházi	2 %	német–magyar
civil	6,3 %	német–magyar

18. táblázat. Az alsóőri táblák csoportosítása

Attól függően, hogy a nyelvi tájképek (n=192) mely területeken jelennek meg, a következő hat kategóriát különítettem el: vizsgáltam a *nemzetközi feliratokat*, azaz a faluban megvalósuló Európai Unió projekt tábláit, valamint az *állami, a kereskedelmi, az önkormányzati, egyházi és civil* szervezetek nyelvi tájképeit.

2.1.3. Nemzetközi feliratok

A településen eddig egyetlen nemzetközi projekt valósult meg, amelynek négy nyelvű (de többségében német nyelvű) tábláit a településen összesen öt helyen rakták ki. A projekt (Lebenswart) jól tükrözi az Unió és Burgenland tartomány retorikájában és több projektjében is folyamatosan megjelenő nyelvi sokszínűséget. Ez a program honlapján is megmutatkozik, amelyet az összes Burgenlandban élő népcsoport nyelvén olvashatunk.¹⁶⁴ A táblák nyelve többségében német, bizonyos kiemelt információk vannak megjelenítve a másik három nyelven, vagy a német államnyelv mellett egy kiválasztott népcsoport nyelvére (minden helyszínen más) van lefordítva a német nyelvű szöveg (a magyar táblák és a honlap magyar része számos helyesírási és fordítási hibát tartalmaz).¹⁶⁵

A kerékpár- és turistaútvonalat, valamint a helyi nevezetességeket interaktív módon népszerűsítő és bemutató táblák segítségével a Felsőőr (Oberwart), Óriszentmárton (St. Martin in der Wart), Alsóőr (Untervart), Oláhciklénny (Spitzzicken), Németciklénny (Eisenzicken), Órisziget (Siget in der Wart), Vasvörösvár (Rotenturm an der Pinka) és Órállás (Oberdorf) falvakat lehet bejárni, amelyek napjainkban is többnyelvűek. Az általam bemásolt képen az Öreg iskoláról és a Magyar Média- és Információs Központról lehet megtudni információkat többségében németül, és 2–2 sorban magyar, horvát és romani nyelven.

¹⁶⁴ <http://www.lebenswart.at/> (2013.06.04.)

¹⁶⁵ <http://www.lebenswart.at/Untervart.15.0.html>

38. ábra. Uniós projekt négynyelvű táblája Alsóőrben

2.1.4. Állami feliratok

A 2000-ben hozott helységnévtáblákról szóló rendelet szerint az önkormányzatok négy magyarlakta település határában tehetik ki hivatalosan a kétnyelvű (német–magyar) táblákat. A hatalmi helyzetben levők nyelve általában felül vagy elől van, illetve nagyobb méretű is lehet kisebbségi környezetben. Ausztriában minden kétnyelvű helységnévtábla az alsóőrihez hasonló, azaz az államnyelvű felirat alatt található a népcsoportnyelvű, ugyanolyan betűnagyságban.¹⁶⁶

¹⁶⁶ A közeli Szlovákiában, a Felvidéken kirakott helységnévtáblák ettől eltérő gyakorlatot mutatnak: a felső, nagyobb fehér táblán van a szlovák felirat, az alsó, kisebb, kék táblán pedig a magyar.

39. ábra. Alsóőri helységnévtábla

Az Alsóőrben és határában kihelyezett kétnyelvű helységnévtáblákon túl (n=6) az egyéb (n=49) hivatalosan kirakott útjelző táblák, veszélyt jelző táblák, tájékoztató táblák nyelve német. A közeli magyar határváros neve (Szombathely) természetesen magyarul van kitéve a közeli körforgalomban, minden más település neve németül szerepel. Csak német nyelven olvasható a buszmenetrend is.

2.1.5. Kereskedelmi feliratok

A kereskedelmi táblák adják általában egy település nyelvi tájképének zömét (n=95). A kereskedelmi táblák esetében csak német feliratokkal találkozunk. A 2012-ben a Magyar Média és Információs Központ gyűjtésében és gondozásában megjelent kétnyelvű kötet – Alsóőr régi felvételeken/Untervart in alten Aufnahmen – az alsóőri magyarság 20. századi, múltbeli életképeit mutatja be (Kelemen Szerk. 2012: 67–83). A kötetben jól látszik, hogy a kereskedelmi feliratok (Kaufhaus Loipersbeck, Raiffeisenkasse, Johann Horvath Gemischtwarenhandlung, Stefan Farkas Gasthaus, Bäckerei Puchner, Schuhhaus Balla, Kaufhaus Gangoly stb.) németek voltak a 20. század egészében a településen, s ez nem változott napjainkban sem. Feltételezhetően ez azzal magyarázható, hogy a kereskedelmi kapcsolatok során használt nyelv a német volt (Gal 1991: 66–76), és a magyarlakta falvakba betelepített német ajkú lakosság is zömmel kereskedelemmel, míg a magyarok többsége földműveléssel foglalkozott. Ausztriában több pozitív példa van

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

gazdaság és nyelvhasználat viszonyára. Ezek közül a legfrissebb, hogy a bécsi közlekedési vállalat 2012 májusában jelentette be, hogy a turisták igényeihez igazodva a jövőben tizenegy nyelven – köztük magyarul is – lehet jegyet venni az automatákból (Szoták 2012: 130).

A rendszerváltást követően felsőpulyai boltosok elkezdtek magyarul tanulni, illetve a városka vendéglátóipari egységeiben szívesen alkalmaznak magyarországi munkaerőt az egyre növekvő számú magyarországi vendég miatt.

Változást az jelentett Alsóőrben, hogy az ipari parkok létrejöttével a helyi kis üzletek fele tönkrement. A működő kereskedelmi egységek – helyi bankfiók (Raiffesenbank), a pék (Juliana Szabo), vendéglő (Ungarischer Hof) és a parasztgazdaságok (Bauernhof Farkas) – feliratai napjainkban is német nyelvűek. A kereskedelmi feliratokban hagyományosan előfordulnak a személynevek Burgenlandban. A nevek árulkodnak arról is, hogy viselőjük melyik népcsoporthoz sorolható.

Alsóörhöz tartozik közigazgatásilag a Pinkán és a 63A jelzésű főútvonalon túli, már Felsőőr közelében lévő ipari terület (Industriegebiet Unterwart), ahol számos nemzetközileg ismert üzletlánc tagüzlete található (Lutz, Kika, Interspar, Takko, Hervis, Hofer stb.), s a településről is oda járnak bevásárolni. Mindegyik csak német feliratot használ, noha nagyon sokan járnak át a határ túloldaláról Burgenlandba dolgozni, illetve élénk a bevásárló turizmus is. Nemcsak a feliratok, de minden egyéb vizuálisan megjelenített felirat (prospektus, reklámanyag) a standard német szerinti. Mivel Ausztriában általában erős a lokalitás, így az angol feliratok is ritkák.

40. ábra. Leichenbestattung Bau- und Möbeltischlerei Johann Gaál¹⁶⁷

41. ábra. Magyar vendéglő német cégére az alsóóri faluközpontban

¹⁶⁷ Temetkezési vállalkozó, építő- és bútorasztalos. In: Kelemen (szerk.) i.m. 2012.83.

2.1.6. A helyi polgármesteri hivatal által kihelyezett feliratok

A településen a polgármesteri hivatal által kihelyezett táblák (n=26) többsége kétnyelvű (n=16): az iskola, a hivatal, a könyvtár, a tűzoltóház stb. táblái. Ezek többségét a 90-es évektől folyamatosan helyezték ki. Ezen nyelvi tájképekből a külső szemlélő következtetni tud a falu beszélőközösségének nyelvi összetételére. Minden hivatalos információ (hírek, rendeletek, az önkormányzati újság, honlap), amelyet az önkormányzat közzétesz, német nyelvű (n=9), de rátaláltam egy magyar feliratú hirdetőtáblára is (1).

42. ábra. Az alsóöri polgármesteri hivatal kétnyelvű felirata

43. ábra. Az alsóöri játszótér kétnyelvű felirata

2007-ben elkészült a játszótér, de a magyar feliratot – sokak kérésére – csak évekkel később helyezték ki a német tükörfordításaként. A hivatalban kétnyelvű alkalmazottak dolgoznak, akik elméletileg olyan nyelven intézik az ügyeket, amilyen nyelven fordulnak hozzájuk.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

A következő interjúrészlet azt példázza, hogy a hivatalos ügyintézés ebben az esetben németül folyt, s csak a magánbeszélgetésben váltottak magyarra „*itt magyarul és németül... elkezdünk németül, majd átváltottunk magyarra, mert elkezdtem nekik mondani, hogy Galambosról írok egy cikket, s magyarul mondtam...*” A nyomtatványok német nyelvűek, az önkormányzat honlapja eleve a minisztérium honlapjára irányítja tovább a felhasználót. Létezik néhány nyomtatvány magyarul is, de azt többnyire azok a magyarországi magyarok veszik igénybe, akik még nem tudnak jól németül.

Az elmúlt több mint 90 évben az itteni magyarok nyelvéből kimaradt a magyar hivatali nyelv szakszókincsének ismerete, s nagyrészt a magyar írásbeliség is. Így egy magyar nyelvű nyomtatvány kitöltése gondot okozna. Az egyik hivatalnok a nyelvtörvényről és a nyomtatványokról így vélekedik:

"A [magyar]nyelv az nálunk meg van adva, de nyomtatvány, én úgy látom, hogy [arra] nincs szükség. Ha csinálunk körlevelet is két nyelven, én biztos vagyok [abban], hogy 94% németbe olvassa el, mert jobban tud olvasni németül...Akkor úgy érzi [az ember], magyarul felesleges is leírni? Já."

44. ábra. A községháza felépítésének emléktáblája

45. ábra. Az iskola és óvoda építésének emléktáblája¹⁶⁸

Érdekes, hogy ugyanaz a polgármester – igaz, különböző időpontokban – korábban kétnyelvű, majd a határnyitás után egynyelvű német táblát készíttetett az épület felújítása kapcsán. Az 1962-es táblán még a nevét is lefordította.

¹⁶⁸ Az elemi iskola és óvoda Seper József polgármester idejében, 1990-ben épült Gimbel professzor tervei alapján.

2.1.7. Egyházi feliratok

Vallási-felekezeti szempontból a magyar szórvány összetétele heterogén, az őri magyarok három felekezethez tartoznak: a római katolikushoz (Alsóór, Felsőpulya, Felsőőr), az evangélikushoz (Őrisziget) és a reformátushoz (Felsőőr). Az Anschlussig a burgenlandi zsidók nagy része is magyarul beszélt. Ez a vallási sokszínűség azonban nagymértékben közrejátszott abban, hogy a lokális összetartozás, az összefogás ne valósuljon meg. A különböző felekezethez tartozás akadálya volt egészen a '60-as évekig a házasodásnak a magyar népcsoporton belül, annak ellenére, hogy szomszédos falvakról volt szó. Inkább házasodtak egy osztrák katolikkal, mint egy magyar evangélikussal, s ezzel a vegyes házasságok száma növekedett (Baumgartner 2008b: 113).

Éppen ezért az egyház nyelvmentő szerepe kettős volt a térségben. Napjainkban ez már nem így van, s az összetartozást a közös ökumené jegyében tartott imák is erősítik, amikor a három (őriszigeti, alsóóri, felsőóri) gyülekezet találkozik. Alsóórben hosszú ideig Galambos Iréneusz volt a gyülekezet pásztora, akinek tevékenységét már korábban méltattam.

46. ábra. A Flórián kápolna 100 éves jubileumi alkalmának kétnyelvű táblája

A Dr. Galambos elnevezés – a falu lakói maguk között így emlegették az atyát –, a tudós papra utal. Ő nagyon sokat tett a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. Bevezetett egy új szokást is (igazi pedagógus is volt), a mise alatt valaki mindig felolvasott a gyülekezetből magyarul. Hogy ezt a feladatot mennyire volt egyszerű teljesíteni, azt az alábbi interjúrészlet mutatja:

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

„...*olvasnyi keveset [olvasok magyarul]. Őszintén megmondom, hogy én vagyok felolvasó a misén is. Sokszor vannak szavak, hogy nem tudom micsoda. Mikor még nem vót nekünk hogy itthon szótár, meg kellett [nézni a] kirchenzejtungba, ott állott úgyis a szent lecke, olvasmányok és evangélium németül, ha, já, já, yes, yes, ez az a szó...*”¹⁶⁹

Ehhez a szokáshoz a helyiek azóta is ragaszkodnak, a felolvasók neve és sorrendje napjainkban is ki van függesztve a templom előtti hirdetőre. Az egyházi nyelvi tájképelemek száma azonban csekély (n=4), a temető sírfeliratai (amelyeket most nem vizsgáltam) pedig árulkodnak a nyelvi változásról, azaz arról, hogy többségében hogyan váltak a magyar sírfeliratok kétnyelvűvé vagy németté. A Flórián–kápolna kétnyelvű felirata mellett, a templom előtti hirdetőablán egy német nyelvű (a plébánia és a plébános elérhetősége), és két magyar nyelvű hirdetmény (miserend és a felolvasók névsora) is olvasható.

A mise magyar nyelven folyik, kivéve havi egy alkalmat, amikor német nyelvű a szertartás. Felsőpulyán például a 2000-es években akkor is magyarul énekelték az énekeket, ha a szertartás havi egy alkalommal németül folyt. A padokban csak magyar énekes könyvek voltak. A temetések és esküvők nyelve a család kérésének megfelelően zajlik, általában kétnyelvű. 2000-ben a regnáló magyar kormány a kétezer éves államiságra emlékezve minden határon túli régióban millenniumi keresztet állított fel; Burgenlandban egyedül itt, Alsóőrben. Az ünnepélyes átadásra a templomban került sor egy szentmise keretében.

2.1.8. A civil szervezetek feliratai

Ausztriában sokkal nagyobb hagyománya van a civil életnek, a civil szerveződéseknek, mint Magyarországon. A község honlapján olvasható információk szerint húsz egyesület működik a faluban.¹⁷⁰ Ezek közül 5 fejtí ki tevékenységét a magyar hagyományok ápolása terén: a színjátszó kör, az énekkar, a táncsoport, a falumúzeum és az UMIZ.

¹⁶⁹ Az interjú 2010 augusztusában készült Alsóőrben egy középkorú nővel.

¹⁷⁰ http://www.unterwart.at/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=245

47. ábra. Az első világháborús emlékmű táblája Alsóőrben

A szervezetekhez kötődő nyelvi tájképek általában a hivatalosan is közzétett kétnyelvű meghívókban reprezentálódnak. A színjátszó kör évente hagyományosan egy új népszínmű bemutatásával szórakoztatja a helyi közönséget. A magyar nyelvhez való kötődést a nagyszülőktől hallott örökség jelenti: büszke a közösség a mesemondó nagyszülőkre, a népszínművekben szereplő elődökre. (Van olyan család, amelyben egyszerre több generáció is játszik egy előadásban.)

Nyelvi szempontból fontos, hogy a mesék, dalok, népszínművek nyelvezete könnyebben érthető. Az előadásokat a település lakói, annak minden korosztálya szívesen látogatja, ez amolyan közösségi esemény. A műfaj közkedvelt a burgenlandi magyar közösségben, ahol csaknem 100 éves hagyománya van a színjátszásnak. A legátfogóbb kulturális tevékenységet az UMIZ,¹⁷¹ az újonnan alakult egyesületek legaktívabb tagja, a 2000-ben megalakult Magyar Média- és Információs Központ fejt ki Kelemen László vezetésével. A több funkciót is ellátó szervezet (könyvtár, legnagyobb magyar nyelvű könyvállománnyal, internet-szolgáltatás, tudományos előadások, kiállítások megszervezése) minden korosztályt meg tud szólítani, s kitűnő kapcsolatokat ápol nemcsak Magyarországgal, de a legtöbb határon túli magyar szervezettel is. Bizottságai (irodalmi, régészeti, óvodapedagógiai) – köztük a Kárpát-medencei Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat részeként tevékenykedő Imre Samu Nyelvi Intézet – a kulturális élet minden területét lefedő programokat kínálnak. Az Öreg iskola (az UMIZ székhelye) magyar nyelvű közösségi színtérként van jelen a térben.

¹⁷¹ www.umiz.at (2013.07.10.)

48. ábra. Iréneusz Atya szobra magya–német kétnyelvű felirattal

Az épületen található a civil táblák többsége (nyolc a tizenkettőből), a többi a falu központjában álló világháborús emlékműveken (4). A táblák egyik fele német–magyar kétnyelvű, másik fele magyar nyelvű. A helyi kulturális élet központjaként számon tartott, egyházi tulajdonban lévő Öreg iskola falának hajdani kétnyelvű felirata (Volksschule/Népiskola) a legutóbbi felújítás következtében sajnos eltűnt. A szimbolikus térfoglalás legutóbbi megnyilvánulása egy szoboravatás volt a községben 2011-ben, amelynek kétnyelvű táblája Dr. Galambos alsóőri tevékenységének állít emléket.¹⁷² A szervezet honlapja csaknem az egyetlen olyan kétnyelvű hírportál, amelyet az őshonos magyar népcsoporthoz tartozó kétnyelvű helyi beszélő ír és gondoz.

¹⁷² Az atya tevékenységét Szarka László történész méltatta, s többek között ő volt az, aki 2000-ben az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet igazgatójaként, első örvidéki terepmunkám kapcsán Iréneusz atyához irányított. Ezúttal is köszönöm.

2.1.9. Összegzés

Az alsóóri nyelvi tájképek vizsgálata során azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar nyelv jelenléte szimbolikusan jelen van a településen, de a magyar beszélők számához viszonyítva alulreprezentált. Azt is tapasztalhattuk, hogy vasfüggöny felbomlása és Magyarország EU-csatlakozása következtében növekedést mutatott a magyar nyelvi tájképek száma, s ezek az események pozitívan befolyásolták a magyar nyelv szóbeli használatát is. Egy olyan közösség volt képes a magyar nyelv növekvő vizuális megjelenítésére, amelynek anyanyelve az elmúlt évszázadban számos nyelvi szinterről visszaszorult. Az emberek többsége már nem tartotta fontosnak, hogy továbbörökítse anyanyelvét gyermekeinek. Sokan máig abban a tévhitben élnek, hogy ha kétnyelvű iskolába jár a gyermekük, akkor nem fogja megtanulni az államnyelvet. Az ettől való félelem generációkon keresztül átöröklődött, holott a gyakorlat ennek éppen az ellenkezőjét mutatja. A mostani gyerekek nagy százalékban iskolai keretek között, idegen nyelvként tanulnak már magyarul.

A kis közösség mára kitermelte értelmiségi csoportját, s azok a fiatal pedagógusok, óvónők, akik a helyi intézményekben dolgoznak, felismerték a hiányt, a helyi viszonyoknak megfelelő tankönyvek, kiadványok hiányát. Az elmúlt 20 évben, de leginkább 2000 után egyre több kiadvány jelent meg magyar nyelven vagy magyar–német kétnyelvű, illetve magyar–német–horvát háromnyelvű kiadványok formájában. Az örvidéki magyarság kis része olvas már csak magyarul, mégis a kb. 30 magyarul is megjelent könyv arra utal, hogy megnövekedett a fiatal szülők igénye a magyar nyelvű kiadványok iránt. A megjelent könyvek többsége ugyanis gyermekeknek szól (mesekönyvek, verseskönyvek, daloskönyvek, iskolai jegyzetek), s kisebb részüket pedig a helyi magyarság múltját és jelenét feldolgozó történeti vagy tudományos kötetek teszik ki.

Az egyesületek és az egyház által szervezett programok nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy lehet hallani a helyi archaikus magyar nyelvet Alsóőrben, azaz egyértelműen nyelvcserét hátráltató tényezők. A '90-es évek óta egyre nagyobb számban megrendezett magyar nyelvű programok a magyar nyelv szimbolikus tereivé váltak, s lehetőséget adtak a magyar nyelv használatára is. A tapasztalatok azt igazolták, hogy ezzel növekedett a népcsoportnyelvet használók nyelvi kompetenciája is, ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a színjátszó körökben, kórusokban, táncsoportokban való

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

aktív részvételnek nem feltétele a magas kompetenciájú magyar nyelvtudás, olykor az is elég, hogy a dalok, versek szövegét megtanulja valaki. Mint ahogy a nyelvhasználat motivációs tényezőjének tekinthető az államhatáron való átjárhatóság, a határon átnyúló kapcsolatok kiépülése és a népcsoport iránti megnövekvő figyelem is.

A burgenlandi magyarok lokális identitástudata mindig is erősebb volt a nemzeti identitástudatnál. Azonosságtudatuk sajátos, „*nem lehet összehasonlítani a Kárpát-medence egyéb magyar kisebbségeivel. Itt az embereknek mindig is helyi identitástudatuk volt*”. A hajdani határőrök leszármazottai már a 16. században nyelvszigetet alkottak. Az itt élők azóta is büszkék az elődök nemesi származására, büszkék a helyre, ahol születtek. Különböznek az osztrákoktól, érzik, hogy valami plusz van bennük, ha nem is tudják megfogalmazni. A magyarlakta vidékek falvaira manapság oly jellemző radikálisan átalakuló paraszti gazdaságok, ingázás, s egyéb negatív trendek felerősödése Burgenlandban negyven évvel ezelőtt lejátszódott. „*A kisebbségi léthelyzet közegét itt is a vegyes települések, olykor két-három-négy nyelvű etnikai kontaktuszónák jelentik. Megfigyelt tendencia, hogy az ilyen településeken az etnikai változások következménye a kisebbségi magyarok térvesztése*” (Szarka 2006: 121–137).

Sajnálattal tapasztaltam, hogy magánjellegű feliratokkal (mint falfirkák, kézzel írt hirdetések oszlopokon, graffitik, táblák a házakon) nem találkoztam a településen. Német nyelvű a helyi önkormányzat honlapja is. A szakirodalom ezeket azért tartja fontosnak, mert a szabad nyelvválasztást tükrözik (Pavlenko 2012: 36–56; idézi Laihonen 2012: 45). **Ezek hiánya a nyelvviasszaszorulásra utal, s ezt a hiányt államnyelvű feliratok töltik ki.** A postaládák feliratai (Zeitung, Postkasten) azt jelzik, hogy ezeket a helyi kereskedelmi egységekben vásárolták meg. A magánemberek feliratai csak németül jelennek meg. A magánszféra vizuális nyelvhasználatát persze az korlátozza, hogy a településeken nem lehet kapni magyar feliratú postaládát, de a határ közelsége miatt ez könnyen beszerezhető lenne, ha lenne rá igény. Azonban a hivatalnokokkal készített interjúk – ahogy korábban erre utaltam – azt erősítik meg, hogy maguk a helyi döntéshozók érzik feleslegesnek a magyar feliratokat, a kétnyelvű önkormányzati hírek írását, mert hát a közösség úgyis tud németül. Pedig a hivatalnokok példát mutathatnának, erősíthetnék a közösséget a magyar nyelvhasználatukban a mindennapok nyelvhasználatában és a vizuális síkon egyaránt.

2.2. Emlékezés és felejtés: a temetők feliratai

A temetők feliratainak legismertebb magyarországi kutatója Kunt Ernő volt, a kultúra élő egészét vizsgáló modern antropológia egyik kiemelkedő alakja, akinek hallgatója voltam, így az ő hatására kezdtem el sírfeliratokat fotózni. Kunt az *Emlékezés és felejtés: avagy a halál három kalapja* (1990) című írásában két fontos gondolatot is megfogalmazott a szocializmus időszakáról, a vasfüggönyös korszakról, amely igaz volt tulajdonképpen a Kárpát-medence teljes magyarságára:

„Az egyetlen nyilvános – jóllehet hivatalosan megszüntetett ünnep – megemlékezés az év ünnepeinek sorában a halottak estéje volt, amely alkalommal a nemzet halottai emlékének tükrében nézhetett szembe hitelesen saját sorsával és jelenlegi állapotával.” s „...a határon túl élő magyarok számára a „halottak estéje”, a világítás volt az egyetlen, bár a lehető legszigorúbban csakis a temetésre korlátozott alkalom arra, hogy ne csak a közvetlen hozzátartozóikra, hanem halottaik, őseik révén nemzeti identitásuk történeti gyökerére gondoljanak és emlékezzenek, s hogy anyanyelvüket a sírjelszövegeket betűzve gyermekeikben ébren tartsák, illetve megerősítsék.” (Kunt 1990/2003: (78–87)

Az antropológushoz hasonlóan vélekedik a névtanos is, aki szerint: *„A nevek közösségi meghatározottságával szoros kapcsolatban áll az identitást meghatározó szerepük”* (Hoffmann 2014: 18).

Az itt élők identitástudatát meghatározta az erős lokalitás (Éger – Szesztay 2002), amely a helyi hagyományokra épült, a hajdani kishemesi lét emlékeire, arra, hogy mindig is büszkéek voltak múltjukra, és arra, hogy őseik védték a nyugati gyepűt. Napjainkban ez megváltozott: sokkal erősebb az Ausztriához való kötődés, az idősebb generáció mégis ragaszkodik az elődök hagyományaihoz és nyelvéhez. Az előzmények ellenére a magyar nyelv használata tetten érhető a szakrális térben és a temetőkben. Amikor 1954-ben közadakozásból harangot öntettek Grazban, azt még magyar nyelven feliratozták (Éger – Szesztay 2002: 41), annak ellenére, hogy az anyakönyveket a határváltozás után rögtön német minta szerint kezdték el vezetni (Éger – Szesztay 2002: 36). A templomban van magyar mise, és külön kérésre a temetés, a keresztelő vagy az esketés is folyhat magyarul vagy mindkét nyelven, de ez nagyon ritkán fordul elő. Máig találunk magyar feliratokat az alsóöri temetőben olyan táblákon is, amelyeket a közelmúltban állítottak fel.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Feltételezhető az is, hogy sok felújított sírkő régebben magyar nyelvű lehetett, de a leszármazottak német feliratokat vésettek rá akkor, amikor a leromlott követ kicseréltették.

Alsóőrnek megvoltak a maga temetkezési szokásai, hagyományai, amelyek még élnek az idősebb emberek emlékezetében, s amelyekről részletesen Csulak Róza hagyatékában olvashatunk (Csulak 2013). Csulak naplójából és leveleiből kiderül, hogyan viszonyultak a településen a halotthoz, magához a halálhoz, s mit jelentett a közösség egy-egy tagjának a hiánya, elvesztése, de arról is kapunk információt, milyen rítusai, szokásai voltak a halott elbúcsúztatásának. A gyerekek kapcsán ezt írja: *„Annak idején az volt a szokás, ha kisfiú halt meg, azt két leány vitte a temetőbe. Ha pedig kisleány halt meg, azt két legény vitte a sírkertbe és kis búcsúztatóval letették az örökös házába”* (Csulak 2013: 187).

Ezeket a hagyományokat (a búcsúztatás rítusai és nyelvhasználata) nyilvánvalóan befolyásolta a gazdálkodásmód, a társadalmi rend által elismert értékrend, de maga a közösség felerősödő vagy csökkenő veszélyeztetettsége stb. (vö. Redfield 1956), amely nemcsak fizikai, de nyelvi veszélyeztetettséget is jelenthet.

2.2.1. A sírfelirat mint nyelvi tájképek

Egy település feliratai árulkodnak az ott élők nyelvhasználatáról. **A temetők sírfeliratait, azok vizuális névhasználatát a nyelvi tájképhez sorolom** (vö. Bauko 2014: 91), és megállapítom, hogy az örvidéki magyarság nyelvi tájképeit a kétnyelvűség jellemzi, s igaz ez Alsóőrben a névszemiotikai tájképekre, azaz a hivatalos névtáblákra is: a személy-, hely-, és intézménynevekre.

Egy terület nyelvi tájképének két alapvető funkciója van: információs és szimbolikus (Landry – Bourhis 1997: 25, vö. Laihonon 2012: 27, Szoták 2013). Annak megfelelően, ahogy az elhunyt az emlékezetben is él, a temetőben zömmel 20–21. századi sírfeliratok találhatók. A legrégebbi dátum egy helyi plébános síremlékén olvasható, aki 37 évet töltött a faluban (Hollósy István 1795–1868). A temetők rendjét a helyi polgármesteri

hivatal szabályozhatja Ausztriában, s ez Alsóőr esetében nem tartalmaz nyelvhasználatra vonatkozó megkötéseket.

2.2.2. Alsóőr családnevei

Alsóőr lakói a magyar határ nyugati őrzői voltak. Első névszerinti összeírása a falunak 1482-ből való, ekkor a *Budach, Eördögh, Gaspar, Greger, Hagon, Kun, László, Mólom, Pathy* vezetékneveket jegyezték le. Mária Terézia 1746/47-es adománylevelében 17 nemzetséget soroltak fel, ezek a következők voltak: *Balikó, Benkő, Eördögh, Farkas, Gángoly, Gyáky, Györök, Heritz, Kelemen, Léb, Muer, Pál, Palánk, Seper, Szabó, Török, Tóth* (idézi Seper 2014: 31).

E fentebb említett nevek előfordulását igazolja egy kérdőíves felmérés is, amely során Stefanits 171 önkormányzatot kért fel arra, hogy küldjék vissza a településen leggyakrabban előforduló családneveket (vö. Stefanits 2011: 39). A polgármesteri hivatal válaszai alapján Alsóőr leggyakoribb vezetéknevei napjainkban: *Seper, Szabo, Farkas, Horvath és Kelemen*.

A 2015-ben lefényképezett feliratokon szintén a *Seper* családnév fordult elő a legtöbbször (N=161), így róluk részletesebben írok. Országos viszonylatban a felsőöri járásban a leggyakoribb a név előfordulása, de a gyanafalvi járás (Jennesdorf) kivételével egész Burgenlandban élnek Seperek (vö. Hausner et al 2011: 249).

A Seperek a levéltári adatok szerint a gyepű védői voltak. Egy 1733-as nemességvizsgálat szerint Seper Mátyás igazolni tudta nemesi eredetét több alsó- és felsőöri társával együtt egy II. Mátyás által kiadott 1661-es oklevél alapján, amely tartalmazta II. Rudolf király „Nova Donatio”-ját és Károly Róbert 1327-ben kelt oklevelét is, amely megerősíti az őri nemeseknek még az Árpád-házi királyoktól származó kiváltságait (Seper 2014: 32). Károly Róbert oklevelében az alsóöri családokat de *Also-Eör-ként*, alsóöri nemesi előnévvel említi, őket az ország nemesei közé sorolja. Rudolf 1582. február 28-án kelt adománylevele szerint összesen 65 alsó- és felsőöri család nyert adományt a királytól, s ebben a Seperek *Seyper-ként* szerepeltek.

2.2.3. A kutatásról

Az alsóóri temetőt legutóbb 2015 májusában fotóztuk le teljes egészében, digitális felvételeket készítettünk, nagy felbontású képeket archiváltunk. A vizsgálat során az évszámokat, a nevek sorrendjét és a feliratok nyelvét kutattuk. A közel 15 év terepmunka után azt feltételeztem, hogy többségében magyar nyelvű táblákat fogok találni annak ellenére, hogy Seper Károly 1988-ban megjelent történeti munkájában (Seper 1988, 2014: 12, 18) azt írta:

49. ábra. A hajdani kismemesi család német nyelvű sírfelirata

„A temetőben újonnan felállított sírkövek java része már német nyelvű. Sok magyar sírkövön a magyar »család« szó helyett a német »Familie« díszeleg (...), mint pl. Familie Farkas, Gangoly, Kelemen, Seper stb., melyek úgy illenek a magyar családi nevekre, mint ököl a szemre.”

A nevek germanizálódása is nyomon követhető: amikor a magyar hivatali rendszert és hivatalnokokat a német nyelvű ügyintézés váltotta fel, a nevek írásmódja is megváltozott: *Szabó* → *Szabo*, *Horvát* → *Horvath*, *József* → *Josef* stb. A faluban előfordul például a *Posch* név. Használója meg tudta mutatni azokat a családban őrzött dokumentumokat, amelyeken jól látható a névváltozás: az 1824-ben született Poós Tobias keresztlevelét kikérték 1938-ban, s a teljesen német nyelvű nyomtatványon a családnév Poós-ként volt feltüntetve, míg 1872-ben született fiának vezetéknévét elírták, egy o-val megrövidítették, így lett belőle Pós Josef. A német hivatalnok ezt a nevet aztán hallás után Posch-nak írta (ezt egy 1958-ban kelt állampolgársági igazolás bizonyítja, amelyet a járási hivatal állított ki), s az emberek általában nem tették szövé az adminisztrációs hiba eredményeként létrejött névváltoztatást.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Az alsóőri temetőben összesen 399 sírkövet találtunk és dokumentáltunk. Azokat a feliratokat, amelyeken csak nevek vannak feltüntetve, a következőképpen csoportosítottam: ha a magyar írásmód szerint írták, akkor a magyar feliratokhoz soroltam őket, ha a német írásmód szerint, akkor a németekhez. Amelyen egyéb kísérő szöveg is volt, azt természetesen a nyelv alapján azonosítottam be. Találkoztam kétnyelvű táblákkal is, ezeket külön jelöltem. Jellemző az alsóőri temetkezési szokásokra, hogy egy sírban egy család több generációja, akár nyolc ember is nyugszik a bevésett nevek alapján. A feliratok többségéből sokszor lehet arra következtetni, hogy bár a család a hajdani magyar kismesek közé tartozott, ma már német szokás szerint kerülnek az adatok a sírkőre, vagy egy felújítás eredményeként németesednek, mert akik készítették, azok németül íratják rá. Ritkábban találkozunk azzal a formával is, amikor a név magyar szokás szerint van kőbe vésve, de a kísérő felirat német. Ezeket a német feliratokhoz soroltam. Az alábbi sírkő azt példázza, hogy a családtagok az új halott nevének feliratozásánál a német mintát követték, míg a régebben elhunyt családtagok esetében megtartották a régi magyar sorrendet:

50. ábra. Vegyes feliratok: német és magyar szokás szerint

Mivel az anyakönyveket 1920 után már németül írták, a keresztnéveket is legtöbbször németül feliratozták (Franz, Stefan, Michael, Maria).

A feliratok 58,4%-a (N= 233) magyar nyelvű, 39,3%-a (N=157) német nyelvű és öt kétnyelvű. Összesen négy olyan tábla volt, amelyen a felirat nem volt jól olvasható, vagy a sírkő gyermeké volt, csak keresztnév szerepelt rajta, s így nem volt besorolható.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

51. ábra. Több generáció nevei egy sírkövön

A táblákat az elhalálozás dátuma szerint is megvizsgáltam. A magyar feliratozású táblák 8,5%-án (N=20) nem volt megjelölve évszám. Az 1960-as éveket választottam az egyik választóvonalnak, mert az ipari-gazdasági fejlődés következtében ekkor bomlottak fel a kisparaszti gazdaságok és kezdtek el „kijárni”, Bécsben dolgozni az emberek. A feliratok 54,5%-a (N=128) datálható az 1960-as évek előtti időszakra (ezek kb. harmada többgenerációs sírkő, azaz 20. és 21. századbeli évszámok egyaránt olvashatók rajta), 37%-a (N=86) az 1960-as évek utáni felirat. Több olyan sírkövel találkoztam, amelyen az elhunyt foglalkozása is fel volt tüntetve. Ha német hivatalnokként dolgozott, akkor a teljes felirat német nyelvű volt. A helyi iskola igazgatójának felirata magyar nyelvű:

52. ábra. Sírfelirat foglalkozásnévvel

A német nyelvű táblákat a családnevek eredete szerint is elemeztem. Elsőként arra voltam kíváncsi, hogy azon túl, hogy a nevek a német mintát követik a feliratokban, és a kísérő szöveg is német (*Ruhet Sanft! Ruhet in Frieden!*), ezek osztrák vagy magyar családnevek-e. Azt az eredményt kaptam, hogy a német nyelvű táblákon előforduló vezetéknévek

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

82%-ban a Mária Terézia adománylevelében megemlített 17 nemzetséghez tartoznak, azaz Seperek, Kelemenek, Farkasok, Szabók, Györögök és Gyákyak stb.

A feliratok keletkezését is megvizsgáltam, ebben az esetben a halálozási évszámokra támaszkodtam. A német nyelvű sírkövek 4%-ánál nem volt évszám, 26%-uk olyan többgenerációs sírkő volt, amelyen a legkorábbi évszám a kilencszázas évek elejéről való, a legutóbbi pedig az elmúlt évekből. Ezek többnyire frissen felállított sírkövek, amelyeket az elmúlt évtizedben készített az ifjabb generáció: azok, akik nem vagy csak kicsit beszélnek magyarul. A német feliratú sírkövek 6%-a 1960 előtt keletkezett, 25%-uk 1960–1990 között, míg 39%-uk 1990 után, amely egyértelműen mutatja a legmagyarabb falu magyar nyelvhasználatának visszaszorulását a sírfeliratok tekintetében is.

53. ábra. Kétnyelvű sírfelirat

2.2.4. Összefoglalás

A kutatás azt igazolta, hogy a magyar családok sírfeliratai egyre növekvő számban lettek német nyelvűek az 1960-as éveket követően, amely a gazdasági, politikai és társadalmi folyamatoknak köszönhető, de a közösség nyelvi vitalitásából, maroknyi létszámából is fakad. Az alsóöri kétnyelvű beszélőközösség, „a legmagyarabb” falu lakossága a nyelvcsere folyamat utolsó fázisában van. A helyi nyelvjárást még beszélők generációja 50–93 év közötti, a gyerekek heti 4–6 órában idegen nyelvként tanulják a magyar nyelvet a helyi elemi iskola magyar osztályában. A szakrális térben még van magyar szó, van

magyar nyelvű mise, de kihalóban van az a generáció, amelynek erre igénye van, és amely még megérti a magyar nyelvű liturgiát.

3. Vizuális nyelvhasználat az iskolában

Disszertációm III. fejezetében részletesen ismertettem az osztrák iskolarendszer jellemzőit, jogszabályi környezetét. Arra is rámutattam, hogy a törvény által biztosított legelőnyösebb oktatási formát, az anyanyelvű oktatást – amelynek során az állam nyelvét tanulnák tantárgyként a gyerekek és nem a magyart – nem választja senki Burgenlandban. Ez azt is jelenti, hogy kisdíákok írni-olvasni nem magyarul tanulnak meg, hanem államnyelven, a magyart pedig csak tantárgyként, ráadásul idegen nyelvként tanulják.

Ebben a fejezetben azt vizsgálom, hogy az iskolai szocializációs környezetben (az iskolák belterében, külterében, honlapján) milyen magyar nyelvű ingerek érik az osztrák iskolarendszerben magyarul tanuló gyerekeket. Milyen nyelvi, azaz szemiotikai tájképekkel találkozunk (Jaworski – Crispin eds. 2010, idézi Tódor 2014: 40), illetve arra is kitérek, hogy a nyelvi tájképek konstruálásában vagy éppen hiányában milyen szerepe van az iskoláknak, és az iskolákban dolgozó tanítóknak.

A szakirodalom szerint az iskolai nyelvi tájkép (*schoolscape*) egy intézmény rejtett tantervét mutatja meg szimbolikusan (Brown 2012; Szabó T. 2013). Az oktatási térben az alábbi vizuális megnyilvánulásokat találjuk: hirdetőtábla, osztálydekoráció, táblakép, szemléltető eszközök, multimédiás eszközök stb., amelyek az iskola kommunikációs törekvésit fejezik ki, vagy akár a hivatalos nyelvi ideológiák helyi képi megnyilvánulásai (vö. Tódor 2014: 41).

Azért foglalkoztam külön az iskolai nyelvi tájképek vizsgálatával és elemzésével, mert **kisebbségben a család mellett az iskolák oktató és nevelő munkája van a legnagyobb hatással a nyelvi viselkedésre és a nyelvvel kapcsolatos attitűdök kialakulására.**

Az iskolai, óvodai nyelvi tájképeket több településen fotóztam: Alsóőrben (2012), Felsőőrben (2016) és Felsőpulyán (2006), mindezt különböző időpillanatokban.¹⁷³ Ezek

¹⁷³ A kutatást nem könnyítette meg, hogy az osztrák iskolákban a tartományi iskolatanács engedélye szükséges ahhoz, hogy az iskolában valaki bármiféle kutatást végezzen.

közül a felsőpulyai elemi iskola tájképeit fogom elemezni. A tájképek elemzésénél kvalitatív módszereket alkalmaztam, s olyan feliratokat igyekszem bemutatni, amelyek alátámasztják hipotéziseimet.

3.1. A kisebbségi oktatás előnyös voltáról

A képek elemzésének háttereként szükséges tudni, hogy Burgenlandban dinamikusan növekedett a magyarul tanuló, azaz többségében a magyart idegen nyelvként tanulók száma az 1990-es évek végétől. Ennek oka a határokon való szabad átjárással, Magyarország Európai Unió csatlakozásával, a magyar nyelv presztízsének emelkedésével, s a határ két oldalán fekvő települések között létrejövő intenzív kapcsolatrendszer kialakulásával magyarázható egyrészt. Van ennek egy sokkal racionálisabb oka is: az iskolatörvény szerint a kisebbségi nyelvű osztályok, csoportok kisebb létszámmal elindíthatók, mint a normál osztályok. Ezt kihasználva sok határ menti osztrák iskola indította be a magyar nyelvű oktatást azért is, mert így kisebb létszámmal indíthatott osztályt, ezzel megmentette az iskolát a bezárástól, s a tanerőket az elbocsájtástól (vö. Baumgartner 2004; Szoták 2011a).

54. ábra. A locsmándi iskola négy nyelvű táblája

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

A fentebb vázolt dilemma egyik első felismerője a locsmándi iskola igazgatónöje volt, aki még a burgenlandi iskolatörvény megjelenése, azaz 1994 előtt kijárta a hivatalos szerveknél, hogy az iskolájában lehessen oktatni a tartományban használt kisebbségi nyelvek közül a magyart és a horvátot. Az iskola külső terének négynyelvű nyelvi tájképen ezt a nyelvi sokszínűséget jelenítették meg: angol a leggyakrabban tanított idegen nyelv az osztrák iskolákban, Burgenland elemi iskoláiban az angolt nagyon magas, 98%-os arányban tanulják (Szoatak 2011: 343).

Az osztrák oktatási rendszerben egyre több magyarországi kisdíák vesz részt, naponta járnak át a határon iskolabuszok. A szülők célja a német nyelv elsajátítása, s a magasabb színvonalú körülmények. Azt még senki nem vizsgálta, hogy milyen hatást gyakorolnak az magyar anyanyelvű diákok az osztrák iskolai osztályok nyelvhasználatára.

Az osztrák iskola tehát hívogat, hívogatja az magyarországi diákokat is, immár magyar nyelven a felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium nyílt napján:

55. ábra. Üdvözlő felirat a felsőöri gimnáziumban

Az utóbbi évek statisztikái szerint a 2000-es évek gyerekszámának dinamikus növekedése az elmúlt években csökkenő tendenciát mutat. Míg a 2009/2010-es tanévben még 2 717

kisdiák tanulta a magyar nyelvet az osztrák közoktatási intézményekben, addig a 2016/17-es tanévben a tartományi iskolatanács által közzétett adatok szerint már csak 2 049¹⁷⁴-en.

3.2. A burgenlandi iskolák nyelvi sokszínűsége

Ahogy arra már korábban utaltam (III.5, vö. Szoták 2011), az osztrák közéleti retorikában sokszor megjelenik az ország, s Burgenland nyelvi és kulturális sokszínűsége pozitív tartalommal. Erről különösen árulkodnak a felsőpulyai elemi iskola vizuális tájképei.

56. ábra. A felsőpulyai elemi iskola honlapjának másolata

A 2015/16-os tanév ajtódekorációin az egyes osztályok azt jelenítették meg, hány nyelvet beszélnek. Összességében az derült ki, hogy az iskola 8 osztályában összesen 16 különböző nyelv jelenik meg a diákok anyanyelveként: albán, burgenlandi horvát, dari, német, horvát, lengyel, román, orosz, szerb, szlovák, szlovén, szír, cseh, török, magyar és urdu. A bal felső sarokban látható kis kép szerint a tavalyi 2.b osztályban négy különböző nyelvet írtak fel a diákok.

¹⁷⁴ https://www.lsr-bgld.gv.at/fileadmin/user_upload/Downloads/Download-Verwaltung/Minderheiten/GESAMTUEBERSICHT%20Volksgruppensprachen%202016-17.pdf (2016.11.01.)

57. ábra. Egy osztály nyelvi tájképe, sokszínűsége

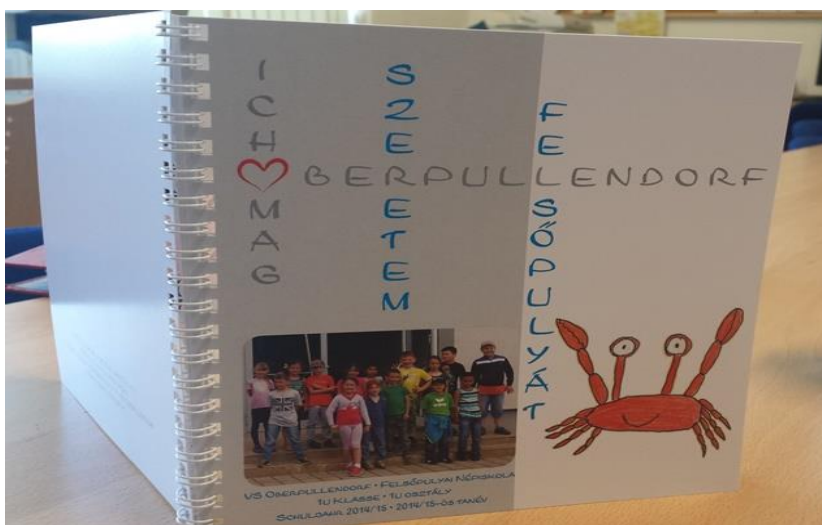
A képen látható gyerekrajz szerint 6 nyelv jelenik meg az osztályban, a gyerekek 36%-a magyar anyanyelvű. A közös nyelv a német. Ennek ellenére a tanítókra óriási felelősség és munka hárul, ha ennek a kulturális és nyelvi sokszínűségnek meg akarnak felelni.

Felsőpulyán a magyar lakosok aránya már 18% alatti. Az oktatás világának digitális terében néha-néha utal a magyar nyelv és népcsoport jelenlétére is egy-egy mondat. Az iskola magyar–német kétnyelvű osztályának tanévköszöntő jókívánságát olvashatjuk. Az osztályba 14 kisdíák jár (hét fiú, hét lány):

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

58. ábra. Kétnyelvű tanévköszöntés a felsőpulyai (Oberpullendorf) elemi iskola honlapján

59. ábra. A "Szeretem Felsőpulyát" projekt kétnyelvű füzeté

A felsőpulyai elemi iskola, a polgármesteri hivatal és a Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület közös szervezésében valósult meg a *Szeretem Felsőpulyát* iskolai projekt, amelynek keretében a kétnyelvű osztály tanulói elkészítettek egy olyan könyvet, amelyben számos fotó és rajz segítségével mutatták be Felsőpulyát. A magyar nyelv jelenléte nemcsak az osztálytermek dekorációiban látható, hanem a folyosókon is:

60. ábra. A pulyai elemi iskola folyosójának nyelvi tájképe

61. ábra. A pulyai elemi iskola folyosójának és egyik osztálytermének nyelvi tájképe

A falíújságokat is vizsgáltam, mert egy oktatási intézmény a belső terekben ezeken a táblákon jeleníti meg a fontosabb tudnivalókat. Bár az intézményekben jelen van a kisebbségi nyelvhasználat, ezek a falíújságok csak szimbolikusan kétnyelvűek. A hivatalos információk általában államnyelven, azaz németül jelennek meg az iskolai táblákon, legfeljebb a főcím (információ szülőknek) van feltüntetve magyar nyelven. Ez is azt mutatja, hogy a hivatalos szintéren nincs jelen a kisebbségi nyelv.

62. ábra. A felsőóri óvoda falíújságja

Összességében elmondhatjuk, hogy az iskolák magyar nyelvű nyelvi tájképei az osztrák kisebbségpolitikával ellentétben pozitív képet mutatnak. Ez a korábban ismertetett gyerekhíánynak, a társadalom elöregedésének is köszönhető: azaz annak, hogy a magyar nyelvoktatás bevezetése munkahelyeket és iskolákat ment meg a bezárástól. A magyarul

tanító szakemberek többségükben magyarországiak, magyarországi felsőoktatási intézményben szerezték alapdiplomájukat, így erős nyelvi és kulturális kötődésük a nyelvi tájképekben is reprezentálódik.

4. Az internetes portálok mint a vizuális nyelvhasználat módozatai

A 4. hipotézisben azt fogalmaztam meg, hogy a magyar nyelvű oldalak létrehozásának három oka lehetséges:

1. hivatali kötelezettség; 2. civil szervezetek hozták létre, hogy célkitűzéseiket megvalósítsák és önazonosságukat kifejezzék a magyar nyelv használatával; 3. európai uniós projektek, interregionális kezdeményezések egyik megjelenési formája lehet a több nyelven információt közvetítő honlap; 4. a turizmus miatt és gazdasági érdekből is készülnek magyar nyelvű internetes felületek. Ebben a fejezetben ebből kiindulva vizsgáltam meg a magyar nyelvű internetes felületeket.

A 20. század végén robbanásszerűen bekövetkezett technikai és informatikai változás, az úgynevezett globális kommunikációnak a hatása óriási a kisebbségi közösségekre nézve is. Az internet elektronikus nyelve, a digitális nyelv, a rádió és a televízió révén tulajdonképpen a magyar nyelvű közösségek kommunikációja egymással, az anyaországgal és a világgal egyszerűbbé, határtalanná vált. **Az internet egyre szélesebb társadalmi rétegekhez jut el, így az internetes felületek gyors és hatékony információközvetítését a társadalom minden rétege kihasználja. A mai multimediális** környezetben és a rendelkezésünkre álló tudás birtokában egyszerűen létrehozhatók és közzétehetők multimediális szövegek, képek, videók, animációk.

Nyelvi tájképnek tekintem tehát Shohamy és Waksman (2009: 313–331) definíciója szerint az internetes portálokat is, s vizsgálom azokat a Burgenland tartományhoz köthető felületeket, amelyeken megjelenik a magyar nyelven is az információ.

Nem törekszem a teljességre, a 16 éves burgenlandi kutatói tapasztalatomra támaszkodom. Az internetes portálok felületeit, az ott található nyelvi elemeket és megnyilvánulásokat a következő tényezőkhöz és az olvasók szemszögéből: 1) hatalmi viszonyok, 2) kommunikatív célok 3) önkifejezés, 4) kollektív identitás kifejezése (Ben-Rafael és Mtsai. (2010). Korábban már felhívtam a figyelmet arra, hogy az

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

etnolingvisztikai vitalitás nem függ mindig szorosan össze egy nyelv vizuális jelenlétével, mert vannak olyan csoportok, amelyek erre nem tartanak igényt (Barni – Bagna 2010), s az is előfordulhat, hogy azért találunk nyelvi tájképeket egy bizonyos kisebbség nyelvén, mert azt a törvény előírja (Lou 2010, idézi Laihonon 2012: 28). Az internetes portálok elemzésekor támaszkodom a III. fejezetben ismertetett szociolingvisztikai kontextusra, mert úgy vélem, hogy mindig az adott terep, jelen esetben Ausztria, szűkebben Burgenland társadalmi és politikai összefüggéseit és törésvonalait kell megismerni elsőként, s ehhez viszonyítani az értelmezési kereteket, és elemezni a nyelvi tájképek használatát az ismert módszerek alkalmazásával (vö. Scollon – Scollon 2003: 124).

4.1. Hivatalos portálok

Az ORF Burgenland Népcsoport Szerkesztősége 2000 óta működik, és azóta szolgáltat három kisebbségi nyelven – magyarul, szlovénül és horvátul – híreket. Az közszolgálati műsorszolgáltatási törvény (BGBI. I. Nr. 83/2001 5§. 1.)¹⁷⁵ értelmében az ORF 2001. évtől köteles *“minden népcsoporttanáccsal rendelkező kisebbség számára”* – azaz mind a hat őshonos népcsoport nyelvén – *„méltányos”* (angemessene Anteile) mennyiségű műsort sugározni (vö. Csiszár 2007: 68–69). A méltányos műsorszolgáltatás elve konzekvensen szinkronban van az ország kisebbségpolitikájának koncepciójával, ami szerint csak a minimumot kell biztosítani a kisebbségek számára.

¹⁷⁵ 83. Bundesgesetz, mit dem das Bundesgesetz über die Aufgaben und die Einrichtung des Österreichischen Rundfunks (Rundfunkgesetz – RFG) und das Arbeitsverfassungsgesetz 1974 geändert werden.

Fernsehen	TVthek	Radio	Debatte	Österreich	Wetter	IPTV	Sport	News	ORF.at im Überblick
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 30%;"> <p>SLOVENCÍ</p> <p>Vesti iz življenja slovenske narodne skupnosti</p> <p>Glavna vest Slovenski gledališki praznik</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Nadaljnja izbira ▶ Meldungen auf Deutsch </div> <div style="width: 30%;"> <p>HRVATI</p> <p>Aktualne informacije i ponude u internetu na hrvatskom jeziku</p> <p>Top vist Blagoslovljene orgulov u Celindofu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Veća ponuda ▶ Meldungen auf Deutsch </div> <div style="width: 30%;"> <p>MAGYAROK</p> <p>Aktuális információk és internetes kínálat magyar nyelven</p> <p>Fő híreink Betlehem csillaga a Nemzeti Könyvtárban</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ További kínálatunk ▶ Meldungen auf Deutsch </div> </div>									
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 30%;"> <p>ČEŠI</p> <p>Český život od vzdělávání až po umení a literaturu</p> <p>Hlavní zpráva Pražské vánoční trhy jsou v TOP 10 světa</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Další nabídka ▶ Meldungen auf Deutsch </div> <div style="width: 30%;"> <p>SLOVÁCI</p> <p>Správy o Slovákoch a udalostiach týkajúci sa ich jazyka a kultúry</p> <p>Hlavná správa České Ozvěny Slovenské Ozvěny 11. decembra 2016 o 13:05 ORF2 Wien</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ďalšia ponuka ▶ Meldungen auf Deutsch </div> <div style="width: 30%;"> <p>ROMA</p> <p>Nevipe pedar o Roma ando europitiko khetanipe historija & identiteta</p> <p>Top mejdinipe Servus Szia Zdravo Del tuha 11. Dezember 13:05 ORF 2 Burgenland</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Weitere Web-Angebote ▶ Aktujeli Romani </div> </div>									

63. ábra. Az ORF Burgenland Népcsoport Szerkesztőségének portálja¹⁷⁶

Változás 2009-ben történt, amikor takarékoságra hivatkozva a népcsoportok szerkesztőségeit összevonták burgenlandi, kismartoni központtal, s egyedül a szlovén szerkesztőség maradt Karintiában. Ezt követően az internetes felületen mind a hat kisebbségi nyelven olvashatunk híreket. A kisebbségi nyelvű műsoridő nem változott, sőt az összevonás óta a burgenlandi magyarság műsoridejének rovására jelennek meg a bécsi magyarsággal kapcsolatos hírek is. Sajnos ebben a kérdésben a magyar népcsoportok vezetőivel folytatott tárgyalások nem voltak sikeresek (a médiáról részletesebben a III. fejezetben írtam).

Az ORF vezetősége a fentiek ellenére nagyon fontosnak tartja a népcsoport nyelvű műsorszolgáltatást, és büszke az ORF nyelvi sokszínűségére, ahogy 2014-ben a „*Dobar dan Hrvati*” című horvát nyelvű műsor 25 éves jubileumi ünnepségén¹⁷⁷ ez elhangzott:

¹⁷⁶ <http://volksgruppen.orf.at/> (2016.03.02.)

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

„Közszolgálati feladatunk nagyon fontos része (és azon túl is) a népcsoportok anyanyelvén műsorokat készíteni. Ezt bizonyítjuk vasárnaponként a 'Dobar dan Hrvati' című közkedvelt műsorral, és ezáltal a többnyelvűség és a kulturális sokszínűség megőrzését is biztosítjuk Burgenlandban.”

Nikolaus Berlakovich néppárti politikus, az ÖVP népcsoportfelelőse az alábbi nyilatkozatot tette, s erről az ORF Burgenland internetes portál is beszámolt: „...sajtótámogatást is kért a népcsoportoknak, mivel szerinte a burgenlandi Hrvatske Novine valamint a karintiai Novice számára létfontosságú a források előteremtése. Berlakovich a média szerepére is rávilágított: mint elmondta a népcsoportműsorok léte az iskola mellett a második alapfeltétele egy élő népcsoportkultúrának. Berlakovich beszédében felhívta a figyelmet arra is, hogy az Európai Bizottság kutatásai alapján, a népcsoportok 80 százalékát a kihalás veszélye fenyegeti. „Ezért aztán nem elég, ha a népcsoportok helyzete nem változik, több kell, a népcsoportok helyzetén javítanunk kell. “ – fejezte be Berlakovich. ”¹⁷⁸

Az Osztrák Népcsoport Központ kezdeményezésére a népcsoporttanácsok vezetői találkoztak a népcsoportok parlamenti szóvivőivel a Parlamentben. A megbeszélés célja a magániskolák állami támogatásának előterjesztése és törvénybe iktatása, valamint a kisebbségi nyomtatott sajtó támogatása volt.¹⁷⁹

¹⁷⁷ ORF-Landesdirektor Karlheinz Papst: "Ein ganz wichtiger Teil unseres öffentlich-rechtlichen Auftrags und darüber hinaus ist es, Programm in den Muttersprachen der Volksgruppen anzubieten. Das beweisen wir Sonntag für Sonntag mit der beliebten Sendung 'Dobar dan Hrvati' und tragen damit der Mehrsprachigkeit und Wahrung der kulturellen Vielfalt des Burgenlandes Rechnung. Ich gratuliere zum Jubiläum und danke den Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern für ihre Arbeit." http://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20140515_OTS0104/orf-burgenland-25-jahr-jubilaem-von-dobar-dan-hrvati-gefeiert (2016.03.02.)

¹⁷⁸ <http://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2810723/>

¹⁷⁹ <http://volksgruppen.orf.at/magyarok/stories/2807473/>

Alle Volksgruppen

Népcsoportok: új előterjesztések

Az elmúlt héten az Osztrák Népcsoport Központ kezdeményezésére találkoztak az ausztriai népcsoportok egyes képviselői a népcsoportok parlamenti szövívőivel (Neos, Zöldek), a Parlamentben. A tárgyalás fő célja, az oktatási rendszerben a magániskolák állami támogatásának előterjesztése, törvénybe iktatása valamint a kisebbségi nyomtatott sajtó támogatása.

A megbeszélésen a Magyar Népcsoporttanács elnöke Zsótér Írisz is jelen volt.

Támogatás a magániskoláknak

A tárgyalásoknak két fontos pontja van. Az egyiket a Neos párt parlamenti képviselője Angelika Mlinar terjesztette elő, miszerint a magániskolák támogatási rendszerét meg kellene változtatni, hogy ugyanannyi támogatást kaphassanak egy diák után a privát oktatási intézmények, mint a közoktatási iskolák. Ez a határozat a magyar népcsoportnak a helyzetén is sokat változtatna, hiszen így már óvodai foglalkozásokat követően az iskolában is realizálni lehetne a két tannyelvű oktatást.

Nyomtatott sajtó az autoktón népcsoportoknak

A megbeszéléseknek a másik pontja a nyomtatott sajtó támogatása, melynek alapján az ausztriai autoktón népcsoportok anyagi támogatás kaphatnának, és így a kisebbségek is meg tudnák valósítani például egy heti újság finanszírozását.

64. ábra. Az ORF Burgenland magyar nyelvű felülete

Ben-Rafael és szerzőtársaira hivatkozva (2010), az általuk felsorakoztatott motivációs tényezőket az ORF esetében is megvizsgálom (1. hatalmi viszonyok, 2. kommunikatív célok 3. önkifejezés, 4. kollektív identitás kifejezése).

Az internetes felületen megjelentetett kisebbségi nyelvű hírközléssel a közszolgálati médiának, azaz az ORF-nek az a célja, hogy eleget tegyen törvényes kötelezettségének (vö. Ben-Rafael 2010). A magyar nyelvű felületen évről évre nagyobb mennyiségben, napi rendszerességgel jelennek meg magyarországi, Kárpát-medencei és lokális hírek magyarul, tehát körülbelül fele-fele arányban belföldi és külföldi híryananyagok. Elmondhatjuk, hogy a kisebbségi médiumok közül (rádió, televízió) az internetes felületeken a legszerteágazóbb és a legterjedelmesebb a népcsoport nyelvű megjelenés.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Az oldalt a szerkesztőség magyar anyanyelvű munkatársai írják, a jelenlegi alkalmazottak mindegyike Magyarországon született, de egy-két évtizede már Ausztriában él, s felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A felület ennek ellenére sajnálatos módon jelentős számban tartalmaz helyesírási hibákat. Valószínűsíthetjük, hogy nincs lektora a híroldalnak, aki a hibákat kiszűrné. Összességében tehát a fent említett négy tényező mindegyike teljesül.

4.2 Civil szervezetek

Az internet alkalmas a magyarság egészét összekötő hálózatok kiépítésére, a magyar kultúra közvetítésére. Az így kialakuló személyes kapcsolatoknak további nyelvfenntartó és kapcsolatépítő szerepük lehet. A legrégebbi Burgenlandi Magyar Kultúregyesületnek (BUKV) és a Magyar Média és Információs Központnak (UMIZ)¹⁸⁰ van a leginformatívabb honlapja, s a német mellett magyar oldala is, amelynek tartalma évről évre bővül. Az információk kétnyelvű közlésének itt a kommunikatív funkción túl önazonosító és identitást kifejező szerepe is van: ezek a civilszervezetek a magyar nyelvű kultúra ápolását, őrzését (BUKV, UMIZ), s a magyar népcsoport érdekérvényesítését (BUKV) tűzték ki célul.

4.2.1 A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapja

A BUKV nyitóoldala (63. ábra), a tornácós ház az örvidéki építkezési hagyomány egyik jellegzetes háztípusa, amivel például a reformátusok által lakott alszegben még ma is találkozunk. Így maga a kép nagyon jó választás, akárcsak a fejlécben futó burgenlandi települések címere; a lokalitás és a közös kultúrkinccs örvidéki szimbólumai.

¹⁸⁰ <http://www.umiz.at/>

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

65. ábra. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapjának nyitóoldala.¹⁸¹

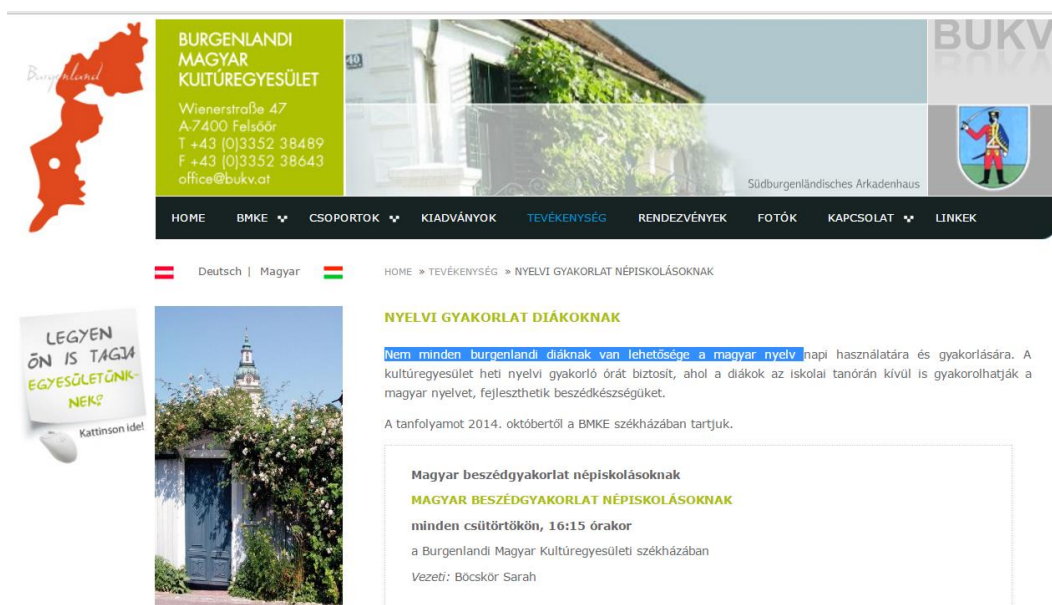
66. ábra. Az egyesületet jelző kétnyelvű tábla az épület falán.¹⁸²

A honlapon bemutatkozik az egyesület, és olvashatjuk célkitűzéseit: „*A burgenlandi magyarok jogainak megóvása; a magyar nyelv és kulturális örökség fenntartása és ápolása, ezen belül hagyományőrző művészeti együttesek támogatása; társasági összejövetelek, előadások, kirándulások szervezése; közlöny kiadása, valamint könyvtár létrehozása, gyermektáboroztatás mint nyelvtanulási lehetőség biztosítása; a magyar nyelv és kultúra ápolását célzó tanfolyamok szervezése; a magyar nyelv iskolai oktatásának segítése; tudományos és művészeti értékek feltárása és újak létrejöttének segítése; más hasonló célkitűzésű egyesületekkel való együttműködés, kapcsolatok kialakítása és elmélyítése; irodalmi művek, könyvek és folyóiratok kiadása és terjesztése.*” Hasonlóan olvasható a honlapon az örvidéki magyarság története. Az egyesülethez tartozó csoportok is bemutatkoznak az oldalon (*Virgonc Néptáncsoport, Óriszigeti Magyar Néptáncgyűttes, Színjátszókör, Énekkör, Órségi Fantázia zenei együttes*), amelyek mindegyike a fiatalabb korosztályt vonta be, és ösztönözte a magyar nyelv használatára.

¹⁸¹ <http://www.buky.at/>

¹⁸² Az egyesület székhelye: Felsőőr, Wienerstraße 47. (Saját készítésű fotó)

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

67. ábra. A BUKV honlapjának képernyőmása

Az egyesület magyar nyelvű kiadványai több évtizede jelennek már meg magyarul, német összefoglalóval vagy két nyelven. Céljuk a lokalitás erősítése, a helyi hírek, események terjesztése a magyar népcsoport köreiből. Szolgáltatásai között megtalálható a zeneovi, a játékos gyermekóra,¹⁸³ nyelvi gyakorlat, nyelvtábor, nyelvtanfolyam felnőtteknek; amelyből szintén az a törekvés látszik, hogy a gyerekek, a fiatalabb generáció nyelvi nevelésének ösztönzésére fektetnek nagy hangsúlyt. Ezek a heti egy órás alkalmak a nyelv és kultúra iránti érdeklődés felkeltésére elegendők.

68. ábra. A gyerekeknek tartott magyar nyelvű foglalkozások segédanyaga (BUKV)¹⁸⁴

¹⁸³ 2015-ben 18 gyermek látogatta az órákat összesen nyolc környékbeli településről.

¹⁸⁴ Készítette: Dowas Katalin

4.2.2 A Magyar Média és Információs Központ (UMIZ) honlapja

Az **UMIZ honlapja** (67. ábra) egy sokkal dinamikusabb, modernebb szerkezetű honlap, amelynek már nyitóoldala is mutatja a szervezet céljának sokszínűségét: minden információ magyarul és németül is megjelenik tükörfordításban. Az egyesület tevékenysége a magyar nyelv és kultúra ápolásában, terjesztésében és dokumentálásában teljesebb ki.

69. ábra. Az UMIZ honlapjának nyitóoldala

A honlapon olvasható megfogalmazásban: „Intézetünk alapvető szándéka, hogy megőrizze a nyelv, kultúra és a burgenlandi őslakos magyar nyelvű kisebbség identitását. A cél a magyar kisebbség jellemzőinek megőrzése egy globalizált és multikulturális világban.”¹⁸⁵

A burgenlandi magyarság legautentikusabb internetes felülete, amely nyelvhasználatában is a helyi szófordulatokat tükrözi, hiszen a felület gazdája és a

¹⁸⁵ <http://www3.umiz.at/hu/index.php/ueberuns/dasumiz/aufgabengebiete> (2016.09.01.)

híryanagok szerzői az autochton népcsoport tagjai, akik itt születtek és szocializálódtak. A portálon szerteágazó dokumentációval és információkkal találkozunk a magyar népcsoport összefüggésében. Hasznos adatbázisokban tudunk böngészni (örvidéki iskolák, települések, könyvtári katalógus, szótárak), s az örvidéki magyarsággal kapcsolatos publikációkat is olvashatunk. Társadalmi munkában összegyűjtötték a településen a családoknál még megtalálható régi fotókat, amelyeket digitalizált formában tettek közzé a honlapon. A több ezer képből álló adatbázis a falu közel százéves múltját mutatja be. Érdeemes lenne a többi településen is hasonló gyűjtőmunkát végezni.

4.2.3 Színjátszó egyesületek

Az örvidéki magyarság körében nagy múltú hagyományokkal rendelkezik a közösségi színjátszás, amelynek Felsőőrben¹⁸⁶ és Alsóőrben van több évtizedes múltja.

Az Alsóóri Magyar Színjátszó Egyesület (1982-ben alakult) rendelkezik ugyan honlappal, de a magyar menüsor mögött német szövegű a tájékoztatás. A szinte évi rendszerességgel előadott népszínművek betanulása mögött rengeteg munka van. Az előadások beépültek a közösség éves programstruktúrájába, ilyenkor a falu apraja-nagyja jelen van, s ezek az előadások a szomszédos falvak lakót is vonzzák, ilyenkor van átjárás a magyar falvak lakosai között. A plakátokon az egyesület neve szerepel magyarul és németül, s a község címere után az alapvető információkat találjuk.

¹⁸⁶ Ezek közül a legrégebbi egyesület, a Felsőóri Református Ifjúsági Olvasókör 1889-ben alakult. A keretein belül működő magyar ajkú amatőr színjátszókör 1923 óta ad elő magyar népszínműveket (2016-ban Beöthy László: Béni bácsi című komédiáját), önálló honlappal nem rendelkezik.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Magyarischer
Theaterverein
Untertuart

Alsóöri Magyar
Színjátszó
Egyesület

Az Alsóöri Színjátszó Egyesület színi előadást rendez
a község kocsmá disztermében

2005 November 18-án pénteken 20⁰⁰ órakor
2005 November 19-én szombaton 20⁰⁰ órakor
2005 November 20-án vasárnap 15⁰⁰ és 18⁰⁰ órakor

Színre kerül:
“AZ ÖZVEGY KARNYÓNÉ S KÉT SZELEBURDIAK”
Vígjáték 2 felvonásban Irta: Csokonai Vitéz Mihály

Személyek:

Karnyó, kereskedő.....Moor Siegfried	Kuruzs, csodadoktor, tenyérjós, stb...Kelemen Ernst
Karnyóné, felesége.....Seper Simone	Boris, Karnyóné szolgálója.....Szabo Bianca
Samu, fiuk.....Farkas René	Falusi asszony.....Seper Iris
Lázár, boltossegéd.....Nemeth Johann	Tündér.....Liszt Eveline
Tiptopp.....Szelezcki Robert	Fiú Tündér.....Nemeth Harald
Lipitlotty, szeleburdiak....Major Zsolt	

Rendezők: Major Zsolt, Szabo Ferdinand

Díszletek: Seper Andreas, Seper Ernst	Sügó: Seper Irene
Gratzl Franz	Maszk: Szabo Sylvia, Gratzl Maria
Színpadterv: Szabo Sylvia	

Belépődíj: € 5.-

Jegyek az alsóöri “Raiffeisen-takarékban”, Tel. 03352/38114, Kelemen Ernőnél kaphatók

Szeretettel várjuk kedves vendégeinket! www.umiz.at

70. ábra. Alsóöri Színjátszó Egyesület 1995-ben előadott népszínművének plakátja¹⁸⁷

Noha húsz fölött van Burgenlandban a kisebb-nagyobb magyar szervezet száma, a többi gyakorlatilag nem működtet honlapot. Ennek oka, hogy kis közösségekről van szó, amelyeknek programjait saját örömeikre szervezik társadalmi munkában, s célja a lokalitás és az összetartozás erősítése.

4.3 Turizmus és gazdaság: nyelvi sokszínűség

Nyelv és gazdaság napjaink Európájában egymással szorosan összefügg. Nyugat-Európában és az amerikai kontinensen számos vizsgálat készült ebben a

¹⁸⁷ <http://www.umiz.at/de/datenbanken/dhf/Vereine/Theaterverein/Ozvegy%20Karnyone%20-%20es%20a%20ket%20szeleburdiak/index.html#Einladung.jpg>

témakörben még a '90-es években, s ennek eredményei szervesen beépültek az adott országok gazdaság- és nyelvpolitikájába.

Minden erős ország tudatos nyelvpolitikát folytat, például Kanada nyelvpolitikája tulajdonképpen sikeres gazdaságpolitikával társult: úgy sikerült megtartani a bennszülött kisebbségi nyelveket és a nyelvterületen kívüli francia közösségek nyelvét, hogy gazdaságilag hasznossá tették, és ezáltal megerősítették nyelvükben, kultúrájukban és identitásukban ezeket a csoportokat (vö. Da Silva és Heller 1999, Grin 2005 stb.).

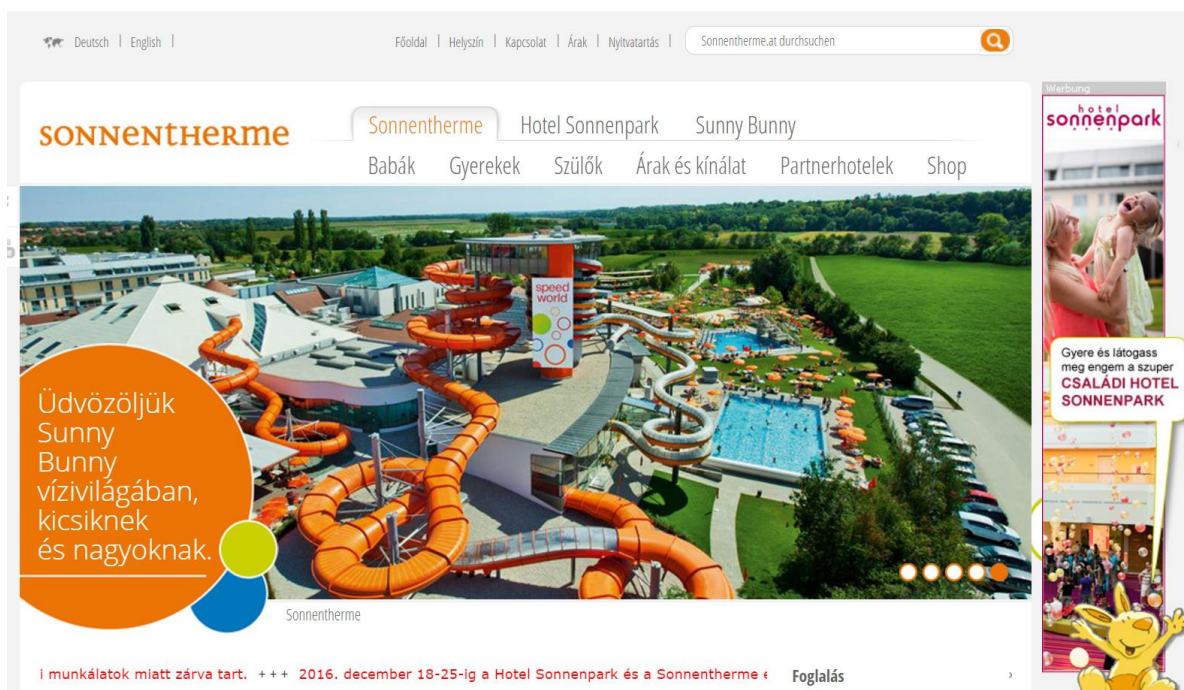
A nyelv és gazdaság összefüggése a nyelvcseré egyik mozgatórugója lehet, vagy épp fordítva: a nyelvmegtartás egyik fontos tényezője is (vö. Susan Gal 1977). A gazdaság élénkítésével emelkedik a magyar nyelv presztízse, szívesen tanulja a szórványban élő, de a többségi nemzethez tartozó is. Újvidéken mondta egy beszélgetés alkalmával az egyik civil szervezet vezetője 2009-ben: „Akkor jó magyarnak lenni, ha Magyarország gazdasága erős.”

A fentiek összefüggésében arra vonatkozóan hozok példákat, hogyan és milyen mértékben hatott a turizmus és a gazdaság a nyelvi tájképek számának növekedésére.

A vasfüggöny utáni időszakban teljesen természetes módon intenzívebbé vált a két ország közötti kapcsolat: a rokonok találkozásait nem korlátozták, s beindult a bevásárló turizmus is, amelynek negatív nyelvi tájképe is volt.¹⁸⁸ Mindenesetre a magyar fizetőképes vendégekre számított a burgenlandi gazdaság, mert az 1992-ben megnyílt locsmándi termálfürdőben (Sonnentherme Lutzmannsburg) évről évre nőtt a magyar feliratok száma, majd megjelentek a többnyelvű prospektusok, és a honlapon a német és angol mellett a magyar nyelvű felület is, amely egyértelműen utal a magyarországi vendégek egyre növekvő számára. Napjainkban a fürdőnek szinte minden felirata magyar–német kétnyelvű, s az alkalmazottak között is szép számban akadnak két vagy három nyelvet beszélők.

¹⁸⁸ A „*Magyar ne lopj!*” felirat.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

71. ábra. A locsmándi fürdő magyar nyelvű honlapjának nyitóoldala

72. ábra. Figyelmeztető tábla a locsmándi fürdő csúszdájánál

Öffnungszeiten Sauna:	
Montag - Donnerstag:	10.30 - 22.00 Uhr
Freitag - Samstag:	10.30 - 23.00 Uhr
Sonntag:	10.30 - 21.00 Uhr

Szaunavilág nyitvatartási idő:	
Hétfőtől csütörtökig:	10.30-22.00 óráig
Pénteken és szombaton:	10.30-23.00 óráig
Vasárnap:	10.30-21.00 óráig

73. ábra. A fürdő nyitva tartási idejének kétnyelvű táblája¹⁸⁹

¹⁸⁹ Saját készítésű fotók.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

Hasonlóan a turizmusnak köszönhető az Esterházy-kastély honlapjának többnyelvűsége. A honlapon a német mellett magyar, szlovák, angol, orosz, japán és kínai nyelven olvashatók az információk. 1992-ben Esterházy Melinda döntött egy magánalapítvány létrehozásáról, amelynek célja a hercegi család kulturális örökségének ápolása a kismartoni (Eisenstadt) Esterházy-kastélyban, a szentmargitbányai (Sankt Margarethen) római kőfejtőben, a fraknói (Forchtenau) várban és a lakompaki (Lackenbach) Esterházy-kastélyban.¹⁹⁰ Az alapítványokat gazdasági alapon működtetik. A kismartoni kastélyban a kiállítások feliratai háromnyelvűek (magyar, német, angol), s alkalmazottak között is találunk magyar ajkú dolgozókat. A többnyelvűség mögött, a gazdasági megfontolásokon túl személyes okok is húzódnak: Esterházy Melinda hercegné magyar származása. Így a kommunikatív tényezőknél túl az önazonosítás és az identitás megjelenítése is tudatos (vö. Ben-Rafael 2010).

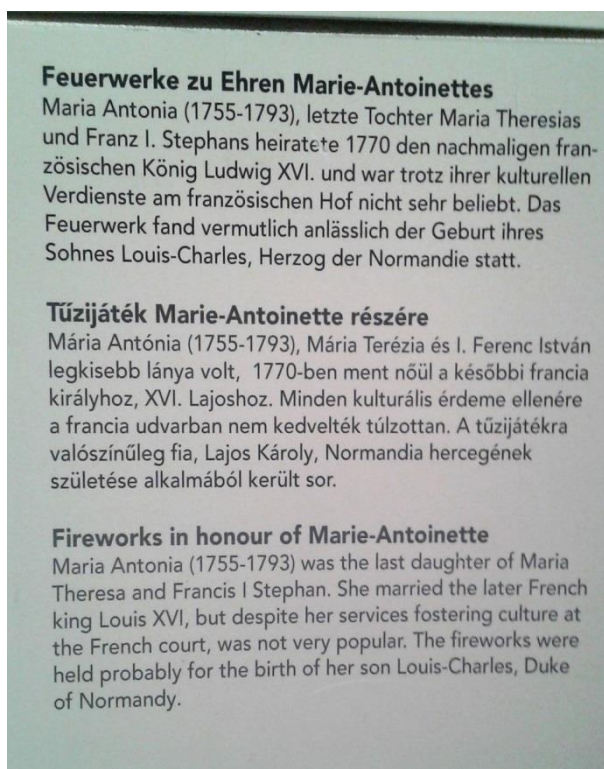

The screenshot shows the website for Esterházy, featuring a navigation menu with categories like 'Esterházy-kastély', 'Fraknó vára', 'Lackenbachi kastély', 'Szentmargitbányai kőfejtő', and 'Esterházy Borok'. The main content area is titled 'Esterházy-kastély' and highlights an exhibition: 'Kiállítások nyitva tartása' (Exhibitions open). The exhibition dates are '2016. november 1 – 2016. december 30.' and the hours are 'péntek - vasárnap valamint ünnepnapon 10.00 - 17.00 óra között'. The exhibition title is 'Belépődíj és tárlatvezetési időpontok'. The page also includes social media sharing options (G+, Tweet, Save, Facebook, Print) and a search bar at the top right.

74. ábra. Az Esterházy-kastély magyar nyelvű nyitóoldala

¹⁹⁰ <https://esterhazy.at/hu/melinda/3869442/Hogyan-fog-alakulni-az-alapitvanyok-es-az-Esterhazyvallalatsoport>

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

75. ábra. A kismartoni Esterházy-kastély 3 nyelvű tájékoztató táblája

76. ábra. Esterházy-kastély többnyelvű felirata

Több Európai Unió projekt valósult meg a térségben, amelyek a többnyelvűséget, a régiós összefogást támogatják. Ezek egyike a 2012-ben megnyílt, Rohonchoz tartozó

77. ábra. A Lombkorona sétány német nyelvű táblája¹⁹¹

¹⁹¹ Saját készítésű fotók.

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

lombkorona sétány (Waldwipfelweg). A Naturpark honlapja¹⁹² német nyelvű, ugyanakkor az Európai Unió támogatásával megvalósult ösvény táblái magyar és német nyelven tárják elénk a tudnivalókat a természeti értékekről.

Spechte und Nachmieter von Spechthöhlen
Harkályok és a harkályodvak utóberlői

Spechte sind eine sehr wertvolle Gruppe von Waldvögeln, die durch ihre Lebensweise als Leitarten und Indikatoren für alte, totholz- und strukturreiche, naturnahe Wälder (z.B. Weißrückenpecht) aber auch für extensiv genutzte Wälder und Streuobstflächen (z.B. Grünspecht) dienen können. Einige Spechtarten sind heute aufgrund von Lebensraumverlust stark gefährdet (z.B. Grauspecht, Mittelspecht, Weißrückenpecht).

A harkályok az erdei madarak nagyon értékes csoportját képezik, amelyek életmódjuk következtében jó fajai is indikátorai lehetnek az öreg, klipzártult fokban és struktúrában gazdag természetes erdőknek (pl. a fehérhátú fakopáncs), és a kultúrás hátszálutú réteknek és szőlőnyomocszakásoknak is (pl. zöld kúta). Néhány harkályfaj ma az élettervesztés következtében erősen veszélyeztetett (pl. káposzta kúta, közep fakopáncs, fehérhátú fakopáncs).

Erdspechte / A tájat járó harkályok

Grünspecht: Ismerkedj a lombkorona és a földközvetlen rétegek között. A harkályok az erdei madarak nagyon értékes csoportját képezik, amelyek életmódjuk következtében jó fajai is indikátorai lehetnek az öreg, klipzártult fokban és struktúrában gazdag természetes erdőknek (pl. a fehérhátú fakopáncs), és a kultúrás hátszálutú réteknek és szőlőnyomocszakásoknak is (pl. zöld kúta). Néhány harkályfaj ma az élettervesztés következtében erősen veszélyeztetett (pl. káposzta kúta, közep fakopáncs, fehérhátú fakopáncs).

Hackspechte / Véső harkályok

Schwarzspecht: Ismerkedj a fák és a földközvetlen rétegek között. A harkályok az erdei madarak nagyon értékes csoportját képezik, amelyek életmódjuk következtében jó fajai is indikátorai lehetnek az öreg, klipzártult fokban és struktúrában gazdag természetes erdőknek (pl. a fehérhátú fakopáncs), és a kultúrás hátszálutú réteknek és szőlőnyomocszakásoknak is (pl. zöld kúta). Néhány harkályfaj ma az élettervesztés következtében erősen veszélyeztetett (pl. káposzta kúta, közep fakopáncs, fehérhátú fakopáncs).

Stocherspecht / Kotró harkály

Kleinspecht: Ismerkedj a fák és a földközvetlen rétegek között. A harkályok az erdei madarak nagyon értékes csoportját képezik, amelyek életmódjuk következtében jó fajai is indikátorai lehetnek az öreg, klipzártult fokban és struktúrában gazdag természetes erdőknek (pl. a fehérhátú fakopáncs), és a kultúrás hátszálutú réteknek és szőlőnyomocszakásoknak is (pl. zöld kúta). Néhány harkályfaj ma az élettervesztés következtében erősen veszélyeztetett (pl. káposzta kúta, közep fakopáncs, fehérhátú fakopáncs).

„Nachmieter“ von Spechthöhlen / A harkályodvak utóberlői

Spechte, Haseln- und Weidenkremlen zimmern sich selbst Höhlen im Holz. Fledermauskäse wie der Große Abendsegler, Sechsenhüter (Foto: Anton Axthaus), Eidenarder (Foto: Josef Lindberger), Eichenhänschen, Eiten, Nistkäse, Dohle, Käuze wie der Weißkauz, Kibler und andere langjährlige Nistplatzbesitzer für die Jungvögel, als Schutz vor Schimmel, Wetter und Fressen, zum Überwachen und Überlegen, als Vorkamerale und Winterquartier. Auch Wildbräuen, Hummeln, Wespen und Hornissen bauen in den Spechthöhlen ihre und angrenzenden Nester.

Wusstest du, dass je höher der Altholz- und Tothholzanteil in einem Wald ist, desto mehr Spechtarten treten auf und um so höher ist ihre Dichte.
Tudatod, hogy minél nagyobb az öregfa és holtfa arány egy erdőben, annál több harkályfaj fordul elő, és annál magasabb a számuk?

- ➔ Suche Bäume mit natürlichen Höhlen (Spechtbäume, Astlöcher) und überlege, für wen sie als Wohnung dienen könnten!
- ➔ Lausche den Stimmen des Waldes und achte, ob du das Klopfen eines Spechtes hörst! Wenn ja, versuche ihn zu entdecken und beobachte ihn!
- ➔ Überlege, warum jeder Waldbesitzer alte Bäume mit natürlichen Höhlen im Wald stehen lassen sollte!
- ➔ Keresz olyan fákat, amelyekben természetes odvak vannak (harkályvájta fák, ágylyukak), és gondolkodj el, milyen állatoknak szolgálnak lakóhelyül!
- ➔ Hallgasd az erdő hangját, és figyelj, hallad-e egy harkály kopogását! Ha igen, próbáld meg felfedezni, és figyeid meg!
- ➔ Gondolkodj el, miért lenne fontos, hogy minden erdőtulajdonos otthagyja az erdőben azokat az öreg fákat, amelyekben természetes odvak vannak!

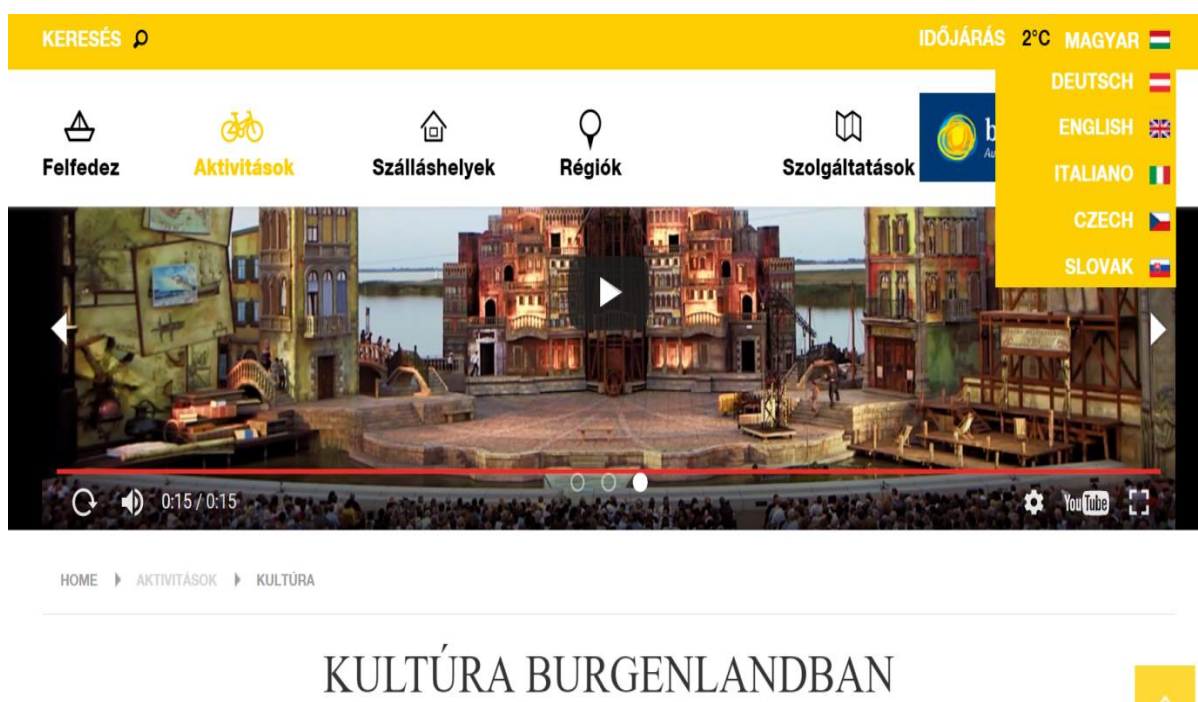
Projektförderung: Klaus Michalek Naturschutzbund Burgenland, Eisenhutstraße 13, 7000 Eisenstadt, Tel.: 0363 1066-843047, Fax: 0363 1066-82102-106, www.naturschutzbund-burgenland.at
Text: Klaus Michalek, Grafik und Druck: F.A. Neuhuber, Projektförderung: Naturschutzverein Burgenland

78. ábra. A rohongi lombkorona sétány egyik kétnyelvű tájékoztató táblája

Ezen túlmenően a parkban minden egyéb tájékoztató felirat (kijárat, bejárat, nyitva tartás stb.) német nyelvű.

A turisztikai információkban gazdag honlap a Burgenlandi Turisztika Holding Kft. által működtetett www.burgenland.info portál, amely hat nyelven – magyarul, németül, angolul, olaszul, csehül és szlovákul – közöl híreken az *Ausztria napos oldala*-ként reklámozott Burgenlandról.

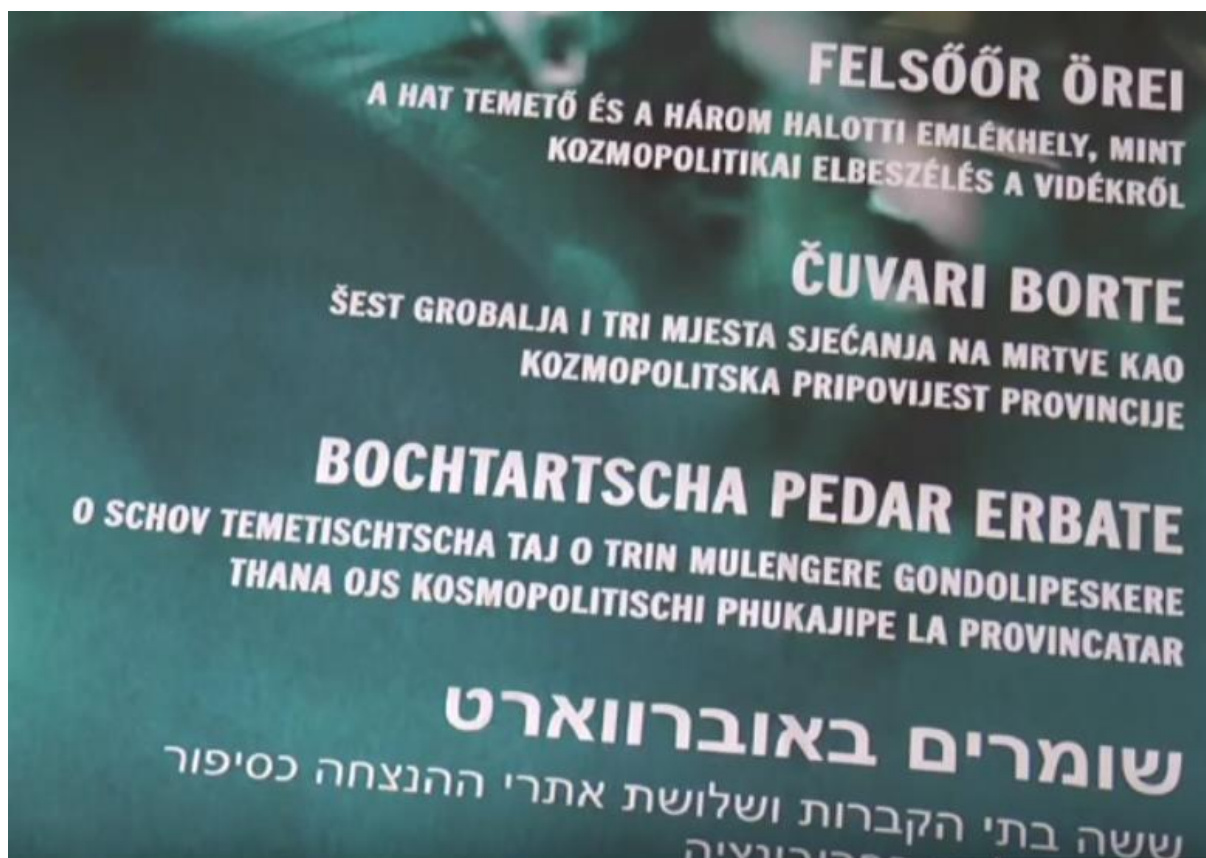
¹⁹² <http://www.baumwipfelweg-althodis.at/deutsch.html> A fotókat 2015-ben készítettem.

79. ábra. A www.burgenland.info turisztikai portál magyar nyelvű felülete

A *Felsőőr őrei* (Wächter über Oberwart)¹⁹³ című projekt hat különböző felsőőri temetőt (evangélikus, református, katolikus, izraelita, szegények temetője, szovjet hadsereg temetője) és három felsőőri emlékhelyet (az első és a második világháború emlékműve, az 1995-ös bombamerénylet roma áldozatainak emlékműve) tárt fel. A népcsoportok és felekezetek temetkezési szokásait, a viharos történelmi időszakok eseményeit hatalmas táblákon egy kiállítás keretében is bemutatták a Városi parkban 2013-ban. A projektnek internetes oldala is van, amely a tartomány nyelvi sokszínűségének, a vallási toleranciának és a népcsoportok békés egymás mellett élésének állít emléket a különböző időszakokban élő emberek élettörténeteinek keresztül magyar, német, romani és jiddis nyelven. Külön kiemelem, hogy a romani nyelvű közlés egyedi és különleges, nem találok hasonló feliratú táblákkal, projektekkal egyetlen Kárpát-medencei országban sem, noha azokban sokkal nagyobb számban élnek romák.

¹⁹³ <http://www.waechter-oberwart.at/>

80. ábra. A Felsőőr őrei című projekt plakátja

5. A névjegykártya mint nyelvi tájkép

A Shohamy – Waksman (2009: 313–331, idézi Edelman 2010: 8) szerzőpáros egy sokkal radikálisabb definíciót alkotott, s **minden lehetséges, közösségi térben végmenő diskurzust a nyelvi tájképekhez sorolt: szövegeket, képeket, tárgyakat, emberi lényeket, térben és időben történő elhelyezést.** Ők úgy gondolják, a megértést nemcsak a nyelv, hanem más eszközök is biztosíthatják. Hasonlóan felveti a névjegykártyák vizsgálatának lehetőségét Laihonen is – szintén Shohamy – Waksmanra hivatkozva – a mátyusföldi települések vizuális nyelvhasználatának kutatása kapcsán: *„elgondolkodhatunk azon, hogyan értelmezhetőek a szlovákiai magyar polgármesterek, politikusok nem ritkán egynyelvű szlovák névjegykártyái”* (2012: 27–28).

A névjegykártyák feliratainak nyelvválasztása kisebbségi létben szintén kifejezheti, hogy fontosnak tartja-e a közösség tagjaként valaki, hogy a kártyáján feltüntesse saját nyelvét, vagy „rejtőzködik” (Spolsky – Cooper 1991). Ebből kiindulva a 2001-ben alapított

V. KUTATÁSI EREDMÉNYEK: NYELVI TÁJKÉPEK BURGENLANDBAN

alsóöri Magyar Média és Információs Központ vezetőjét kértem meg, hogy az elmúlt 16 évben az irodában összegyűlt névjegykártyákat vizsgáljuk meg kvantitatív módszert alkalmazva, ugyanakkor a szemiotikai jellemzők feltárásával. A III. fejezetben bemutatott szociolingvisztikai (demográfia, történeti, kisebbségpolitikai) háttér és a társadalomban meglévő ideológiák ismeretében tulajdonképpen azt feltételeztem, hogy a többségben német egynyelvű névjegykártyákkal fogunk találkozni. A népcsoport nyelvi attitűdjét a maga történetiségében vizsgálva azt gondolom, hogy a nemzetiszocialista időszak hozott gyökeres változást, a korszakban alkalmazott megfélemlítés, a maroknyi közösség saját nyelvéhez való viszonya generációkon áthagyományozódott. Összesen 1125 névjegykártyát találtunk (N=1125). A kártyák kétharmadának magyarországi vagy Kárpát-medencei tulajdonosa volt, ezeket nem vizsgáltuk. A maradék egyharmadnyi vizsgálati anyagon találtunk osztrák címeteket (N= 375), ebből kollégám, Kelemen László segítségével kiszűrtük a magyar népcsoportához tartozókat (N=81). Az alábbi táblázatban a kártyák nyelvi eloszlását mutatom be.

a névjegykártya nyelve	száma
magyar egynyelvű	0
német egynyelvű	64
angol egynyelvű	2
magyar–német	10
magyar–angol	1
angol–német	3
magyar–német–angol– francia	1
összesen:	81

19. táblázat. Névjegykártyák csoportosítása

A csoportosításnál a következőképpen jártunk el: azokat a kártyákat, amelyeken csak nevet és címet találtunk, eleinte nem kategorizáltuk. A név magyar szokás szerint volt feltüntetve, a cím osztrák minta szerint, a település neve csak államnyelven. Ezek a kártyák magánszemélyektől származtak, azonban a név előtt álló *Magiszter* (Mag.)

osztrák szokás szerint szerepelt, s azt jelenti, hogy az illetőnek egyetemi végzettsége van. Ez alapján ezeket a névjegyeket a magyar–német kétnyelvűekhez tettük.

Angol egynyelvű kártyája két olyan személynek volt, akik nemzetközi cégnél dolgoztak, míg angol–német kétnyelvű névjegykártyával olyan személyek rendelkeztek, akik vezetőként számos külföldi céggel állnak kapcsolatban, vagy tudományos területen, nemzetközi konferenciákon vesznek részt, azaz mindenképpen nemzetközi kapcsolatokat ápolnak. Négy nyelvű kártyája egy olyan nyugalmazott tanárnak volt, aki a Vitézi Rend¹⁹⁴ tagjaként jelölte meg magát. A rend neve szerepelt magyar–német–angol–francia nyelveken, a név és titulus magyarul, a lakcím németül.

A magyar népcsoporthoz tartozó egyének/vezetők összességében német nyelvű névjegykártyákat használnak, még szimbolikusan sem jelenik meg a magyar nyelv a kártya másik oldalán. Ebből Spolsky és Cooper szerzőpárosra hivatkozva (1991) egyértelműen azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nem tartják fontosnak, hogy népcsoporthoz tartozásukat a nyelv segítségével megjelenítsék, inkább csak német nyelven azonosítják magukat.

6. Tájkép a tájképben

Befejezésül egy legújabb kezdeményezésről számolok be: az általam nyelvi tájképként értelmezett internetes felület, az ORF Burgenland magyar nyelvű híreként jelent meg az „*Ökumenikus misetáblák*” című írás, amely arról számol be, hogy ökumenikus táblákat raktak ki Felsőőrött, amelyen a település felekezeteinek miserendje és az istentiszteletek időpontja olvasható. A három felekezet – a felsőőri magyar reformátusok közössége, az osztrák evangélikusok közössége és a magyar és osztrák katolikus közösség – szakrális alkalmainak időpontja azonos betűméretben, felekezetenként más színű mezőben jelenik meg.¹⁹⁵ A tábla nyelve német, a református mezőben magyar–német kétnyelvű.

¹⁹⁴ <http://www.vitezirend.com/> (2016.10.11.)

¹⁹⁵ Felül a katolikusok kék mezőben, középen a reformátusok zöld mezőben, majd az evangélikusok lila mezőben.

Alle Volksgruppen

- ▶ Aktuális
- ▶ Rádió
- ▶ Televízió
- ▶ Rendezvények
- ▶ Meldungen
- ▶ Kapcsolat

ORF B

Ökumenikus misetáblák Felsőőrött

Felsőőr három keresztény egyházi közösséggel, egy evangélikus, egy katolikus és egy református templomközösséggel rendelkezik. Schuster-Gyenge Judith református presbiter javaslatára és Felsőőr város támogatásával most olyan ökumenikus táblák fognak megjelenni a városban, melyek a három egyházközség istentiszteleteinek időpontját hirdetik.

Schuster-Gyenge Judith javaslatára most, Felsőőr város és a Rabold und Co ügynökség támogatásával, ökumenikus táblák fognak megjelenni a városban. A táblákon a három egyházközség istentiszteleteinek ideit hirdetik egyszerre. Schuster Gyenge Judith:

Seper Peter

A fényképen: Georg Rosner polgármester, Sieglinde Pfänder evangélikus lelkész, Erich Seifner Felsőőr katolikus plébánosa, Judith Schuster-Gyenge presbiter és László Gúthy református lelkész

81. ábra. Három vallási csoport vallási alkalmainak kétnyelvű táblája Felsőőrben

A Ben-Rafael és szerzőtársai (2010) által felsorakoztatott motivációs tényezők közül – 1. hatalmi viszonyok, 2. kommunikatív célok, 3. önkifejezés, 4. kollektív identitás kifejezése – a tábla kihelyezését kezdeményező magyar népcsoport tagjait elsősorban kommunikatív célok (2) vezérelték, azaz hogy információt közöljenek ökumené jegyében (3), s ezen kívül megmutatkozott a magyar népcsoportához tartozás, az egyetlen magyar nyelvű református közösség istentiszteleti alkalmainak nyilvános térben való megjelenítésének igénye és fontossága.

VI. Összefoglalás

Az összefoglalásban a dolgozat egészét tekintem át: a disszertáció témakörét, célját és módszereit, a dolgozat felépítését és a hipotéziseket az eredmények tükrében.

A disszertációmban az ausztriai Burgenland autochton magyar népcsoportjának nyelvi helyzetével, annak főképp szociolingvisztikai szempontú bemutatásával foglalkoztam a nyelvi tájkép (linguistic landscape) vizsgálatára alapozva: egy másfél évtizedes terepgyakorlat tapasztalatait összegeztem, amelyből körülbelül három évet fordítottam a nyelvi tájkép tanulmányozására.

A fenti cél megvalósításakor abból indultam ki, hogy az egyik legkisebb Kárpát-medencei szórvány¹⁹⁶ nyelvhasználati kérdéseinek vizsgálatához szükséges egy olyan értelmezési keret, amely szerint bármely közösség nyelvi viselkedése csak az őt körülvevő szociokulturális környezet ismeretében értelmezhető (Haugen 1972).

Alapvetőnek tekintetem Spolsky (2004) azon megállapítását, hogy egy állam vagy más politikai, társadalmi egység nyelvpolitikáját akkor vizsgálhatjuk meg a legalaposabban, ha az elemzést az összetett nyelvi helyzet feltárásával kezdjük. A disszertációmban részletesen ismertetem Ausztria kisebbségpolitikai, oktatáspolitikai irányelveit, a kisebbségi jogok, az osztrák népszámlálások struktúráját és koncepcióját és a társadalomban jelen levő nyelvi ideológiákat annak érdekében, hogy a makrotársadalmi környezet ismeretében megfelelő kontextusba tudjam helyezni a burgenlandi magyarság környezetében jelen lévő nyelvi tájképek rendszerét.

A nyelvitájkép-kutatása a '90-es évektől kezdődően egyre nagyobb érdeklődést váltott ki a szociolingvisztikában (Landry – Bourhis 1997: 23–49). A nyelvi tájkép definícióját a Landry – Bourhis szerzőpáros alkotta meg (Landry – Bourhis 1997: 25), ők használták ugyanis a nyelvi tájkép terminust először a köztéren megjelenő feliratokra (kereskedelmi táblák, feliratok, helységnévtáblák, utcatáblák stb.).

Az elmúlt két évtizedben a nyelvi tájképek kutatása felgyorsult, és témájában kiszélesedett. Újabban vizsgálat tárgyává vált a sétálóutcák vagy az oktatási intézmények, templomok, metróaluljárók nyelvi tájképeinek, a temetők tábláinak vizsgálata, de hasonlóan a nyelvi tájképhez kötődő kutatási téma lett az internet vagy a névjegykártyák

¹⁹⁶ A 2011-es census alkalmával a KSH becslése szerint kb. 10 ezer magyar él Ausztriában. A Statistik Austria adatai szerint 2001-ben 6 541 magyar élt a tartományban.

nyelve is (vö. Bartha – Laihonen – Szabó 2013: 14). A disszertációban a burgenlandi nyelvi tájképek vizsgálatával és annak a társadalomban, a közösségben és az egyén életében betöltött szerepével foglalkozom. A táblák létét, vagy éppen hiányát a társadalomban lévő ideológiák összefüggésében is megvizsgálom.

A szociolingvisztikának ez az új területe izgalmas vizuális és nyelvi élményt nyújt kutatóknak és a hétköznapi szemlélődőnek egyaránt. Az egyre nagyobb és nagyobb számú terepmunkák szerte a világban pedig egyfajta digitális lenyomatát adják a vizsgált terület nyelvi helyzetének és/vagy nyelvi sokszínűségének. Megtapasztalhattuk ennek az ellenkezőjét is, amikor a különböző csoportok valamilyen okból nem tartanak igényt a vizuális megjelenésre (vö. Barni – Bagna 2010).

A kutatás terepe a hajdani Moson, Sopron, Vas vármegyék területéből létrejött Burgenland tartomány, amely Ausztria 9 szövetségi tartománya közül a legkeletibb és legfiatalabb. Terepmunkámat egyrészt a teljes tartományra kiterjesztettem, másrészt részletesebben két járásának négy települését vizsgáltam: a közép-burgenlandi felsőpulyai járásban Felsőpulyát és a dél-burgenlandi felsőóri járásban Alsóört (Unterwart), Felsőört és Óriszigetet (vö. Szoták 2005: 211).

1. A kutatás módszerei és az értekezés helye a nyelvtudomány rendszerében

Az ismert nyelvi tájképkutatások jelentős része kvantitatív módszereket alkalmazott, amely során a táblák nyelve alapján rögzítették az adatokat és állapították meg a vizsgált területek nyelvi eloszlását (pl: Backhaus 2006; Barni 2006; Ben-Rafael et al. 2006; Cenoz – Gorter 2006 stb.). Újabbán a kvalitatív módszerek (Blommaert – Maly (2014) és megközelítések vannak terjedőben.

A táblák – a nyelvhez hasonlóan – térben és időben is fejlődnek és változnak, és a szinkrón vizsgálatokon túl ez a változás lehetőséget teremt a feliratok diakrón elemzésére (pl. Csernicskó 2015, 2016; Szoták 2014). Disszertációmban – a nemzetközi szakirodalom eredményeire támaszkodva mind a szinkrón és a diakrón szemléletet, s mind pedig a kvalitatív és a kvantitatív módszert alkalmaztam annak érdekében, hogy a legösszetettebb nyelvi képet rajzolhassam meg a burgenlandi nyelvi tájkép alapján.

A nyelvi tájkép önmagukban feliratok sokasága csupán, ami csak akkor válik a tudomány hasznára, ha megfelelő kontextusban van elhelyezve, mert a táblákkal igazolni vagy cáfolni, illusztrálni és alátámasztani tudjuk egy terület, régió, állam vagy bármilyen

más egység nyelvi sokszínűségét, az ott élők identifikációját, a nyelvi jogok érvényesülését, vagy éppen egy nyelv gazdasági, politikai erejét. A tapasztalatok szerint nem elegendő egyenlő lehetőségeket/jogokat biztosítani kisebbségnek és többségnek, mert nem a lehetőségek, hanem az eredmények azonossága lehetne egy igazságos társadalom fokmérője (vö. Skutnabb-Kangas és Cummins 1988: 393, idézi Kontra 2004), és járulhatna hozzá hatékonyan egy nyelvi kisebbségi közösség fennmaradásához.

Az interdiszciplináris megközelítés egyre elterjedtebb a társadalomtudományok területén (vö. Kornai 2006: 955, Hoffmann 2014: 5). Ez a komplex látásmód szükséges a táblák szociolingvisztikai szempontú tanulmányozásához is. A vizsgálat csak így lehet hiteles, hiszen a feliratok vizsgálatakor a jogtudomány, a történettudomány, a szemiotika, a földrajz, a névtan vagy éppen a közgazdaságtan, antropológia és demográfia eszközeinek és kutatási tapasztalatainak segítségével tudunk komplex képet kialakítani és következtetéseket levonni egy közösség nyelvi helyzetéről (vö. Bartha et al 2003: 13–29, Szoták 2016: 108). A kulturális antropológia szerint (Nora 1997, Assmann 1999: 60, idézi Ilyés 2005: 59) a kollektív és kulturális emlékezéstechnikák, az emlékezés kultúrája esetében a tér játssza a főszerepet. Ebben a közös kulturális térben találjuk meg, dokumentálhatjuk és elemezhetjük a nyelvi tájképet is mint a nyelvhasználat jeleit.

2. A disszertáció felépítése

A dolgozat hat részből áll a bevezetéssel és az összefoglaló részekkel együtt, ezt követik a mellékletek, a disszertáció angol nyelvű kivonata, a bibliográfia és a disszertációhoz kapcsolódó nyelvi tájképek gyűjteménye CD-n.

3.1 Bevezetés

Az első, általános részben (**I. Bevezetés**) bemutatott témakör aktualitása, a főbb súlypontok elhelyezése, s a disszertáció keretét adó kutatási kérdések és hipotézisek ismertetése, valamint a dolgozat felépítése.

Az Osztrák Köztársaság alkotmánya szerint az ország hivatalos nyelve a német. A kormány 1955 és 1993 között összesen hat népcsoportot ismert el hivatalosan őshonos közösségként: a horvátokat, a szlovéneket, a magyarokat, a szlovákokat, a cseheket és a

romákat. Nyelvük regionálisan hivatalos a törvényben meghatározott járásokban és településeken.

Ausztriában a nyelvi sokszínűség nemcsak a tudományos előadások, viták vagy értekezések témája, hanem szinte folyamatosan jelen van a közéleti diskurzusokban (médiában, politikában) is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban is érvényesülnének, megvalósulnának a jogszabályok adta lehetőségek. A nyelvhasználatnak bizonyos aspektusai – ilyenek például a nyelvi-nyelvhasználati kérdések – elsősorban a nemzeti és nemzetközi nyelvpolitikai dokumentumokban, törvényekben és rendelkezésekben jelennek meg (Dorostkar 2014: 19).

Az Osztrák Köztársaságban a vitatott nyelvi kérdések elsősorban nem a kisebbségi nyelvek helyzetére, hanem a közelmúltban érkezett migrációs csoportokra, az "új bevándorlók"¹⁹⁷ (Ausztriában így nevezik a nem őshonos kisebbségek tagjait, a migránsokat) nyelvhasználatára vonatkoztak (Dorostkar 2014: 20). A különböző nyelvpolitikai események és a háttérükben álló nyelvi ideológiák is szerepet játszottak bizonyos intézkedések megszületésében.¹⁹⁸

3.2 A vonatkozó szakirodalom kritikai áttekintése és a disszertáció fogalmi kereteinek kijelölése

Ebben a fejezetben (II.) a disszertáció témájához kapcsolódva a nyelvi tájképek kutatásához szükséges elméleti háttérrel ismerttettem a nemzetközi kutatások és a hazai szakirodalom tükrében. Először a disszertáció vizsgálatának középpontjában álló burgenlandi autochton magyar népcsoportra vonatkozó nyelvészeti és egyéb társadalomtudományi kutatások szakirodalmát tekintettem át. Majd kijelöltem azokat a kereteket, amelyekre támaszkodtam a burgenlandi nyelvi tájképek elemzésekor. Ismerttettem a nyelvi tájkép szemantikailag egyre bővülő fogalmát, majd a nyelvitájkép-kutatás terepét és témaköreit, illetve azt a nemzetközi módszertani gyakorlatot, amelyet a munkám során is alkalmaztam. Meghatároztam, hogyan értelmezi a nemzetközi

¹⁹⁷ Ausztriában így nevezik az elmúlt évtizedekben érkező, betelepüléssel keletkezett, nem őshonos kisebbségek tagjait.

¹⁹⁸ Például: Deutsch for Zuzug: <http://www.deutschintegrationskurse.at/integrationspruefung.html> (2014.10.11.);

Rahmenstrategien für Mehrsprachigkeit: http://www.eubildungspolitik.de/querschnittsthemen_176.html;
Integrations vereinbarung: <https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/12/Seite.120500.html>

szakirodalom a nyelvi tájképeket, és miként veszi számba azokat egy-egy terepmunka során.

A nyelvi tájkép definícióját a Landry – Bourhis szerzőpárostól idéztem:

„A hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét. Egy terület nyelvi tájképének két alapvető funkciója van: információs és szimbolikus.”

Ezt követően megmutattam azt is, hogy a meghatározás milyen sokat változott, kerete hogyan bővült a kezdeti kutatások óta.

Kezdetben a táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok voltak, mint pl. Brüsszel (Tulp 1978: 261–288, Wenzel 1996: 45–74.), majd az európai népmozgások következtében egy új szegmenssel bővült a nyelvitájkép-kutatás témaköre. A belgiumi Gent bevándorló közösségeiben azt vizsgálták meg a kutatók, hogy meg tudták-e őrizni a felirataikat a migráns közösségek (Collins – Slembrouck 2004). Egyre több terepmunka témájaként bukkant fel az angol nyelv jelenlétének vizsgálata egyes városok negyedeiben (Soukup 2016).

A fejezetben ismertettem a Kárpát-medencei hasonló témájú kutatásokat is. A magyarság abban a sajátságos geopolitikai helyzetben van, hogy az anyaországon kívül a hét szomszédos államban is élnek honfitársaink tömbben vagy szórványban, de státuszukat tekintve kisebbségi léthelyzetben. Magyarország és a szomszédos országok magyar nyelvészei (a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagjai) is foglalkoztak a témával, hiszen a külhoni magyarság nyelvpolitikai helyzete, nyelvének státusza történelmi örökségünkől fakadóan konfliktusokkal terhelt. Az első és eddig egyben utolsó konferenciát – amelynek a nyelvi tájképkutatás állt a középpontjában – a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Többszempontú Kutatóközpontjának vezetője szervezte¹⁹⁹ azzal a céllal, hogy a magyar nyelvterületen bemutassa és népszerűsítse a nyelvitájkép-kutatást, amelynek egyik első terepmunkája Kárpátaljához kötődik, annak magyarlakta településeiben vizsgálták meg a feliratokat történelmi megközelítésben, s az örvidéki tapasztalatokhoz hasonlóan azt állapították meg, hogy bár a törvény engedélyezné a magyar nyelvű feliratokat, a lakosság nem használja ki

¹⁹⁹ Társszervezők voltak: a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat, MTA TTK Kisebbségkutató Intézet, Jyväskyläi Egyetem. *A konferencia címe: A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata: Kárpát-medencei kisebbségi körkép címmel* (2013. május 23.)

(Beregszászi 2005: 158–163). Cserniczkó István diakrón szemlélettel és kvalitatív módszerekkel vizsgálta a hivatalos nyelvek változásait, a nyelvek kulturális, gazdasági és politikai erejét és a nyelvi hierarchiában betöltött szerepét a történelem különböző időszakaiban (ld. Cserniczkó 2015: 80; vö. 2012; 2016: 91–105).

Takács Izabella és Vukov-Raffai Éva közigazgatási szervek, magán- és állami cégek közterületi tábláit vizsgálta Szabadkán (ld. még Vukov Raffai 2013: 178–184). Újvidéken, és (Lulić 2013: 177–199) Pozsonyban (vö. Satinska 2014: 157–167) is a Duna utca nyelvi tájképeit mérték fel fiatal kutatók.

A nyelvi tájképkutatás interdiszciplináris jellegét mutatta be Eröss Ágnes és Tátrai Patrik, akik az etnikai földrajz eszköztárával, nagyváradi hely- és utcanevek vizsgálatán keresztül igazolták azt, hogy a politikai ideológiák megerősítésében milyen szerepe van a közterületek elnevezésének.

Tódor Erika Mária a csíkszentdomokosi általános iskola nyelvi tájképeit elemezte, amelyre én is kísérletet tettem terepmunkám során (2014, 2015), míg Petteri Laihonen (2013) Csíkszentdomokos feliratait vizsgálta, s arra is felhívta a figyelmet, hogy **a Kárpát-medencei kisebbségeknek erőfeszítéseket kell tenniük azért, hogy nyelvük a térben láthatóvá váljék.**²⁰⁰

3.3 Nyelvkörnyezeti kontextus

A disszertáció *Nyelvkörnyezeti kontextus* címet viselő harmadik fejezetében bemutattam a társadalom és nyelv kapcsolatrendszerének a vizsgált népcsoport nyelvhasználatára gyakorolt hatását. Elsőként a demográfiai eredményeket, az osztrák népszámlálások rendjét, a népcsoport létszámát és annak változásait ismertettem, rámutatva a censusok mögött megbúvó rejtett ideológiákra a kisebbségpolitika összefüggésében. A demográfiai adatok lehetővé tették, hogy több aspektusból is megvizsgáljam a népesedési folyamatokat és azok hatásait a kisebbségek életére.

Az osztrák kisebbségpolitika főbb vonásai című részben (III.2.) azt vizsgáltam meg, milyen irányvonalak és ideológiák befolyásolták a politikusokat a különböző korszakokban az országban élő kisebbségi csoportok létét meghatározó döntések

²⁰⁰ <http://www.nyest.hu/hirek/taj-kepbe-kerult-nyelveszek> (2016.09.02.)

meghozatalában. A fejezetben nyomon követtem az osztrák kormány kisebbségpolitikai koncepcióját az államszerződéstől napjainkig.

Az osztrák kisebbségpolitika főbb irányvonalainak bemutatását követte a kisebbségi jogi szabályozás különböző dokumentumainak (alkotmányi, tartományi szint) feltárása, kritikai olvasata és a nemzetközi irányelvekkel való összevetése. Követtem azt az elvet, hogy a kisebbségek védelmi szintje az illető ország demokráciájának jellegét és fejlettségét tükrözi (Klopčič, Vera 1994: 105; Vratuša, Anton 1996: 95; idézi Kolláth, 2003: 191; vö. Szoták 2009: 1323). Napjainkban az osztrák állam nem az őshonos kisebbségekre figyel, sokkal inkább van tennivalója az újabb bevándorlók egyre nagyobb létszámú csoportjával.

Kisebbségi helyzetben az optimális gyakoriságú anyanyelvű műsorszolgáltatás és a kisebbségekkel kapcsolatos sajtótermékek megjelenése hozzájárul az anyanyelv és az identitás megtartásához (Szoták 2009: 1325). Ennek okán megvizsgáltam az osztrák médiatörvényt, s azt, hogy a gyakorlatban milyen mennyiségben és minőségben sugároz a közszolgálati televízió és a rádió kisebbségi műsorokat, s ezek mint tájképforrások hozzájárulnak-e a népcsoport anyanyelvének megőrzéséhez.

Vizsgáltam Burgenlandban az egyházak szerepét és helyét a magyar nyelv és kultúra megtartásában, s bemutattam röviden a kisebbségi egyházak tevékenységére vonatkozó törvényi szabályozást, kitérve a szakrális térben fellelhető nyelvi tájképek jelenlétére is. Ugyanakkor diakrón szempontú kvantitatív vizsgálatnak vettem alá az örvidéki temetők feliratait, de érdekességként bemutattam a máriacelli zarándoklatok alkalmával készült fotók feliratozásának változásait is.

Az anyanyelvű kultúra fennmaradását szolgálják a kisebbségi közösségek és szórványok által fenntartott intézményrendszerek és civil szerveződések; ilyenek a kulturális egyesületek, olvasóköri körök, kórusok, színjátszó körök, dalárdák, tánccsoportok stb. (Szoták 2005: 209–225), amelyek kisebbségi létben sokszor a formális nyelvhasználat egyedüli színtereivé válnak, s betöltik a nyelvművelő, az identitáserősítő szerepet is (Bartha 2002: 123, Zelliger 2001: 177, Szoták 2005: 209). Az örvidéki szórványközösségekben találunk 100 évnél is idősebb egyesületet és máig élő hagyományokat, így feltérképeztem a nyelvi tájképek történeti, diakrón szempontú vizsgálatának lehetőségeit (pl. egy-egy népszínmű előadásához készített plakáton). A burgenlandi autochton és a bécsi allochton magyarság egyesületi életének történeti és szociológiai szempontú összevetése megmutatja majd a két közösség normáit,

hagyományait és ideológiai aspektusait, de a rurális és az urbánus létből fakadó különbségeit is, s ezek a tényezők egyben magyarázatot adnak majd a két közösség eltérő nyelvitájkép-használatára is.

A kisebbségpolitika egyik kulcskérdése az oktatás, s egyik problémája, hogy az irányvonalait és a kisebbségi oktatás stratégiai kereteit a többségi nemzet oktatáspolitikusai határozzák meg. Ausztriában sincs ez másképp, ahol a hivatalosan elfogadott őshonos kisebbségi csoportok közül csak a Burgenlandban (magyar, horvát, roma) és a Karintiában élő népcsoportok oktatási jogait és lehetőségeit szabályozzák iskolatörvények.

A magyar nyelvű oktatás Ausztriában címet viselő részben bemutattam és feltártam a magyar oktatás kihívásait, különös tekintettel arra, hogy a jogszabályokban mennyire van jelen a kisebbségi nyelv, a kompetenciafejlesztés és a kisebbségi identitás megőrzésének szándéka. A jogszabályok elemzésének és a kisebbségi magyaroktatás múltjának, jelenének bemutatásával az volt a célom, hogy megvilágítsam a Burgenlandban – és kitekintésképpen a Bécsben – élő magyar népcsoportok oktatási lehetőségeit, s főképp azt, mennyiben szolgálja a jelenlegi forma és a gyakorlat a nyelvviasszaszorulás folyamatának lassítását, milyen jövőkép következik ebből a népcsoport fennmaradására nézve.

Az iskola mellett a legtöbb autochton és emigráns kisebbség nyelvének megőrzésében és fennmaradásában az egyházak és a vallás játssza az egyik legfontosabb szerepet (Borbély 2001: 26, Szoták 2006: 210). A III. 5. fejezetben bemutattam, hogy a jelenlegi időszakban az egyházak és a közösségek élén álló vezetők be tudják-e tölteni ezt a szerepet, s hogy szakrális térben van-e még magyar szó, magyar nyelvű mise, s melyik az a generáció, amelynek erre igénye van, és amely még megérti a magyar nyelvű liturgiát. Ezzel párhuzamosan arra is felhívtam a figyelmet, hogy milyen hatással lehet a közösségre, ha élén egy olyan vezető áll, aki küldetésének tekinti a magyar nyelv és kultúra védelmét, a hagyományok ápolását.

A nyelvi tájkép megalkotása, a nyelvi tájképhasználat és annak tanulmányozása is szorosan összefügg a magyar nyelv helyzetével, a nyelvhasználat mindennapi gyakorlatával. Ezért arra törekedtem, hogy röviden bemutassam, a nyelvviasszaszoruló helyzetben élő népcsoport esetében **milyen normák határozzák meg az egyéni és közösségi nyelvhasználatának gyakorlatát, valamint azokat a**

tényezőket, amelyek a nyelvválasztásra és a kódváltásra valamilyen hatást gyakoroltak

A kontaktushelyzetben élő burgenlandi magyarok nyelvi repertoárjának ugyanúgy részei a több évszázados archaikus, dialektális szóelemek, mint az államnyelvi kölcsönszavak. Bemutattam, hogy a kölcsönszavak milyen gyakorisággal jelennek meg a szóhasználatban, illetve milyen típusai fordulnak elő, s melyek azok a nyelvi regiszterek, amelyek hiányoznak a szókészletből.

3.4 A kutatás céljai, módszerei

A IV. fejezetben a tájképkutatás során alkalmazott módszereket ismertettem. Ezt azért tartom fontosnak, mert a különböző kutatási módszerek részletes ismertetése és feltárása lehetőséget teremt az eddigi tapasztalatok összehasonlítására és a további következtetések levonására nemzetközi szintereken is. Ugyancsak bemutattam az empirikus kutatás terepét, a kulturális tér azon részeit, amelyekben a magyar nyelv megmutatkozik.

A kutatás terepét (*survey area*) tekintve láthattuk, hogy míg a nemzetközi szintéren általában nagyvárosok negyedeiben, sétálóutcáiban vagy bevásárlóközpontokban folyt a nyelvi tájképek kutatása (Cenoz – Gorter 2006; Edelman 2010; Huebner 2006, Backhaus 2006), addig a Kárpát-medencében általában falvakban végeztek terepmunkát (Laihonen 2012, Tódor 2014, 2015; Szoták 2013, 2015a, 2016).

Rámutattam arra, hogy a nyelvi tájképek korábbi kutatása során felmerültek módszertani különbségek abban a tekintetben is, hogy mi számít nyelvi tájképnek, és ezek közül mit elemeztek és hogyan a kutatók. A feliratokat többnyire a nyelvi és szemiotikai jellemzők alapján kategorizálták a táblákon található nyelvek száma és sorrendisége, valamint a feliratok egymáshoz viszonyított tábla- és betűmérete szerint. Vizsgálták a feliratok hosszát is, hiszen többnyelvű táblák esetében például sokszor előfordul, hogy az ország hivatalos nyelvén megfogalmazott szövegnek csak a töredékét fordítják le a többi kisebbségi nyelvre, ahogy erre Ausztriában is volt példa egy európai uniós projekt kapcsán (Szoták 2013: 528). Ugyanakkor a szomszédos országokban a hasonló projekteket hirdető táblákon meg sem jelentek a régió kisebbségi nyelvei.

A nyelvi tájképek kutatásában történt egy paradigmaváltás: míg korábban az írott táblák szinkrón megközelítése, azaz egy adott időpillanatban való dokumentálása terjedt

el, addig a közelmúltban egyre többen alkalmazták a diakrón megközelítést. Hasonlóan születtek új definíciói a nyelvi tájképnek: Landry – Bourhis (1997) után alig tíz esztendővel Shohamy – Waksman szerzőpáros minden lehetséges, közösségi térben végmenő diskurzust a nyelvi tájképekhez sorolt: szövegeket, képeket, tárgyakat, emberi lényeket, térben és időben történő elhelyezést (2009: 313–331, idézi Edelman 2010: 8). Ez a definíció hasonlóan tág keretet biztosított számomra is a nyelvi tájképek tanulmányozásához és elemzéséhez, ennek tapasztalatait röviden a következő részben ismertetem.

3. Kutatási kérdések, hipotézisek és eredmények

A kutatás célja tehát a nyelvi táblák, feliratok gyűjtésével a nyelvi valóság dokumentálása volt, valamint az ezzel összefüggésben felmerült kutatási kérdések és hipotézisek megválaszolása. Ezentúl a céloom egy olyan hiánypótló munka elkészítése volt, amely a burgenlandi magyar közösség nyelvi tájképhasználatát szinkrón és diakrón szempontok szerint is bemutatja, s ezzel együtt a nyelvi táblák tanulmányozásával képet ad az örvidéki magyarlakta települések valós nyelvállapotáról.

Ebben a részben a disszertációban felállított hipotéziseket és az azokra adott válaszokat ismertetem:

Első hipotézis

Első hipotézisemben arra kerestem a választ, **milyen törvényes keretet teremtett az osztrák jogrendszer és az osztrák kisebbségpolitika az Ausztriában élő autochton és allochton népcsoportoknak anyanyelvük, kultúrájuk és identitásuk megőrzésében.** Milyen döntések és milyen ideológiák befolyásolják a kisebbségpolitikai irányelvek kijelölését az országban? Milyen **különbségeket** lehet felfedezni **a burgenlandi magyarok oktatási helyzete és kitekintésképpen a bécsi magyarok oktatási lehetőségei között?** Ezek a nyelvcsere vagy inkább a nyelvmeőrzés irányába mutatnak? (III. fejezet)

A fentiekkel összefüggésben **azt feltételeztem, hogy mivel Ausztriában a kisebbségpolitikai döntések mindig ad hoc módon születtek, s a kisebbségeket különböző időszakokban ismerték el, ez a késleltetett törvényalkotási folyamat nem**

segítette a kisebbségi nyelvek megőrzését, sokkal inkább a visszaszorulásukhoz járult hozzá. Ez hatással volt a közösség vizuális nyelvhasználatára a 20. század különböző időszakaiban, s meghatározta a nyelvi tájképek megjelenésének hagyományait.

Az első hipotézisemben megfogalmazott feltételezéseim beigazolódtak. Ezt a következő érvekkel tudom alátámasztani:

Ausztriában a hatályos törvények szerint hat őshonos népcsoport él. Az osztrákok elve – miszerint mindig csak a minimumot kell teljesíteni a kisebbségpolitikában (III.2.) – a törvényalkotási gyakorlatban is érvényesült: különböző időszakokban ismerték el hivatalosan a népcsoportokat: a burgenlandi horvátokat és a karintiai szlovéneket 1955-ben, a burgenlandi magyarokat 1976-ban, a Bécsben és környékén élő cseheket 1976-ban, az ugyanitt élő magyarokat és szlovákokat 1992-ben, míg a burgenlandi romákat 1993-ban (III.3).

Státuszuk szerint (az osztrák alkotmányban is ezt a terminológiát használják) a fent megnevezett etnikumok alkotják az ausztriai **őshonos népcsoportokat** (autochtone Volksgruppen). A kisebbségi jogok Ausztriában területi alapon érvényesülnek, így a népcsoportok **kisebbségi jogaikat csak lakóhelyükön gyakorolhatják**. Ha egy másik tartományba költöznek, akkor ezek a jogok már nem illetik meg őket. A hivatali nyelvtörvény szerint például a burgenlandi magyarok csak az általuk lakott körzetek hivatalaiban intézhetik ügyeiket magyarul is.

A kisebbségi törvények Trianon után több évtizeddel születtek csak meg, de így is közel 40 év kellett ahhoz, hogy az osztrák törvényhozás mind a hat népcsoportot elismerje őshonos kisebbségként, és megalkossa a jogszabályokat. Közben a népcsoportok száma és érdekérvényesítő képessége folyamatosan csökkent. Ráadásul Trianon után, a nemzetiszocializmus időszakában minden kisebbségi nyelv használatát tiltották. A két világháború közti időszak a megfélemlítés és a bizonytalanság korszaka volt (V. fejezet). A háború után a vasfüggöny elzárta a burgenlandiakat Magyarországtól, így a gazdasági változásoknak köszönhetően a helyiek a környező német nagyvárosokban kerestek munkát, s egyre több nyelvi szintéren már csak az államnyelvet használták. Archaikusan nyelvjárásias nyelvváltozatuk érezhetően eltért a magyarországitól, nyelvi hiányukat pedig az államnyelvből pótolták, így mindennapi kommunikációjuk során egyre több kontaktuselemet használtak.

Ennek következtében egyre többször érezték úgy, hogy ők nem beszélnek szépen, s lettek az egynyelvű szemlélet áldozatai, amikor magyarországiak negatív attitűdjével találták szemben magukat (vö. Grosjean 1982: 147; Szoták 2008a). A zárt faluközösségek felbomlásának velejárójaként – mivel kis közösségről van szó – az itt élők kezdték feladni szokásaikat és nyelvüket. Szerencsére mindenhol akadtak olyan vezetők, akik a hagyományokat újjáélesztették, és egyre több olyan programot szerveztek, amivel ápolták a helyi kultúrát. S a rendszerváltozás után számos olyan pozitív folyamat indult be, amelyet nyelvi revitalizációként is értelmezhetünk.

A törvények azonban a nyelvvisszaszorulás utolsó pillanatában érkeztek, amikor már a kisebbség nem tud, vagy nem akar élni a jogaival. Meggyőződésem, hogy egészen máshogy alakul az itt élő magyar népcsoport nyelvi helyzete, ha 1955-ben születik meg az oktatási törvény, és nem 1994-ben.

Nyelvi tájképek, feliratok minden korban keletkeztek. Nem nagy számban, de a helyi települések magyarsága bizonyos alkalmakkor fontosnak érezte, hogy felvállalja magyar eredetét (amelyre egyébként az itt élők nagyon büszkék), és ezt megmutassa a nyilvános tereken is.

Összességében mégis azt mondhatjuk el, hogy **a nyelvi tájképeknek többnyire szimbolikus jelentősége van a területen. Magánjellelű felirattal nem találkozunk** (ld. alsóóri kutatás, névjegykártyák), ami azt jelzi, hogy a népcsoport saját döntése szerint napjainkban inkább a német nyelvvel azonosul (Spolsky – Cooper 1991), s azt is bizonyítja, hogy a német nyelvi kompetenciája az erősebb.

Második hipotézis

Második hipotézisemben – a közös történelmi múlt ismeretében **azt feltételeztem, hogy a tartományban találunk olyan vizuális nyelvi elemeket, amelyek bemutatják Burgenland többnyelvűségét, a magyar nyelv és kultúra több évszázados jelenlétét. A táblák segítségével be tudjuk azonosítani az egyes történelmi korszakok nyelvhasználati szokásait és a társadalomban meglévő ideológiákat.**

A fenti hipotézisben megfogalmazott állítás beigazolódott, hiszen a táblák, feliratok formájában is megjelenő történelmi tények igazolják, hogy a magyarság a 10–11. század óta él a mai Burgenland területén. Ők voltak a nyugati határ védői. A települések templomai, a várak szobrai, magyar szentjei és az építmények feliratai a

közös múltról tanúskodnak. Több történelmi nemesi család épített itt várat a haza védelmére, ezek többsége ma is áll, és megőrizte feliratait.

A Magyar Királyságban a latin nyelv egészen 1844-ig volt hivatalos, így a kor szokásainak megfelelően a templomok belső terében vagy a nemesi kriptákon is találunk latin feliratokat. Nyelvek tekintetében tehát a táblák mutatják a politikai és egyben nyelvi változásokat is.

A régebbiek latin, a Trianon előttiak többnyire magyar, s legújabbak német vagy kétnyelvűek. **A történelem politikai változásainak hozadékaként az egyes korok ideológiai rányomták a bélyegüket a nyelvi tájképek használatára.**

A Sopron környéki népszavazás például aktív időszaka volt a különböző nyelvű táblák megjelenésének (V. fejezet), és ebben a pár hónapban erőteljesen megmutatkozott a két nemzet közötti feszültség, valamint a két nép egymásról alkotott véleménye is. Ennek egyik példája az a karikatúra, amelyen a soproniakat ketrecbe zárt szerencsétleneknek ábrázolták. A plakátokon Ausztria mint biztonságos, békés jövőt biztosító ország jelenik meg, szemben Magyarországgal, ahol katonai terror uralkodik. Míg az osztrákok csak német nyelvű feliratokat használtak, addig a magyarok három nyelven készítettek propagandaanyagokat.

Az ezt követő évtizedekben, a nemzetiszocializmus megfélemlítő időszakában a magyar nyelvű tájképek hiányáról tudunk leginkább beszámolni, hiszen a nácik minden más nyelvet megtiltottak a németen kívül. Az alsóöri katolikusok csoportja például minden évben elzarándokolt Máriacellbe, és minden alkalommal készítettek csoportképet is, amelynek alján évről-évre szerepelt az évszám és a falu neve, amely ebben az időszakban *Unterwart* lett. A több évtizedes tiltás után az 1955-ös Államszerződés sem hozta el a magyar közösség számára a változást, mert nem fogadták még ekkor el népcsoportként. A második világháború után ennek ellenére keletkeztek kétnyelvű feliratok, amely már kifejezi a magyar kisebbség de facto megváltozott státuszát.

Harmadik hipotézis

Feltételezésem szerint a nyelv visszaszorulásának mai fázisában a burgenlandi magyar közösség már nem képes kihasználni a számára biztosított kisebbségi jogokat, vagy élni a hivatali nyelvtörvényben deklarált lehetőségekkel, de az állam

sem gondoskodik megfelelő mértékben a jogszabályok gyakorlati megvalósításáról (III. fejezet).

Feltételeztem azt is, hogy az örvidéki magyarság alacsony etnolingvisztikai vitalitása és a nyelvi tájképek használata között van összefüggés, éppen ezért magánjellegű feliratokkal nem fogunk találkozni. Hipotézisem szerint a közelmúltban keletkezett nyelvi tájképek létrehozása vagy kezdeményezése nem a közösséghez köthető.

Ezen kívül találunk olyan nyelvi tájképeket, állami feliratokat is, amelyek nincsenek szoros összefüggésben a közösség vitalitásával, mindössze azért vannak jelen a térben, mert arra a törvény kötelezi a hivatalokat.

A harmadik hipotézisben feltételezett állítással kapcsolatban – miszerint a burgenlandi magyar közösség már nem képes kihasználni a számára biztosított kisebbségi jogokat, vagy élni a hivatali nyelvtörvényben deklarált lehetőségekkel – arra az eredményre jutottam, hogy ez a gyakorlatban is így van.

Az a feltételezésem is beigazolódott, hogy a kormány nem jár élen a törvények gyakorlati érvényesítésében. Ez főképp a hivatali nyelvtörvénnyel kapcsolatban igaz, mert hiába lett a magyar nyelv 2000-től hivatali nyelv, ha nincsenek kétnyelvű alkalmazottak és kétnyelvű nyomtatványok. Az állam szerint erre nincs igény, mert mindenki tud németül, s a terepmunka során készített szociolingvisztikai interjúkban adatközlőim is hasonlóan vélekedtek. Alsóőrben szinte mindenkire igaz, hogy a német nyelvet valamilyen kompetenciával beszéli, míg a magyar nyelv estében ezt nem mondhatjuk el.

A valóság az, hogy a magyar nyelv Trianon utáni szétfejlődésének eredményeképpen az itteni magyarok szaknyelvi regiszterei hiányosak, mert a határ zártsága miatt nem jutottak el a nyugati szórványhoz a magyar nyelv legújabb kifejezései. A hiányt a magyar kisebbség az államnyelvből pótolta. Ezért is keletkeztek a következőhöz hasonló mondatok: *Megyek a standesamtra, ausstellöttem a bundesurkundemat, mert a bezirkhauptmanaschafton reisepasst akarok beantragolni.* (Gyenge 1987; vö. Szoatak 2008a: 67–79.; 2008b: 84–98).

A hipotézisem az oktatási törvénnyel kapcsolatban is helytálló, mert a törvény által biztosított legelőnyösebb oktatási formával a (anyanyelvi osztályok, amelyben az állam nyelvét heti 6 órában oktatják) nem élnek a szülők attól való félelmükben, hogy a gyerekek nem tanulnak meg jól németül. A Bécsben és környékén élő magyarok

gyerekeinek például nincs is arra lehetőségük, hogy a burgenlandiakhoz hasonlóan hivatalos állami oktatás keretében tanuljanak magyarul.

A Giles-féle modell (1977) szerint, objektív tényezők alapján bemutattam az őshonos kisebbségek számát, státuszát és a népcsoportok intézményrendszerét, ezek ismeretében igazoltam, hogy a **népcsoport etnolingvisztikai vitalitása kicsi** (III. fejezet). Az etnolingvisztika vitalitás alacsony voltát kifejezi, hogy a beszélők különböző kontextusokban milyen gyakorisággal használnak egy nyelvet, valamint továbbadják-e a felnövekvő korosztályoknak.

Tapasztalatom szerint magyar nyelvtudással a fiatalabb generáció már nem rendelkezik, tehát a nyelv átadását az idősebb generáció elmulasztotta. A bécsi és az örvidéki magyar közösség nyelvválasztási szokásaira is érvényes, hogy ha egyetlen többségi csoporthoz tartozó személy csatlakozik a társasághoz, akkor már bekövetkezik a kódváltás. A magyarok nyelvi toleranciája szinte kötelező illemszabályként működik. Pulyai adatközlőim azt is elmondták, hogy a horvátok nem ilyen toleránsak, ők továbbra anyanyelvükön beszélnek (Szoták 2003).

A fiatalabb, munkaképes generáció nem rendelkezik stabil magyar nyelvtudással, ezért ez összefüggésben van azzal, hogy a magánjellegű feliratokban (pl. névjegykártyákon) nem jelenik meg a magyar nyelv.

A közterületeken találkozunk magyar nyelvű táblákkal: ezek megmaradtak a múltból, de újak is keletkeztek, főképp uniós projektek keretében (pl.: Felsőőr őrei) abból a célkitűzésből kiindulva, hogy az Unió támogatja a kulturális sokszínűséget és a kis nyelvek használatát. A nyelvi tájképek száma a turizmusnak és gazdasági okoknak (Sonntherme, Waldwipfelweg, Esterházy kastély) köszönhetően is emelkedik, de ezek a népcsoporttól függetlenül vannak jelen a térben. A helységnévtáblák kihelyezésével, vagy az ORF minimális kisebbségi nyelvű műsorsugárzásával is az állam törvényes kötelezettségének tesz eleget.

Negyedik hipotézis

A feliratok egy idegen számára információt közölnek a lakosság nyelvi összetételéről, utalnak a nyelvek erejére és státuszára (Landry és Bourhis 1997). A disszertációm célja volt megválaszolni azt a kérdést, milyen mértékben tükröződnek a nyelvi tájképeken a

beszélt nyelvek, jelen esetben a magyar nyelv (V. fejezet). Láthatók vagy láthatatlanok-e a magyarok Burgenlandban a feliratok tekintetében?

Feltételezésem szerint a népcsoport számához viszonyítva a vizsgált településeken eltérő arányban jelennek meg a nyelvi tájképek, egy átutazó számára egyedül Alsóőr nyilvános terein válik látható a magyar népcsoport. Feltételezem, hogy ezt befolyásolja az ott élő magyarok többséghez viszonyított számaránya, a település múltja és a közösségek élén álló vezetők kezdeményezőkézsége.

A közterületek után a **digitális teret is vizsgáltam**, s ezzel kapcsolatban **az volt a hipotézisem, hogy a virtuális térben 2000 óta folyamatosan növekedett a magyar nyelvű tartalmakat megjelenítő internetes oldalak száma, de ezek csak közvetve kapcsolódnak/kötődnek az ott élő magyarokhoz.** Úgy vélem, hogy a magyar nyelvű oldalak létrehozásának három forrása van: 1. civil szervezetek hozták létre, hogy célkitűzéseiket megvalósítsák és önazonosságukat kifejezzék a magyar nyelv használatával; 2. európai uniós projektek, interregionális kezdeményezések egyik megjelenési formája lehet a több nyelven információt közvetítő honlap; 3. a turizmus miatt és gazdasági érdekből is készülnek magyar nyelvű internetes felületek.

A 4. hipotézis a kutatás során beigazolódott. A szórvány- és kisebbségi közösségek esetében mindig meghatározó volt, hogy ki a közösség vezetője (civil, hivatalos vagy egyházi). Az ő kitarásuk, szervező- és kezdeményezőkézségük, példamutatásuk meghatározza a közösség életét.

Négy falut vizsgáltam közelebbről a terepmunka során, azt a négyet, amelynek határában a 2000-ben hatályba lépő hivatali nyelvtörvény értelmében kétnyelvű helységnévtáblákat állítottak fel. A helységnévtáblákon túl egyetlen más tábla nyelve sem változott. Az állam az eddig megszokott minimumot most is teljesítette. A napjainkban kb. 20%-os magyar lakossággal rendelkező Felsőpulya esetében például soha nem volt a polgármesteri hivatal neve két nyelven kiírva, akkor sem, amikor polgármestere a magyar népcsoportéhoz tartozott, pedig az önkormányzatnak kiterjed erre a hatásköre.

2000 őszén kérdeztem erről a pulyai adatközlőimet (Szoták 2003a: 279):

Van-e jelentőségük az ősszel kikerült magyar nyelvű helységnévtábláknak?

„Nincs sok jelentősége, mert mi idáig is békeségben, nyugodtan éltünk egymással. Úgyhogy mi nem is érezzük azt, hogy magyar tábla van kinn. Mert mi eddig sem hagytunk

magunknak diktálni, meg most se hagyunk. Meg ugye megálljuk a helyünket, így nyugodtan élünk itt."/MJ/

„Én szerintem ez nem a legfontosabb dolog. Ez optikának nagyon jó. Azonkívül az ilyesmi nem hoz a magyarságnak nagyon sokat. Ez nagyon szép gesztus a magyar vendégek felé, hogy itt magyar helynévtábla van. Szerintem sokkal fontosabb az, hogy visszajöjjön az a motiváció, hogy a magyarság tovább éljen. Ez az, amin mi most dolgozunk. /KE/

„Fel se tűnik. Pár politikus örült neki, hogy a tv-ben megnyithatta a táblát. Én örülök, hogy ez van...A magyarok jönnek és látják, itt van Felsőpulya, könnyebb nekik, az igaz, dehát...” /KJ/

Felsőőr a négy település közül a lélekszámát tekintve a legnagyobb.²⁰¹ A magyarok és a németek aránya 1920-ban még 70–80%, illetve 20–25% körül mozgott, napjainkban nem éri el a 18%-ot (Gyémánt 2007). Bár Burgenlandot alapvetően rurális településszerkezet jellemzi, Felsőőr „nagyvárosnak” számít a környéken. Ausztria legnagyobb református közössége a város régi magjában, a Felszegen élt etnikailag elkülönülve, míg a katolikus magyarok csoportja az Alszegeben (Somogyi 2004). A magyar nyelv itt sem feltétlenül látható.

A legmagyarabb falu, Alsóőr főutcáján jelenik meg egymás után több magyar nyelvű felirat. Utcatáblák itt egyáltalán nincsenek, azokat ne keressünk. A településnek kétnyelvű polgármestere, papja és civil vezetői vannak.

A digitális térrel kapcsolatos feltételezéseimmel kapcsolatban is azt tapasztaltam, hogy az általam meghatározott három faktor motiválja a magyar nyelvű honlapok létrehozását. Két jelentős civil szervezet honlapját ismertettem az V. fejezetben (BUKV, UMIZ), amelyek a magyar nyelvű kultúra őrei és terjesztői, s kutatómunkám során azt tapasztaltam, hogy a magyar turisták számának növekedésével egyre több portálon válthatunk magyar nyelvre.

²⁰¹ 2011-ben 6852. (Statistik Austria)

Ötödik hipotézis

A nyelvi tájképkutatás legújabb vonulata a vitalitás mellett a nyelvi ideológiákban keresi a magyarázatát annak, hogy a feliratok a szimbolikus térben hogyan, miként, milyen méretben és nyelven jelennek meg (ld. Jaworski – Thurlow 2010: 11). Így a kutatás elején megválaszolásra várt az a kérdés is, hogy a táblák nyelvi és szemiotikai sajátosságait milyen faktorok befolyásolják. Vannak-e méretbeli, grafikai különbségek a nyelvi tájképeken?

Feltételezésem szerint – annak ellenére, hogy a magyar nyelv csak egyes körzetekben hivatalos, s a magyar nyelv presztízse alacsonyabb az államnyelvnél – **az osztrák kormány sem a jogszabályok szintjén, sem a gyakorlatban nem tesz különbséget a hivatalos feliratokban a kisebbségi nyelv rovására (III. fejezet), ugyanakkor nem törekszik arra, hogy a kisebbségeket érintő törvényeket a gyakorlatban érvényesítse, betartassa.**

Az ötödik hipotézis teljes mértékben beigazolódt. Bár a magyar nyelv csak egyes körzetekben hivatalos, s a magyar nyelv presztízse alacsonyabb az államnyelvnél – **az osztrák kormány sem a jogszabályok szintjén, sem a gyakorlat szintjén nem tesz különbséget a hivatalos feliratokban a kisebbségi nyelv rovására. A magyar nyelvet lehet(ne) használni a nyilvános térben. A helységnévtáblák esetében az államnyelvi feliratokat nem különíti el más színnel, kisebbségi nyelven is hasonló méretben jelennek meg a kiírások az országban egységesen egy táblán.**

A kormány azonban nem is tesz semmit azért, hogy a jogszabályokat a gyakorlatban betartassa. Fentebb már említettem, hogy sem a felsőöri, sem a felsőpulyai községházán nem jelennek meg magyar nyelvű feliratok, de a járási hivatalok külső tábláin és a nyomtatványok szintjén sem, pedig 2000 óta az törvényi előírás. **Napjainkban kisebbségellenes ideológiákkal nyíltan nem (bár előfordul a helységnévtáblák kisebbségi feliratainak lefestése), inkább burkolt formában találkozunk. Az idegenellenesség inkább az ún. „új kisebbség”, a bevándorlók egyre nagyobb számban megjelenő csoportja ellen irányul.**

Hatodik hipotézis

A táblák nyelve befolyással van a nyelvi viselkedésre, illetve a nyelvhasználatra (Cenoz – Gorter 2006: 68). A minél nagyobb számú felirat támogatja, megerősítheti a beszélőt az anyanyelvű kommunikációban. Mit tapasztalhatunk Őrvidéken?

Burgenland esetében a tartomány nyelvi sokszínűsége addig marad meg, amíg lesznek magyar, horvát, roma nyelvi beszélők. A kérdés a magyar népcsoport létszámának változatlansága ellenére is az, hogy **fennmarad-e a burgenlandi magyar nyelv**, az autochton, több évszázada külső nyelvjárászigetet képező őri magyarok egyedi hangzású és szókincsű magyar nyelve?

Továbbra is azt feltételezem, hogy fognak ugyan magyarul beszélni Burgenlandban, de az már a betelepülők standard vagy regionális nyelvváltozata lesz, és nem a helyi dialektus (Baumgartner 2003).

A magánjellegű feliratok jelenlétét a szakirodalom azért tartja meghatározónak egy kisebbségi közösség életében, mert az egyén szabad nyelv választását tükrözik (vö. Pavlenko 2102: 45). A magánjellegű feliratokhoz a falfirkákat, graffitiket, kézzel készült táblákat, üzeneteket soroltam, amelyeket a ház falán vagy a kerítésre akasztva lehet megtalálni (vö. Laihonen 2012: 43). A Spolsky – Cooper szerzőpáros (1991) három tényezőjét határozták meg a táblák nyelv választásának: 1. A felirat készítőjének nyelvtudása: milyen nyelveket ismer; 2. A feltételezett olvasó nyelvtudása: olyan nyelven/nyelveken írni a feliratokat, amelyről feltételezzük, hogy el fogják tudni olvasni; 3. A szimbolikus érték: a feliratkészítő a saját nyelvét használja vagy azt a nyelvet, amellyel szeretné, ha azonosítanák. Az általam összegyűjtött empirikus képanyag vizsgálata során azt **tapasztaltam, hogy az egyén szintjén nem jelenik meg a magyar nyelv a nyelvi tájképeken: sem a magánjellegű feliratokon, sem a névjegykártyákon. A közösség tagjai nem élnek ezzel a lehetőséggel.**

Összegezve a fentieket: tulajdonképpen minden egy irányba mutat: a közösség nyelvének visszaszorulása nem állt meg, bár ezt kétségtelenül lassította az 1994 és 2000 között megalkotott jogszabályi környezet, a társadalmi, politikai változások (határnyitás, magyar bevándorlás, napi ingázás, a magyarországi gyerekek átjárása a burgenlandi iskolákba), s gazdasági tényezők (turizmus, vásárlás). A nyelvi tájképek megjelenését sokszor nem a közösség kezdeményezi: az vagy törvényes kötelezettségből fakad, vagy uniós projektek eredménye.

4. Kutatási eredmények: nyelvi tájképek Burgenlandban

A disszertáció V. fejezete a terepmunka kutatási eredményeit tartalmazza. Bemutattam az örvidéki magyar–német kétnyelvű beszélőközösség tájképhasználatát, s ezen keresztül feltártam a kontaktushelyzetben élő népcsoport nyelvhasználatát befolyásoló és jövőjét meghatározó tényezőket, utalva az előzőekben felsorakoztatott elméleti háttérre, a kutatási kérdésekre, hipotézisekre. A fejezet részletesen tárgyalja, hogy a különböző időben és különböző szintereken milyen mértékben jelennek meg a nyelvi tájképek, s ez a jelenlét mennyire van összhangban a jogi háttérrel, a közösség nyelvi vitalitásával, azaz igazolja-e a közösség jelenére és jövőjére vonatkozó elméleti megállapításokat.

Először a nyelvi tájképek diakrón bemutatására került sor. A több évszázados együttélés során ugyanis számos nyelvi tájkép keletkezett a tartomány településein: templomokban, várakban és a közterületeken.

Őrvidék számos templomának védőszentje Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Margit. Szentjeink alakjai megjelennek szobrokon, nevük templomok ablakának üvegmozaikjain is. Burgenland nem véletlenül kapta a „Várvidék” elnevezést, a Magyar Királyság nyugati védvonalának építményei őrzik a nemesek emlékét: szobrokon, sírfeliratokban, címereken.

A nyelvi ideológiák szempontjából legizgalmasabb korszaka Burgenland történetének legizgalmasabb korszaka a Lajtabánság rövid időszaka volt. A soproni népszavazás előtti is utáni időszak plakátháborúja a nacionalista nemzetállami ideológiák megnyilvánulásai voltak a nyilvános térben: a szövegekben erőteljesen megmutatkozott, hogy a két nép mit gondol egymásról. A Lajtabánság által kiadott bélyegen például olvasható *József Attila: Nem, nem, soha!* című versének egy sora, amely a Horthy-korszak egyik legerőteljesebb propagandaszlogenjévé vált.

A Kárpát-medencei gyakorlatot követve, disszertációmban felmértem egy örvidéki település szinte teljes tájképhálóját. Alsóőr település köztéri feliratait fotóztam le egy 2013-as terepmunka során, kvantitatív módszert alkalmaztam, s a táblákat a következőképpen csoportosítottam: hivatalos, önkormányzati, kereskedelmi, civil és magánfeliratok.

Hasonlóan nyelvi tájképeknek tekintettem a temető sírfeliratait, amely több mint száz év távlatából mutatta meg nekünk – a feliratok nyelvén és a névhasználati

szokásokon keresztül – a közösség nyelvváltását, a nyelv visszaszorulását a szakrális térben.

Az oktatás sarkalatos pontja többségi oldalról a kisebbségpolitikának, ugyanakkor egyik legfontosabb színtere a család után a kisebbségi nyelv fennmaradásának. Ezért tettem kísérletet az iskolák terének, illetve honlapjaik vizsgálatára.

Az internet egyre szélesebb társadalmi rétegekhez jut el, így az internetes felületek gyors és hatékony információközvetítését a társadalom minden rétege kihasználja. A mai multimediális környezetben és a rendelkezésünkre álló tudás birtokában egyszerűen létrehozhatók és közzétehetők multimediális szövegek, képek, videók, animációk. Shohamy – Waksman (2009: 313–331) definíciója szerint nyelvi tájképnek tekintetem az internetes portálokat, s megvizsgáltam azokat a Burgenland tartományhoz köthető felületeket, amelyeken megjelentek a magyar nyelven is az információk.

Vizsgáltam hivatalos felületet, az ORF Burgenland honlapját, amely esetben tulajdonképpen a törvénynek eleget téve jelennek meg többnyelvű tartalmak. Kutattam civil szervezetek által működtetett honlapokat: a kétnyelvű közlésének itt a kommunikatív funkción túl önazonosító és identitást kifejező szerepe is van: ezek a civilszervezetek a magyar nyelvű kultúra ápolását, őrzését (BUKV, UMIZ), s a magyar népcsoport érdekérvényesítését (BUKV) tűzték ki célul. Megvizsgáltam, hogy ezek a célok hogyan és miként valósulnak meg.

Nyelv és gazdaság összefüggésében megvizsgáltam a burgenlandi honlapok többnyelvűségét. Minden erős ország tudatos nyelvpolitikát folytat, például Kanada nyelvpolitikája tulajdonképpen sikeres gazdaságpolitikával társult: úgy sikerült megtartani a bennszülött kisebbségi nyelveket és a nyelvterületen kívüli francia közösségek nyelvét, hogy gazdaságilag „hasznossá” tették, és ezáltal megerősítették nyelvükben, kultúrájukban és identitásukban ezeket a csoportokat (vö. Da Silva és Heller 1999; Grin 2005 stb.).

A nyelv és gazdaság összefüggése a nyelvcseré egyik mozgatórugója lehet, vagy épp fordítva: a nyelvmegtartás egyik fontos tényezője is (vö. Gal 1977). A gazdaság élénkítésével emelkedhet egy nyelv presztízse. A turizmusnak és a gazdaságnak, valamint interregionális uniós projekteknek köszönhetően egyre több internetes portálon jelentek meg magyarul is információk.

Van olyan projekt (*Felsőőr őrei*), amelynek internetes oldala is van, s amely a tartomány nyelvi sokszínűségének, a vallási toleranciának és a népcsoportok békés

egy más mellett élésének állít emléket a különböző időszakokban élő emberek élettörténeteinek keresztül magyar, német, romani és jiddis nyelven. Külön kiemelem, hogy a romani nyelvű közlés egyedi és különleges, nem találok hasonló feliratú táblákkal, projektekkal egyetlen Kárpát-medencei országban sem, noha azokban sokkal nagyobb számban élnek romák.

A névjegykártyák feliratainak nyelvválasztása kisebbségi létben szintén kifejezheti, fontosnak tartja-e a közösség tagjaként valaki, hogy a kártyáján feltüntesse saját nyelvét, vagy „rejtőzködik” (Spolsky – Cooper 1991). Ebből kiindulva a 2001-ben alapított alsóőri Magyar Média és Információs Központ vezetőjét kértem meg, hogy az elmúlt 16 évben az irodában összegyűlt névjegykártyákat vizsgáljuk meg kvantitatív módszert alkalmazva, ugyanakkor a szemiotikai jellemzők feltárásával. **A névjegykártyák a német nyelv dominanciáját mutatták.**

5. A kutatás hasznosíthatósága, további vizsgálati lehetőségek

A nyelvítájkép-kutatás egy fiatal, dinamikus területe az *alkalmazott szociolingvisztikának*. Módszertanánál és eszközhasználatánál fogva kifejezetten alkalmas arra, hogy akár a pozitív eredményeket, akár egy kisebbség esetében például a hiányokat a kisebbségi jogok érvényesülése területén úgy tárjuk a vizuális eszközök segítségével és interaktív szemlélettel a nagyközönség elé, hogy az mindenki számára látható és érthető legyen, hogy a kisebbség is szembesüljön azzal, hogy milyen eszköztára van. A kutatási eredmények ezért kreatívan hasznosíthatók.

A disszertációban felsorakoztatott képanyag többéves kutatómunka során gyűlt össze. Azonban nemcsak a nyelv, hanem a nyelvítájkép-használat is napról-napra változik a körülöttünk lévő térben. A változásra pedig lehet hatást gyakorolni.

Reményeim szerint a disszertáció hozzájárult az örvidéki magyarság – mint a Kárpát-medencei legkisebb magyar szórvány – nyelvi helyzetének mélyebb megismeréséhez, valamint a kisebbségi nyelvítájkép-kutatásról szóló szakirodalom gazdagításához.

SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS

1. The dissertation topic, objectives and field of the research

The dissertation is about the linguistic situation of the Austrian Burgenland's autochthonous Hungarian minority group; especially its socio-linguistic aspects based on the examination of the linguistic landscapes. I summarized 15 years of field experiences, from which three years was paid to study the linguistic landscapes.

The realization of this objective (examination of the language issues of one of the smallest diaspora²⁰² in the Carpathian Basin) required an interpretative frame, according to which the linguistic behavior of any community can be interpreted only with the knowledge of its sociocultural environment (Haugen 1972).

I considered Spolsky's finding (2004) essential that the language policy of a government or other political, social unit can be examined thoroughly when we begin the analysis by exploring the complex linguistic situation. I presented in details in my dissertation Austria's guidelines on minority and education policies, the structure of the minority rights, the concept of the Austrian censuses and the linguistic ideologies which are present in society. Knowing the macro-social environment created by these factors can be placed the linguistic landscapes in a proper context.

The linguistic landscape research, starting from the '90s, has been attracting a growing interest in sociolinguistics (Landry - Bourhis 1997: 23-49). The definition of the linguistic landscape is cited most frequently from Landry and Bourhis (1997: 25); they first used this term for inscriptions in the public space (commercial signs, signages, place-name signs, street signs, etc): Linguistic Landscapes are originally defined as 'the language of public road signs, advertising billboards, place names, street names, commercial shop signs and public signs on government buildings, of a given territory, region or urban agglomeration.' (Landry and Bourhis, 1997:25). This definition has been used in several other studies undertaken into Linguistic Landscapes (Backhaus 2005; Huebner 2006; Cenoz – Gorter 2006; Ben-Rafael – Shohamy 2006; Csernicskó 2014; Szoták 2013; 2016; Laihonon 2012; Bartha et al 2014).

²⁰² After the 2011 census, the Hungarian Statistical Office estimates that approx. 10 thousand Hungarians living in Austria. According to Statistik Austria figures from 2001, 6541 Hungarian lived in the province.

Over the past two decades, the research of linguistic landscapes has accelerated and the subjects has broadened. More recently the linguistic landscapes of pedestrian zones, educational institutions, churches, underground subways, cemetery tablets have been examined, but connected to the linguistic landscapes research topic was the Internet or business card language also (cf. Bartha – Laihonen – Szabo in 2013: 14).

The dissertation deals with examination of Burgenland's linguistic landscapes; and its role in the society, community and individual's life. the existence or absence of signs will be examined in the context of ideologies in the society. This new area of the sociolinguistics provides exciting visual and linguistic experience for researchers and ordinary observers alike. The greater and greater number of field work around the world is a kind of digital imprint of the studied area's linguistic situation but we can experience the opposite also, when various groups for some reason do not wish the visual appearance (cf. Barni – Bagna 2010).

The survey areas are in Burgenland, which was created from the former counties of Moson, Sopron and Vas, and now this is the easternmost and youngest from Austria's 9 federal states. In a narrower sense four municipalities of two provinces were studied; Felsőpulya (Oberpullendorf) in central Burgenland's Oberpullendorf district and Alsóór, Felsőór and Örisziget in the southern Burgenland's Oberwart district. These settlements are representative locations of Burgenland's Hungarian diaspora at the same time (cf. Szoták 2005: 211).

2. Research methodology and the place of the dissertation in linguistics

The majority of research was conducted by using quantitative methods where the data was recorded based on the language of the sign and this determined the linguistic distribution of the areas studied (e.g. Backhaus 2006; Barni 2006; Ben-Rafael et al 2006; Cenoz – Gorter 2006, etc.). More recently the quantitative approach is becoming widely used (Blommaert – Maly (2014).

Signs, just as the language, are evolving and changing in space and time, and this shift in approach opens up opportunities for their diachronic analysis, alongside with the synchronous studies (e.g. Csernicsekó 2015, 2016; Szoták 2014). In my dissertation both the synchronous and diachronic approach is used as well as qualitative and quantitative methods, together with the analysis of international papers and literature.

The linguistic landscapes on their own are just a collection of written signs, which only become useful for science when placed within the right context, as the signs can prove or disprove, illustrate, and confirm the linguistic variety of a place, region, state or any other geographical unit, the identification of people living there, the enforcement of language rights, or the economic or political power of a language. According to experience granting minorities and majority equal rights and opportunities is not enough, it's the same results not same opportunities that may be an indicator of a fair society (cf. Skutnabb-Kangas and Cummins 1988: 393, cited in Kontra 2004), and could contribute effectively towards a survival of a minority community.

The interdisciplinary approach is becoming more prevalent in social sciences (cf. Kornai 2006: 955; Hoffmann 2014: 5). Studying sociolinguistic aspects of signs also requires this complex perspective. This approach ensures the credibility, as studying the signs can create a complex picture and draw conclusions about the linguistic situation of a community only by applying the methodology and research findings of study of law, history, semiotic, geography or economics, anthropology and demography (cf. Bartha et al 2003: 13–29; Szoták 2016: 108).

According to cultural anthropology (Nora 1997; Assmann 1999: 60, cited in Ilyés 2005: 59) there is a shared cultural space where linguistic landscapes can be found, documented, and analysed as signs of language usage.

3. The structure of the dissertation

The paper consists of six chapters including the introduction and summary, followed by appendix, English language summary, bibliography, and a CD with a collection of linguistics landscapes belonging to the dissertation.

3.1. Introduction

The first, general part (**I. Bevezetés**) introduces the theme of the dissertation, the main points of focus of the study and presents the research questions and hypotheses that provide the framework of the dissertation, as well as the structural overview of the paper.

According to the constitution of the Republic of Austria, German is the official language of the state. During the period between 1955 and 1993 the government

recognised 6 ethnic groups in total as indigenous communities: the Croats, Slovenes, Hungarians, Slovaks, Czechs and Roma. Their languages are regionally official in districts and municipalities determined by law.

Linguistic diversity in Austria is not only a topic for scientific presentations, discussions, or dissertations, but is also almost continuously present in public discourse (media, politics). This however does not mean that the rights granted by law would prevail in practice. Certain aspects of language usage appear primarily in national and international documents on language policy, laws and regulations (Dorostkar 2014: 19).

The controversial issues of language in the Republic of Austria do not primarily concern the state of minority languages, but rather the language usage of the recent migrant groups, the “new immigrants” (term used in Austria for describing members of non-indigenous minorities) (Dorostkar 2014: 20). Different events in language policy and ideologies behind those played important roles in certain measures being taken.

3.2. Overview of relevant works of criticism and the outline of the conceptual frames of the dissertation

In this Chapter (II.) – linked to the topic of the dissertation – I will overview the theoretical background of linguistic landscapes from the perspective of international researches and Hungarian studies in this field. First, I will overview the linguistic researches and other researches conducted in the field of social studies of the autochthonous/native Hungarian ethnic group of Burgenland which group is also in the focus of this dissertation. After the aforementioned I will outline those frames which I will use when analysing the linguistic landscape of Burgenland. I have already disclosed the semantically continuously expanding concept of linguistic landscapes, the field of work and topics of landscape research, and the international methods which I employed in my work. I also have clarified how international studies define linguistic landscapes and how those are accounted for in fieldworks.

I cite Landry – Bourhis who define the term linguistic landscape the following way: “The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration.” The linguistic landscape has two primary functions: informative and symbolic.

SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS

I also presented how much this definition changed and how its frames expanded since the initial researches.

In the beginning researchers were interested in the language of signs/boards/signboards only when they occurred at places that had some kind of linguistic conflict, like Brussels (Tulp 1978: 261–288; Wenzel 1996: 45–74). Later, with the migrational movements in Europe a new segment was added to the topic of linguistic landscapes studies: in the immigrant community of Gent (Belgium) researchers examined whether the migrants were able to preserve their sign text or not (Collins – Slembrouck 2004). More and more fieldworks picked the presence of English language in certain parts of the cities as their topic (Soukup 2016).

In the Chapter I also presented studies of similar topics from the Carpathian Basin. Hungarian are in a unique geopolitical situation. Next to their home country their fellow countrymen live in seven neighbouring countries in blocks or diasporas, that is in a minority position. The linguists of Hungary and the Hungarian linguists of other neighbouring countries (the members of Termini Reserachers' Network of the Hungarian Language) are interested in this topic, since the linguistic situation of Hungarian people living in the neighbouring countries (language policies) and the status of the Hungarian language in those countries are fields which are full of conflicts due to historical reasons. The first (and so far the only) conference – which had linguistic landscape researches as its main topic – was organized by the leader of the leader of Research Center for Multilingualism (Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences). It aimed at introducing and popularizing linguistic landscape research in territories inhabited by Hungarians. Its first fieldwork was conducted in Kárpátalja (Transcarpathia): the sign(text)s of settlements where Hungarians live were examined from a historical point of view. They concluded – similar to the conclusions of another research on Órvidék (Burgenland) – that law allows the use of Hungarian signs but the Hungarian population does not live with this chance (Beregszászi 2005: 158–163). István Csernicsekó examined the changes of official languages, the cultural, economical and political power of languages and their place in the hierarchy of languages in different eras of history with a diachron point of view and with qualitative methods (cf. Csernicsekó 2015: 80; cf. 2012; 2016: 91–105).

Izabella Takács and Éva Vukov-Raffai examined the signboards of administrative bodies, of private and public companies in Szabadka (cf. Vukov Raffai 2013: 178–184).

In Újvidék (Lulić 2013: 177–199) and in Pozsony (cf. Satinska 2014: 157–167) young researchers examined the linguistic landscapes of the Duna Street.

The interdisciplinary nature of linguistic landscape research was demonstrated by Ágnes Erőss and Patrik Tátrai. Both of them – with the help of ethnic geography, through the examination of place and street names of Nagyvárad – verified that in reinforcing political ideologies the naming of public domains has an important role.

Mária Erika Tódor analysed the linguistic landscapes of the primary school of Csíkszentdomokos – which I also attempted in my fieldwork (2014, 2015). Meanwhile Petteri Laihonon (2013) examined the texts of signs with statistical methods. Laihonon called my attention to the fact that **minorities of the Carpathian Basin have to put effort into making their language visible.**²⁰³

3.3. Linguistic environment context

In Chapter III of the dissertation titled *Linguistic environment context* I demonstrated the influence of the relationship of society and language on the language use of the researched ethnic group. First I outlined the demographic results, the order of the Austrian census, the numbers of the ethnic group and the changes of those numbers, pointing out the hidden ideologies behind the census with regards to minority policy. The demographic data made it possible to examine the growth of population and its influence on the life of minorities from multiple aspects.

In the part, titled *The main characteristics of the Austrian minority policies* (III.2.) I explored what trends and ideologies influenced politicians in making decision regarding ethnic groups living in the country in different eras. In the chapter I described the Austrian government's concept of minority policies from the state treaty to present day.

After examining the main trends of the Austrian minority policies I continued with exploring, criticising and comparing to international directives the different kinds of documents (constitution and province level) of minority policies. I followed the principle according to which the different levels of minority protection reflects on the type and state of development of the given state's democracy (Klopčič 1994: 105; Vratuša 1996:

²⁰³ <http://www.nyest.hu/hirek/taj-kepbe-kerult-nyelveszek> (2016.09.02.)

95; cited in Kolláth, 2003: 191; cf. Szoták 2009: 1323). Nowadays the state of Austria does not pay much attention to the native ethnic groups; it has much more to do with the evergrowing group of new immigrants.

In a minority situation the optimal level of mother tongue broadcasting and the appearance of press publications related to minorities contributes to the preservation of the mother tongue and identity (Szoták 2009: 1325). Therefore I examined the Austrian media legislation, and what quantity and quality programmes public television and radio broadcast, and whether these contribute to the preservation of the language of the given ethnic group. I also examine whether television as a source of linguistic landscape can strengthen and preserve language use with such a minimal presence.

I also analysed the role and place of churches in the preservation of the Hungarian language and culture in Burgenland, and I also present the legislations regulation the activities of minority churches, also elaborating on the presence of linguistic landscapes in sacral environments. At the same time I researched the epigraphs of cemeteries in Burgenland from a diachron, quantitative point of view, and also as a point of interest I elaborated on the changes of photograph captions which photographs were made during the pilgrimage of Máriazelli.

The institutional networks and non-governmental organizations maintained by minority communities and diasporas serve the preservation of native culture; such as cultural associations, reading clubs, choirs, dramatic groups, choral societies, dance groups etc. (Szoták 2005: 209–225). These often become the only hotspots of formal language use in minority groups, and therefore they play a role in language maintenance and identity strengthening (Bartha 2002: 123; Zelliger 2001: 177; Szoták 2005: 209). In the diaspora community of Burgenland we can find associations older than a hundred years and traditions which are still followed up to this day. That is how I map the possible researches of linguistic landscapes from a historical, diachronic point of view (for example on the placards of certain folk plays). The autochthonous Hungarian people of Burgenland and the allochton Hungarian people of Wien will be compared from the point of view of their associations. This historical and sociological comparison will demonstrate the norms, traditions and ideological aspects of both communities, and also the differences occurring due to the rural and urbanized aspects of these communities. These factors will explain the different use of linguistic landscapes found in the two communities.

SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS

One of the key aspects of minority policies is education, and one of its main problems is that the directives and the strategic frames of minority education is determined by the politicians of education of the majority. This is no different in Austria where the educational rights and opportunities are regulated by school laws only for those officially accepted native ethnic groups that live in Burgenland (Hungarian, Croation, Roma) and in Carinthia.

In the subchapter of *Education in Hungarian in Austria* I present and explore the challenges of Hungarian education. The analysis is based on to what extent minority language, competence improvement and the intention of preserving minority identity is present in laws. By analysing these legislations and by exploring the past and present of minority education in Hungarian my goal was to shed light on the educational opportunities of Hungarian minority communities in Burgenland (and secondarily in Wien). More importantly I was also interested in to what extent the current form and practice helps the slowing down of language seclusion, and what future the community has in regards to its survival.

Next to school, in the preservation and survival of the language of most autochtonous and emigrant minorities churches and religion plays one of the most important roles (Borbély 2001: 26; Szoták 2006: 210). In this chapter (III. 5.) I analysed whether the current leaders of churches and religious communities can fulfill this role, and whether there is Hungarian language, mass in Hungarian in the sacral environment, and which generation has a need for this and also understands liturgy in Hungarian. In parallel, I also called the attention to the possible influences on a community by a leader, if that leader is someone who thinks of protecting the Hungarian language and culture, and preserving Hungarian traditions as his mission.

The creation of linguistic landscapes, the use of linguistic landscapes and its research is closely related to the status of the Hungarian language, the practices of everyday language use. Therefore I tried to shortly present (in case of ethnic groups where language seclusion happens) **what norms determine the language use of individuals and communities, and also those factors that have some effect on language choice and codeshifting.**

The linguistic repertoire of the Hungarian living in Burgenland in language contact contains hundreds years old archaic, dialect morphemes, just as the loan words originating from the state language. I demonstrated how often loan words appear in word

choice, what types of these occur, and which language registers are missing from their vocabulary.

3.4. The aims and methods of the research

In this Chapter (Chapter IV) I will elaborate on the methods used in landscape research. I find this to be important because the detailed description and exploration of different kinds of research methods make it possible to compare experiences and to draw further conclusions even in international studies. I also presented the field of empiric research, the parts of cultural space in which the Hungarian language is present.

In regards to the survey area we could see that while in international context the research of linguistic landscapes was usually conducted in certain parts of big cities, on their streets or in shopping centers kutatása (Cenoz – Gorter (2006; Edelman 2010; Huebner 2006; Backhaus 2006), in the Carpathian Basin it was usually conducted in villages (Laihonen 2012; Tódor 2014, 2015; Szoták 2013, 2015a, 2016).

I pointed out that linguistic landscape researches also differed in the sense of what is considered to be a linguistic landscape, and what of these were analysed and how they were analysed by researchers. The texts of signs were usually categorized based on linguistic and semiotic features; based on the number of languages the certain text is found on the sign and the order of these languages, and also based on the different sizes of these signs and their font sizes. The length of these texts were also examined, since signs having a text in multiple languages often tend to only have one part of the official text written in the official language of the country translated into the minority language; just as this was the case in Austria in an EU project (Szoták 2013: 528). However, on signs of neighbouring countries participating in the same project the languages of minorities were not present at all.

In the research of linguistic landscapes a shift in the paradigm happened: while previously the synchronic approach (that is the type of documentation that is based on the given moment, the present time of the documentation) towards written signs was widespread, recently more and more researches employ diachronic methods. Similarly, new definitions of linguistic landscapes emerged: less than ten years after Landry – Courhis (1997) Shohamy – Waksman categorized every possible public discourses as linguistic landscapes: texts, pictures, objects, human beings, placement in time and space (2009:

313–331; cited by Edelman 2010: 8). This definition provided me as well with a wide frame to study and analyse linguistic landscapes. The results of this will be shortly discussed in the next chapter.

4. Research questions, hypotheses and results

The aim of the research is to document the linguistic reality by capturing the language of signposts and other public signs, and answering the research questions and hypotheses. Another aim is to produce a study that presents the linguistic landscape of the Hungarian minority of Burgenland using both a synchronic and diachronic approach and thus, with the study of linguistic tables, provide an overview of the language status of Hungarian settlements in Burgenland.

In this section hypotheses set up in dissertation and answers for them will be presented:

First hypothesis

First I investigate the legislative framework created by the Austrian legal system and minority policy for autochthon and allochthon minority groups living in Austria for preserving their mother tongue, culture and identity. What decisions and ideologies influence defining the minority policies of the country? What are the differences between the states of education of Hungarians living in Burgenland compared to those living in Vienna? Are these pointing towards language exchange or language preservation (Chapter III.)?

In this respect, I assume that since minority policy decisions have always been taken on an ad hoc basis in Austria and minorities were recognised in different periods, this delay in legislation did not help with preserving minority languages but rather encouraged their suppression. This had an impact on the community's visual language usage in different periods of the 20th century and defined the traditions of linguistic landscapes.

Assumptions formulated in my first hypothesis proved to be correct. This can be supported by the following arguments:

According to the laws in force in Austria there live six autochthonous ethnic groups (III.2). The principle of Austrians - which is to say only the minimum is to be

realized of the minority policy – prevailed also in the legislative practice: ethnic groups were officially recognized during different periods: Croats and Carinthian Slovenes in Burgenland in 1955, the Burgenland Hungarians in 1976, Czechs living in Vienna and surroundings in 1976, Hungarians and Slovaks living in this same region in 1992, while Gypsies in Burgenland in 1993 (III.3).

According to their status (the same terminology is used in the Austrian Constitution) the above-mentioned ethnic groups constitute the Austrian native populations (autochtone Volksgruppen). Minority rights are validated in Austria on a territorial basis, therefore ethnic minority rights can only be exercised at their residence. Were they to be moved to a different province, these rights are no longer entitled to them. According to the official language law for example, Burgenland Hungarians can get their matters handled in Hungarian solely in the districts they belong to.

Minority Laws were only created several decades after the Trianon Treaty, but even in this way it took almost 40 years for the Austrian legislation to recognize each of these six groups as indigenous minorities and to establish their laws as well. Meanwhile, the number of ethnic groups and their lobbying ability kept declining. In addition, after the Treaty of Trianon, during the period of National Socialism the use of all minority languages was banned. The period between the two world wars was the era of intimidation and insecurity (Chapter V).

Since the war, the Iron Curtain blocked the people of Burgenland from Hungary. As a result of the economic changes locals were looking for work in the surrounding German cities, and so state language was used in a growing volume in most of the linguistic areas. Their archaic and dialectical language variants differed noticeably from those in Hungary, and their lack of language was compensated by the state language. This way more and more contact elements were used in their day-to-day communication.

As a result of this, they increasingly felt that they did not speak correctly and became the victims of a monolingual approach when encountering the negative attitude of those living in Hungary (cf. Grosjean 1982: 147; Szoták 2008a.). As a concomitant of the dissolution of closed village communities – being small communities – local people began to give up their customs and language. Fortunately, there were leaders everywhere who revived traditions and organized a growing number of programs, which cared for the local culture. Also, after the system transition a number of positive trends started, which also can be interpreted as a kind of language revitalization.

However, the laws were formulated at the last moment of the language repression, when the minority could not or did not want to exercise its rights anymore. I am convinced that the Hungarian ethnic group living here could have developed quite another linguistic situation, were The Education Act born in 1955 instead of only 1994.

Linguistic landscapes, as well as inscriptions have been generated in every age. Not in many cases, but Hungarians of the local settlements felt it important to, in certain occasions, celebrate their Hungarian origin (of which these people otherwise are very proud), and to display it at public spaces as well.

However, our overall statement can only be that **linguistic landscapes have mostly symbolic importance in the area. Private inscriptions were not encountered** (see research of Alsóór, business cards), which indicates that the group at its own discretion nowadays identifies itself much rather with the German language (Spolsky – Cooper, 1991). Furthermore, it also proves that their German language competence is the stronger one.

Second hypothesis

In my second hypothesis – with knowledge of the common historical past – it was assumed that visual language elements can be found in the province that could demonstrate the multilingualism of Burgenland, as well as the centuries-old presence of the Hungarian language and culture. Through these signs it could be possible to identify the language customs and the existing social ideologies of the various historical eras.

The statement formulated in the above hypothesis is confirmed through historical facts in the form of displayed signs and inscriptions that prove that Hungarians have been living in the area of present-day Burgenland since the 10–11th centuries. They were the defenders of the western border. Churches of the settlements, statues, and Hungarian saints of the castles as well as the inscriptions on the buildings bear witness to a common past. Many of the historical noble families built castles here to protect their homeland. Most of them are still standing and have preserved their inscriptions.

Latin was the official language of the Hungarian Kingdom until the year of 1844, so, according to the customs of the era, church interiors and noble crypts still reveal Latin inscriptions to us. Therefore, with regard to languages, these signs show both political and linguistic changes.

The old inscriptions are Latin, those created before the Treaty of Trianon are mostly Hungarian, and the newest ones are German or bilingual. Ideologies of certain eras left their marks on the use of the linguistic landscapes as a consequence of the political changes in history.

As an example, the referendum around Sopron was an active period for the appearance of signs in different languages (Chapter V), and during these few months, the tension between the two nations, as well as the opinion of each other, strongly manifested itself. An example of this is the cartoon in which the people of Sopron were depicted as caged miserales. The billboards show Austria as a safe place bringing a peaceful future, whereas Hungary appears as a place of military terror. While Austrians used German-language inscriptions only, Hungarians made their propaganda materials in three languages.

In the ensuing decades, during the intimidating period of National Socialism, the lack of Hungarian landscapes is mostly detectable as any other language in addition to the German was banned by the Nazis. The Catholics of Alsóór for example made a pilgrimage to Mariazell each year and took a picture of the group each time. At the bottom of these pictures the date and the name of the village appeared year by year showing that the name was *Unterwart* in that period. After decades of prohibition even the State Treaty of 1955 did not bring a change for the Hungarian community because at that time it was still not accepted as an ethnic group. In spite of all this, bilingual signs were created after the Second World War, which claims that the status of the Hungarian minority had a de facto change.

Third hypothesis

I assume that at the current phase of language repression the Hungarian minority living in Burgenland is not able to benefit from the minority rights guaranteed by the state, or opportunities declared in the official language law, and the state also does not take sufficient care to putting the legislation into practice (Chapter III.). In case of the Hungarian minority living in Burgenland there is a correlation between linguistic vitality and the proportion of usage of linguistic landscapes: visual signs can be found despite the minority's low vitality. Of course, some of the landscapes or public signs on official buildings are present due to being a legal obligation.

Regarding my supposed statement of the third hypothesis – which is that **the Hungarian community of Burgenland is no longer able to take advantage of the granted minority rights or utilize their opportunities declared in the official language law** – I came to the conclusion that **this is the case in practice as well**.

That assumption of mine, that the government is not at the forefront of law enforcement practice, is fulfilled. This is especially true in relation to the official language law because even though the Hungarian language became official since the year 2000, it has no use as there are neither bilingual staff nor bilingual forms. According to the government there is no demand for that, as everyone can speak German and the informants of the sociolinguistic interviews during my fieldwork shared the same views. It is true for almost everyone in Alsóőr that they do have some competence in spoken German language, while the same can not be stated for the Hungarian language.

The reality is that terminology registers of the Hungarians living in this area are deficient as a result of the language starting to grow apart after Trianon. The closed nature of the Hungarian border meant that the latest expressions did not reach the Western diaspora. This deficiency was compensated with the state language by the Hungarian minority. That is why the following type of sentences could be brought about: *I'm going to the standesamt, I have ausstell my bundesurkunde because I want to beantrag a reisepass at the bezirkhauptmanaschaft*. (Strong 1987; cf. Szoták 2008: 67–79; 2008b: 84–98).

My hypothesis about the educational law is also correct, because the most advantageous forms of education provided by the law are not utilized by the parents (mother tongue classes, in which the state language is taught six hours a week) because they are afraid that the children are not going to learn the German language well. For example, children of Hungarians living in and around Vienna do not have the opportunity, like those in Burgenland, to learn Hungarian within the frame of the official state education.

Along the Giles's model (1977), on the basis of objective factors, I presented the number and status of indigenous minorities as well as the institutional system of ethnic groups, and with the knowledge of all this I proved that the ethnolinguistic vitality of the ethnic group is at a low level (Chapter III.). The low level of ethnolinguistic vitality is expressed by how often the language is used by the speakers in certain contexts, and whether they pass it on to the following age groups.

In my experience, Hungarian language skills of the younger generation are no longer existant, meaning the transfer of the language by the older generation has failed. It is specific to the language choice of the Hungarian community in Vienna and Órvidék that in case a person belonging to the majority group would join the company, the code-switching would occur. Language tolerance of the Hungarians works almost as a mandatory etiquette. My informants from Pulya have informed me that Croats are not that tolerant at all and that they keep speaking their native language (Szoták 2003).

The younger, working-age generation does not have stable Hungarian language skills, which is reflected by the Hungarian language not appearing in private inscriptions (eg. business cards).

There exists certain signs in Hungarian in public areas: they remained from the past, but new ones were created as well, mainly in the framework of EU projects (eg. : guards of Felsőőr) deriving from the objective that the European Union supports cultural diversity and the use of minor languages. The number of linguistic landscapes also rose due to tourism and economic reasons (Sonnterme, Waldwipfelweg, Esterhazy Castle), but these are present independently of the ethnic groups. By setting up place-name signs and the ORF broadcasting a minimum of minority language programmes, they simply comply with the legal state obligations.

Fourth hypothesis

I aim to answer the question as to what extent the spoken languages, in this case Hungarian, are reflected in linguistic landscapes (Chapter V.) Are the Hungarians visible or not visible in the linguistic landscapes?

I assume to find different proportions of linguistic landscapes in the settlements researched. This is due to the proportion of Hungarians amongst the inhabitants, the history of the place and the initiative of the community leaders. The number of signposts is defined by their theme, and the language usage of the internet websites is hugely influenced by tourism and economy.

After studying the public space I studied the digital space also. In this respect my hypothesis was that the amount of Hungarian-language content published on web sites in cyberspace has increased continuously since the year 2000, but these are only indirectly related / linked to the Hungarians living there. I believe that there are three sources for the Hungarian-language pages: 1. established by non-governmental organizations to achieve

SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS

their goals and express their identity using the Hungarian language; 2. a multi-lingual website relaying information could be a type of manifestation of EU projects or inter-regional initiatives; 3. Hungarian language web interfaces are also created due to tourism and economic interests.

The fourth hypothesis was constructed during my research. In the case of the diaspora and minority communities, the nature of the community leader was always decisive (whether it was civilian, official, or ecclesiastical). Their perseverance, their ability in organizing and initiating, their leading by example determines the life of the community.

During my field work I made a close examination of four villages. These four were those on which borders bilingual place-name signs had been set up according to the official language law which came into force in the year 2000. The language of no other signs were changed beyond those of the place-names signs. The usual minimum was fulfilled by the state this time as well. The name of the mayor's office of Felsőpulya, where 20% of the population is Hungarian, was never before set up in two languages. Even when the mayors themselves belonged to the Hungarian ethnic group, although the municipality jurisdiction allows that. In the autumn of 2000 I asked my informants from Pulya about it (Szoták 2003a: 279):

Do the Hungarian place-name signs set up in the autumn have any significance?

"There is not much significance to it, as we lived with one another quietly and in peace so far anyway. So we do not really notice that the sign is in Hungarian. Because we did not let others to dictate us, and we do not let them do it now either. We can get along, so we can live in peace in here. "/ Mj /

"I do not think that would be the most important thing. As a visual effect it serves well. Beside that, this sort of thing does not help a lot to Hungarians. It is a very nice gesture towards the Hungarian guests that there are Hungarian place-name signs in here. I think it would be more important to revive the motivation for the Hungarians to keep on surviving. This is what we're working on now. / KE /

"I didn't even notice it. Some of the politicians were happy to inaugurate the sign and appear by it on TV. I am glad that we have it... Hungarians come here and they can see this is Felsőpulya, so it is easier for them, that's for sure, but still ... "/ KJ /

Among the four municipalities in terms of population Felsőőr is the greatest one³. The proportion of Hungarians to Germans in 1920 was around 70-80% to 20-25%, but today it is below 18% (Diamond 2007). Although Burgenland is essentially characterized by rural settlement patterns, Felsőőr counts as a 'great city' in the area. Austria's largest Protestant community lived in the city's old center named Felszeg (and is still living there), while the group of Catholic Hungarians were living in Alszeg (Somogyi 2004). The Hungarian language is not necessarily visible here either.

The main street of the most Hungarian village, Alsóőr, reveals several Hungarian language signs in a row. Street signs are absolutely absent, so no need to look for them. The settlement has bilingual municipality mayor, priest and civic leaders.

Regarding my assumptions concerning the digital space, I found that the three factors being set out by me previously are the ones that are motivating the creation of the Hungarian-language websites. Two major NGO websites were described by me in Chapter V (BUKV, UMIZ) are guardians and promoters of the Hungarian culture, and during my research I found that through the increase in number of Hungarian tourists it became possible on more and more portals to switch over into Hungarian.

Fifth hypothesis

The latest trend in linguistic landscape studies investigate linguistic ideologies besides vitality as a source of explanation on how, which way, what size and language the signs appear in the symbolic space. (cf: Jaworski – Thurlow 2010: 11). This implies a question of which factors influence the linguistic and semiotic features of the signs. Are there differences in size or graphics between linguistic landscapes?

I assume that – despite Hungarian only being official in selected regions and of lower prestige than that of the state language – with regard to official signs the Austrian government does not discriminate neither in legislation nor in practice at the expense of the minority languages. But I also assume that they do not seek to enforce laws concerning minorities in practice.

The fifth hypothesis is fully confirmed. Although the Hungarian language is official only in certain areas, and the prestige of the Hungarian language is lower than that of the state language – concerning official inscriptions the Austrian Government does not make any distinction neither at the level of legislation, nor at the level of practice at the expense of minority languages-the Hungarian language can (could) be used in the public

space. Concerning place-name signs, state language is not distinguished by a different color. The minority language can appear in the same size on the same sign uniformly all over the country.

However, the government is not making any effort to enforce the law in practice. I already mentioned above that no Hungarian inscriptions appear on either the village halls of Felsőőr or Felsőpulya nor on the exterior signs of district offices, nor on printed forms, even though it is a statutory requirement since the year 2000. Anti-minority ideologies are nowadays not met openly (although minority inscriptions on place-name signs are sometimes covered by paint), they appear rather in more covert forms. The so-called xenophobia is aimed rather against the "new minority", the constantly growing number of immigrants.

Sixth hypothesis

The language of the signs influences the linguistic behaviour and language usage (Cenoz – Gorter 2006: 68). The higher number of signs supports and may encourage the speaker to communicate in their mother tongue. What is the case in Burgenland?

The linguistic variety of the province will only be reserved if there are Hungarian, Croatian, and Roma speakers. The question is despite no change in the number of Hungarian speakers, whether Hungarian spoken in Burgenland would survive as a uniquely sounding language with its own unique vocabulary?

I assume that there will be Hungarian spoken in Burgenland, but that will be the standard or regional language variant spoken by immigrants and not the local dialect any more (Baumgartner 2003). That's why it's important to investigate if the linguistic landscapes are present at a personal level, in private lives? Is Hungarian represented in the lives of a couple thousand people of the minority e.g. on business cards or other signs?

The presence of private inscriptions in the life of a minority community is held decisive by the specialized literature because it reflects the individual's freedom of choice regarding its language (cf. 2012 Pavlenko. 45). Under private label I listed drawings, graffiti, hand-made signs, messages, which can be found on walls or hung on the fences of houses (cf. 2012 Laihonon. 43). The Spolsky and Cooper authors (1991) determined three factors for the choice of language of the tables: 1. The language skills of the creator of the caption: known languages by him/her; 2. The language skills of the presumed

reader: using a language / languages in the writings, which one assumes that can be read;

3. Symbolic value: the creator of the writing uses his own language, or the one which he wants to be identified with. During the analysis of the empirical imagery collected by me I found that the individual's level does not appear in the Hungarian linguistic landscapes: neither in private inscriptions nor on business cards. Members of the community do not utilize this option.

Summarizing the above factors: all aspects are pointing to the same direction: decline of the community's language did not cease, although it is undoubtedly slowed down by the legislative environment created between 1994–2000, by the social and political changes (opening of the border, Hungarian immigration, daily commuting, passing of Hungarian children over to the Burgenland schools) and by economic factors (tourism, shopping). More often it is not the community that initiates the appearance of language landscapes: these are though the results of a statutory obligation or the results of EU projects.

5. Results of the research: linguistic landscapes in Burgenland

Chapter V of the dissertation contains the results of the fieldwork. I will introduce the landscape usage of the bilingual (Hungarian–German) speech community of Burgenland. With the help of this I also explored the factors that influence the language usage and determine the future of ethnic groups living in language contact, meanwhile referring to the aforementioned theoretical backgrounds, research questions, hypotheses. The chapter discusses in detail to what extent linguistic landscapes occur in different times and different places, and to what extent this presence is in line with the legal background, with the vitality of the languages of the community, that is if it verifies the theoretical statements regarding the the present and the future of the community.

First the diachron presentation of linguistic landscapes happened. For throughout hundreds of years living together multiple linguistic landscapes formed on the settlements of the province: in churches, in castles and in public domains.

The patron of many churches of Burgenland is Saint István, Saint László, Saint Imre or Saint Margit. The figures of our saints appear in the form of statutes and their names on the glass mosaics of church windows. Burgenland did not accidentally receive the title „Várvidék” (that is, the countryside of castles): the buildings of the Hungarian

SUMMARY OF RESEARCH FINDINGS

Kingdom's western frontier preserve the memory of aristocrats in statues, epigraphs and coats of arms.

From a point of view of language ideologies the most thrilling era of Burgenland's history is the short era of the Lajtabánság. The placard wars before and after the referendum of Sopron were the manifestations of nationalist nation state ideologies in public space: in the texts it was very well visible what the two peoples thought of each other. On a stamp, published by the Lajtabánság one line of the poem *Nem, nem, soha!* (No, no, never!) by Attila József can be read. The line of the poem became the most powerful propaganda of the Horthy era.

Following the methods employed in the Carpathian Basin in my dissertation I also examined almost the full landscape net of one of Burgenland's settlements. I photographed the public signs of Alsóőr in a fieldwork conducted in 2013. I employed quantitative methods and categorized the signs the following way: official/administrative, local government, civilian and private.

Similarly, I treated the epigraphs of cemeteries as parts of the linguistic landscape which demonstrates from more than hundreds of years perspective (through the language of epigraphs and naming traditions) the language shift of the community, the reculsion of language into sacral space.

Education is a crucial point of minority policy from the side of majority, and at the same time it is one of the most important spaces for survival of the minority language after the space of family. This is why I attempted to examine the spaces of school and their webpages.

The world wide web can be reached by more and more parts of society, that said the quick and efficient information flow is utilized in all layers of society. In today's multimedial environment and in possession of knowledge at our disposal multimedial texts, pictures, videos, animations can easily be published, shared. Based on Shohamy – Waksman's definition (2009: 313–331) I treated portals as linguistic landscapes, and I examined those sites connected to Burgenland that display information in Hungarian language as well.

I have examined an official site, the website of ORF Burgenland on which multilingual contents are present in line with the law. I also researched websites published by non-governmental organizations (NGOs): bilingual publication has more than just a communicative function in this case, it also has a self-identifying and identity expressing

function. These NGOs marked the preserving of Hungarian culture (BUKV, UMIZ) and the assertion of the interests of the Hungarian people (BUKV) as their purposes. I examined how these purposes were achieved.

I examined the multilingual aspect of the websites of Burgenland in regards language and economy. Every single strong country follows a conscious language policy, for instance Canada's language policy is paired with a successful economy policy: they managed to preserve the language of native minorities and French communities living outside the language area the way they also made this preservation economically „useful”, and this way they strengthened these ethnic groups in their language, culture and identity (cf. Da Silva és Heller 1999, Grin 2005, etc.).

The co-relation of language and economy can be one of the motives of language change, or just quite the opposite way: one of the most important factor in preserving a language (cf. Gal 1977). With the stimulation of economy the prestige of a language can be improved. Thanks to tourism, economy and interregional EU projects more and more portals are able to display information in Hungarian.

There are projects (Felsőőr őrei ~ the guards of Felsőőr) that have a website, and that commemorates the linguistic diversity of the province, religious tolerance and the peaceful living together of ethnic groups present in different eras and presented through the anecdotes of people in Hungarian, German, Romani and Yiddish language. I highlighted that the Romani communication is unique and special; I did not find any similar texts of signs, projects in the countries of the Carpathian Basin, although in the aforementioned countries Roma people live in greater number.

The language choice of business cards in minority situation can express that someone as a member of the community finds it important to display his or her mother tongue on his or her card, or he or she decides to „hide” (Spolsky – Cooper 1991). Based on this I asked the leader of the Hungarian Media and Information Center of Burgenland to examine the business cards piled up in the last 16 years in his office using quantitative methods and at the same time exploring its semiotic features. **The business cards show the dominance of the German language.**

6. The further uses of the research and further research options

Linguistic landscape research is a new, dynamic field of sociolinguistics, or rather of *applied sociolinguistics*. Due to its methodology and its utilization of the latter it is definitely capable of shedding light on either positive results or on shortcomings in the field of minority legislation and its application. These can be presented to the public audience with the help of visual devices and interactive approaches, so that it is visible and understandable to everyone, and so that the minority realises what range of means it can employ. Therefore the results of the research can be used creatively.

The pictures found in the dissertation accumulated over years of research. However not only language but linguistic landscape usage changes on a daily basis in our environment. And this change can be influenced.

My hopes are that the dissertation contributed to gaining a deeper understanding of the linguistic situation of the Hungarian minority in Burgenland (as the smallest diaspora of the Carpathian Basin), and to the enrichment of linguistic landscape researches of minority languages.

BIBLIOGRÁFIA

- Ahtisaari, Martti – Frowein, Jochen – Oreja, Marcelino 2000. *Zur Lage der ethnischen Minderheiten in der republik Österreich*. Österreichischen Volksgruppenzentrums. Wien.
- Andree, Barbara – Grübichler, Sylvia 2008. *Begleitforschung zum Studium Gebärdensprachdolmetschen. Eine quantitative Untersuchung zu Ausbildung und Wissenserwerb, dolmetschspezifischen Fragestellungen und beruflichen Vorstellungen von höhersemestrigen Studierenden an fünf Hochschulen im deutschsprachigen Raum*. Institut für Translationswissenschaft, Graz. http://www.uni-graz.at/en/uedoawww_files_forschungsbericht_gruenbichler_andree_2008.pdf (2010. 06. 01.)
- Angerer – Pitschko – Braustein – Buchholz – Burger – Haschke – Mühlgaszner – Stefan – Wolf 2009. *Masterlehrgang Sprachpädagogik und Mehrsprachigkeit*. http://www.ph-burgenland.at/fileadmin/download/Beschluss30_Curriculum_Masterlehrgang_Sprachen_171209.pdf (2010.03.31.)
- Arel, Dominique 2002. Language categories in censuses: backward or forward-looking? In: Kertzer, David I. – Arel, Dominique (Eds.): *Census and Identity. The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Cambridge University Press, Cambridge. 92–120. A tanulmány magyarul: Arel 2015. *Regio*. (3): 5–45.
- Assmann, Jan 1999. *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- Backhaus, Peter. 2009. Rules and regulations in linguistic landscaping: A comparative perspective. In: Elana Shohamy – Durk Gorter (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge, New York–London. 157–172.
- Backhaus, Peter 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism*. 1 (3): 52–66.
- Balázs Géza – Pölcz Ádám (Szerk.) 2015. *Tájszemiotika*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest.
- Balázs Géza 1996. Nyelvtörvény, név- és táblaháború Szlovákiában. *Honismeret*. 24 (1): 103–104.

- Balikó Ludwig 2002. *Die Auswirkungen des Minderheitenschulgesetzes auf den Ungarischunterricht an den Pflichtschulen im Burgenland*. (Kézirat)
- Balizs Dániel 2014. Felsőőr átalakuló etnikai és vallási térszerkezete. *Földrajzi Közlemények*. 138 (4): 306–321
- Barcza Ildikó 2009. Órisziget egy antropológus szemével. A „szigetiség” egy kulturális antropológiai terepmunka meglátásai alapján. In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Városkapu Kiadó, Alsóőr–Kőszeg. 98–108.
- Barni, Monica – Carla Bagna 2009. A mapping technique and the linguistic landscape. In: Elana Shohamy – Durk Gorter (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge, New York–London. 126–140.
- Barni, Monica. 2006. *From statistical to geolinguistic data: Mapping and measuring linguistic diversity*. Fondazione Eni Enrico Mattei Working Papers.
- Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (Szerk.) 2011. *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Bartha Csilla – Hattyár Helga – Szabó Mária 2006. A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv. In: Kiefer Ferenc (Főszerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 852–906.
- Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2003. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*. 13–29.
- Bartha Csilla 2002. Nyelvhasználat, nyelvmegtartás, nyelvcsere amerikai magyar közösségekben In: Kovács Nóra – Szarka László (Szerk.): *Tér és terep: Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 111–136.
- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Basler, Richard 2004. Ein kürzer Überblick über die Lage der Wiener Tschechen. In: Ernő Deak (Hrsg.) *Integratio: Von Minderheiten zu Volksgruppen*. Wien. 83–99. http://www.kulturklub.at/pdf/Publikationen/WrTschechen_Basler.pdf
- Bauböck, Rainer – Baumgartner, Gerhard – Perchining, Bernhard – Pinter, Karin (Eds.): *1988. ... und raus bist du! Ethnische Minderheiten in der Politik*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien.
- Bauko János 2014. A tulajdonnév identitásjelölő funkciója. In: Bauko János – Benyovszky Krisztián (Szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin

- Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 78–97.
- Baumgartner, Gerhard 2015. "Wann endlich wird dies himmelschreiende Unrecht an uns gut gemacht werden?"Frühe Zeugnisse österreichischer Roma und Romnia zu ihrer Verfolgung während des Nationalsozialismus. In: Christine Schindler (Hrsg.): *Feindbilder*. Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Wien.
- Baumgartner, Gerhard 2008a. A burgenlandi magyarság az első világháború végétől a soproni népszavazásig (1918–21). In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (Szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 48–52.
- Baumgartner, Gerhard 2008b. Burgenland tartomány felállításától az Anschlussig (1922–38). In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (Szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 114–118.
- Baumgartner, Gerhard 2008c. A burgenlandi magyar kisebbség a III. Birodalomban. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (Szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 180–186.
- Baumgartner, Gerhard 2008d. Az ausztriai magyarság a szovjet megszállás idején (1945–1955). In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (Szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet. Budapest. 224–230.
- Baumgartner, Gerhard 2008e. Az ausztriai magyar népcsoport az állaszerződéstől a keleti blokk összeomlásáig (1955–1989). In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (Szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 256–262.
- Baumgartner, Gerhard – Freund, Florian – Greifeneder, Harald 2004. *Vermögensentzug, Restitution und Entschädigung der Roma und Sinti, Veröffentlichungen der Österreichischen Historikerkommission*. Vermögensentzug während der NS-Zeit sowie Rückstellungen und Entschädigungen seit 1945 in Österreich Bd. 23/2, Wien.

- Baumgartner, Gerhard 2004. Minderheitenschutz versus Sprachunterricht – Zur Rolle der burgenländischen Minderheitenschulgesetze 1937 und 1994. In: Hkdc-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland (Hrsg.): *Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Rötzer-Druck, Eisenstadt. 51–56.
- Baumgartner, Gerhard 2003. Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: Gyurgyík László – Sebők László (Szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 158–170.
- Baumgartner, Gerhard 2000. Die burgenländischen Sprachminderheiten 1945–1999. In: Widder, Roland (Hrsg.): *Geschichte der österreichischen Bundesländer seit 1945. Burgenland*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar. 15–53.
- Baumgartner, Gerhard – Perchinig, Bernhard 1997. Minderheiten Politik in Österreich 1945–1989, In: Herbert Dachs et al (Eds.): *Handbuch des politischen Systems Österreichs*. Wien. 628–651.
- Baumgartner, Gerhard 1995a. 6x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen, Ursula Hemetek (Hrsg.): *Initiative Minderheiten*. Drava Verlag, Klagenfurt–Celovec.
- Baumgartner, Gerhard – Perchinig, Bernhard 1995b. Minderheitenpolitik. In: Herbert Dachs, Peter Gerlich, Emmerich Talos et al. (Hrsg.): *Handbuch des politischen Systems Österreichs. Die zweite Republik*. Wien–Mainz. 628–641.
- Baumgartner, Gerhard 1993. Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer. In: Holzer, Werner (Hrsg.): *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Passagen Verlag, Wien.
- Baumgartner, Gerhard – Müllner, Eva – Münz, Rainer (Hrsg.) 1989. *Identität und Lebenswelt – Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland*. Prugg Verlag, Eisenstadt.
- Baumgartner, Gerhard 1989. „Idevalósi vagyok” – „Einer, der hierher gehört”. Zur Identität der ungarischen Sprachgruppe des Burgenlandes. In: Baumgartner, Gerhard – Müllner, Eva – Münz, Rainer (Hrsg.): *Zur Identität und Lebenswelt. Ethnische, religiöse und kulturelle Vielfalt im Burgenland / Identitás és életkörülmények. Etnikai, vallásos és kulturális sokféleség Burgenlandban /*

- Identitet i okolnosti žitka. Etnička, vjerska i kulturna šarolikost u Gradišću. Prugg Verlag, Eisenstadt. 69–85.
- Bán D. András (Szerk.) 1995. *Magyarok kisebbségben és szóróványban*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Bátyi Szilvia 2014. Hévíz: nyelvi tájkép orosz ecsettel. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. XIV (1–2): 21–34.
- Ben-Rafael, Eliezer – Shohamy, Elana – Amara, Muhammad Hasan – Trumper-Hecht, Nira 2004. *Linguistic Landscape and Multiculturalism: A Jewish-Arab Comparative Study*. Tami Steinmetz Center for Peace Research, Tel Aviv.
- Ben-Rafael, Eliezer – Shohamy, Elana et al 2006. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: the case of Israel. *International Journal of Multilingualism*. Vol 3 (1): 7–30.
- Ben-Rafael, Eliezer 2009. A sociological approach to the study of linguistic landscape In: Elana Shohamy – Durk Gorter (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge, New York–London. 40–55.
- Benő Attila – Péntek János (Szerk.) 2011. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 10 éve. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma–SZTANYI.
- Berényi-Kiss Hajnalka 2012. From law to language use practices. A case study on Hungarian-speakers in Austria. University of Vienna. http://www.academia.edu/2314855/From_law_to_language_use_practices._A_case_study_on_Hungarian-speakers_in_Austria (2016.10.02.)
- Beregszászi Anikó 2005. „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv. In: Beregszászi Anikó – Papp Richard (Szerk.): *Kárpátalja: Társadalomtudományi tanulmányok*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest–Beregszász. 158–163.
- Bericht der Republik Österreich 2015. gemäß Artikel 15 Abs. 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. Bundeskanzleramt, Verfassungsdienst. Wien.
- Bericht der Republik Österreich 2011. gemäß Artikel 15 Abs. 1 der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprachen. Bundeskanzleramt, Verfassungsdienst. Wien.

- Bericht der Republik Österreich 2002.gemäß 15, Abs. 1. der Europäischen Charta der Regional- oder Minderheitensprache. Bundeskanzleramt, Verfassungsdienst. Wien.
- Blommaert, Jan 2012. *Chronicles of complexity. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes*. Tilburg University, Tilburg.
- Blommaert, Jan – Maly, I. 2014. *Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study*. Tilburg Papers in Culture Studies, paper 100. [http://www.researchgate.net/publication/264992781 Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and social change A case study](http://www.researchgate.net/publication/264992781_Ethnographic_Linguistic_Landscape_Analysis_and_social_change_A_case_study) (2016.4.11).
- Bourdieu, Pierre 1992. *Language and Symbolic Power*. Polity Press, Cambridge.
- Bodó Csanád 2015. Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós: *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. *Modern Nyelvoktatás* 21 (1): 74–76.
- Bodó Csanád 2012. *A látszólagos idő valósága: Esettanulmány a folyamatban lévő nyelvhasználati változások vizsgálatához*. Nyelvtudományi Értekezések 162. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bodó Csanád 2009. A magyar–német nyelvcsere Felsőőrben – Mi változott 25 év alatt? / Der ungarisch-deutsche Sprachwechsel in Oberwart: Was hat sich in 25 Jahren verändert? In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak/Über warter Ungarn für warter Ungarn*. Városkapu – Magyar Média- és Információs Központ – Imre Samu Nyelvi Intézet. Imre Samu Nyelvi Intézet Kiadványai I. Kőszeg–Alsóőr. 34–48, 180–196.
- Bodó Csanád 2005. *Nyelvcsere és közösségi nyelvvesztés a felsőőri magyar–német kétnyelvű beszélőközösségben*. Kiadatlan doktori értekezés. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Magyar Nyelvészet program, Budapest.
- Bodó Csanád 2004a. A felsőőri magyar–német kétnyelvű beszélőközösség nyelvcserejének történeti vizsgálata. In: Lanstyák István – Menyhárt József (Szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről II*. Kalligram Kiadó, Pozsony. 136–165.
- Bodó Csanád 2004b. Nyelvek és közösségek vitalitása Moldovában. In: Kozma István – Papp Richárd (Szerk.): *Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében*. Gondolat–MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 150–160.
- Bodó Csanád 2001. Nyelvi változások a nyelvcsere és nyelvvesztés folyamatában. *Magyar Nyelvőr*. 125 (2): 169–179.

- Borbély Anna 2014. *Kétnyelvűség – Variabilitás és változás magyarországi közösségekben*. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest.
- Borbély Anna 2007. Összehasonlító nyelvcsere-kutatások a Magyarország területén élő kisebbségi közösségekben. In: Zelliger Erzsébet (Szerk.): *Nyelv, területiség, társadalom*. A 14. élönyelvi konferencia előadásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Borbély Anna 2001. *Nyelvcsere*. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Born, Joachim. 2004. Zurück in die Folklore oder vorwärts als Werbeträger? Deutsch und Italienisch im öffentlichen Leben Südbraziens. In: J. Darquennes – P. Nelde – P.J. Weber (Eds.): *The Future Has Already Begun*. Plurilingua 25. 49–59. St. Augustin, Asgard.
- Boronkai Szabolcs A "Der freie Burgenlander" c. újság propagandatevékenysége az 1921. december 14-i népszavazás idején.
<http://w3.sopron.hu/nepszavazas1921/Boronkaisz.html>
- Botlik József 2015. *Az őrvidéki magyarság sorsa 1945–1989*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy.
- Botlik József 2011. *Az őrvidéki magyarság sorsa 1922–1945*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy.
- Botlik József 2012. *Az őrvidéki magyarság sorsa 1918–1921*. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy (Második, javított kiadás).
- Böckh, Richard 1974 [1866]. Die statistische Bedeutung der Volkssprache als Kennzeichen der Nationalität. In: H. Haarmann (Eds.): *Sprachenstatistik in Geschichte und Gegenwart*. Helmut Buske Verlag, Hamburg. 41–186.
- Buljanović Sandra – Marija Ilić – Monika Bala 2012. *Domains of Hungarian language use in Belgrade–Jezikoslovlje*. Filozofski fakultet, Univerzitet u Osijeku, Osijek. 565–583.
- Calvet, Louis Jean 1994. *Les voix de la ville: Introduction à la sociolinguistique urbaine*. Payot et Rivages, Paris.
- Calvet, Louis Jean 1990. Des mots sur les murs: Une comparaison entre Paris et Dakar. In: R. Chaudenson (ed.) *Des langues et des villes (Actes du colloque international à Dakar, du 1564*. International Journal of Multilingualism au 17 de cembre 1990. Agence de coopération culturelle et technique, Paris. 73–83.

- Cameron, Deborah 2012. The commodification of language: English as a global commodity. In: Terttu Nevalainen – Elizabeth Closs Traugott (Eds.): *The Oxford Handbook of the History of English*. Oxford University Press, Oxford.
- Coulmas, Florian 2009. Linguistic landscaping and the seed of the public sphere. In Elana Shohamy – Durk Gorter (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge. New York–London. 13–24.
- Cenoz, Jasone – Durk Gorter 2006. Linguistic landscape and minority languages. In: Durk Gorter (Eds.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Multilingual Matters, Clevedon. 67–80.
- Cillia, Rudolf de 2005. Spracherwerb in der Migration. *Informationsblätter des Referats für interkulturelles Lernen*. Nr. 3/2005.
- Collins, James – Slembrouck, Stef 2004. *Reading shop windows in globalized neighbourhoods: Multilingual literacy practices and indexicality*. Working Papers on Language, Power and Identity 21. http://bank.ugent.be/lpi/working_papers.htm. (2013.01.30)
- Conseil de la langue française. 2000. *La langue de l'affichage à Montréal de 1997 à 1999*. Conseil de la langue française, Québec. http://www.cslf.gouv.qc.ca/bibliotheque-virtuelle/publication-html/?tx_iggecpplus_pi4%5Bfile%5D=publications/pubf157/f157cha.html
- Cummins, Jim 1979. Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question and some other matters. Working Papers on Bilingualism. (19): 121–129.
- Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és tipológiák. Avagy a nyelvek antropológiája*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Cserján Károly 2005. Magyar identitás Ausztriában. In: Kovács Nóra (Szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 41–48.
- Cserján Károly – Győri Vilmos – Szabó Mátyás 1999. *A magyar köznyelvet beszélő népesség demográfiai és társadalomgazdasági ismertetőjelei*. Kerkai Jenő Egyházszociológiai Intézet, Bécs (Kézirat).
- Csernicskó, István 2016. A dinamikusan változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. *Acta Humana*. 3 (3): 91–105.

- Csernicskó István 2015. Nyelvek vetélkedése a nyelvi tájképben: kárpátaljai példa. *Alkalmazott nyelvtudomány*. XV (1–2): 75–84.
<https://core.ac.uk/download/pdf/42941447.pdf> (2016.06.02)
- Csernicskó István 2012. Az (egykori) északkelet-magyarországi régió nyelvpolitikai fejlődése 1867–től máig. Előadás a 44. Kazinczy Napok programjában. Kassa.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.
- Csernicskó István – Papp György – Péntek János – Szabómihály Gizella 2005. *Magyar Nyelv*. (CI)1: 105–113.
- Csiszár Rita 2007a. Magyar nyelv és magyar közösségek Ausztriában. A nyelvcsere és nyelvmegőrzés vizsgálata a bécsi emigráns és az alsóőri őshonos kisebbségek körében. Doktori értekezés, kézirat, PTE, Nyelvtudományi Doktori Iskola. Pécs.
- Csiszár 2007b. Gondolatok a burgenlandi őshonos és a migrációs eredetű bécsi magyar kisebbség anyanyelvi oktatásáról a jogi szabályozás és a gyakorlat tükrében. *Iskolakultúra*. 17 (6–7): 136–149.
- Csulak Róza 2013. *Naplók, levelek, versek és elbeszélések. Tagbücher, Briede, Gedichte und Erzählungen*. Magyar Média és Információs Központ/Ungarisches Medien- und Informationszentrum, Alsóőr/Unterwart.
- Dailey, René M. – Giles, Howard – Jansma, Laura L. 2005. Language attitudes in an Anglo-Hispanic context: The role of the linguistic landscape. *Language–Communication* 25 (1): 27–38.
- Deák Ernő 2016. *Az öreghegytől a Schneebergig*. Magyar Napló Kiadó, Budapest.
- Deák Ernő 2006. Die ungarische Revolution in den österreichischen Medien. In: Forgó László (Szerk.): *Kaláka-Club Évkönyve*. Bécs. 41–44.
- Deák Ernő 2005a. Magyarok Ausztriában. In: Forgó László (Szerk.): *Kaláka-Club Évkönyve*. Bécs. 37–45.
- Deák Ernő 2005b. Mérleg és kitekintés. *Bécsi Napló*. XXVI (2): 1.
- Deák Ernő (Szerk.) 2004. *Von Minderheiten zu Volksgruppen: 20 Jahre Wiener Arbeitsgemeinschaft*. Integratio, Wien.
- Deák Ernő 2000a. Die Wiener Ungarn in Geschichte und Gegenwart. In: *Beheimatet in Österreich – zwanzig Jahre Zentralverband ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich*. Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich, Wien. 9–38.

- Deák Ernő 2000b. Die Wiener Ungarn in Geschichte und Gegenwart. In: Maria Jahn-Brandenstein (Hrsg.): *Beheimatet in Österreich 1980–2000. Zwanzig Jahre Zentralverband ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich*. Sodalitas, Wien. 9–39.
- Deák Ernő 2000c. „Kisebbségnek lenni nem sors, hanem feladat”. Az ausztriai magyar népcsoport. In: Blénesi Éva – Mandel Kinga (Szerk.): *Kisebbségek és kormánypolitika Közép-Európában*. Kisebbségek Kelet-Közép-Európában sorozat X. 51–57.
- Deák Ernő 1998. Bevezetés. In: Koleszár Ildikó (Szerk.): *Tíz éves a Bécsi Magyar Iskola. Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége*, Bécs.
- Deák Ernő 1997. *Ungarische Mittelschulen in Österreich nach 1956*. Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich, Wien.
- Deák Ernő 1989. *Das Städtewesen der Länder der ungarischen Krone (1780–1918)*. Ausgewählte Materialien zum Städtewesen. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Deák Ernő 1982. *Die Ungarn in Wien: eine unsichtbare Volksgruppe?* In: *Ethnische Gruppen in der Bundeshauptstadt Wien*, Integratio XV. Wien. 115–132.
- Deme László – Imre Samu (Szerk). 1968–77. *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- De Swaan, Abram 2004. *A nyelvek társadalma. A globális nyelvrendszer*. Typotex, Budapest.
- Dobart, Anton 2004. Mehrsprachige in Österreich und Europa. In: *Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Hg. hkdc-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland. Eisenstadt: Rötzer-Druck. 110–116.
- Dorostkar, Niku 2014. *(Mehr-)Sprachigkeit und Lingualismus*. Vienna University Press. Wien.
- Edelman, Loulou 2010. *Linguistic Landscapes in Netherlands*. Amsterdam Center for Language and Communication. Amsterdam.
- Edelman, Loulou – Durk Gorter. 2010. Linguistic landscapes and the market. In: Helen Kelly-Holmes – Mautner, Gerlinde (Eds.): *Language and the market*. Palgrave-Macmillan, Basingstoke–New York. 96–108.

- Edelman, Loulou. 2009. What's in a name? Classification of proper names by language. In: Shohamy, Elana – Gorter, Durk (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge, New York – London. 141–154.
- Erdei Virág 2013. A 2011. évi népszámlálások az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*. 91 (12): 1303–1307. http://www.ksh.hu/statszemlen_archive/2013/2013_12/2013_12_001.pdf (2014.12.18.)
- Erőss Ágnes – Tátrai Patrik 2016. Toponymic silence in contested geographical spaces: The neglect of place-name changes in Cyprus and in Central and Eastern Europe. In: Jordan P. – Woodman P. (Szerk.): *Place-name changes*. Verlag Dr. Kovac, Hamburg. 385–401.
- Erőss Ágnes – Tátrai Patrik – Kocsis Károly 2010. A nagyvárosi köztérnevek, mint a geopolitikai változások tanúi. In: Lóki József (Szerk.): *Interdiszciplinaritás a természet- és társadalomtudományokban*. DE Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék. Debrecen. 87–94.
- Europeans and their Languages 2012. *Special Eurobarometer Report*. European Commission, Brüsszel. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (2016.09.12)
- Éger György – Szesztay Ádám 2002. *Alsóőr*. Száz Magyar Falu Könyvesháza sorozat. Botlik József (Szerk.). Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Budapest.
- Éger György 1991. *A burgenlandi magyarság rövid története*. Anonymus, Budapest.
- Fenyvesi Anna (Eds.): 2005. *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language. Impact – Studies in Language and Society 20*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Fenyvesi Anna 1995. *Language contact and language death in an immigrant language: The case of Hungarian*. M.A. Thesis. In: University of Pittsburgh Working Papers in Linguistics. (3): 1–117.
- Fishman, Joshua A. 1965. Who speaks what language to whom and when? *La Linguistique* (2): 67–88.
- Földesi János – Somogyi Attila 2009. Újra zengjen magyar dal az Őrvidéken! In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Városkapu Kiadó. Alsóőr–Kőszeg. 126–139.

- Fundárek Anna 2009. *Ein ungarischer Aristokrat am wiener Hof des 17. Jahrhunderts. Die Briefe von Paul Pálffy an Maximilian von Trauttmansdorff (1647–1650)*, Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien. Band I., Wien.
- Funk Bernd – Christian 2000. *Einführung in das österreichische Verfassungsrecht*. 10. Auflage. Leykam Kurzlehrbücher, Wien.
- Gal, Susan 2006. Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. In: Mar, Molinero, Clare – Stevenson, Patrick (Eds.): *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and the Future of Europe*. Palgrave Macmillan, Hampshire – New York. 13–27.
- Gal, Susan 2002. Language Ideologies and Linguistic Diversity: Where Culture Meets Power. Keresztes László–Maticsák Sándor (Szerk.): *A magyar nyelv idegenben*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 197–204
- Gal, Susan 1991a. Mi a nyelvcsere és hogyan történik? *Regio*. 1 (1): 66–76.
- Gal, Susan 1991b. Kódváltás és öntudat az európai periférián. In: Kontra Miklós (Szerk.): *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Magyarságkutató Intézet, Budapest. 123–157.
- Gal, Susan 1988. The Political Economy of Code Choice. In: Heller, Monica (Szerk.): *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Mouton de Gruyter, Berlin. 345–67.
- Gal, Susan 1987. Linguistic Repertoire. In: Ammon, Ulrich – Dittmar, Norbert – Mattheier, J. Klaus (Eds.): *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*. First volume. Walter de Gruyter, Berlin. 286–292.
- Gal, Susan 1979. *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press, New York–San Francisco–London.
- Gal, Susan 1978. Peasant men can't get wives: language change and roles in a bilingual community. *Language in Society*. (7):1–16.
- Gaál Károly – Csoma Zsigmond (Szerk.): 1997. *Kapcsolatok és konfliktusok Közép-Európa vidéki életében*. Tanulmányok Gaál Károly 75. születésnapjára. Vas Megye Önkormányzata, Szombathely.
- Gaál Károly szerk. 1996. *1956 und das Burgenland - Berichte über die Hilfsaktionen für ungarische Flüchtlinge. Eine Dokumentation von Studenten des Fachhochschul-Studienganges „Internationale Wirtschaftsbeziehungen“ Amt der*

- Burgenländische Landesregierung. Landesarchiv und Landesbibliothek, Eisenstadt.*
- Gaál Károly 1988. *Aranymadár – a burgenlandi magyar falvak elbeszélő kultúrája*. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.
- Gaál Károly 1984. *Kire marad a kisködmön? Adatok a burgenlandi uradalmi béresek elbeszélő kultúrájához*. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely.
- Gaál Károly 1979. *Südliche Dreiländerecke – Südburgenland, Komitat Vas, Slowenien*. Prugg Verlag, Eisenstadt.
- Gaál Károly 1969. *Zum bäuerlichen Gerätebestand im 19. und 20. Jahrhundert – Forschungsergebnisse zur vergleichenden Sachvolkskunde und volkskundlichen Museologie*. Böhlau Verlag, Wien.
- Gaál Karoly 1966. *Spinnstubenlieder: Lieder der Frauengemeinschaften in den magyarischen Sprachinseln im Burgenland*. Verlag Schnell – Steiner, München.
- Gál Noémi 2010. *A nyelvi revitalizáció*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár.
- Gál Noémi 2009. A nyelvi vitalitást befolyásoló változók a nyelvi revitalizáció felől. RODOSZ–Clear Vision, 68–78. (<http://www.rodosz.ro/files/Gal%20Noemi.pdf>)
- Giles, Howard – Bourhis Richard Y. – Taylor Donald M. 1977. Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Giles, Howard (Eds.): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press, London. 307–348.
- Gorter, Durk – H. F. Marten, – L. Van Mensel 2012. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave Macmillan UK.
- Gorter, Durk. 2006. Further possibilities for linguistic landscape research. In: Durk Gorter (Eds.): *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Multilingual Matters. Clevedon [etc.]: 81– 89.
- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely–Fórum Könyvkiadó, Budapest–Újvidék.
- Graddol, David 2006. *English Next*. British Council, London.
- Grenoble, Lenore A. – Whaley, Lindsay J. 1998. Towards a typology of languageendangerment. In: Grenoble, Lenore A. – Whaley, Lindsay J. (Eds.): *Endangered Languages*. Cambridge University Press, Cambridge. 22–54.
- Groh, Stefan – Sedelmayer, Helga – Zalka, Csenge Virág 2013. *Die Strassenstationen Nemescsó und Sorokpolány an der Bernsteinstrasse. (Pannonien, Ungarn)*.

- Grabungen, geophysikalische Prospektionen und Surveys 1980–1982 und 2009–2012*. Zentraleuropäische Archäologie 3. Wien.
- Gróf Annamária 2015. A hivatalos útjelzőtáblák tanúsága a Muravidéken. In: Lehocki-Samardžić Anna – Szoták Szilvia (Szerk.): *Nyelvek és nyelvi tájképek a magyar nyelvterület peremén*. Imre Samu Nyelvi Intézet Kiadványai IV. Tinta Kiadó, Budapest. 71–80.
- Győri Szabó Róbert 2000. A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában. *Magyar Kisebbség*. (1): 136–158
- Haller, Michaela 2007. *Der schulische Fremdsprachunterricht in Österreich*. Erste Ergebnisse einer Studie zum Schuljahr 2004/2005. http://www.oesz.at/download/publikationen/Schulischer_FSU_in_OE_2007.pdf (2009.06.10.)
- Haslinger, Péter 2008. *Sprachenpolitik, Sprachendynamik und imperiale Herrschaft in der Habsburgermonarchie 1740–1914*. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung. Marburg.
- Haslinger, Peter 1999a. *Grenzgänger zwischen Nationalkulturen. Die "Magyaronen" im Burgenland der Zwischenkriegszeit. Grenzgänger zwischen Kulturen*. Fludernik, Monika, Würzburg.
- Haslinger, Peter 1999b. Sprachpolitik und Sprachalltag im burgenländischen Schulwesen der frühen zwanziger Jahre. Archivar und Bibliothekar. In: Tobler, Felix (Eds.): *Bausteine zur Landeskunde des burgenländisch-westungarischen Raumes*. Festschrift für Johann Seedoch zum 60. Geburtstag. (Burgenländische Forschungen: Sonderband; 22), Eisenstadt. 198–212.
- Haslinger, Peter 2000. Határ és identitás. A regionális identitás kialakításának egy esete: Burgenland 1921–1938. *Regio*. 11 (4): 67–92.
- Haugen, Einar 1972. *The Ecology of Language*. Stanford University Press, Stanford.
- Hägerstrand, Torton 1970. What about people in regional science? *Regional Science Association Papers*. (24): 7–21.
- Heltai Borbála 2015. Nyelvhasználati változások és a nyelvi tájkép többnyelvű kontextusban. In: Balázs Géza – Pölcz Ádám (Szerk.): *Tájszemiotika*. Magyar Szemiotikai Társaság. 181–193.

- Hires-László Kornélia 2015. Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon. In: Hires-László Kornélia – Márku Anita (Szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola, Ungvár. 160–186.
- Hoffmann István 2014. Név és jelentés. In: Bauko János –Benyovszky Krisztián (Szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 5–22.
- Hoffmann Zsuzsa 2008. *Nyelvi kapcsolatok a globális kommunikáció korában: az angol és a nemzetközi szókölcsönzés*. (Doktori disszertáció, DE) <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/78252/disszertacio.pdf?sequence=6> (2016.09.01)
- Holden, Nigel. J. 1989. Toward a functional typology of languages of international business. *Language problems and Language Planning*. 13 (1): 1–8.
- Holzer, Werner – Münz, Reiner 1997. A magyar nyelvcsoport Burgenlandban. *Regio*. (1): 165–182.
- Hornberger, Nancy H. – Coronel-Molina 2004. Serafin: Quechua language shift, maintenance and revitalization in the Andes: the case of language planning. *IJSL*. (167): 9–67.
- Horváth Evelin Anna 2009. Nyolc év a felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium nyelvi közegében. In: Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (Szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. 15. Élőnyelvi konferencia, Párkány, 2008. szeptember 4–6. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 477–481.
- Horváth István 2012. *Nyelvi tájkép az üzleti életben: nemzetközi kereskedelmi üzlethálózatok nyelvi tájképe a többségében magyar anyanyelvűek lakta romániai régiókban*. URL:<http://ispmn.gov.ro/node/drepturile-lingvistice-i-situaiia-sociolingvistic-a-minoritiloretningvistice-din-romnia> (2015.11.05.)
- Huebner, Tom 2006. Bangkok's Linguistic Landscapes: Environmental Print, Codemixing and Language Change. *International Journal of Multilingualism*. 3 (1): 30–51.
- Husband, Charles – Verity Saifullah Kahn 1982. The viability of ethnolinguistic vitality: Some creative doubts. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 3 (3). 193–205.
- Ilyés Zoltán 2005. Identitás, kultúrtáj, örökségmenedzsment. Szempontok Gyimes kistérségi erőforrásainak értékeléséhez. In: Bakó Boglárka – Szoatak Szilvia

- (Szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolat Kiadó–MTA ENKI, Budapest. 45–66.
- Imre Samu 1977. Der ungarische Dialekt der Oberen Wart. In: Triber, Ladislaus (Eds.): *Die Obere Wart Oberwart*. Stadtgemeinde Oberwart, Oberwart. 301–8.
- Imre Samu 1973a. *Felsőőri tájszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Imre Samu 1973b. Az ausztriai magyar szórványok. In: Ortutay Gyula (Szerk.): *Népi kultúra – Népi társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 119–136.
- Imre Samu 1971. A felsőőri nyelvjárás. *Nyelvtudományi Értekezések 72*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Imre Samu 1942. *Az é hangok állapota a felsőőri nép nyelvében*. Magyar Királyi Ferencz József Egyetem–Nyelvtudományi Intézet, Kolozsvár.
- Imre Samu 1940. Felsőőr helynevei. *Magyar Nyelv*. (II): 47–80.
- Itagi, Narasimha Hariyacharya – Singh, Shailendra Kumar (Eds.): 2002. *Linguistic Landscaping in India with Particular Reference to the New States: Proceedings of a Seminar*. Central Institute of Indian Languages and Mahatma Gandhi International Hindi University, Mysore.
- Jaworski, Adam – Crispin Thurlow 2010. Introducing Semiotic Landscapes. In: Jaworski, Adam – Crispin Thurlow (Eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Continuum, London. 1–40.
- Karmacs Zoltán 2014a. Település és utcanevek Kárpátalja magyarlakta településein. In: Beregszászi Anikó és Hires-László Kornélia (Szerk.): *Meszelt falakon túl*. Születésnap i köszöntőkötet Kótyuk István tiszteletére. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola–Hodinka Antal Intézet, Beregszász. 87–98.
- Karmacs Zoltán 2014b. Vizuális kétnyelvűség az új nyelvtörvény adta lehetőségek In: Bárány Erzsébet és Csernicskó István (Szerk.): *Az ukrán-magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene*. Nemzetközi tudományos konferencia előadásai. V. Pagyak Kiadója, Ungvár. 120–132.
- Kelemen László (Szerk.): 2012. *Alsóőr régi felvételeken / Unterwart in alten Aufnahmen*. Magyar Média és Információs Központ, Alsóőr. 67–83.
- Kelemen László 2001. A burgenlandi magyar kisebbség helyzete és jövőképe. In: *Kis nemzetek és nemzetiségek a harmadik évezred Európájában*. Jakabffy Napok, Kárpát-medencei tudományos tanácskozás. Szatmárnémeti Kölcsey Kör. Szerkesztő és a kiadó neve ismeretlen, Szatmárnémeti.

- Kenesei István (Szerk.) 2009. Nyelvhasználat és jogi szabályozás a tudomány tükrében. *Magyar tudomány*. 170 (11).
- Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nyelvatlasz szükséges voltáról. *Magyar Nyelv*. 102 (2): 130–142. <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/06-2/kissj.pdf> (2010.10.12.)
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Klopčič, Vera 1994. Pravice manjšin v evropskih dokumentih. In: Vencelj, Peter – Klemenčič, Vladimir – Novak Lukanovič, Sonja (uredili): *Manjšine v prostoru*. Alpe–Jadran. Ljubljana. 105–110.
- Kleeberg, Rudolf 1915. *Die Nationalitätenstatistik. Ihre Ziele, Methoden und Ergebnisse*. Thomas – Hubert, Thüringen.
- Koleszár Ildikó 2005. Határon innen – határon túl. Tanévkezdés a Bécsi Magyar Iskolában. *Bécsi Napló*. szeptember–október 2.
- Kolonovits, Dieter 2004. Das Minderheitenschulgesetz für Burgenland im Lichte der Sprachcharta und des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten – Ausgewählte Probleme. In: *Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Hg: hkdc-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland. Rötzer–Druck, Eisenstadt. 20–27.
- Kolláth Anna 2003. A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. In: Nádor Orsolya – Szarka László (Szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép Európában*. Akadémiai, Budapest. 190–203.
- Kontra Miklós – Péntek János – Szilágyi N. Sándor 2011. A Kárpát-medencei szociolingvisztikai vizsgálat 1996. évi romániai kérdőíve és keresztábrái (II.) *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. (55): 73–90.
- Kontra Miklós – Péntek János – Szilágyi N. Sándor 2010. A Kárpát-medencei szociolingvisztikai vizsgálat 1996. évi romániai kérdőíve és keresztábrái (I.). *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. (54): 163–182.
- Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- Kontra Miklós 2004. Nyelvi emberi jogi polémia. *Korunk*. III (11): 103–114.
- Kornai János 2006. A társadalomtudományok elkülönüléséről és együttműködéséről. *Közgazdasági Szemle*. (53): 949–960.
- Kovács Éva 2002. Határmítoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák–magyar határ mentén. *Replika*. 47–48. 143–156.

- Kovács Éva 2000a. Határváltó diskurzusok: Komárom, 1918–22, 1938. In: Bárdi Nándor (Szerk.): *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány. Budapest. 181–212.
- Kovács Éva 2000b. „Grenzerzählungen” und lokale Eigenmythen und „Rahmengeschichten” als identitätsformende Texte in Gemeinden an der österreichisch-ungarischen Grenze. In: Haslinger, Peter (Hrsg.): *Regionale und nationale Identitäten*. Ergon Verlag, Würzburg. 241–258.
- Kovács Éva – Meleg Attila 2000. „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is” – Vándorlástörténetek Erdély, Ausztria és Magyarország háromszögében. In: Sik Endre – Tóth Judit (Szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve. Budapest. 93–152.
- Kovács Éva 1999. Határnarratívák mint identitásteremtő szövegek az osztrák–magyar határ menti falvakban. Kutatási hipotézisek és terepnapló. In: Bárdi Nándor (Szerk.): *Globalizáció és nemzetépítés*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 205–216.
- Krausneker, Verena 2006. *Taubstumm bis gebärdensprachig. Die Österreichische Gebärdensprachgemeinschaft aus soziolinguistischer Perspektive*. Meran–Bozen–AlphaBeta Verlag–Drava Verlag, Klagenfurt.
- Kunt Ernő 2003. Emlékezés és felejtés: avagy a halál három kalapja (1990) In: Kunt Ernő: *Az antropológia keresése*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 78–87.
- Laakso, Johanna – Sarhimaa, Anneli – Spiliopoulou, Sia – Toivanen Åkermark, Reetta 2016. *Towards Openly Multilingual Policies and Practices. Assessing Minority Language Maintenance Across Europe*. Multilingual Matters, Bristol–Buffalo.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila szerk. 2006. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Laihonen, Petteri – Tódor Erika 2015. The changing schoolscape in a Szekler village in Romania: signs of diversity in rehungarization. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2015.1051943>, Routledge, Taylor – Francis.
- Laihonen, Petteri 2015a. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 14 (1): DOI 10.1007/s10993-015-9358-y. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10993-015-9358-y#page-1> (2016.04.09).

- Laihonen, Petteri 2015b. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. In: M. Laitinen – A. Zabrodszkaja (Eds.): *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Peter Lang, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien. 171–198.
- Laihonen, Petteri 2013. Csíkszentdomonkosi nyelvi tájkép. *Székelyföld*. (7): 157–177.
- Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. (3): 27–50.
- Landry, Rodrigue – Richard Bourhis 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*. 1 (16): 23–49.
- Lane, Harlan 1994. *Die Maske der Barmherzigkeit. Unterdrückung von Sprache und Kultur der Gehörlosengemeinschaft*. Signum, Hamburg.
- Lanstyák István 2008. A magyar szókészlet szétfejlődése 1918 után. In: Fedinec Csilla (Szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 118–136.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában (Felvidéken)*. Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Pozsony.
- Lanstyák István 1995a. A magyar nyelv központjai. *Magyar Tudomány*. 40 (10): 1170–1185.
- Lanstyák István 1995b. A nyelvek többközpontúságának néhány kérdéséről (különös tekintettel a Trianon utáni magyar nyelvre). *Magyar Nyelvőr*. 119 (3): 213–236.
- Leclerc, Jacques. 1989. *La guerre des langues dans l'affichage*. VLB éditeur, Montreal.
- Lou, Jia Jackie 2010. Chinese on the Side: The Marginalization of Chinese in the Linguistic and Social Landscapes of Chinatown in Washington, DC. In: Shohamy et al. (Eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Multilingual Matters, Bristol. 3–18.
- Lulic Emil 2013. Újvidék sétálóutcájának nyelvi tájképe. In: Fedinec Csilla – Szoták Szilvia (Szerk.): *Változó világ–változó közösségek a Kárpát-medencében*. Határhelyzetek VI. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest. 177–199.
- McArthur, Tom 1999. *World or Internatinal or global English – and what is it anyway?* English University Press.
- Mile Balázs (Szerk.): 2016. *Joggal Európában. A Kárpát-medencei magyar autonómatörekvések 25 éve*. Harmattan Kiadó, Budapest.

- Molnár Csilla 2013. *A vasfüggöny két oldalán. Élettörténeti elbeszélések a magyar-osztrák határvidéken*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.
- Monnier, D. 1989. *Langue d'accueil et langue de service dans les commerces à Montréal*. Conseil de la langue française, Québec.
- Mühlgaszner, Edith 2000. "Herausforderungen für die Zwei- und Zweitsprachenpädagogik im Minderheitenschulwesen des Burgenlandes." "Izazovi za dvojezičnom podučavanju u manjinskom školstvu u Gradišću"
<http://www.kuga.at/projekte/muehlgaszner.htm> (2009.06.11.)
- Mühlgaszner, Edith 2004. *Bildungschance Mehrsprachigkeit*. In: *Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Hg. hkdc-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland. Rötzer-Druck, Eisenstadt. 110–116.
- Németh István – Fizikert Róbert (Szerk.) 2011. *Ausztria a 20. században*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- N. Fodor János 2011. *A kórógyi nyelvjárás nyelvföldrajzi tanulságai*. In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Magyar nyelv és kultúra a Kárpát-medencében*. Gramma Nyelvi Iroda–UMIZ–Imre Samu Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely–Alsóőr. 62–73.
- Nádor Orsolya – Szarka László szerk. 2003. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Nádor Orsolya 2014. *Nyelvideológiák az egy-, két- és többnyelvűség háttérében*. In: Gróf Annamária – N. Császi Ildikó – Szoták Szilvia (Szerk.): *Sokszínű nyelvészet – nyelvi sokszínűség a 21. század elején. Írások Kolláth Anna tiszteletére*. Tinta Könyvkiadó – UMIZ–Imre Samu Nyelvi Intézet, Budapest–Alsóőr. 260–265.
- Nora, Pierre 1997. *Zwischen Geschichte und Gedächtnis*. Wagenbach, Berlin.
- Ortutay Katalin 2002. *A francia forradalom nyelvpolitikája*. In: Földes Csaba (Szerk.): *MMI: Annuum tempus linguarum Europae*. Scripta philologica Pannoniensis, MTA VEAB–Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém. 95–103.
- Ormos Mária 1990. *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921*. Gordiusz Kiadó, Budapest. <http://w3.sopron.hu/nepszavazas1921/Ormostot.html>
- Osztrák Statisztikai Hivatal Honlapja www.statistik.at (2016.09.10.)
- ÖSZ, BMUKK, und BMWF, eds. *Language Education Policy Profiling (LEPP) 2009. Sprach- und Sprachunterrichtspolitik in Österreich*. Länderprofil. Language and

- Language Education Policy in Austria. Country Report. ÖSZ, Graz–Wien.
https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Profil_Austria_DE.pdf (2009.10.12)
- Pathy Lívía 2009a. Magyartanítás a kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban. In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Alsóőr–Kőszeg Városkapu Kiadó. 58–63.
- Pathy Lívía 2009b. A magyar nyelv szerepe a felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban. In: Borbély Anna – Vančioné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga (Szerk.): *„Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák.”* 15. Élőnyelvi konferencia, Párkány, 2008. szeptember 4–6. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 473–477.
- Pathy Lívía – Seper Judith 2009. *Az én világom*. Sodalitas, Bécs.
- Pavlenko, Aneta 2012. Transgression as the norm: russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine. In: Gorter, Durk et al. (Eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave, Basingstoke. 36–56.
- Pavlenko, Aneta 2009. Language Conflict in Post-Soviet Linguistic Landscapes. *Journal of Slavic Linguistics*. 17 (1–2): 247–274.
- Paulston, Christina Bratt 1994. *Linguistic Minorities in Multilingual Settings: Implications for Language Policies*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia.
- Phillipson, Robert 2003. *English–Only Europe? Challenging Language Policy*. Routledge, London.
- Péntek János 2008. Hungarian Language in the Carpathian-Basin: Status and Perspectives. *Eurasian Studies Yearbook*. 80. 71–88.
- Péntek János 1999. *A megmaradás esélyei*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest.
- Pittaway, Mark 2005. A múlt lezárása a háború utáni ausztriában. Emlékezet, nemzetiszocializmus és 1945 értelmezése Észak-Burgenlandban. *Eszmélet*. 2005 április.
- Prónay Pál 1963. *A határban a Halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Raga, Amanuel 2012. Linguistic landscape and language attitude: A case study on Jimma town’s linguistic landscape inscribers’ attitude for Afan Oromo. In: *International Journal of Sociology and Anthropology*. 4 (7): 218–225.

- Rák Béla 2009. A burgenlandi magyarok körében végzett aktuális népzenei kutatás első eredményei. In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Városkapu Kiadó. Alsóőr–Kőszeg. 108–126.
- Resetar, Michaela 2004. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland. In: Hkdc-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland (Hrsg.): *Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Rötzer-Druck, Eisenstadt.
- Rosenbaum, Yehudit – Nadel, Elisabeth – Cooper, Robert L. – Fishman, A. Joshua. 1977. English on Keren Kayemet Street. In: Joshua. A. Fishman – Robert L. Cooper – Andrew.W. Conrad (Eds): *The Spread of English*. Rowley, MA: Newbury House Publishers. 179–196.
- Reh, Mechthild 2004. Multilingual writing: A reader-oriented typology—with examples from Lira Municipality (Uganda). *International Journal of the Sociology of Language*. (170): 1–41.
- Satinská, Lucia 2014. Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica = Linguistic Landscape of Bratislava: Dunajská street. In *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie: zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6. –7. 9. 2012 v Banskej Bystrici*. Ed. V. Patráš. Banská Bystrica Belianum. 157–167.
- Satinská, Lucia 2013. Bratislavians Prešburg: Napjaink Pozsonya nyelvi tájképének többnyelvűsége. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 15 (2): 89–108.
- Schlick, Maria 2003. The English of shop signs in Europe. *English Today* 19 (1): 3–17.
- Scollon, Ron – Scollon, Susanne Wong. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. Routledge, London and New York.
- Sebba, Mark. 2007. *Multilingualism, multimodality and mixed-language texts*. Paper presented at the 6th International Symposium on Bilingualism, Hamburg.
- Seper Károly 2014. *Alsóőr történetéből*. Magyar Média és Információs Központ, Alsóőr.
- Scollon, Ron – Suzie Wong Scollon 2003. *Discourses in Place. Language in the Material World*. Routledge, London.
- Shohamy, Elana 2006. *Language Policy: Hidden agendas and new approaches*. Routledge, London.
- Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi. 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In: Elana Shohamy – Durk Gorter

- (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. Routledge. New York–London: 313–331.
- Skutnabb-Kangas, Tove–Jim Cummins 1988. Concluding remarks: Language for empowerment. In: Tove Skutnabb-Kangas – Jim Cummins (Eds.): *Minority Education: From Shame to Struggle*. Multilingual Matters, Clevedon/Philadelphia. 390–394.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1998. Oktatásügy és nyelv. *Regio*. 9 (3): 3–35.
- Smalley, William A. 1994. *Linguistic Diversity and National Unity: Language Ecology in Thailand*. University of Chicago, Chicago.
- Somogyi László 2004. A burgenlandi magyarság. Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája, Oberschützen–Felsőlövvő.
- Soukup, Barbara 2016a. *English in the linguistic landscape of Vienna, Austria (ELLViA)*: Outline, rationale, and methodology of a large-scale empirical project on language choice on public signs from the perspective of sign-readers. *Views* (25): 1–24. http://anglistik.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/dep_anglist/Views_25_2016_Soukup_final_3.pdf
- Soukup, Barbara 2016b. "*Variationist LL study and the question of the survey area: a report from the project 'English in the linguistic landscape of Vienna, Austria' (ELLViA)*". Paper presented at the 37th International LAUD Symposium, Landau, Germany, April 4–6.
- Soukup, Barbara – Schuster, Christina 2016. "*'Transgressive' signs in the LL of Vienna, Austria*". Paper presented at the 8th Linguistic Landscapes International Workshop, Liverpool, UK, April 27–29.
- Spolsky, Bernard 2004. *Language policy*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Spolsky, Bernard – Cooper, Robert 1991. *The Languages of Jerusalem*. Clarendon Press, Oxford.
- Stefanits, Günther 2011. Deutsche Familiennamen in Nordburgenland. In: Hausner, Izolde et al (Eds.): *Erstes Burgenlandisches Familiennamenbuch*. Burgenlandisch–Hianzische Gesellschaft, Oberschützen. 39–55.
- Suppan, Arnold 1983. *Die österreichische Volksgruppen*. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Szabó Tamás Péter 2015. The Management of Diversity in Schoolscapes: an analysis of Hungarian practices. *Apples – Journal of Applied Language Studies* (1): 23–51.

- Szabó Tamás Péter 2013. Nézünk, mint a moziban? Iskolák nyelvi tájképe 8. *Nyelv és Tudomány*. 2013. augusztus 28.
- Szabó Tamás Péter 2013. A tápláló betűtésza. Iskolák nyelvi tájképe 7. *Nyelv és Tudomány*. 2013. július 31.
- Szabó Tamás Péter 2013. Zászlók és táblázatok erdejében. Iskolák nyelvi tájképe 6. *Nyelv és Tudomány*. 2013. június 28.
- Szabó Tamás Péter 2013. Történetek a falon. Iskolák nyelvi tájképe 5. *Nyelv és Tudomány*. 2013. május 29.
- Szabó Tamás Péter 2013. Szlovák, magyar két jó barát. *Nyelv és Tudomány*. 2013. máj. 3.
- Szabó Tamás Péter 2013. Dicsőség és vidámság. Iskolák nyelvi tájképe 4. *Nyelv és Tudomány*. 2013. április 29.
- Szabó Tamás Péter 2013. Táblák és ünnepek. Iskolák nyelvi tájképe 3. *Nyelv és Tudomány*. 2013. április 19.
- Szabó Tamás Péter 2013. Hős honvédek nyomában. Iskolák nyelvi tájképe 2. *Nyelv és Tudomány*. 2013. március 28.
- Szabó Tamás Péter 2013. Térkép e táj... Iskolák nyelvi tájképe 1. *Nyelv és Tudomány*. 2013. március 22.
- Szabómihály Gizella: *Milyen a dél-szlovákiai nyelvi tájkép? Egy- és kétnyelvű feliratok típusai a magyarlakta területeken*. Előadás a 43. Kazinczy Napok programjában. Kassa, 2011. október 28–29.
- Szarka László 2006. A nemzeti azonosságtudat kistérségi sajátosságai. In: Bakó Boglárka – Szoták Szilvia (Szerk.): *Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Gondolta Kiadó, Budapest. 121–137.
- Szépfolusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós 2012. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Gondolat Kiadó–Imre Samu Nyelvi Intézet–Magyar Nemzeti Művelődési Intézet. Budapest–Alsóőr–Alsólendva.
- Szépfolusi István (Szerk.): 2000. *Találkozások Bécsben*. A Bornemisza Péter Társaság vendégkönyve (1960–2000). Bécs.
- Szépfolusi István 1996a. *Ahogy Bécsben megindultam I*. 1983–1955–1983. Bethlen K., Budapest.
- Szépfolusi István 1996b. *Ahogy Bécsben megindultam II*. 1955–1956. Bethlen K., Budapest.

- Szépfalusi István 1995a. *Murteri kövek–szembesülések, szempontok, alkalmak*. Héttorony Kiadó, Budapest.
- Szépfalusi István 1995b. *Találkozások Európával*. Bornemisza Péter Társaság (1960–1995). Magvető Kiadó, Budapest.
- Szépfalusi István 1992. (2. bővített kiadás). *Lássátok, halljátok egymást! – Mai magyarok Ausztriában*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Szépfalusi István 1991. Magyarul beszélők a mai Ausztriában. In: Kontra Miklós (Szerk.): *Tanulmányok a határon túli kétnyelvűségről*. Magyarságkutató Intézet, Budapest. 73–121.
- Szépfalusi István 1980. *Lássátok, halljátok egymást!* Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern.
- Szilágyi N. Sándor 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. In: Fedinec Csilla szerk. *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest. 105–118.
- Szoták Szilvia 2016. Feliratok, táblák, nyelvi sokszínűség: nyelvi tájkép Burgenlandban. *Acta Humana*. (IV.) 3. 107–131.
- Szoták Szilvia 2015a. Családnevek és kétnyelvűség az örvidéki temetőekben In: Vörös Ferenc (Szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig*. VI. Határtalan névföldrajz. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai V., Alsóőr.
- Szoták Szilvia 2015b. Nyelvi ideológiák és etnicitás az osztrák censusokban. *Regio* 23 (3): 1–20.
- Szoták Szilvia 2015c. Nyelvi tájképek Alsóőrben. In: Lehoczki-Samardic Anna – Szoták Szilvia (Szerk.): *Nyelvek és nyelvi tájképek a magyar nyelvterület nyugati peremén*. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai IV. Tinta Kiadó, Alsóőr–Budapest.
- Szoták Szilvia 2014. On the Work of Termini Researches in Austria. In: Bartha Csilla és Hattyár Helga (Szerk.) *Multilingualism in Europe - prospects and practices in East-Central Europe*. MultlingVia 1. L'Harmattan, Budapest.
- Szoták Szilvia 2013a. Nyelvi tájképek az Örvidéken In: Fedinec Csilla – Ilyés Zoltán – Simon Attila – Vizi Balázs (Szerk.): *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Kalligram Kiadó, Pozsony. 515–538.
- Szoták Szilvia 2013b. „Akkor az egész német szótárt beírhatja!” Az örvidéki magyar nyelv a határtalanítás folyamatában. In: Szoták Szilvia – Vargha Fruzsina Sára

- (Szerk.): *Változó nyelv, nyelvváltozatok, területiség*. A VII. Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti tanulmányai. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár.
- Szoták Szilvia 2012a. Az osztrák nyelv-, és kisebbségpolitika legújabb diskurzusai. In: Eplényi Kata – Kántor Zoltán (Szerk.): *Térvessztés és határtalanítás – A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó, Budapest. 122–144.
- Szoták Szilvia 2012b. A magyar nyelv szerepe a felsőoktatásban a Kárpát-medence nyugati peremén és azon is túl. *Társadalmi együttélés*. I (1): 1–15. (http://www.tarsadalmiegyutteles.hu/id-18-tarsadalmi-egyutteles_2012_1_szam_szotak.html)
- Szoták Szilvia 2012c. Egy nyelvviszasszoruló helyzetben lévő magyar közösség nyelvi jogai. In: Hódi Éva (Szerk.): *Nyelvhasználati jogok és lehetőségek*. Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, Ada. 72–95.
- Szoták Szilvia 2011a. Az osztrák oktatási rendszer és a kisebbségi magyar oktatás. Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (Szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 317–353.
- Szoták Szilvia 2011b. Gondolatok egy magyar nyelvstratégia szempontrendszerének kidolgozásához. *Hungarológiai Évkönyv*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs. XII (1): 251–259.
- Szoták Szilvia 2011c. Kapitel aus vergleichenden Untersuchungen des Sprachegebrauches von ungarischen Minderheiten. „Eine Sprache ohne Grenze”; burgenländische Wörter in Wörterbüchern in Ungarn In: Szoták Szilvia (Szerk.): *Magyar nyelv és kultúra a Kárpát-medencében*. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai II. UMIZ–ISNYI, Unterwart/Alsóór. 42–55.
- Szoták Szilvia 2011d. Tájszavak és kontaktuselemek az örvidéki magyarság nyelvében. In: Kolláth Anna – Gróf Annamária (Szerk.): *„Szépbe szőtt hit..”* Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Maribori Egyetem Magyar Nyelv és irodalom Tanszék–Magyar Nemzeti Művelődési Intézet, Maribor–Lendva. 254–267.
- Szoták Szilvia (Szerk.) 2009. *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak. Über Warter Ungarn für Warter Ungarn*. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai I. Városkapu Kiadó, Alsóór–Kőszeg.
- Szoták Szilvia 2009a. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. *Magyar Tudomány*, 169 (11): 1321–1329.

- Szoták Szilvia 2009b. A magyar nyelv helyzete Ausztriában. *Korunk* III (2): 21–27.
- Szoták Szilvia 2009c. Horvátország, Szlovéniai, Ausztria. Kisebbségi jogok: elmélet és gyakorlat. *Bécsi Napló*, 2009. november – december. 7.
- Szoták Szilvia 2009d. Van jövőkép? Gondolatok az ausztriai magyarság kétnyelvű oktatásához. In: Kolláth Anna (Szerk.): *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Zora, Maribor. 304–314.
- Szoták Szilvia 2009e. Az Imre Samu Nyelvi Intézet. In: Lanstyák István – Menyhárt József – Szabó Mihály Gizella (Szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről V.*, Gramma, Dunaszerdahely. 199–204.
- Szilvia, Szoták 2009f. National groups, contact systems and linguistic scenes of a Western small Region. In: Bodo – Tonk (Eds.) *Nations and national minorities in the European Union*. Scientia Publishing House, Cluj Napoca. 207–217.
- Szoták Szilvia 2009g. A ht adatbázis őrvidéki elemei és gyakoriságuk. In: Borbély – Vančóné – Hattyár (Szerk.): „Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák” 15. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Tinta Kiadó, Budapest. 467–473.
- Szoták Szilvia 2008a. Kontaktusjelenségek az őrvidéki magyarság nyelvében. Egy terepmunka tanulságai. *Nyelvünk és kultúránk*. 155 (4): 67–79.
- Szoták Szilvia 2008b. Megalakult az Imre Samu Nyelvi Intézet. *Nyelvünk és Kultúránk* 153 (2): 37–41.
- Szoták Szilvia 2008c. „Ha burgenlandi magyarral beszélek, úgy beszélek, ahogy Önök írták. Magyarországi magyarral úgy, ahogy én írtam.” Kontaktusjelenségek vizsgálata a burgenlandi magyarság nyelvében./ „Wenn ich mit burgenländische ungarisch rede, rede ich so wie sie es geschrieben haben. Mit einem aus Ungarn stammendem Ungarisch so, wie ich es geschrieben habe.” Untersuchung von Kontaktelementen in der Sprache der burgenländischen Ungarn. In: Szoták Szilvia (Szerk.): 2009. *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak./ Über warter Ungarn für warter Ungarn*. Városkapu Kiadó–Umiz–Isnyi, Unterwart–Kőszeg. 84–98./237–252.
- Szoták Szilvia 2007. A kisebbségi jogok és a kétnyelvű oktatás Ausztriában – az 1994-es burgenlandi iskolatörvényről. In: Bodó Barna (Szerk.): *Nyelvi jogok, nyelvpolitika*. Szórvány Alapítvány. Temesvár. 82–98.
- Szoták Szilvia 2005a. Az identitás „morzsái”. Őrvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért. In: Szoták Szilvia – Bakó Boglárka (Szerk.):

- Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében.* Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 209–225.
- Szoták Szilvia 2005b. A magyar mint veszélyeztetett nyelv. In: Péntek János és Benő Attila (Szerk.): *Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat.* Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai II., Kolozsvár.
- Szoták Szilvia 2004a. A burgenlandi magyarság nyelvi jogai In: P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (Szerk.): *Nyelvvesztés, nyelvjárás, nyelvcseré.* Tinta Könyvkiadó, Budapest. 278–291.
- Szoták Szilvia 2004b. Veszélyeztetett nyelvek. A magyar nyelv Burgenlandban. *Kisebbségkutató*, XIII (1): 37–51.
- Szoták Szilvia 2004c. Interethnische Beziehungen im burgenländischen Oberpullendorf. In: Eperjessy Jenő - Grin Igor (Szerk.): *A VII. Békéscsabai Nemzetközi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai.* Békéscsaba.
- Szoták Szilvia 2003a. Lokális identitásvizsgálat és interetnikus kapcsolatelemzés a burgenlandi Felsőpulyán (Oberpullendorf). In: Bakó Boglárka (Szerk.): *Lokális világok.* Stratégiai Kutatások sorozat. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 259–283.
- Szoták Szilvia 2003b. Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai–különös tekintettel a magyar kisebbségre. Nádor Orsolya – Szarka László (Szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 204–220.
- Szoták Szilvia 2003c. Sprachliche Rechte der Minderheiten in Österreich. In: *Herausgeben von Ferenc Glatz. Begegnungen 21. Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas.* Europa Institut, Budapest. 165–185.
- Szoták Szilvia 2002a. Magyar nyelvoktatás a burgenlandi Felsőpulyán. In: Nádor Orsolya – Szücs Tibor (Szerk.): *Hungarológiai Évkönyv.* PTE BTK, Pécs. 133–137.
- Szoták Szilvia 2002b. A magyar nyelvű kultúra jelenléte Felsőpulyán. In: *Kisebbségkutató*. XI (2): 432–437.
- Szoták Szilvia 2002c. Nyelvtörvények és gyakorlat Burgenlandban. In: Drescher J. Attila (Szerk.): *Szekszárdi Alkalmazott Nyelvészeti Füzetek 2.* A MANYE XI. (pécsi) és XII. (szegedi) kongresszusa nemzetiségi és nyelvpolitikai tárgyú előadásaiból. Kiadja a MANYE megbízásából: Drescher J. Attila. Szekszárd–Pécs–Budapest, 151–161.

- Szoták Szilvia – Szentesi Z. Orsolya – Kolláth Anna 2005. Kiegészítés "A szomszédos országok magyarnyelvi kutatóállomásai" című beszámolóhoz. In: *Magyar nyelv* CI/3: 371–377.
- Szűcs Zoltán 2011. Népeségcsoportosítások, népességekategóriák. *Statisztikai módszertani füzetek* 48. KSH, Budapest.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/nepcsoport.pdf> (2014-10-10)
- Tichy, Heinz 2000. *Die Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen und das österreichische Recht*. Verlag Hermagoras, Klagenfurt–Laibach–Wien.
- Tódor Erika 2014. Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter*. 40–51.
http://rmsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todornyelvhasznalat40_51.pdf (2016.01.20.)
- Tódor Erika Mária 2015. Kié az iskola? Nyelvi tájkép és nyelvhasználati szokások erdélyi magyar tannyelvű iskolákban. In: Benő Attila – Fazakas Emese – Zsemlyei Borbála (Szerk.): *Többszínűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában*. XXIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai, MANYE vol. 11. Erdélyi Múzeum Egyesület, 256–266.
- Tolcsvai Nagy Gábor (Szerk.) 2008. *Idegen szavak szótára*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Trudgill, Peter 2001. *Weltsprache english*. In: Watts, Richard –Murray, Heather (Eds.) *Die fünfte Landessprache: Englisch in der Schweiz*. Hochschulverlag AG an der ETH, Zürich
- Tulp, S. M. 1978. Reklame en tweetaligheid: Een onderzoek naar de geografische verspreiding van franstalige en nederlandstalige affiches in Brussel. *Taal en sociale integratie*, (1): 261–288.
- UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages 2003. *Language Vitality and Endangerment*. Párizs. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>
- Varga Ignác 1903. A Felső Órvidék népe és nyelve. *Manyar Nyelv*. (32): 176–184.
- Varsányi Péter István 2001. Magyarország vagy Ausztria? *Vasi Szemle*. 55 (6): 672–677.
- Vizi Balázs 2003. Az Európai Unió és a kisebbségi nyelvek. In: Nádor Orsolya–Szarka László (Szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 37–55.

- Vratuša, Anton 1996. A nemzeti kisebbségek, mint a nemzetek közötti együttműködés tényezői. In: Vugrinec, Jože – Takács Miklós (Szerk.): *Együttműködés a határ mentén – Sodelovanje ob meji*. Murska Sobota, Szombathely. 95–101.
- Vukov-Raffai Éva 2013. A kódolt identitás mint a nyelvi tájkép alapeleme. In: Berényi János (Szerk.): *Tudományos diskurzusok*. Vajdasági Magyar Tudóstalálkozó Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács, Újvidék. 178–184.
- Wenzel, Veronika 1996. Reclame en tweetaligheid in Brussel. In: Vrije Universiteit Brussel (Eds.): *Brusselse thema's*. Brussels: Vrije Universiteit. No. 3. 45–74.
- Willemys, Roland 1997. Language Shift Through Erosion: The case of the French-Flemish 'Westhoek'. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 54–66.
- Zalabai Zsigmond 1995. *Mit ér a nyelvünk, ha magyar? – A „táblaháború” és a „névháború” szlovákiai magyar sajtódokumentumaiból 1990–1994*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- Zelliger Erzsébet 2001. Nyelv és nyelvhasználati kérdések a felső-ausztriai magyar diaszpórában. *Magyar Nyelv*. 97 (3): 171–183.
- Zwitter Deva 2012. *Legal and Institutional Framework Analysis: Hungarian in Austria*. (Working Papers in European Language Diversity 13.) Mainz.
- Zsiga Tibor 1989. *Horthy ellen a királyért*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Törvények:

- Staatsgrundgesetz vom 21. 12. 1867
- Staatsvertrag von St. Germain STGBI Nr. 303/1920.
- Bundes-Verfassungsgesetz BGBl. Nr. 1/1930 zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 68/2000.
- Staatsvertrag. Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich.
- Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten. BGBl. Nr. 101/1959.
- Volksgruppengesetz vom 7. Juli 1976. BGBl. Nr. 196/1976.
- Bundesgesetz vom 7. Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen in Österreich
Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte.
BGBl. Nr. 38/1977.
- Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von
Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer
Sprache anzubringen sind. BGBl. Nr. 306/1977.
- Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte,
Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die slowenische Sprache
zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird BGBl. Nr. 307/1977.
- Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977, mit der die slowenischen
- Verordnung der Bundesregierung vom 24. April 1990 über die Bestimmung der
Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die kroatische
Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird. BGBl. Nr.
231/1990.
- Bundesgesetz über besondere Bestimmungen betreffend das Minderheitenschulwesen
Burgenland Minderheiten -Schulgesetz für Das Burgenland BGBl. Nr. 641/1994.
- Verordnung der Bundesregierung über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen
topographische Bezeichnungen und Aufschriften nicht nur in deutscher sondern auch in
kroatischer oder ungarischer Sprache anzubringen sind (Topographieverordnung-
Burgenland) BGBl. II Nr. 170/2000.
- Änderung des Bundes-Verfassungsgesetzes (BGBl I. Nr. 68/2000)Art. 8. (1)
- 76. Bundesgesetz: Änderung des Minderheiten-Schulgesetzes für Kärnten (NR: GP XXI
RV 579 AB 609 S. 72. BR: AB 6368 S. 678.), 2001.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: A Burgenlandi Iskolatörvény (BGBL 641/1994)

I. fejezet	II. fejezet	III. fejezet	IV. fejezet	V. fejezet	VI. fejezet	VII. fejezet	VIII. fejezet
Általános rendelkezések	Elemi iskolák	Polgári iskolák, politechnikumok	Gimnáziumok	Tanár- és nevelőképzés	Sajátos nyelvi képzések	Iskolafelügyelet	Záró rendelkezések
Jogi feltétel: osztrák állampolgárság Horvát és magyar népcsoporthoz tartozás Szülők jogai	Formái: egynyelvű horvát és magyar oktatás; külön jelentkezni kell Kétnyelvű horvát–német, magyar–német oktatás; nem kell külön jelentkezni, kijelentkezési lehetőség	Formái: egynyelvű horvát és magyar oktatás; jelentkezési kötelezettség Horvát–német; jelentkezési kötelezettség Horvát–német, magyar–német osztályok; jelentkezési kötelezettség	Horvát–német, magyar–német; jelentkezési kötelezettség Alternatív kötelező tantárgy Szabadon választható tantárgy, nem kötelező gyakorlat; jelentkezési kötelezettség	Kiegészítő szak az óvónőknek és tanítónőknek; képesítővizsga a vagy mestervizsga	A horvát és a magyar iskolában tanulható kiegészítő tantárgyként	A tartományi iskolatanács Kisebbségi Ügyosztálya: horvát, magyar, roma kisebbség Tartományi iskolafelügyelők, szakfelügyelők	Hatályos: 1994. szeptember 1.

Elemi iskolai osztály beindításához szükséges létszám a nem őshonos körzetekben: 7 fő

Elemi iskolai csoport beindításához szükséges létszám a nem őshonos körzetekben: 5 fő

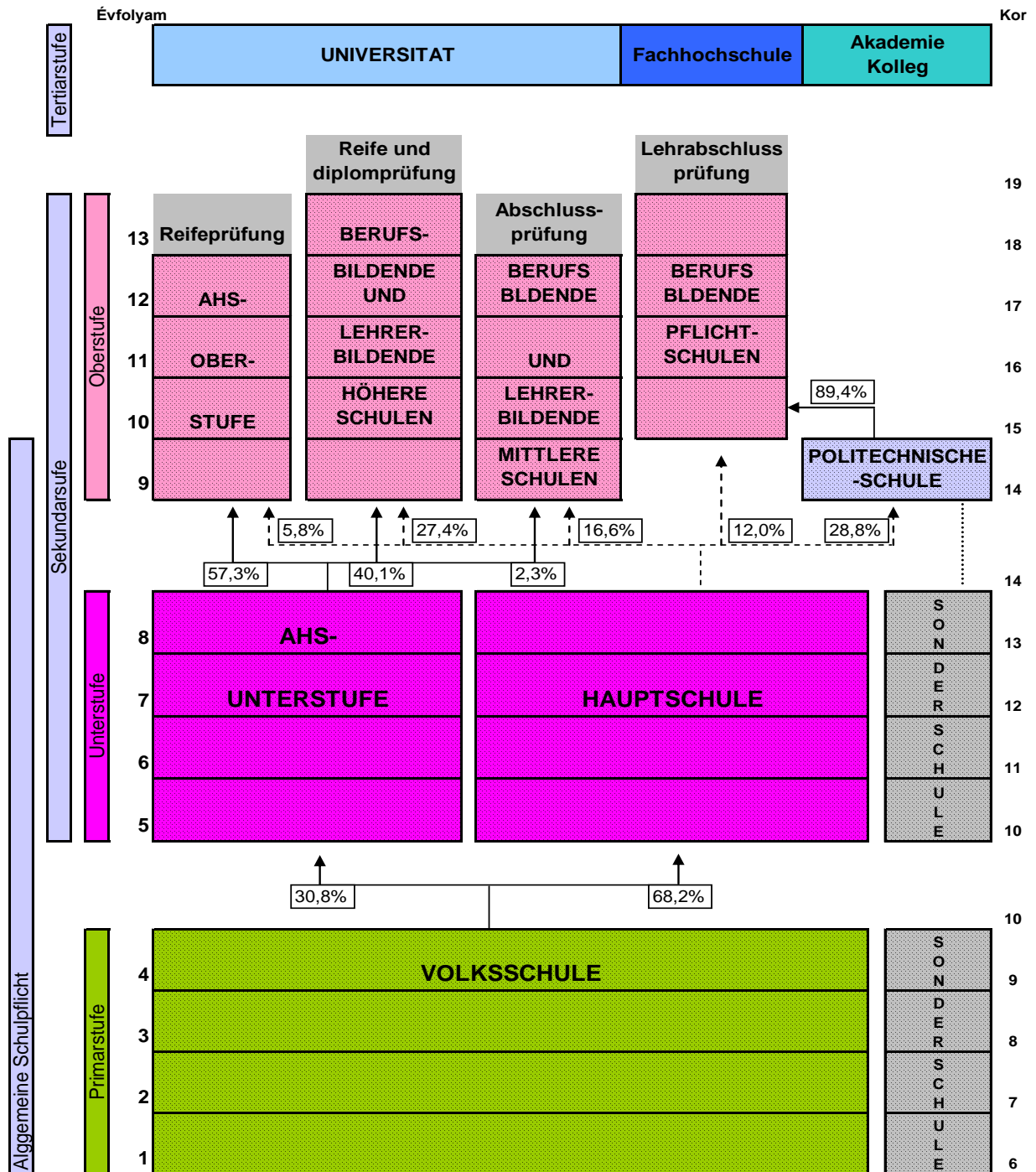
Polgári iskolai és politechnikumbeli osztály beindításához szükséges létszám a nem őshonos körzetekben: 9 fő

Egy polgári iskolai és politechnikumbeli csoport beindításához szükséges létszám a nem őshonos körzetekben: 5 fő

Egy gimnáziumi osztály beindításához szükséges létszám: 12 fő

Ha kiegészítő tantárgyként oktatják: 5 fő (Vö. Mühlgaszner: 2004: 186)

2. számú melléklet: Az osztrák iskolarendszer felépítése

A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Többnyelvű tábla Zermattban (Svájc)	15
2. ábra. A felsőpulyai elemi iskola tanterme	23
3. ábra. Emléktábla Imre Samu szülőházának falán Felsőőrben	27
4. ábra. Az alsóór plébánia kétnyelvű felirata	34
5. ábra. Alsóór helységnévtáblája és Dunaszerdahely helységnévtáblája	47
6. ábra. Kopács helységnévtáblája, Horvátország	48
7. ábra. Őrvidék magyar köznyelvi térképe 2001-ben	75
8. ábra. Őrvidék mai területének etnikai térképe	84
9. ábra. Az Ausztriában élő szlovákok száma 2002-2016 között	88
10. ábra. Bécsi üzlet háromnyelvű felirata az 1900-as évekből	91
11. ábra. Magyar köznyelvűek a mai Burgenland területén	95
12. ábra. Őrvidék etnikai térképe 1495-ben	97
13. ábra. Az osztrák állampolgárságú magyar lakosság száma a használt nyelv alapján tartományonkénti eloszlásban	101
14. ábra. Schwabegg település német-szlovén kétnyelvű helységnévtáblája 2005-ben, Haider idejében.	107
15. ábra. Schwabegg település német-szlovén kétnyelvű helységnévtáblája az új törvény életbelépése után.	108
16. ábra. Jegyautomata Bécsben	114
17. ábra. A felsőőri református templom felirata	136
18. ábra. A középpulyai templom harangszentelésekor, 1969-ben készült magyar nyelvű felirat	137
19. ábra. Az Esterházy család címere 1772-ből a fraknói (Forchtenstein) szervita kolostor bejárata fölött.....	163
20. ábra. Batthyány címer a rohonci (Rechnitz)Pieta talapzatán.	163
21. ábra. Szent László fából faragott szobra az őriszigeti (Siget in der Wart) templomban ..	164
22. ábra. Szent István szobra a lékai (Lockenhaus) Szent Miklós templomban	164
23. ábra. 17. századi latin felirat a fraknói vár kapuja felett.	165
24. ábra. A szentgotthárdi csata négy nyelvű emlékműve	165
25. ábra. Királyhidai latin felirat 1916-ból 26. ábra. Latin nyelvű felirat Dérföldön.....	166
27. ábra. Magyar vonatkozású utcatáblák Németújvárbán (Güssing).....	167

28. ábra. Nyulas forrásának magyar nyelvű nyelvi tájképe Németújvárbán	168	29. ábra. Faludi emléktáblája	
30. ábra. Osztrák–Magyar Monarchiabeli feliratok az Alsóőri Falu Múzeumban.....	169		
31. ábra. Az 1921-es soproni népszavazás előtt az Ausztria mellett való voksolásra biztató plakátok	173		
32. ábra. Az 1921-es soproni népszavazás előtt az Ausztria mellett való voksolásra biztató plakátok	173		
33. ábra. A Magyarország mellett való voksolásra biztató plakátok	174		
34. ábra. A magyar oldal szavazási plakátja a soproni népszavazás előtt.....	175		
35. ábra. A Magyar Királyi Posta által kiadott bélyegek lajtabánsági felülnyomattal	176		
36. ábra. A Lajtabánság által kiadott bélyegek	176		
37. ábra. A lakosság számának alakulása Alsóőrben	178		
38. ábra. Uniós projekt négy nyelvű táblája Alsóőrben	181		
39. ábra. Alsóőri helységnévtábla	182		
40. ábra. Leichenbestattung Bau- und Möbeltischlerei Johann Gaál	183		
41. ábra. Magyar vendéglő német cégére az alsóőri faluközpontban	183		
42. ábra. Az alsóőri polgármesteri hivatal kétnyelvű felirata	184		
43. ábra. Az alsóőri játszótér kétnyelvű felirata	184		
44. ábra. A községháza felépítésének emléktáblája	185		
45. ábra. Az iskola és óvoda építésének emléktáblája	185		
46. ábra. A Flórián kápolna 100 éves jubileumi alkalmának kétnyelvű táblája.....	186		
47. ábra. Az első világháborús emlékmű táblája Alsóőrben	188		
48. ábra. Iréneusz Atya szobra magya–német kétnyelvű felirattal	189		
49. ábra. A hajdani kismemesi család német nyelvű sírfelirata	195		
50. ábra. Vegyes feliratok: német és magyar szokás szerint	196		
51. ábra. Több generáció nevei egy sírkövön.....	197		
52. ábra. Sírfelirat foglalkozásnévvel.....	197		
53. ábra. Kétnyelvű sírfelirat.....	198		
54. ábra. A locsmándi iskola négy nyelvű táblája.....	200		
55. ábra. Üdvözlő felirat a felsőőri gimnáziumban	201		
56. ábra. A felsőpulyai elemi iskola honlapjának másolata	202		
57. ábra. Egy osztály nyelvi tájképe, sokszínűsége.....	203		
58. ábra. Kétnyelvű tanévköszöntés a felsőpulyai (Oberpullendorf) elemi iskola honlapján	204		

A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ ÁBRÁK JEGYZÉKE

59. ábra. A "Szeretem Felsőpulyát" projekt kétnyelvű füzeté	204
60. ábra. A pulyai elemi iskola folyosójának nyelvi tájképe	204
61. ábra. A pulyai elemi iskola folyosójának és egyik osztálytermének nyelvi tájképe	205
62. ábra. A felsőőri óvoda falújságja	205
63. ábra. Az ORF Burgenland Népcsoport Szerkesztőségének portálja	208
64. ábra. Az ORF Burgenland magyar nyelvű felülete	210
65. ábra. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapjának nyitóoldala.....	212
66. ábra. Az egyesületet jelző kétnyelvű tábla az épület falán.....	212
67. ábra. A BUKV honlapjának képernyőmásolata	213
68. ábra. A gyerekeknek tartott magyar nyelvű foglalkozások segédanyaga (BUKV)	213
69. ábra. Az UMIZ honlapjának nyitóoldala.....	214
70. ábra. Alsóőri Színháztársaság Egyesület 1995-ben előadott népszínművének plakátja	216
71. ábra. A locsmándi fürdő magyar nyelvű honlapjának nyitóoldala.....	218
72. ábra. Figyelmeztető tábla a locsmándi fürdő csúszdájánál	218
73. ábra. A fürdő nyitva tartási idejének kétnyelvű táblája.....	218
74. ábra. Az Esterházy-kastély magyar nyelvű nyitóoldala	219
75. ábra. A kismartoni Esterházy-kastély 3 nyelvű tájékoztató táblája.....	220
76. ábra. Esterházy-kastély többnyelvű felirata	220
77. ábra. A Lombkorona sétány német nyelvű táblája	220
78. ábra. A rohonci lombkorona sétány egyik kétnyelvű tájékoztató táblája.....	221
79. ábra. A www.burgenland.info turisztikai portál magyar nyelvű felülete	222
80. ábra. A Felsőőr örei című projekt plakátja	223
81. ábra. Három vallási csoport vallási alkalmainak kétnyelvű táblája Felsőőrben	226

A DISSZERTÁCIÓBAN ELŐFORDULÓ TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A kancellária által a népcsoportoknak nyújtott támogatások összege.	82
2. táblázat. A burgenlandi népcsoportok száma 1920-tól napjainkig.....	83
3. táblázat. Az ausztriai népcsoportok számának alakulása 1910–2001 között.....	85
4. táblázat. Az ausztriai őshonos kisebbségek számának alakulása a születés helye szerint 2001-ben.....	86
5. táblázat. Az osztrák tartományokban élő magyarok száma 2014-ben	86
6. táblázat. Az osztrák tartományokban élő csehek száma 2013-ban	87
7. táblázat. Az osztrák tartományokban élő szlovákok száma 2014-ben	87
8. táblázat. Az Ausztriában élő allochton csoportok száma a 2001-es census alapján.	94
9. táblázat. Magyar nyelvű osztrák állampolgárok Burgenland négy – legnagyobb részarányú – járásában 1991-2001 között.	95
10. táblázat. 1991–2001-es népszámlálások községsoros adatai.	96
11. táblázat. Az ORF Burgenland népcsoport nyelvű rádióadásainak percideje.	117
12. táblázat. Magyar nyelvű rádióadások a szomszédos országokban.....	117
13. táblázat. Az ORF által sugárzott kisebbségi nyelvű tv adások.	117
14. táblázat. A kétnyelvű elemi iskolák tanulói létszáma a 2016/17-es tanévben	128
15. táblázat. Magyar kétnyelvű vagy kötelező tantárgyként tanuló gyerekek a burgenlandi elemi iskolákban a 2016/17-es tanévben.....	128
16. táblázat: Nyelvórák száma a Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban	130
17. táblázat. A burgenlandi táblák nyelvi sokszínűsége.....	168
18. táblázat. Az alsóőri táblák csoportosítása	179
19. táblázat. Névjegykártyák csoportosítása	224